بۆتۆن دۆنیا پرولەتاریلاری، بەرلەشەگەز!

ع. لاحۆ ئایاروف

عیلمی
كاممونیزم

پارتییە مەكتەپلەرەندە [illegible] كورسلاردا ئوقوتوچی [illegible] ئەچەن [illegible]
یشلەرنی، یەش كاممونیستلار هەم قزیل عەسكەرلەر ئوچون یازلدی.

(عیلمی سوتسیالیزم كتابلاری ئوقولغان، ئاتنالار [illegible] ئیكەنچی باسمەسی.)

تاتارستان ماتبوعات هەم نەشرییات [illegible] نەشری
1924

Казань.
Тип. имени „Камиль Якуб.“
1924 г.
Главлит Т. С. С. Р. № 595.
Тираж 5000 экз.

يازوچۇدان

(برنچى باسماسىنا)

قولىمىزداغى « عيلمى كاممونيزم » كيتابى ئاتالار مەتبوعاتىندا برنچى ئەسەر. سانسىيالىزم تارىخى دىيالىكتىكا فەلسەفەسى، تارىخى ماتىرىيالىزم نورۇسىندا، عومومەن، ماركسىزم حاققىندا تاتار تلندە برگنە دانە ،بولسىن رىسالە بولماۋن، 4 يىللىق رېۋولۇسىيە عۆمرىندە چىققان ژورناللاردا، بو حاقدا نۆبلى بىر نەرسە يازىلماۋن ئىعتىبارغا ئالغاندا، بو ئەسەردە سانسىيالىزمنىڭ تارىخى ياغىنا ئۇزاق توقتالىرغا كىرەك ئىدى. تۆرلى تارىخى دەۋرلەردە يەشەگەن فەيلەسوفلار، عالىملەر، دىنى مۆرشىدلەر باشىدان چىققان سانسىيالىزم ھەم كاممۇنىزم فىكرلەرىنىڭ ئىقتىسادى نىگىزىن تەفسىللى، رەۋشدە تىكشىرگە تىيىشلى ئىدىك. لاكىن مەسئەلەنىڭ كىڭلىگى، ئوقوچىلارنىڭ حەزرىسىزلىگى، كىشىلىك تارىخى بويىنچا، سوزىلىب كىلگەن ،سىنفى كۆرەشدەن توغان فىكرلەرنىڭ ئىدىك مۆھىملەرىن گىنە ئالىرغا مەجبور ئىتدى.

،شونىڭ بىلەن بىرگە ماركسىزم نەزارىيەسىنىڭ ئەساسى نوقتالارى مۆمكىن قەدەرلى پراستوي تىل بىلەن يازارغا ،تىرىشلدى. بو بابدا مەعلوماتن كىڭەيتىرگە تىلەگەن ئىبدەشلەرگە يارەمچى بولارلىق ئەدەبىيات د كورسەتىلدى.

عىلمى سانسىيالىزم نەزارىيەسى، بىر ياقدان گىگىل فەلسەفەسىنە، ئىكنچى ياقدان فەلسەفى ماتىرىيالىزم تارىخىنابىك نىق بەيلەنگەنگە

كوره ،بو ئيكى مەسئەلەنى ئاڭلامى ،توُرب عيلمى سانسيياليزم
نەزارييەسن ئاڭلاو مۇشكيل بولعانعا، ،بو مەسئەلەلەرنى تيكشُرو
تورُىدان تورى ،بو كيتاب ئُوستُنە قۇشمەسەدە فسقاچاعنا بولسادا
گيگل فەلسەفەسى بلەن فەلسەفى ماتيرياليزمنڭ تاريحى ئُوسُشُنە
توقتالرعا ،تورى كيلدى.

كيتابنڭ توبەگەنى كاپيتاليزم تۇزُلُشندەگى قارشُلقلارنى، ،بو
قارشُلقلارنڭ سانسيياليزم تركلُگدە ئيتولەرن ئاچب سالو بولعانعا،
بر ئُوك ئيقتيسادى دەوردە، بر ئُوك ئيقتيسادى شەرائيت ئچندە
يەشەگەن فەيلەسوفلار، عاليملەر، سانسيياليسلارنڭ بارسى تورُسنداُدا
يازارعا ،تورى كيلمەدى.

،بو كيتاب بيگرەكدە پارتييە مەكتەبلەرى ئُوچن دەرسلك رەوشندە
يازُلا، مۇنى ئوقوچلارنڭ تۇرلى تاريحى دەورلەردەگى ئيقتيسادى
تۇزُلشلەر بلەن تانش بولولارى ئيسدە توُتلعانلقدان، ساف «عيلمى
ئيقتيساد» مەسئەلەلەرى (مەسەلەن ئاقساقاللق، ئالپاوتلق (فييودالىزم)
مانوفاكتورا حوجالُعى كبك نەرسەلەر) تورُسندا ئُوسدەنگنە برنيچە
سوز ئەيتو بلەن قەناعەتلەنرگە ،تورى كيلدى.

كيتاب نەزارى حەزرلُگى ئازُراق كشلەر ئُوچن يازلعانلقدان،
«كاپيتاليزم ،تۇرمُشى هەم ئانداعى قارشُلقلار» بابندان باشقا ماتيرياللار
ئاسل مەسئەلەگە ئەزرلەوچى، ئاڭلاتوچى (Иллюстрация) رەوشندە
كرتلدُلەر.

عەلا حۇدايارف.

1921نچى ،يل.

I.

ساتسییالیزمنگ تاریحی یاعدُ.

I.

ساتسىيالىزمنىڭ تارىخي ياغى.

1 – ،سىنفي تيگزسزلك هەم ،سىنفي كۆرەش.

«بۈتۈن ياۋروپادا كاممۇنيزم شەۋلەسى يۈرى. ،بۇ شەۋلەنى كوزدەن يوعالتىر ئۈچۈن ئېسكى ياۋروپانىڭ بۈتۈن كۈچلەرى بىرگە قوشىلدى: پاپا بىلەن پادشاھ، تەرەققى پەرۋەر فرانسۇز بىلەن نېمىس پالىتسىيەسى بىر كۈچ، بىر ئۈمۈت بىلەن شەۋلەگە قارشى سوعىش ئاچدىلار.

،بۇ فاكتدان ئېككى نەتيجە چىقا:

ئېسكى ياۋروپا دەۋلەتلەرىنىڭ بارسىدا كاممۇنيزم حەرەكەتىن كۈچ ديب تانىدىلار.

«ئۇزلەرىنىڭ دۇنياعا قاراشلارىن، تىلەكلەرىن، يۈنەلىشلەرىن بۈتۈن دۇنيا ئالدىندا ئاچىق ئېيتىپ ئەيتىرگە كاممۇنيسلارعا ۋاقت جيتتى...»

1847 نچى يىلدا ماركس بىلەن ئەنگەلس «مانيفيست» دا ،شۇشى سوزلەرنى يازعانلار ئېدى.

،ئول زامانلاردان بيرلى كوب سولار ئاقدى. ماركس بىلەن ئەنگلس ۋاقتىندا زەعيف بولعان ئىشچىلەر ،سىنفى كۈچلى بىر سىنفقا ئەيلەندى. ئىشچىلەر حەرەكەتى كيڭ دولقىن بىلەن بۈتۈن دۇنياعا تارالدى. ،ئول زاماندان بيرلى سەناعەتى ئوسكەن ھەر مەملەكەتدە بۈيۈك رېۋاليۇن- سىيەلار بولدى. مۇندان 40-50 يىللار ئەۋۋەل ،روسسىيەتوفراعىناتوشكەن

ريۋوليۇتسىيە چانقىسى 1917 نچى يىلدا بۈتۈن ئىسكىلىكنى كۆلگە ئەيلەندۈرەچى پاژارغا ئەيلەندى. مۇندان 75 ،يىل ئەۋۋەلكى شەۋلە (كاممونىزم شەۋلەسى) ،بوگۈن ئەمەلى تۇرمۇشقا ئەۋرىلو يولىنا كىردى.

مۇندان 75-80 يىللار ئىلك فىكر، تىل، قەلەم بىلەن سوغۇشقان بورژۇوا ھەم پرالىتارى سىنفلارى باشىندان ئاياغىنا قەدەر قوراللانغان، بىر بىرسىنە دۈشمان ئىكى ئەسكەرگە ئەيلەندىلەر.

شەۋلە ئەمەلى تىركىلىككە، نەزەرىيە، نەۋبەتدە تۇرغان ئىش پىلانىنا، ريۋوليۇتسىيە چۈبالچىقلارىندان ئىسسەن - ساۋ ئالىپ چىقىچى، تۈيبەگەن ئەمەلگە جىتكىزۇچى ماياققا ئەيلەندى.

1917 نچى ،يىل ئوكتەبر ريۋوليۇتسىيەسى ،روسىيە پرالىتارىياتى ان تۇگب مەيدانىغا كىتىردى. ئەسكەر ھەم ئىشچىلەرنىڭ پىتراگراد ئۇراملارىندا بىر-ئىكى كۈن سوغۇشۇۋى، بورژوازىيە ھۆكومەتىن رەسمى رەۋشدە ئىش باشىندان تۈشىرو، ئىسكى مۇئەسسەسەلەرنى بىتىرب ياڭى مۇئەسسەسەلەر تۈزو، دىكلارانسىيە يازو، پرالىتارىيات مەنفەئەتىنە يونەلتب دىكرىتلەر چىقارو ۋە باشقا تارىخى ئاكتلار ياساۋ بىلەنگىنە -ئىش بىتمەدى.

بورژۇا ،سىنفى فولىنداغى ياپالىقدان، جىگىل تۇرمىشدان، حاكىمىيەتدەن ئۆز كۈچى بىلەن كۈن كۆروچىلەرگە خوجا ،بولب تۇرودان قوربانسىز، سوغۇشسىزغىنا ئايرىلىرغا تىلەمەدى. ،ئول روسىيە پرالىتارىياتى جىتشىرگەن بايلىقاھەم حزمەت ئىيەلەرىنىڭ ،سىنفى ئاگى ئوسب جىتمەگەن بىر ئۆلشىنە ناياناب ريۋوليۇتسىيەغا قارشى سوغۇش ئاچدى.

ئول روسىيەدە تايانچى قالماعاچ، چيت دەولەتلەر بورژووازىيە-
سىنىڭ جانلى ھەم جانسىز كۈچىنە تاياندى.

چيت دەولەتلەر بورژوازىيەسى، پرالىتارىيات رىۋالىيوتسىيە-
سىنىڭ بۈتۈن دۈنياعا تارالووندان قورقۇپ، روسىيە پرالىتارىياتىنا
تۈرلى ياقدان يابرىلىپ ھۈجوم ئيتدى.

ھەزىرگى كۈندە ياوروپا مەملەكەتلەرىنىڭ بۈتۈنىسىندە ئىشچىلەر
سىنفى بىلەن كاپىتالىستلار سىنفى ئاراسىندا كۈرەش، تارتىش
بارا. بو كۈرەشلەرنىڭ ھەممەسى شولوق سانتسىيالىزم تۈرمىشى
ئۈچۈن. روسىيە پرالىتارىياتى بىلەن بورژوازىيە كۈرەشى تارىخدا
بىرىنچى كۈرەش توگل. بو كۈرەش بىك ئيسكى واقتلاردان بيرلى
بولوب كىلگەن كۈرەش تەسبىخىنىڭ بىر تۈيمەسىگىنە. كىشىلىك دۈنياسىنىڭ
تارىخى، باشىندان ئاخىرىنا قەدەرى، سىنفى كۈرەش بىلەن چووارلانا.
سىنفى كۈرەش كىشىلىك جەمعىيەتىنىڭ ئيكى سىنفقائايرىلووى ئايرىم-
ئاچىق بىلگىلى بولماعان واقتلاردادا بار ئيدى.

كارل ماركس ئوزىنىڭ «مانىفىست» ئيسملى كىتابىندا شوشى
سوزلەرنى يازا:

«ھەر جەمعىيەتنىڭ تارىخى، ھەزىرگە قەدەرى سىنفلار ئاراسىنداعى
كۈرەشلەر تارىخى بولوب كىلدى. خۈرلەر بىلەن قۇللار، ئالپاوتلار
بىلەن كرىپاستنويلار، ماسترلار بىلەن پادماسترلار، قىسقاسى ئيزوچىلەر
بىلەن ئيزىلوچىلەر بىر ـ بىرسىنە مەڭگى دۈشمان بولدىلار. مەڭگى
كۈرەشىب كىلدىلەر. قايسى واقتدا ئاچىق، قايسى واقتدا يەشىرىن رەوشدە
دەوام ئيتكەن كۈرەش نەتىجەسىندەدە بۈتۈن ئيسكى تۈرمىش تەر-
تيبلەرى بىتىرىلىب ياڭا تەرتيبلەر تۈزىلدى، يە كۈرەشوچى سىنفلارنىڭ
ھەر ئيكىسى ھەلاك بولا كىلدىلەر».

كىشىلىك دۇنياسىنىڭ تىركىلىگى كاممونا بىلەن باشلانا. ئۇلكىدە قۇرال‌سىز، كيىمسىز ئادەم بالالارى فەقەت بىرگەلەشىپ ئازىق تاپقانىدا، بىرگەلەشىپ ئاۋعا يۈرگەنىدە، دۇشمانىعا قارشى بىرگەلەشىپ سوعىشقانىدا، تاپىلعان بۈتۈن نەرسەنى بىرگەلەپ سارىپ ئېتكەنىدە كورەلگەنە (كاممونا بىلەن تۇرعانىدا) ئۆزىنىڭ تىركىلىگىنى ساقلى ئالدى. لاكىن، تۇرمىش كىرەكلەرىنى تاپىش يوللارى ياخشىراچ كىشىلەرنىڭ كۆپ كورو ئىشلەرىدە ئۆزگەردى. تۇرمىش يوللارىنىڭ ياخشىروۋى خۇسۇسى مىلكىنىڭ باشلانوۋىنا سەبەب بولدى. باشدا ھەر كىم قۇرال، زىننەت نەرسەلەرى كىبىك ئۆزى تاپقان، ئۆزى جىتىشدىرگەن نەرسەلەرىنىگنە ئۆزىنىڭ خۇسۇسى مىلكى ئېتىپ ئېسەبلەسەدە، بارا تۇرعاچ جىر ھەم نەرسە جىتىشدىرو ئۈچۈن كىرەك بولعان قۇراللاردا ئايرىم كىشىلەر قولىنا كىردى. جىر ھەم نەرسە جىتىشدىرو قۇراللارىنىڭ ئايرىم كىشىلەر قولىنا كىروۋى ئادەملەر ئاراسىداعى تىڭلىكنى بىتىردى. خۇسۇسى مىلكى، بايلىعى بولماعان، ياكى ئاز مىلكلى كىشىلەر قولعا، كرىپاستنوي كرەستيانعا، كۆچ سانىپ تاماق، تويدىروچى ئىشچىگە ئەيلەندىلەر. خۇسۇسى مىلكنىڭ مەيدانعا كېلوۋى، كىشىلىك دۇنياسىنىڭ مىلكلى ھەم مىلكسىزلەر سىنىفىنا بولىنوۋىنە سەبەب بولدى؛ خۇسۇسى مىلك مەيدانعا چىققان ۋاقتدان بىرلى يارلىلار بىلەن بايلار، كۈچلىلەر بىلەن كۈچسىزلەر، ھاكىملەر بىلەن مەھكۇملەر بولۇپ كېلدى.

ئېسكى يونانستان مەملەكەتىندە عەيسا دۇنياعا كېلودەن 479 يىل ئىلگىرى ئوك ئارىستوكراتلار ھەم دىموكراتلار سىنفى، ئالاردان باشقا يەنە قۇللار سىنفى بار ئىدى. بو سىنفلار ئاراسىدا بايلىق، يارلىلىق ئايرىماسى ھۆكم سۈرە. شۇلوق نىسبەتدە سىنفى دۇشمانلىقدا ئۆسكەندەن ئۆسە بارا ئىدى.

فيېودالىزم دەورىدە كرەستيانلار بلەن ئالپاوتلارنى، ئە كاپيتالىزم دەورىدە كاپيتالىستلار بلەن ئىشچىلەرنى كورەبز.

قۇللار، كرەستيانلار، ئىشچىلەرنىڭ مەنفەئەتى، حوجا، ئالپاوت، كاپيتالىستلار مەنفەئەتىنە قارشى بولغانغا، بو سىنفلار ئاراسىندا تارتىش چىقىدى، ئەلبەتتە بىك تابىئى ئىدى. حوجا قۇلنى كوبرەك ئىشلەتىرگە، قۇلنىڭ كۈچىدەن كوبرەك فايدالانىرغا، قۇلنى ناچار ئاشاتىرغا، ناچار كيىندىرگە تىرىشا. ئە قۇل ئازراق ئىشلەرگە، كىشىچە تۇررغا تلى. ئالپاوت كرەستيانىنىڭ جىرنى ئالا، ئوزنى ھەم ئانىڭ ئائىلەسىن كۈچدەن تىش ئىشلەتە، ئاچووى كىلگەندەقىنى، ئوتتۇرە، سانا، كورشى ئالپاوت بلەن ئىتىكە ئالماشا، كرەستيانىنى حەيوان ئورنىدا يۇرتە.

كرەستيان بو ئاور تۇرمشدان قۇتىلىرغا تلى.

بۇتىن ئەيبنى ئالپاوتدان كورە، ئالپاوت بلەن كرەستيەن ئاراسىندا تارتىش چىقا. ئاور تۇرمش بۇتىن كرەستيانلارنىڭ برلەشووىنە سەبەب بولا.

كرەستيانلار ئوز ئارا برلەشب ئالپاوتلارغا قارشى قۇرال كوتەرەلەر. مۇنە، شول رەوشلى مەيدانغا كيلگەن كرەستيان ئىحتىلاللارى، قۇللارنىڭ حوجالارغا قارشى باش كوتەرولەرى، نيھايەت ئىشچىلەر بلەن كاپيتالىستلار ئاراسىنداغى تارتىش، كورەش، سوغش بۇتىن تارىح بويىنچا تارتىلا.

بۇتىن حوقوقىن يوغالتقان، بۇتىن ئاورلقلارنى جيلكەسىنە كوتەرگەن، چيكسز زۇلملەر ئاستىندا ئىزىلگەن كيك حالق ئاممەسى ئارتىق چىدارغا ئىمكان بتكەچكىنە باش كوتەروچەن بولا. ئاقرنلاب ئىزب ئولەچەگن ئاڭلاغاچ بۇتىن بەحتسزلكلەرگە سەبەب بولغان دۇشماننى كوزى بلەن كورگەچ، ھيچ بولماسا، دۇشماندان ئوچ ئالب، ئولونى،

حالق ئۆزۈنىڭ بورۇنچى ديب تانى باشلى. ئاناردا ئولمەدن قورقو
بتە. بول قورالعا يابشا.. بولدۇشمانىنڭ ئۆزۈنگنە توگل، ئانىڭ مال-
مۈلكەتندە، بالا-چاعاسندا، خانىن-قزندا قلچدان كيچر،
ئونقا تووتا.

ئيسكى يونانستان مەملەكەتندەگى ديموس بلەن ئاريستاكراتلار
ئيسكى روما مەملەكەتندەگى پاترىتسىيا بلەن پلەبەيلەر، قوللار،
ئورتا عەسرلاردا فيودالار بلەن كرەستيانلار ئاراسندا چقعان تار-
تشلار روسييەدە 18 نچى يۈزدەگى ئۇستينكارازين، پوگاچوف لارنڭ
باشلاوى بلەن قوزعالعان كرەستيان بونتلارى-بارداكشلك، گراژ-
دانلق حوقوقلارندان مەحروم ئيتلگەن توبەن سينفلارنڭ دوشماندان
ئوچ ئالو، بوعاولاردان قوتلو ئوچن ئاچقان سوعشلارى ئيدى.

لاكين بوكورەشلەرنڭ كوبسندە تارقاولق، يولسز حەرەكەت
ئيتو كوزگە بەرلە.

ئوكتەبر ريۋاليوتسييەسى-نق ئويشقان ئشچلەر ريۋاليوتسيي-
يەسى. ئشچلەر سينفى ئۆزۈنڭ نى ئوچن كورەشكەنن، نى ئوچن
قان توككەنن ياخشى بلە.

روسييەدە گراژدانلار سوعشى بر نيچە يلعا تارتلدى. ياوروپادا
ريۋاليوتسييە تولقنلارى بر ئارتب، بر كيمب تورا. دونيانڭ هەر
بوچماعندا ئشچلەر سينفى بلەن بورژوازييە ئاراسندا كورەش
بارا. كورەشلەردەن كوتلگەن نەتيجە شولار: جير، فابريكا، زاۋود،
ماشينا كبك، تورمش ئوچن كيرەكلى نەرسەلەرنى جيتشدرگە
كيرەكلى قوراللارنى، خوسوسى كشلەر قولندان ئالب بوتن خالق
قولنا بيرو. جەمعييەت جيتشدرگەن ئيسەب-حيسابسز بايلقلاردان
بر گنە توركم كشلەرنى فايدالاندرماو، شول بايلقلاردان هەر كمگە

نیگز ئۆلش چارو. تابیعی بایلقلارنی دا، کوچ، حزمەت نوگب جیتشدۆرلگەن بایلقلارنی دا بۈتن جەمعیەتنڭ میلکی یاساو، جەمعیەت کیرەك یارا ئەنك چاماسدا ئافاراب پلان بلەن نەرسە جیتشدۆرو، جیتشدۆرلگەن نەرسەلەرنی بر پلان بلەن حالقا بولو. ساتسییالیزم ترکلنگندە نەرسە جیتشدۆرو قۈراللاری ئایرم کشلەر قولندا بولماغان کبك، نەرسە جیتشدۆرو ئشلەرندە باشباشداقلق، سانو – ئالو کبك ئشلەردە بولماس. مۇندی ترکلکدە بر کشنڭ ئیکنچی کشنی جەبرلەوی مۈمکین توگل. بۈتن بایلق – بۈتن حالق میلکی دییب ئاڭلاغانغا کورە، توزلەچەك یاڭا تۈرمشنی «ساتسییالیزم» تۈرمشی دییب ئاتیلار.

ساتسییالیزم ئورتاق، حالقنقی دیگەن سوزدر.

2 – ساتسییالیزم بلەن کاممونیزم ئاراسندا ئایرما.

ساتسییالیزم ئەلنگە قەدەرلی بولغان (فییودالیزم، کاپیتالیزم) تۈرمشلاردان بۈتنلەی باشقا بولغان یاڭا تۈرمش. ئول تۈرمشنڭ نیندی بولاچاغن، باشقا تۈرمشلاردان نیچك ئایرلاچاغن یاڭاغنا ئەیتب کیتدك.

«کاممونیزم تۈرمشی نیندی تۈرمش؟» دیگەن سوئالگەدە بز: «جیر، فابریکا، زاۋود، ماشینا کبك نەرسە جیتشدۆرو قۈراللاری بۈتن حالق قولندا بولر. ئادەم قولی بلەن جیتشدۆرلگەن هەم تابیعەت بیرگەن بایلقلاردان برگنە تۈرکم کشلەر فایدالانماس. نەرسەنی جیتشدۆروde، جیتشدۆرلگەن نەرسەلەردەن فایدالانودا بر پلان بلەن بولر. سانو – ئالو بولماس. نەرسە جیتشدۆرو ئشلەرندە باشباشداقلق بولماس، بر کشی ئیکنچی کشنی جەبرلەمەس» دییب جەواب بیرر ئیدك. شولای بولغاچ، بو یاقدان قاراغاندا، ساتسییالیزم بلەن کاممونیزم ئاراسندا بر تۈرلندە ئایرما یوق.

لاكين سانسيياليزم دېگەن سوز كيلەچەك تورمش ئيسمي بولابقنا يورمى. سانسيياليزم ياكى كاممونيزم ديب ئاتالغان تورمشني توزۇ ئوچن نيندى يول توتارغا، نيندى چارالار كوررگە كيرەكلگن ئوبرەتە تورغان تەعليماتقا(учение گەدە) سانسيياليزم ديلەر.

ئادەم بالالارن قوللقدان، يارلىلقدان هەم تيگزسزلكدەن قوتقارر ئوچن سانسيياليزم تركلگى قوررغا كيرەك ديگەن كشىلەرنك بر توزلىسى: «بو تورمشنى توزر ئوچن كشىلەرنى سينفلارغا بولگەلەرگە كيرەكمى، سينفى كورەش، قوراللانو، قان توگو بولماسقا تييش. بايلار، پاتشالار حالققا ياردەمگە كيلرگە، بايلقلارن سانسيياليزم تورمشى توزو يولىنا توتارغا تييشلىلەر» ديلەر.

سانسيياليزم تركلگى كيرەك ديگەن كشىلەرنك ئيكنچى توراىسى بولاىدى: «كشىلك دونياسى، خوسوسى ميلك بولو سەبەبلى، ئيكى سينفقا بولنگەن: بايلار سينفى، (بورژووازييە) يارلىلار سينفى (پروليتارييات بلەن يارلى كرەستيانلار). بايلار هيچ بر واقتدا ئوز ئيركلەرى بلەن قوللارنداغى بايلقلارن حالققا بيرو ئيحتيماللارى يوق. ئالار يارلىلارنى ئشلەتب بايلق جييالار. بايلق ئارقىلى حالققا حوجا بولب تورالار، ئوزلەرنە فايدالى زاكونلار چعارالار، حوكومەت باشىنا ئوز كشىلەرن ئوترتالار، بوتن ئشنى ئوز فايدالارنا قاراتب ئشليلەر. بايلار بلەن يارلىلارنك كيلىشولەرى ممكين توگل. ئشچىلەر سينفى ئيك نق ئويشقان هەم ئيك ئاڭلى بر سينف. ئول قورال كوچى بلەن بايلار سينفى قولندان بوتن بايلقنى ئالرغا، بوتن جەمعييەت ميلكنە ئەيلەندررگە، ديكتاتر بولرغا تييش» ديلەر. بو قاراش كشىلەرنك لوزنعمسى: ئشچىلەر سينفى ئوزن، ئوزنگنە قوتقارا ئالاچاق. برلەشڭز بوتن دونيا ئشچىلەرى!

شۇلاى بولعاچ، ساتسيياليزم تركلۇگۈنەجيتويوللارن كورسەتوچى ئۈيكى تۇرلى تەعليمات بار بولب چعا. ئالارنڭ برسى بورژووازييە بلەن كيلۇشرگە، ئشچىلەر سينفى بلەن ئيسەبلەشمەسكە، بايلار هەم پاتشالار بلەن سوز برلەشدۇرب «ساتسيياليزم» تركلۇگى تۇزەرگە چاقرا. بو تەعليماتنى ساتسيياليزم دييب ئاتيبز. بو ساتسيياليزم — خييال، ئەكيەت.

ساتسيياليزم تركلۇگن ئشچىلەر سينفنڭ ديكتاتوراسى ئارقىلۇعنا تۇزەرگە مۇمكين، ئشچىلەر سينفى برلەشب بورژووازييە بلەن كۇرەشرگە تييش ديگەن تەعليماتنى ئينقيلابى ساتسيياليزم، روسچا ئەيتسەك، революционный социализм ديب ئاتارعا بولا. لاكين برياقدان بورژووازييە بلەن كيلۇشونى ياقلاوچى تەعليمات بلەن ساتاشدۇماس ئۈچن، ئيكنچى ياقدان، ئينقيلابى ساتسيياليزم عيلمى نيگزگە ئۇترتلعان بر تەعليمات بولعان ئۈچن ئانى عيلمى ساتسيياليزم، ياكى عيلمى كاممونيزم ديب يۇرتەلەر. شولوق سەبەبلەرگە بيناءًەن كيلەچەك تۇرمشنىدا ساتسيياليزم ديب ئاناميچا، كاممونيزم ديب يۇرتەبز.

بو سوزلەردەن بز شونى ئاڭليبز: ساتسيياليزم تركلۇگن تۇزر ئۈچن ئالعا ئالنعان يول، ميتود، تاكتيكاياعندان قاراعاندا، ساتسيياليزم بلەن كاممونيزم بر برسنە قارشى ئيكى تەعليمات بولب قالا: ساتسيياليزم، ئاومافايلق، بورژووا بلەن دوس قوشنلو، بورژووا فايداسنعا خزمەت ئيتوچى بر تەعليمات. عيلمى ساتسيياليزم، ياكى كاممونيزم — پرولينارييات تەعليماتى.

ساتسيياليست — بورژووازييە كشىسى.

كاممونيست — پراليتارييات كشىسى.

3. ئادەم بالىلارى ئاۋور تۇرمۇشدان قۇتقارو فىكرى.

سانسىيالىزم تىركلىگى ئۇزو فىكرى ئىنقىلاب ئوسدى. ئىقتىسادى ئوسش بىلەن برگە ئوسكەن بو فىكرنىڭ تارىخى بار. ئىقتىسادى تۇرمشنىڭ كيلەچەكدە نى رەۋشكە كرەچەگى، ئوز كۈچى بىلەن كۈن كوروچى، سىنفنىڭ كيلەچەكدە نىيندى، ئورن ئالاچاغى، قوللۇق، فىيادالىزم واقتىدا بىلىگىلى توگل ئىدى. ئول واقتدا ئوز كۈچى بىلەن كۈن كوروچىلەرنىڭ چيكسز ئاۋور تۇرمشلارى، ئادەمچىلىك دۇنياسىنىڭ زور بر ئولىشىنىڭ بەختسزلكلەرىگىنە كوزگە كورىنەئىدى. ئادەملەرنى بەختسزلىكدەن قۇتقارىرغا تلەۋچى عالىملەر، فەيلەسوفلار، جيرىۋزندە دين ياردەمى بىلەن تىيگىزلىك، بەخت، سەعادەت ئورنلاشدىررغا تلەۋچى دىنى مۇرشىدلەر تۈرلى يوللار كورسەتەلەر ئىدى. ئالار حۇقوق، بايلىق، دەرەجە ياعندان هەر كمنىڭ تىيگز بولرغا تىيشلىگى تورىسندا سويلىلەر، يازالار، بەختسزلەرگە بەخت، يارلىلارغا بايلىق وەعدە ئيتەلەر لاكين يارلى هەم كۈچسزلەرنىڭ تۇرمۇشى كۈندەن كۈن ئاورلاشاغنا بارا ئىدى. ئەفلەتون، حريستىيان دينى مۇرشىدلەرى ئاماس مور، وەباشقاخيىالى سانسىيالىستلارنىڭ بارىسىدا ئادەملەرنى ئاور تۇرمشدان قۇتقارو تورىسىدا ئويلانعان هەم ئوزلەرىچە يول كورسەتكەن كشىلەردر.

لاكين ئول فىكرلەر عيلمى برنيگزگە سالنعان فىكرلەر توگل. ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشىن جيگلەيترلك تەرتيبلەر تۇزوگە نىيندى يول تۇتارغا كيرەكلىگى كورسەتلمى، كورسەتلسەدە ياڭلش يوللار كورسەتىلە ئىدى. شونىڭ ئۇچىندە كارل ماركسقا قەدەرى يەشەگەن كاممونىزم فىكرلەرى تلەك هەم خىيالدان ئوزمادىلار. ئوز كۈچى بىلەن كۈن

كوروچنلەر ئۈچن ،بوجىيالارنڭ ئەلبەتتە فايداسى بولمادى. ئادەملەر ئولواسنداعى تيرەن تيگزلكنى يۇمشارتو ،ئوبى بلەن كاممونيزم فيكرلەرى تارانقان كشىلەرنڭ ئيڭ بۇرنعلارندان بولعان كشى يونان (گريك) فەيلەسوفلارندان ئەفلەتوندر.

4 ـ ئەفلەتون ـ پلاتون.

مۇندان 2290 يل ئلگ يەشەگەن يونان فەيلەسوفى ئەفلەتون ،ئول زاماندا عى دەولەت هەم ئيجتيماعى تەرتيبلەر توروسندا ئوزىنڭ «دەولەت» ديگەن كيتابندا ،شوشى سوزلەرنى يازا:

«هۇسوسى ميلك هەم ئاناردان توعان بايلق بلەن يارلىلق، شولا يوق بايلار بلەن يارلىلار ئاراسنداعى ئيقتيسادى ئايرما دەولەتنى هەلاكەتكە ئۈستىرى. ئەگەردە ئولچەونڭ بر تاباعىنا بايلقنى، ئيكنچى تاباعىنا ياحشىلقنى سالىرعا مۇمكين بولسا، بايلق، ئەلبەتتە، ياحشىلقنى باسار ئيدى. ديمەك بر مەملەكەتدە بايلق هەم بايلارنى ياراتو، ئالارنى ئيحتيرام ئيتو، ياحشىلق بلەن ياحشى كشىلەرنى ئيحتيرام ئيتمەو، ياراتماو بلەن بردر. ،مۇندى دەولەت، برگنە دەولەت توگل، ،بو دەولەتدە ئيكى دەولەت بار: ئالارنڭ برسى بايلار دەولەتى، ئيكنچىسى يارلىلار دەولەتى. ،بو ئيكى دەولەت هەر واقتدا بر برسنە ياوزلق تليلەر».

ئەفلەتون ،ئول زامانڭ پراليتارييانى ،سورى قورتلارعا ئوشاتا: ،ئول زامانداعى پراليتارييات بلەن حەزرگى زامان پراليتارييانى ئاراسندا ،زور ئايرما بار ئيدى. حەزرگى واقتدا بوتن جەمعييەت، پراليتارييات حيسابنا يەشى. ،ئول زامانڭ پراليتارييانى جەمعييەت ئوزى تويدرا ئيدى، دەولەت هەم بايلار كورشى قەبيلەلەرنى تالاب، قوللارنى ئشلەتب بايلق جييالار. پراليتارييات دەولەت بلەن بايلاردان توينا ئيدى.

ئەفلەتون پراليتارييانى ،سورى قورتلارعا (Трутень) ئوشا ـ تقاننڭ سوگندا ،شوشى سوزلەرنى يازا:

«قاناتلىق، سۈرى قۇرتلار بىلەن ئىككى قاناتلىق، سۈرى قۇرتلار ئاراسىدا ئايرىما شۇندان عىبارەت: قاناتلىق، سۈرى قۇرتلارنىڭ چاقاسى بولمى، قاناتلىق، سۈرى قۇرتلارنىڭ بىر تۈرلىسى قاعولى (چاعالى) بولا. چاعاسزلارى مەنگىلىك حەيرچى بولىپ قالالار، ئە چاعالىلارى عىبادەت حانەلەر تالاپ، كىشى ئۈنتۈرىپ بايلىق جىيالار».

ئەفلەتون فىكىرىنچە، بايلىق، بارلىلىق، حۇسۇسى مىلك نەتىجەسىندە مەملەكەت بارىنا تابا بارا تۇرعان دەولەت ئورنىنا كاممونىزم تۈرمىشى جىرلەشرگە تىيىش ئىدى.

ئەفلەتون پرالىيتارىيات مەنفەعەتىن كوزەتوچى رىۋالىيوتسىيەنىر توگل، ئۇل جانى - تەنى بىلەن ئارىستاكرات.

ئەفلەتوننىڭ نى ئۈچۈن ئارىستاكرات ياقلى بولعانىن، ئانىڭ نى ئۈچۈن ئارىستاكرات كاممونىزمى تۈزرگە ئويلاعانىن ئاڭلار ئۈچۈن ئانىڭ دەورىندە نىيندى ئىقتىسادى هەم ئىجتىماعى تۈرمىش بولعانىن بىلرگە تىيىشلىبز. يۇرنعى يونانىستاننىڭ ئىقتىسادى هەم ئىجتىماعى تۈرمۈشىن بىلر ئۈچۈن، ئافىنا تۈرمۈشىن بىلرگە كىرەك.

ئىران هەم يونانىستان مەملەكەتلەرى ئاراسىندا كوپ يىللار دەوام ئىتكەن سوعىشلار بىتكەن واقت بىلەن يونانىستان مەملەكەتىنىڭ فىلىپپ ماكېدونسكى قولىنا كىرگەن واقت ئاراسىندا (مىلادى عەيسادان ئەوەل 479 نچى هەم 338 يىللار ئاراسىندا) يونانىستاندا شوشى حالنى كورەبز: ئافىنادا هەم ئانىڭ تىرە ياعنداعى شەهەر وە ئاوللاردا يەشەوچى حالىق قوللار، ئارىستاكراتلار هەم حۇقوقسىز - يارنى ئىركلى گرازدانلار ئىيسمىندە ئۈچ تۈرلىك بولىنەلەر. بو سىنفلار، ئۇل زاماندا بىز ئاڭلاعان حەزرگى سىنفلار رەوشىندە بولماسالاردا، سىنفى تىيگزسىزلىك، بارلىلىق، بايلىق ئايرىماسى كۈچلى ئىدى. شوشى دەورنىڭ سوڭعى واقتلارندا

يونان حالقى قۇللار، بايلار، يارلىلار سىنفلارىغا بۆلۈنەلەر ئىدى. بۇ دەورنىڭ تۇرمۇشى شول دەوردە يەشەگەن دېموسفېن بۆلاى تەسوير ئىتە.

بۇرۇنقى ۋاقتدا تۇرمۇش ئەللىگى كبك توگىل ئىدى. دەولەت هەم جەمعىيەت. قولىنداغى نەرسەلەر (يۇرتلار، بىنالار، ئىجتىماعى مۇئەسسەسەلەر) هەر كىمنى ھەيران قالدىرىرلىق باي، ماتۇر بولا ئىدى. ئۇل ۋاقتدا دەولەتنى ئىدارە ئىتوچى كىشىنى ئۈستىنە، كىيىمىنە، تورغان ئۆيىنە قاراب عادى گراژدانلاردان ئايىررغا مۇمكىن توگىل ئىدى. ئۇل ۋاقتدا هەر كىم بر تۈسلى ئىدى. فېمىستوكل، مىلتىياد كبك بۆيۈك ئىرلەرنىڭ ئۆيلەرى ئىك عادى گراژدانلارنىڭ ئۆيلەرندەن ماتۇرلىق ياعنداندا، بايلىق ياعنداندا ئايىرماسز بولعانىن سز حەزرگى كۆندە كورەسز. ئانىڭ ئورنىنا ئۇل ۋاقتلاردا سالنغان دەولەت هەم جەماعەت مۇئەسسەسەلەرى حەزرگى كۆندە ئوزىنىڭ ماتورلىغى بلەن كوزلەرنى قاماشدرا. حەزر ئشلەر بۆتنلەى باشقاچا. حەزرگى دەولەت ئىدارەسى بلەن شۇغىللەنگەن كىشىلەرنىڭ ئۆيلەرن جەماعەت ئۆيلەرى بلەن چاعشدرب قاراعز! دەولەت هەم جەماعەت يۇرتلارىنىڭ كوبىسى حۇسوسى كىشىلەرنىڭ ئۆيلەرىنە قاراعاندا كوب مەرتەبەلەر ناچارراق بولعانن كوررسز. حۇسوسى كىشىلەر قولىنداغى جىرلەر، مۇندا ئوترعان بۆتن گراژدانلارنىڭ (دېموسفېن بۇ سوزلەرنى سود مەجلىسندە سۆيلى) جىرندەن كوبرەك بولعانن سزنىڭ هەر قايسىڭز بلە تورعاندر...

بۇ حالنى بۆتن يونانستاندا كورەبز. ئافىنا، يونان حالقن ئىرانلىلار قوللىعندان ئازاد ئىتدى. ئىرانلىلارنى جىڭو، ئافىنانىڭ كوچن، بايلغن، شۇھرەتن ئارتدردى. ئافىنا شوشى حالدەن فايدالانب بۆتن يونانستان حالقن ئوز قوللىعى ئاستنا ئالدى.

بيك كوب شەھەرلەر، بيك كوب واق دەولەتلەر ئافيناعا دان تولەوچى مۇستەملەكەلەرگە ئەورلدى. سوعشلاردا ئەسيرلككە ئالنعان دۇشمانلارنى قول ياساب ئشلەتو، مۇستەملەكەلەردەن دان تولەتو، تيرە ياقداعى مەملەكەتلەر بلەن سەودا ئيتو، سوعشلاردا ئالنعان عەنيمەت ماللارى، ئافينا بايلارىنىڭ تاعندا بايىى تۇشولەرىنە، ئير كلى گراژ-دانلارنىڭ دەولەت حەزينەسندەن ئانچا، ئازق ئالب كيچنولەرىنە، ئشدەن بيزولەرىنە، دەولەتنى نالى تۇرعان ،سۇرى قۇرت پراليتاريعا ئەيلەنولەرىنە، حالقنىڭ بۇزىلووىنا سەبەب ،بولدى.

لاكين ،بو حال ئۇزاق دەوام ئيتمەسكە نييش ئيدى. ئافينا دەولەتنىنە مۇستەملەكەگە ئەيلەنگەن دەولەتلەرنىڭ ياحشى قاراوى مۇمكين توگل ئيدى. نيهايەت ئسپارتا بلەن ئافينا ئاراسندا قانلى سوعشلار باشلاندى. ،بو سوعشلار ئافينا قۇللۇعندان قۇتلىر ئۇچون نگنە باشلانعان سوعشلار توگل ئيدى. ،بو سوعشلار ديموكراتييە بلەن ئاريستاكراتييە ئاراسنداعى ،سينفى نيزاعدان چققان سوعشلار ئيدى. ئافينا بۇتن يونانستاندا ئيك حالقچى (ديموكراتيچسكى) دەولەت، ئە ئسپارتا ئيك ئاريستاكرانيچسكى دەولەت ئيدى. ئافينا قولىنا كرگەن دەولەتلەردە ئافينالىلاردان جەبرلەنگەن كشىلەر ئاريستاكراتلار ئيدى. چۇنكى ئافينالىلار، قول ئاستنداعى مەملەكەتلەردەن ئالا تۇرعان سالملارنى باشلىچا ئاريستاكرانلار كسەسندەن جيبالار ئيدى. ئالار حالقنى تالامىلار، ئاريستاكرانلارنى تاليلار ئيدى. ئافينانىڭ ئوزى (ئيركلى گراژدانلار) كۇندەن كۇن دەولەت ئيدارەسى ئشلەرندەن چيتكە كيتە، ئيدارە ئشاەرن ئافينانىڭ ئاريستاكرانلارى بلەن بايلارعا يۇكلەتەلەر ئيدى. ئافينانىڭ بايلارى بلەن ئاريستاكرانلارى ئاراسندا يارلىلق بايلق ئايرماسى ،شول دەرەجەگە جيتكەن ئيدى، كىى ئافينا

ئاريستاكراتلارى ئافينادا حۆكم سۈرگەن حالق حاكيمييەتندەن قۆتئلر ئۆچن، ئسپارتا بلەن كيلئشب ئافيناعا قارشى حيانەت ئيندئلەر.
ئافينا بلەن ئسپارتا ئاراسندا 30 يل دەوام ئيتكەن سوعش (404-431) نەتيجەسندە، ئافينا ئوزئنڭ كۆچن يوعالتدى. حالق ئيدارە ئشندەن قوولدى؛ ئش باشئنا ئاريستاكراتلار مندى. ئەفلەتون مۆنا شوشى تاريحى شەرائيت ئچندەن چقدى.

ئول زامانئنڭ باشقا ئاريستاكراتلارى كبك ئوك، پرالبتار بيانقا ئۆسدەن گنە قارى. ئول نيك دەولەت ئيدارەسن ئوز قولندا تۆتوچى سينفنڭعنا حۆسوسى ميلك حوجاسى بولماون تلى. ئانڭ فيكرنچە ئش باشندا تۆروچئلارنڭ (ئاريستاكراتلار، توورەلەر وە باشقا ئاق سۆيەكلەر) حۆسوسى ميلكى بولماسا، ئالار كۆتوگە هۆجوم ئيتەرگە حەزر تۆرعان بورئلەر كبك بولميچا، بەلكى كۆتونى بورئدەن ساقلاوچى ئتلەر كبك، حالقنڭ فايداسن كوزەتوچى، حالققا ياحشئلق تلەوچى بر سينفقا ئەورئلرلەر ئيدى. ئەفلەتون پرەستييەن، هۆنەرچى كبك حزمەت ئييەلەرئنڭ حۆسوسى ميلكى بولوون تييشلى تابا، بو سينفلارنڭ حۆسوسى ميلك حوجالارى بولماون تالاب ئيتو، ئول واقتدا ئاقلعادا حيمى ئيدى. چۆنكى ئول واقتدا ئرى سەناعەت بۆتنلەى يوق، بۆتن نەرسە وافلاب، ئاز لاب جيتشدئرئلە؛ واقلاب نەرسە جينشدرگەندە ئشلەوچئلەرنڭ قۆراللارى ئوزلەرئنڭ حۆسوسى ميلكى بولرعا تييش ئيدى.

ئول واقتداعى ئرئرەك سەناعەت ئشلەرى قۆللار حزمەتئنە تيگزلەنگەن بولب ئاول كۆن كورئشى، شو لايوق واق هۆنەرچئلك بۆتنلەى ئيركلى گراژدانلار قولندا ئيدى. ئيركلى گراژدانلار ئوزلەرى ئۆچن كيرەكلى نەرسەلەرنى ئوز قۆراللارى بلەن، ئوز ئيركلەرى

بىلەن جىنشىدۇرولەر؛ ئۇلارنى ئىشلەرگە مەجبۇر ئېتۇ، ئول ۋاقتدامۇ مۈمكىن توگىل ئېدى.

ئەفلاتونچا تۈزۈلگەن دەۋلەتدە، بوعارى، سىنىف بۈتۈنلەي ئىشلەمەسكە، بەلكى ئىشلەۋچى سىنىفلاردان جىيىلعان نالوكلار بىلەنگىنە كۈچۈنىرگە تىيىش ئېدى. ئەفلاتون كاممونىزمى نەرسە جىنشىدۇرۇ قۇراللارىن جەمعىيەت مىلكىنە ئەيلەندىرمەسى، ئول كاممونىزمدا جىنشىدۇرۇلگەن نەرسەلەرگىنە ئورتاق بولا. حاكىم، سىنىف - دەۋلەتنىڭ ساقچىسى، بۇ ساقچىلار ئۈيك ياحشى كىشىلەر ئاراسىندان سايلانىب قويىلىرعا، ئۇلارنىڭ بالالارىنا ياحشى تەربىيە بىرىلىرگە، ئەگەردە بىرەر ئارىستاكراتنىڭ بالاسى ئۆسكەچ دەۋلەت ئىدارەسىنە يارارلىق بولماسا، ئانى، بۇ سىنىفدان بۈتۈنلەي قووارعا كىرەك.

ئەگەر كرەستىيەن ياكى ھۈنەرچى بالاسى ئىشكە يارافلى، دەۋلەت ئىشلەرىن ئىدارە ئېتەرلىك، زىرەك بولسا، ئانى ئارىستاكرات سىنىفىنا قابول ئېتىب تىيىشلى دەرەجە بىررگە كىرەك. دەۋلەت ساقچىلارىنىڭ خۇسۇسى مىلكى، يۇرتى، ئىسكلادلارى بولماسقا تىيىش. ئۇلار ئۆزلەرىنە كىرەك نەرسەلەرنى حالقدان ئالرعا، شونىڭ بىلەن بىرگە، حالقدان، بىيىل جىيىلعان نەرسەلەر ئېكىنچى يىلعا قالرلىق چامادا بولماسقا تىيىش. ئۇلار بىرگە تۇررعا، بىرگە سوعىشقا باررعا، بىرگە ئاشاب، بىرگە ئىچەرگە تىيىشلىدەر. دەۋلەت ساقچىلارى ئالتىن - كۈمشدەن قىممەتلىرەك كىشىلەر. ئۇلارنىڭ روحىدا ئاللالار تارافىندان بىرلگەن ئېزگى بولەك بار. شولاي بولعاچ ئۇلار باشقا كىشىلەر كىبك ئالتىن - كۈمش بىلەن ئۆزلەرىن بىلچىراتماسقا تىيىشلىلەر. دەۋلەت ساقچىلارىنا ئالتىن - كۈمش نەرسەلەرى، تونى، زىننەتلەنو يارامى. ئەگەردە دەۋلەت ساقچىلارىنىڭ يۇرتلارى، جىرلەرى، ئالتىن - كۈمشلەرى بولسا، ئۇلار بىلەن حالق

ئاراسندا دۈشمانلق تووا، ئالار حالقنڭ دوستی بولاسی ئورنداحالقنی تالاوچی، حالقنی ئۆزنه بویسندروچی یاتی قوللی حاکیملەر بولب ئەورلەلەر.

ئەفلەتون ئادەملەر ئاراسندا دۈشمانلق چعوعا سەبەب بولعان خۇسوسی میلکنڭ هەر تۈرلۈسن بتۈرونی تییشلی تابا. ئول حاتنلارنڭدا ئورتاق بولاون تلی. حاتنلار نیکاح بلەن بر ئیرگەچعب عۆمر بویی برگە تۈرماسقا، بالالار بر ئیرنڭ فامیلییەسی بلەن یۆرمەسکە تییش.

بالا ئاتانی، ئانا بالانی بلمەسن. حاتنلار - بو مینڭ ئیرم، ئیرلەر بو مینڭ حاتنم دییەرلك بولماسن. شولای بولسادا بو مەسئەلەدە بر یول، بر نیگز بولرعا، حاتنلارنڭ دەولەت ئیدارە ئیتەرلك تازا بەدەنلی هەم تازا جانلی بالالار تودرووی کوز ئالدندا توتلرعاتییش. حاتنلار 20 یەشدەن 40 یەشکە قەدەر، ئیرلەر 30 دان 50 یەشکەقەدەر بالا تودررعا تییشلنلەر. بو واقتدان ئەووەل یا کی سوڭ بالا تودرو جینایەتدەن سانالرعا تییش. ئەگەردە حاتنلار 20 یەشدەن ئەووەل یا کی 40 یەشدەن سوڭ یۆکلی بولسالار، بالانی تاشلاترعا کیرەك. 20 - 40 ئاراسنداعی حاتنلار بلەن 30 - 50 ئاراسنداعی ئیرلەرنڭ ئیکی ئاراداعی مۆناسەبەتلەرن بر تەرتیبکە سالوچی مۆدیرلەر بولرعا، قوشلو شول مۆدیرلەر قاراماعندا بولرعا تییش. ئیرنی حاتنعا قوشقان واقتدا ئیرنڭدە، حاتننڭدا هەر یاعن ئیعتیبارعا ئالرعا، پار کیلگەنلەرنڭنە قوشارعا کیرەك.

یاحشی ئیر بلەن یاحشی حاتندان توعان بالالارنی تەربییە-لەرگە، ناچار ئیر بلەن ناچار حاتندان توعان بالالارنی، تەربییەلەمەسکە کیرەك. یاکی توعان بالالارنی ماحسوس قوبلعان ئیرلەر یا کی حاتنلار

ئالالاردا، (ئەفلەتون فيكرنچە حاتنلار ئېرلەر ئشلى تۇرعان ھەرتۈرلى ئشلەرنى ئشلەرگە تيېشلئەر) شەھەر چيتلەرىنە سالنعان مەحسوس بۆرنلاردا‌عى بالا فاراوچى حاتنلارعا بيرەلەر. ناچار كشئلەردەن توعان بالالارنى، شولايوق زەعيف بالالارنى كشى كورمەسلك جيرگە يەشئرگە كيرەك. ئانالار بالالار بۆرتئنا كيلب ئيمئزرگە تيېشلئلەر. لاكين هيچ بر ئانا ئوزىنك بالاسن تانئماسقا تيېش.

ئەفلەتوننك ،بو فيكرلەرى بزگە بيك يات تۈيئلا، لاكين ئوز زاماننداا ،بو فيكرلەر يونانلئلارنك ئيسن كيتەرمەدى. يونان ئاريستا كراتئنك عائيلەسى ئير بلەن حاتننك يارائئشب فوشئلولارىنا نيگزلەنمى: ئيرلەر ئانالارى قوشوونچا ئۈيلەنەلەر. ئانالار بالالارن ئۈيلەندرگەندە بايلق، دەرەجەنى كوزدە تۇتالار ئېدى. ئيكنچى يافدان تورواچاق بالالارنك دەولەت ئۈچن يارافلى، تازا بەدەنلى ھەم تازا جانلى ،بولووى ئيعتيبارعا ئالئنا ئېدى. ئسپارتادا كوب ئيرلەر، دەولەتكە تازا بالالار جيتشدئرو ئۈچن ئوزلەرىنك حاتنلارن تازا ئيرلەرگە بيرب تۇرالار ئېدى... پلوتارح ئسپارتالئلارنك عائيلەسن ئاتزاۋودلارىنا ئوشاتا. ،شونك بلەن برگە ئەفلەتون حاتنلارعا كاميل ئيرلەك بيرو، ئوستئنە ئيرلەر بلەن حاتنلارنى حوقوق ياعندااندا بر تيگز ئيتونى تالاب ئيتە. ئانك فيكرنچە، حاتنلار، ئيرلەر ئشلى تۇرعان ئشلەرنى ئشلەرگە، گيمناستيكا واقتلارندا ئيرلەر كيبئگوك چيشئنرگە تيېشلئلەر. لاكين ئش تابشرعاندا ئالارنك ئيرلەرگە فاراعاندا زەعيفرەك بولولارن ئيعتيبارعا ئالب، فولدان كيلە تۇرعان ئشلەرنئگنە تابشئررعا كيرەك. حاتنلاردا ئيرلەر بلەن بر رەتدەن جەماعەت ئشلەرن ئشلەسنلەر ئۈچن ئالارنى ئۈي ئشلەرندەن ئاراد ئيتەرگە، ئۈي ئشلەرن قۇللار بلەن يارلئلارعا تابشئررعا كيرەك.

دەولەت باشىدا تۇرغۇچىلار سوغۇشچىلار ھەم فەيلەسوفلار ئىسمىدە ئېكىنچىگە بولۇنىدۇ.

دەولەت ئىدارەسى فەيلەسوفلار قولىدا بولىدىغانلىقى، ئالار دەولەتنى ئىدارە ئېتىشچى تىيرانلارنى ئۆگىتىشلەرگە ھەم ئۇنىڭ ياردەمىدە ئارىستوكراتلار كاممونىزمى تۈزۈلگە تىيىشلەر.

ئەفلاتون زامانىدا بۈتۈن مەملەكەتلەر جىمىرلىگەن ياكى جىمىرىلىۋ ئالدىدا تۇرالار ئىدى. ئارىستوكراتلار بىر ئىش ئىشلەمى، خىزمەت ئېيىمەلەرى تاللانا، ئىش ئىشلەيچە خالق تابقان بايلىقنى ھەمدە دەولەتنى ئاشاب ياتۇچى پرالىتارىياتنىڭ سانى كۈندەن كۈن تۇشە، دەولەتلەر ھەلا كەت يارىنا كۈندەن كۈن يافنلاشا ئىدى. بۇ واقتلاردا دەولەتلەرنى جىمىرىلۇدەن قۇتقارا ئالاچاق بىر سىنف يوق ئىدى. دەولەتنى بىر مانارخ، بىر پادشا قولىدا تابشۇرب ھەلاكەتدەن قۇتقارو فىكرى جۇمھورىيەت يافلى كىشىلەرنىڭدە باشىنا كرەباشلاغان ئىدى. ئەفلەتون بىلەن بىرگە تەربىيە ئالغان كسىنىفون «كىراپىدىيا» ئىسملى كىتابىدا، ياخشى تەربىيە ئالغان پادشانىڭ مەعقول بولغانلىغىن ئىسبات ئېتەرگە تىرىشا. دەولەتنىڭ كۈندەن كۈن جىمىرىلۇوى ئايرىم كىشىلەرنىڭدە فىكرىنە تەئسىر ئېتە. ئەفلاتوندان سوڭغى فەيلەسوفلار دەولەت ئىشلەرىدەن بىزەلەر، ئالار، دەولەت ئىشلەرىنە قاتىشماس ئۈچۈن پادشا قويۇنى ئالغا سۈرەلەر، ياخشى دەولەت، ياخشى جەمعىيەت فۇرۇ فىكرى بىلەن باش واتمىلار. ئۆزلەرىنىڭ «مىن» لەرىن تىكشىرگە تۇتۇنالار. ئالار ئايرىم كىشىلەرنىڭ دۇنيادا كوبرەك راھەت كورووى ئۈچۈن يوللار ئىزلى باشلىيلار.

ئىجتىماعى، ئىقتىسادى تۇرمىشنىڭ بو حالگە كىلووى، فىكرلەردە تۇرغىنلىق، روحلاردا ئۈمىدسىزلىك تودىرا. توبەن سىنفنىڭدا، ئارىستوكرات سىنفىنىڭدا دەولەتنى ئىدارە ئېتە ئالماوى، گرازدانلارنىڭ ئاور تۇرمىش

كيچرووى، بو تورمشنڭ كوندەن-كون ئاورلاشاباروۋى، ئوميدلەرنى چيت بر كوچكە يونەلدۇرە. ئادەملەردە ھەلا كەندەن قۇتقارونى وەعدە ئېتوچى حريستييان دينى كبك بر دينىنڭ تارالوۋىنا ياردەم ئېتەرلك حالەتنى روحيية توۋا. بو حال بر يونانستان مەملەكەتندەگنە بولميچا، روما مەملەكەتندەدە دەوام ئېتە. ئاندادا بر ئۇلوك ئېقتيسادى شەرائيت حوكم سورە. نەتيجەدە — حريستييان دينى مەيدانعا چعا.

5. حريستييان دينى ھەم دينى كاممونيزم.

ميلادى عەيسادان 100-200 يللار ئەووەل يەشەگەن مەملەكەتلەرنڭ بارسىدا بر حالدە بولعانى ئەيتب ئوزعان ئېدك. دونياعا حوجالق ئېتكەن روما مەملەكەتيدە، شول تەقديردەن قوتولا ئالمادى. روما مەملەكەتنى تشقى ياعى بلەن بيك ياحشى، بيك كوچلى، بولب كورنسەدە ئچكى ياعى چرگەن ئېدى، ئاق ديگگز تيرەسندەگى بوتن مەملەكەتلەردە ئيجتيماعى، تورمش بر توسلى چرك ئېدى. بوتن مەملەكەتلەر تاو ئاستننا تەگەرەگەن تاش كبك، بولگنلك، جيمركلك، سينفى تيگزسلك ھەم سينفى نيزاعلار، سينفى كورەشلەرگە تابا يونەلگەن ئېدى.

عەيسا توعان واقتلار رومادا جومھورييەت بتب، سيزار دەورى باشلانر چاق ئېدى. ئاريستاكراتييە بلەن ديماكراتييەنڭ ھەر ئيكەوى كوچسز ئېدى.

بتمەس توكەنمەس سوعشلار واق كرەستيەن حوجالعن ئشدەن چعاردى. ئالپاوتلار حوجالعندا قوللار ئشلى. شونڭ ئوچن ئرى جير حوجالعى ئيگن حوجالعندا بردەن بر حوجالق بولب قالعان ئېدى. ئرى حوجالق ئەلبەتتە، سوعشلاردان زارار ئېتمى، بەلكى فايدا ئيتە. سوعشلار ئالپاوتلارعا يوزلەب، مڭلەب قوللار بيرە ئېدى.

،شونىڭ ئۈچۈن‌ده ئۇرۇ جىر حوجالئعى ئوسكه‌نده‌ن ئوسه، واق حوجالق بتسكه‌نده‌ن بته بارا ئىدى.

واق كره‌ستيه‌ن حوجالئعى قۆياش ئاستىندا ئۇرئگه‌ن قار كبك يوقۇقا چعا، كره‌ستيه‌نله‌ر بۆلاپ حه‌يرچئگه، يا كى شه‌هه‌رله‌رگه كىلب كۆچىن سانب ناماق نويدئرا ئالمى توئرعان ليومپين پراليتارى (باسه‌ك - زيما گورلار)عا ئه‌يلنه‌ندى. ئۇرى جىر ئشله‌رنده‌ده، سه‌ناعه‌ت ئشله‌رنده‌ده قۇللار ئشلى ئىدى.

ديما كراتييه قولندا ئيك حا كيمييه‌تكنه قالعان بولسادا، يه‌شه‌رگه مۆمكىن ئىدى. چۈنكى ديما كراتييه ئۈزئنىڭ حا كيمييه‌تنده‌ن فايدالانب، بايلاردان تله‌گه‌ن قه‌ده‌ر تالوك، بايلق ،جيب كيچ‌نه ئالا ئىدى. حا كيمييه‌ت ئارقاسندا ديما كراتييه ئازق، كوكل ئاچو ئورنلارى ئۈستئنه جىر، فابريكا، زاۋد كبك نه‌رسه‌له‌رئنده قولدا ئيته ئالادر ئىدى.

روما جۆمهورييه‌تئنىڭ سوڭعى عه‌سرله‌رنده جىر، قۇرال بىرب واق كره‌ستييان حوجالئعن ئايافقا باسدئرو تله‌گن كوره‌بز. لاكين ئيقتيسادى ئوسش ته‌گه‌رمه‌چن ئارتقا تابا ،بۆرو مۆمكىن توگل ئىدى. ئۇرى جىر حوجالقلارى واق حوجالقلارنىڭ ئاياقعا باسووئنا ئىرك بىرمى، مه‌يدانعا كيلگه‌ن واق حوجالقلارنى تيز واقتدا ئشده‌ن چعارب كره‌ستييانلارنىڭ جىرن ئالالار ئىدى.

واق كره‌ستييان حوجالقلارئنىڭ ئاياقعا باسماولارئنا بر ياقدان ليومپين پراليتاريات سه‌به‌ب ،بولدى. ليومپين پراليتاريات سابان سۆرب ئيگن ئيگوده‌ن، ئاور تۆرمشدا ئاچلق - توقلق كيچئنوده‌ن شه‌هه‌رده ئشسز يۆرونى، ئۆى ساين كرب حه‌يرسۆراشونى، ئۆرنى كيلسگه‌نده ئۇرلاشونى ئارتق كوره ئىدى. ئيجتيماعى ،تۆره‌شنى ئيسلاح

ئۈنەرگە تلەوچلەر مەيدانغا چقفاندى؛ پرالبتاربيات ئۈسلاحەتكە قارشى كشلەرگە ساتلب، ئيجتيماعى ئيسلاحەتكە چيكسز زارار ئېتە ئيدى، ئيگن ئيگەرگە نيندىدە بولسا بر خوجالق قورب ئوز كوچى بلەن كۈن كورسن ديب دەولەت تارافىدان بيرلگەن بوتن نەرسەلەرنى پرالبتاربيات ئاز وافت ئچندە ئەرەم - شەرەم ئيتب بتىرەدە خەير سوراشرغا، تاغن بايلارغا ساتلب ئۈسلاحەتچلەرگە قارشى كورەشە باشلى ئيدى.

موندان 2090 يىل ئەووەل (عەيسانىڭ دۇنياغا كيلووندەن 163 يىل ئلك) توغان تۆيبرى هەم كاي گراكحيلار ئيجتيماعى تورمشنىڭ نوزەلووى ئوچن كرەستيانلار خوجالغن ئايافقا باسدىرغا تلەب تورلى چارالار كورەلەر، لاكين هەر ئيكەوى ئيجتيماعى ئيسلاحەت يولندا هەلاك بولالار.

بو ئيكى توغانني كوب وافتدا ياكلشلق بلەن كامونيسلار ديب ئاتيلار. كاي گراكحى بلەن تۆيبرى گراكحى خوسوسى ميلكنى بتىرو توينىدا توگل ئيدىلەر. ئالار كيرىسنچە، خوسوسى ميلكنىڭ كوچلى تايانىچى بولرلق نقلى كرەستييان خوجالغى قورورغا تليلەر ئيدى. گراكحيلار زامانندا بر يافدان ئرى جير خوجالغى واق جير خوجالغن، ئيكنچى يافدان ئرى سەناعەت واق سەناعەت خوجالغن ئشدەن چغارا ئيدى.

لاكين واق خوجالقلارنىڭ عومومەن ئرى خوجالقلار بلەن يارشا ئالماوى، ئرى خوجالقلارنىڭ ياخشى تويشدرلوونداڭ ياكى ئرى خوجالقلاردا نەرسەنىڭ ياخشراق ئشلەنووندەن توگل ئيدى. ئرى خوجالقلاردا سوعشلاردا ئالنغان نەرسەلەر (قوللار) ئشلى. خوجالار بو قوللارنى ئاشاتو، كييندرو ئوچن كوب راسخوتلانميلار.

شونڭ ئۈچۈن ئىرى حوجالقلاردا جيتشدىرلگەن نەرسەلەر واق
حوجالقلار جيتشدرگەن نەرسەلەرگە قاراغاندا ئارزانراق بولا ئيدى.

روما مەملەكەتى. كوب واقتدا ئىرى جير حوجالارىنا كيرەك بولغان قۇللارنى تابو ئۈچۈن كورشى مەملەكەتلەرگە، سوغش ئاچا، روما سوغشلارىنىڭ كوبىسىن قول ئاولاو ديب ئاتارغا مومكين ئيدى. قۇللارنىڭ سانى كوب، حاقلارى چيكسز ئارزان ئيدى. ئافينا مەملەكەتندە عەيسادان 300 يل ئىلك قۇللار، شول قەدەرى كوبەيگەن ئيدى، كى 21,000 ئيركلى گراژداننىڭ دورت يوز مڭ قۇلى بار ئيدى. مەسەلەن ئەسحينىڭ چيكسز يارالمىغن كورسەتىر ئۈچۈن ئىلك بارى 7 گنە قولى بولغانلىغن كورسەتەلەر ئيدى. روما ئيمپيراتورلىغى قول ئاسراو مەسئەلەسندە! تاغىندا ئالغاراق كيتدى. روما عەسكەر باشلقلارندان ليىنتول ديگەن كشى عەيسادان ئەووەلگى عەسرنىڭ سوڭغى يارتسندا قۇللارنىڭ دانەسن بزنىڭ ئاقچاغا ئيسەبلەگەندە بر سومغا ساتا ئيدى قۇللارنى كوبلەب ساتب ئالب ئشلەتو حوجالار ئۈچۈن ئەلبەتتە فايدالى ئيدى. شونڭ ئۈچۈن واق حوجالقلار ئورننا مڭلەرچە قۇللار ئشلى تورغان پلانتاتسيالار، حەزرگى تل بلەن ئەيتكەندە ئيمينيەلەر- فابريكالار تۇزلە ئيدى. لاكين روما هەم يونانستاندا ئىرى حوجالقلارنى حەزرگى حوجالقلار بلەن چاغشدرغا توري كيلمى. قۇللار حزمەتى بلەن فايدالانا تورغان حوجالقلار واق حوجالقلارغا قاراغاندا ياخشىراق قويلغان ئيدى ديسەك، ياڭلش بولور. ئيگن ئشلەرندە قۇللارنى ئاياوسز ئشلەتەلەر، ناچار ئاشاتالار. ناچار كيينديرەلەر، برسى ئولسە، ئانىڭ ئورننا ئيكنچىنى تابالار. قول ئيركلى كرەستيانغا قاراغاندا ناچاراق دا ئازراق دا ئشلى. شوڭار قاراماسدان، ئىرى حوجالقنىڭ واق حوجالققا قاراغاندا فايدالىراق

،بولووى، نيك قۇللارنى ئاسرارعا تۇتلعان راسحوتنڭ ئيس كينكچ دەرەجەدە ئاز بولووندانعنا كيلە. مۇندان كورۇنە،كى واق حوجالقلارنڭ ئرى حوجالقلار بلەن يارئشا ئالمىچا بتوون بۇتنلەى باشقاچا ئاڭلارعا كيرەك بولا.

عەيسا دۇنياعا كيلمەس بۇرن روما مەملەكەتنڭ ئيقتيسادى ،تۇرمشى نى رەوشلى بولعانن تاعندائاچئعراق كورر ئۇچن ميلاددان 108 ،يل ئەوەل توعان كاتيليناننڭ ئرى جير حوجالارنا قارشى ياساعان حەرەكەتن ئيسكە ئالب كيتيك. كاتيلينا باشدا پراليتاريياتقا تايانب، حاكيمييەتنى ئوز قولئنا ئالماقچى ،بولدى. ،بو ،ئوينى قان توكميچە عەمەلگە قويو مۇمكين بولماعاچ ميلاددان 62 ،يل ئەووەل ئيحتيلال چعاردى. ئيحتيلال واقتندا دۇشمانلارى قولندان جگتلەرچە هەلاك ،بولدى. كاتيليناننڭ تلەگى گرا كحيلارنڭ تلەگى بلەن بر ئيدى. ئولدا، جيرسز، ،سوسز قالعان كرەستيينلەرنى هەم شەهەرگە، تۇرلى يافدان جيىلعان پراليتاريياتنى جير لى، ،سولى، ،حۇسوسى ميلكلى بر ،سينف ياساو ئيدى.

ديما كراتييەدا، ئاريستا كراتييەدا كۇچسز لەنگەچ، پادشا قويوع ،يول ئەزرلەنگەچ، پراليتاريياتنڭ فيكرى باشقا ياققا يونەلدى. سەياسى ئەحوالنڭ قولدان كيتووى پراليتاريياتنڭ كيلر يوللارى بتو بلەن بر ئيدى. حالقنڭ يارلئلانووى، بايلارنڭ بايووى چيكدەن چقدى. حەير چئلك ئيك عادى كورنشكە ئەيلەندى. ،بو حالنڭ بر چيگى بولرعا تييش ئيدى. ،بو يەمسز حالنى نيچك بولسادا بتئررگە كيرەك ئيدى.

ئيكنچى يافدان روما مەملەكەتنڭ عەسكەرى ئشلەرندە قاقشاعان ئيدى. كرەستيانلارنڭ يارلئلانووى ميليتسيىيە رەوشندەگى عەسكەرلەرنڭ

بتووئنه، يالچی عەسكەرنڭ مەيدانعا كيلوونه سەبەب بولعان ئيدی.
يالچی عەسكەر مانارحييەنڭ ئوشانچلی قورالی بولدی بالچی عەسكەر مەملەكەت ئچندەگی دوشمانلارنی جيكل جيكسەدە، چيت دوشمانلارعا قارشی تورلق نوگل ئيدی.

بو حالدەن موهيم ئيقتيسادی نەتيجەلەر چقدی. ئيندی چيت مەملەكەتلەر بلەن سوعشو موددان چقدی: روما مەملەكەتنه ئوزن چيت دوشمانلارنڭ، گيرمان قەبيلەلەرنڭ هوجوملەرندەن ساقلاو ياعن قارارعا توری كيله باشلادی. چيت مەملەكەتلەر بلەن سوعشو بتكەچ، ئيسەبسز هيسابسز قوللارنڭ چيشمەسی بتدی، روما مەملەكەتنده قوللق بولسادا، قوللارنڭ سانی كوندەن كون كيمی باشلادی. قوللار حزمەتی بلەنگنه بارعان ئری جير حوجالقلاری بتەرگه يوز توتدی.

ئری حوجالقلارنڭ بتووی واق حوجالقلارنی كوچەيتمەدی. سەناعەت هاماندا قوللار قولندا ئيدی. چيتدەن قوللارنڭ كرمەوی كوبرەك وافندا سەناعەتنڭ ناچارلانوونعنا سەبەب بولدی.

واق كرەستييەن حوجالقعن قوللار حوجالقی حەراب ئيتدی. قوللار حوجالقی بتكەن وافتدا، واق كرەستييەن حوجالقی ئاياقعا باسا ئالمادی، چونكی ئری جير بيلەو ئەووەلگگه قاراعاندا ئارتا توشدی. ئری جير حوجالاری واق كرەستييەنگه قاراعاندا هاماندا كوچلرەك بولعانعا، تورەلەرنڭ تالاوعا ئارتق بيرشيلەر ئيدی. ئری جير حوجالاری حەزر ئيگننی ئوزلەری ئيكمی، جيرنی واق ئولشلەرگه بولب، كرەستييانلارعا ئارينداعا بيرەلەر هەم كرەستييانلارنی شول جيرگه بركتترگه ترشالار ئيدی. ديمەك، ئول زامانداق ئورتا عەسرلەردە حوكم سورگەن كريپاستنوی حوجالقعا نيگز سالنعان ئيدی. كرەستييەنلارنی جيرگەبركتترگه مەجبور ئيتكەن نەرسە ئيمپيرييادا ئش كوچنڭ ئازايووی ئيدی.

پراليتارييانڭ عائيلە تورمشی يوق؛ بولسادا بيك رەنسز

بولعانعا، حالقنڭ سانن ئارتدۇرعا فايداسى نيمى ئيدى. ئەللە نيچە يللارعا تارتلعان سوعشلار حالقنى ناعندا كيمۇتە تۇشدى. حالق ئەووەلگۈگە قاراعاندا كوب مەرتەبەلەر كيمۇدى. حەزر عەسكەرلەرنۇدە هەم ئاربنداعا جير ئالولق كرەستييانلارنۇدا كورشى مەملەكەتلەردەن ئالرعا ،توري كيلدى. مەملەكەتنى دۈشمانلاردان ساقلاو، مەملەكەتكە كيرەكنەرسەلەرنى جيتشدۈرو ئشى كوبرەك چيتدەن كيلگەن كشلەر (كردشلەر) ئۇمستۇنە يۈكلەندى.

روما مەدەنييەتى نەرسە جيتشدۈروچلەر كوب بولعاندانعا ئالعا كيتە ئالدى. ئش كۈچۈنڭ كيمووى، نەرسە جيتشدۈرونڭ ئازايوونا سەبەب ،بولدى. ئيگنچلك ئشى هەم سەناعەت ناچارلاندى. ،شونڭ بلەن برگە مەدەنييەتدە كيرۇگە كەتدى.

ئيجتيماعى ،تۈرمشنڭ ،بو رەوشلى جيمركلۈگى كوب واقتلار دەوام ئيتدى. دۈنيانڭ كوب جيرلەرن ئوز قولندا تۇتقان مەدەنى روما ئيمپيرانرلۇعى ئيك توبەن باسقچقا تۈشدى. مەملەكەتنڭ ئاور كۈنلەر كيچرگەنن، حالقنڭ ئاور عازاب چيككەنن كورب ئاچنعان ئاقل، فيكر ئيپەلەرى نيچك بولسادا ،مۇندى تۈرمشقا چيك بيررگە تليلەر ئيدى. هەلەكەتدەن قۇتۇلو يوللارن تۈرلۈچە ئاكليلار. تۈرلى يوللار كورسەتەلەر ئيدى. ئەفلەتون كاممونيزمى تللەردەسۈيلەنسەدە، عەمەلگە قويو يولندا چارالار كوروچى كشى يوق ئيدى. بولعان تەقديردەدە ئاندى كاممونيزم بلەن يراق كيتب بولماس ئيدى. دەولەتكە، دەولەت باشندا ئوتۇروچلارعا حالقنڭ ئۈشانچى بتكەن ئيدى. ،بو قەدەرى بۈزق ،تۈرمشنى ئيك كۈچلى، ئيك ئاقللى كشنڭدە تۈزەتووى مۈمكين توگل، ئانى ئادەم كۈچندەن يوعارى بر كۈچكنە تۈزەتە ئالا كبك كورۇنە ئيدى. كەرامەتكە، مۈعجيزەگە

ئۆشانماعان كشىلەر قارا ئۆمىدسزلككە بيرئلب عۆمرن تيبدئرو بلەن ئۆتكەرەلەر ئيدئ. جيرتركلئگندەن ئۆميدئۆزگەن قۆللار، تلەنچلەر، ئاچ-يالانعاچلار ،بو بەلالاردان قۆتئلونئ جيردەن كۆتمەيلەر ئيدئ. ئالار ،شونك ئۆچندە بۆتن ئۆميدنئ كوككە بونەلدردئلەر. چۆنكى جيردە ئۆميد يوق ئيدئ. چونكى جير قايعئ، ئاچلق، يالانعاچلق ئوچاعئ بولعان ئيدئ. جيردە حوجا بولعان كشئلەردەن ئاياو كۆتەرگە مۆمكين توگل ئيدئ. كشئلك دۆنياسئ جير بۆزن چۆلعاب ئالعان بەلالاردان قۆتئلرعا تلى ئيدئ. ،ئول ئادەملەرنئ قۆتقاروچئ بر بر مۆعجيزەنك بار بولووئنا ئۆشانا هەم ،شول مۆعجيزەنئ كۆتە ئيدئ. مۆعجيزەگە ئۆشانو - ئاور ،تۆرمش سەبەبلئ مەيدانعا كيلگەن بر نەرسە ئيدئ. چۆنكى كشئلك دۆنياسن مۆعجيزەگنە قۆتلدئرا ئالاچاق كبك ئيدئ. ئولگەندەن ،سۆك ترئلوگە هەم ،بودۆنيادا كورگەن قيينلقلار بەرابەرئنە ئاحيرەتدە نورلئ راحەتلكلەر كوروگە ئۆشانب، شوگارعا ئيمان كيتربكنە جووانرعا مۆمكين ئيدئ. برواقتدا قيامەت بولاچاعئنا هەم ئاندئ هەر تۆرلئ بايلق - نيعمەتلەرنك ،مول بولووئنا ئۆشانماعاندا ،بودۆنيادائ قسنقئلقلارعا سابر ئيتب ،تۆرووئ مۆشكيل ئيدئ.

مۆنە ،شول واقتدا حريستييان دينئ كيلدئ. حريستييان دينئ يارلئلارنئ هەم-كشئلك حۆقوقلارندان مەحروم ئيتلگەن قۆللارنئ جووانوچئ، ئالارنئ ،بو دۆنيا ئشلەرندەن واز كيچئرب قيامەتدەگئ ئشلەرنئگنە ئويلارعا قوشوچئ بر دين. ،شونك ئۆچندە بۆرنعئ روما يازوچئلارئ حريستييان دينن تلەنچئلەر هەم قۆللار دينئ ديب ئاتادئلار.

حريستييانلق حەرەكەتئ بر ميللەتكەگنە حاس توگل.

حريستييان دينئنك تارالو رەوشئ بۆتن ميللەتلەر ئاراسندا ئورتاق. حەزرگئ كۆندە ئشچئلەر حەرەكەتئ بر ميللەتنكگنە ئشچئلەرئ

ئاراسندا بولعان بر حەرەكەت توگل. ئشچلەر حەرەكەتى بۈتن دۈنيادا بۈتن ميللەتلەر ئاراسندا ساتسيياليزم ،تۈرمشن ئورنلاشدررو ئۈچن توعان بر حەرەكەت. ،بو حەرەكەتكە ،روس ئشچسنده، فتاى ئشچسنده قاتنشا. ،بو حەرەكەتده ميللى‌تلەكلەر، ميللى مەنفەعەتلەر ئارتدا قالا.

حريستيانلق‌حەرەكەتنده، حەزرگى‌زاماندا‌عى ئشچلەر حەرەكەتى كبنگوك، بۈتن دۈنياعا هەم بۈتن ميللەتلەر ئاراسنا تارالو ئۈچن كيلگەن ئيدى. حريستيان دينى كيلگەن وافتداعى دۈنيا بز بلگەن دۈنيا فەدەرى ،زور توگل ئيدى. ئاق ديڭگز بويلارى هەم ،شول جيرلەردە يەشەگەن مەملەكەتلەر بر دۈنيا ئيدى. حريستيان دينى كيلو بلەن توعان حەرەكەتكە ياوروپا قيتعاسى بلەن ئافريقا هەم ئازيا قيتعالارنڭ فاى بر ئۈلشلەرى گنه قانشدلار.

حريستيان دينى‌دۈنياعا چقفان وافتدا روما ئيمپيراترلغى، چيت مەملەكەتلەرنڭ جيرن ئالو ئويى بلەن ئاچلعان كوب سوعشلار سەبەبلى بۈلگەن هەم تالانعان ئيدى. ئيسكى روما مەملەكەتى ئاق ديڭگز (بەحرى‌سەفيد) بويندا يەشەگەن بيك كوب مەملەكەتلەرنى ئوزنە قوشدى. ،بو مەملەكەتلەرنى تالار ئۈچن يۈزلەر چەيللار بوينچا سوعشب، تۈردى. ،بو سوعشلار ئاق ديڭگز بويندا‌عى مەملەكەتلەرنى ئشدەن چعاردى. ،بو مەملەكەتلەرنڭ حالقلارى بتمەس-توكەنمەس بەلالەرگە، قيينلقلارعا تۈشدلەر. روما مەملەكەتنڭ «ئيمپيرياليزم» سەياسەتى ،تۈنووى روما مەملەكەتنڭ ئوز حالقنادا، ئالنعان مەملەكەتلەرنڭ حالقلارندا قيممەتكە تۈشدى.

بۈتن دۈنيا ،باشنا تۈشكەن ،بو بەلالەردەن قوتلرعا مۈمكينلك يوق كبك كوررنه ئيدى. روما حۆكومەتنڭ حالقنى قوتلدررونا هيچ كم ئۈشانمى‌ئيدى. كەسب، سەودە، هۈنەر، سەناعەت ئشدەن چقفان.

ئيگنچىلەر جيرسىز، مالسىز. ئيكمەكسىز قالعان، بۈتىن جيردە ئاچلىق حۆكم سۈرە. ئيگنچىلەر فەقيرلىكنىڭ چيگىنە جيتكەن ھەم روما پراليتارىياتى بلەن برلىكدە حۆكومەت حيسابىنا كوچىرلگەن.

حريستييان دينى يارلىلار ئاراسىدان چىقدى. باشلاب يارلىلار ئۈشاندى؛ يارلىلارنىڭ ئۈشانووى بوينچا، كوكدەن روح ئالعان عەيسا دۈنيانى شولاى ئۈزگە تييشلى ئيدى، كى ئاندا يارلىلقدا، بولىنىلكدە، سوعشدا بولماسقا تييش ئيدى. ئچن كوڭل بلەن ئۈشانوچىلارنىڭ حيیالى ئشول دەرەجەگە جيتدى، كى عەيسا ئۈزگەن دۈنيادا جەمعييەتىكنە توگل، حەتتا تابيعەتدە بۈتىنلەي باشقا بولاچاق؛ تابيعەت ئادەملەرگە كيرەك بولعان بۈتىن نەرسەلەرنى كيرەگىندەن ئارتىق بيرەچەك. عەيسا كوكدەن تۈشكەچ دۈنيانىڭ سۈگى زاليمى بلەن سوعشب جيڭەچەك. سوعشقا ياحشى ئادەملەرگنە توگل، حەتتا تابيعەتدە قاتناشاچاق، ئشول واقتدا جير يۈزىدە جەننەت بولاچاق.

ساتسييالىزم حەرەكەتى (*) حەزرگى كۈندەگى ئيشچىلەر ئسينفىنىڭ بورژووازىيە بلەن سوعشووى، ئارتىشووى ئۈچن كيرەك بولعان كبك؛ حريستييانلىق حەرەكەتندە حزمەت ئييەلەرن ئۈيشدرب، ئاريستاكراتييەعا قارشى كيتىر ئۈچن كيرەك ئيدى. حريستييانلىق حەرەكەتنىڭ كۈچى، ئاريستاكراتييەدەن جيڭلمەوى - ئئول كورسەتكەن حييالىلاردا توگل، بەلكى ئانىڭ عەمەلى ئشلەرندە ئيدى. ھەر تۈرلى قيينلقلار، ئاچلق، يالانعاچلق، تۈرلى چيرلەر ئاراسندا

---

*) حريستييان دينن ديققەت بلەن تيكشرگەن واقتدا بز ئشوشى نەرسەنى كورەبز:

حريستييان دينى (ئينجيل) گل دينى ئشلەردەنگنە عيبارەت تودل. حريستييان دينندە دينى بولماعان بيك كوب مەسئەلەرگە جەوابلار بار.

چارپالعان حالقنى قاچاندر كيلەچەك عيسا جەننەتى بلەن قزقدۇرو، حيبالنى فتقلاو بلەنگنە ياردەم ئيتب بولمى ئيدى. *

تۆرمشنى بر ئزگە سالرعا بەحتسزلەرگە عەمەلى ياردەم كورسەترگە، ئيجتيماعى تەرتيبلەرگە قارشى قول سزعانب كۆرەشرگە كيرەك ئيدى. بو ئادملار ئيجتيماعى تۆرمشنى ئيسلاح ئيتەرگە تلەگەن كاى بلەن تۆيرىنڭ تۆنقان يولندان باشقاراق بولرعا تييش ئيدى.

كاى بلەن تۆيرى دەولەت ئيدارەسن قولعا ئالب روما پراليتا-ريياتنڭ تورمشن جيكلەيتمەكچىلەر ئيدى. لاكين ئول وافت هەر كم دەولەت ئارقلى، دەولەت ياردەمى بلەن ئيجتيماعى تۆرمشن تۆ-زەتودەن ئۆميد ئۆزگەن ئيدى. سەياسى حەرەكەت بوواقتدا بوتنلەى يوق ئيدى. ئول وافت دەولەتدەن باشقا، دەولەتكە هيچ بربەيلەنشى بولماعان باشقا يوللار بلەن تۆرمشنى يولعا سالو ئوبى كۆچلى ئيدى. حريستييانلق حەرەكەتنڭ يولباشچىلارى، كاى هەم تيۆيرى ئاراسنداعى ئايرما يەنە شوندا: بو ئيكى ئيسلاحچى ئوزلەرنڭ فيكرلەرن ئونكە-

بو جاوابلارنڭ بارسن برگە جيعاندا يارلىلار تركلىگن ياحشرتو نورندا تەعليمات كيلب چعا. مەسەلەن، ئينجيلدە «جەننەتكە يارلىلارعنا كرە ئالا، ئاندا باى كشىنڭ كرووى مۆمكين تو‌ل» ديگەن سوز بار. بوسوز قوللار هەم تلەنچىلەر سينفنڭ ئوزنە مەحسوس بر نازاريەسى ئيدى. روحانيلار تارافندان بوزلماعان، بورنعى حريستييان ديننده كاممونا بلەن تورو حاقندا بيك كوب سوزلەر ئوقيبز. بورنعى واقتلاردا چيركەو هەم ماناستير جيرلەرندە يەشەوچى ماناحلار كاممونا بلەن يەشيلەر ئيدى. بو ماناحلار ئاراسندا حۆسوسى ميلك يوق ئيدى. لاكين بو حريستييان كاممونالارندا يەشەر ئۆچن كيرەك بولعان ئەسبابلاعنا حۆسوسى ميلك يوق ئيدى. بز تلەگەن كاممونيزم بلەن حريستييان كاممۇناسى ئاراسنداعى ئايرما شوندان عيبارەت. مەسەلەن تيرمەن برەونڭ حۆسوسى ميلكى ئيتب ئيسەبلەنە. لاكين تيرمەندەن جييلعان فايدا (كۆرەك، ئۆنى،

روده کرەستییانلار بلەن ئەلی کرەستییانلقدان بۆتنلەی ئۆزلمەگەن شەهەر پرالیتاریياتننا نایانالار ئیدی. ئالار شەهەر پرالیتاریياتنی کرەستییان حوجالئعنناقایتاروچارالارندا کورب قاراعانلار ئیدی.

حریستییانلق ئیك ئەووەل ،زور شەهەرلەرده باشلاندی. ئانك نایانئچی شەهەر یارلئلاری ئیدی. حریستییانلار کوزنده ئاول کشئسی ،بولو حریستییان ،بولماو بلەن بر ئیدی.

حریستییانلق حەرەکەتننك ئەووەلگی یللارندا ئشدەن بیزگەن یالقاو هەم بۆزق لیومپین پرالیتاریيات ،زور ،ئورن ،توتدی، نەرسه جیتشدئروده ،بو ،سینفنك ئشی یوق ئیدی. پرالیتاریيات ،ئول جیتشدئرلگەن نەرسەلەردەن فایدالانو بوللارن ئوزگەرترگەگنه تلی، قورالللارنی ئایئرم کشئلەرنك ،حوصوصی میلکندەن چقارو توریئسندا ئویلامی ئیدی. روما جومهوربیەتننك صوکغی یللارندا، شولایوق ئیمپیرانورلق دەورئنك باشلارندا ئشسز، کەصبسز بۆرگەن شەهەر پرالیتاریياتننا ئازق، کییم بیرو، دەولەت حیسابندان ئاشاتو ــ ئچرتو عادەتی ئورناشقان، پرالیتاریيات ئشلەمیچه ئاشارعا، جیتشدئرلگەن نەرسەلەرنی بولئشب فایدالانرغا ئویرەنگەن ئیدی. ،شونك ئوچن جیتشدئرلگەن نەرسەلەرنی کاممونیزم نیگزندە بولئشب دونیا کوتو

ئاقچا وە باشقالار) کاممونابلەن یەشەوچی بوتن ئەعزالارنك میلکی ئیتب تانئلا. هەم ،بو فایدا کاممونا ئەعزالاری ئاراسندا تیگز ئیتب بولئنه ئیدی. موندان کورئنه، کی ئەسباب (جیتشدئره تورعان قورالالار ماشینا، تیرمەن...) حوصوسی میلکده قالدرئلا؛ تورمش ئوچن کیرەك بولعان ئەسبابدا حوصوسی میلك بتئرئله ئیدی. تیرمەن برکنه کشئنئکی بولعانی حالده، تیرمەندەن کیلگەن فایدا عومومنئقی دیب تانئلا ئیدی. ،بو کاممونیزم بز تلی تورعان کاممونیزم توگل. چونکی بز تورمش ئوچن کیرەك بولعان ئەسبابنی جیتشدئره تورعان نەرسەلەرده حوصوسی میلك بولماص دیبز.

فىكرى پرالېتارىيات ئۈچۈن يات فىكر تۈگۈل ئىدى. خرىستىيان كاممونىزمىنىڭ قۇراللارغا خۇسۇسى مىلكنى بىترمەيدىغاندا جولوۋنىڭ سەبەبى، بۇ ئارىدا ئەپىنلىگەنچە پرالېتارىياتنىڭ ئىشدىن، نەرسە جېتىشدۈرۈدىن يىراق ،تۇرۇۋى ئىدى.

كاممۇنىزم ،ئوبى نارالو بىلەن كاممۇنىزم نىگىزىنە قۇرلغان جەماعەتلەر (ئوبشىنالار)دە مەيدانغا كېلدى. ،مۇندى جەماعەتلەر ئېك ئەۋۋەل، ئېقتىسادى يافدان باشقا مەملەكەتلەرگە قاراعاندا كوب مەرتەبەلەر ئالغا كېتكەن شەرقدە، يەھودلەر ئاراسىندا مەيدانغا كېلدى. شەرق كاممونالارى تورىسىندا بىر يازوچى ،شوشى سوزلەرنى يازا: «،بو جەماعەتلەردە بايلىق بىر دەرەجە تۈگۈل، بايلىققا ئەھەممىيەت بېرلمى، ھېچ بىر كشىنىڭ ئۆز نەرسەسى يوق، بۈتۈن نەرسە ئورتاق، جەماعەت ئاعزالارى ئاراسىندا بايلىق ياعندان ئايرما يوق.

جەماعەتكە ئەعزا بولرعا تىلەگەن كىشى بۈتۈن نەرسەسىن جەماعەت قولىنا تابشۇرا. جەماعەتدە جېتىشسزلك، مۇحتاجلىق دا يوق، بايلىقدا يوق، ئالار بىر تۇعانلار كبك بىرگە تۇرالار، ئالارنىڭ تۇرلى شەھەرلەردە ،يۇرت-جىرلەرى بار. جېت شەھەردىن كېلوچى جەماعەت ئەعزاسى، جەماعەتنىڭ بۈتۈن نەرسەسىدىن تىلەگەن قەدەرى فايدالانا ئالا. ئالار بىر جىرگە سەياحەتكە چقسالار يولباسارلاردان ساقلانىر ئۈچۈن قۇرال عنا ئالالار. كېلگەن شەھەردە ،تۇروچى جەماعەت ئەعزاسى سەياحەتچىغا بۈتۈن كېرەك نەرسەنى بېرە. ھەر شەھەر جەماعەتىنىڭ مەحسوس بىر كىشىسى بولا، ،ئول چېتدەن كېلگەن جەماعەت ئەعزالارىنا كىيىم، ئازق، ،يول ياراقلارى بېرە. جەماعەت ئەعزالارى ئۆز ئارا ساتو- ئالو ئېتىشمىلەر.

ئەگەردە برسى ئېكنچىسىنە بر نەرسە بېرسە، ئۆزىنە كېرەك بولعان نەرسەنى ئالرعا حاقلى بولا. مۇحتاج كشى، ئالعان نەرسەسى

بەرابەرىنە بر نەرسە بيرە ئالماسادا، تلەگەن كشىسىدەن تلەگەن نەرسەسن ئالا».

برىنچى حرىستىيان جەماعەتلەرى نەق شول رەوشدە تۈزلگەن ئىدى. حرىستىيانلار ئۆزلەرىنىڭ كاممونالارىن شەرق كاممونالارىنا ئيەرب تۈزىنگەنلەرمى، ئيەرگەن بولسالار، نى دەرەجەدە ئيەرگەنلەر-بو مەسئەلە ئەلىگە قەدەر بيلگىلى نوگل. بو جەماعەتلەر ئاراسندا ئوحشاش بواووى كاممونالارنى تودرعان ئيقتيسادى شەرائيت ئاراسنداعى ئوحشاشدان توواراعا مۆمكين. شونى ئەيترگە تيىشلىبز، كى ميلادقا قەدەر كيلگەن شەرق «كاممونيستلارى» تار مەزهەبچەلكدەن چقمادىلار. جەماعەت ئەعزالارى كوب بولسا، 4000 كشىگە جيتكەندر. حرىستىيان كاممونيزمى روما ئيمپيراتورلىعى حۆكمى بۆرگەن بۆتن جيرلەرنى قابلاب ئالدى. حرىستىيان دينى تارالعان جيرلەرنىڭ دائيرەسى، روما مەملەكەتى دائيرەسى بلەن بر چامادا ئيدى. باشدا حرىستىيانلار چن مەعناسى بلەن كاممونيزم تۈزەرگە ئويليلار ئيدى. ئينجيلدە عەيسانىڭ باى جگتكە ئەيتكەن شوشى سوزلەرى بار: «ئەگەردە زور دەرەجەگە ئيرشكەن كشى بولرغا تلەسەڭ، قولىڭداعى بۆتن بايلىعڭنى سات دا حەيرچىلەرگە ئۆلەش». قۆدس شەهەرندە ئۆيشدىرلعان برنچى حرىستىيان جەماعەتى تورىسندا شوشى سوزلەرنى ئوقيبز: «هيچ بر كشىنىڭ ئۆزىنە قاراعان هيچ بر نەرسەسى بولماسادا، جەماعەت ئەعزالارى هەر نەرسەنى ئۆزىنكى ديب بلە. مۆندا مۆحتاج كشى يوق. جەماعەت ئەعزالارى قوللارنداعى يۆرت، جيرلەرن ساتب ئاقچاسن جەماعەتكە بيرەلەر. يۆرت جيرلەرن ساتبدا ئاقچانىڭ بر ئۆلۆشن يەشرب قالدرعان ئانان بلەن ساپفيرعا ئاللا ئۆزىنىڭ جەزاسن بيردى».

بو سوزلەردەن بز شونى ئاڭليمز: باشدا دەرويشلىكنى ئالغا سۈرگەن حريستييانلار ئۈش قۇراللارن ساتىب ئاقچاغا ئەيلەندۈرەلەردە ئاقچانى فەقيرلەرگە بولىب بيرەلەر. ئيكنچى تۈرلى ئەيتكەندە نەرسە جيتشدۈرو قۇراللارن، ئاشاو، كييو ئەسبابىنە ئەيلەندۈرەلەر. بو حال ئۇزاق دەوام ئيتكەندە نەرسە جيتشدۈرو ئشلەرى بتەرگە تييش ئيدى، كامونيزمنى بو نيگزگە قۇرغاندا نق بر جەمعيەتنڭ تۈزۈلووى مۆمكين نوگل ئيدى. ئول زامانىڭ نەرسە جيتشدۈرو ئسولى قۇراللارنڭ حۇسوسى قوللاردا بولوون تالاب ئيتە ئيدى. شونڭ ئۈچۈندە حريستييانلار كامونيزم بلەن حۇسوسى ميلكنى برلەشدۈرگە تريشىرغا تييشلىلەر ئيدى. كامونيزم بلەن حۇسوسى ميلكنى برلەشدۈرر ئۈچن ئۈش قۇراللارن حۇسوسى قوللاردا قالدۇرغا، ئە جيتشدۈرلگەن نەرسەلەرنى جەماعەت ئەعزالارى ئاراسندا ئورتاق ياسارغا تورى كيلدى. جير، يۈرت، تيرمەن، كارحانە كبك نەرسەلەر ئوزلەرنىڭ حوجالارى قولندا قالا، لاكين ئيگن، ئۇن، جيتشدۈرلگەن نەرسەلەر يە شول كۆينچە، يە ساتىلب ئاقچاسى جەماعەتكە بيرلە. هەر حريستييان تلەسە كمنڭ مالن، ئۆين، 2—3 ئۆيى بولغان حريستييانڭ بر ئۆين تالەب ئيتب ئالرغا حاقلى سانالا. شونڭ بلەن برگە ئۆى حوجاسى هاماندا ئۆيگە حوجا بولب قالا.

ئاقچا، ئازق، كييم كبك نەرسەلەر بر جيرگە جييلا، نەرسەلەرنى جيو، جييلغان نەرسەلەرنى بولو ئۈچن مەحسوس كشى قويلا. حريستييانلقنڭ برنچى دەورلەرندەگى كامونيزم حۇسوسى ميلكنى يارتىلاش بولسادا تانى ئيدى. لاكين ئۈش مونڭ بلەنگنە توقتالرغا تييش نوگل ئيدى. كامونيزم تۈرمشى ئاشاو، ئچو، كييم كبك تابيعى ئيحتيياجلارنى ئوتى تۈرغان نەرسەلەرنى حۇسوسى ميلكلكدەن

چعارو ئۈستۈنە، عائىلە تۆرمۈشىندا جىمۈرگە تىيىش ئىدى. عائىلە تۆرمۈشى ئىكى، يول بىلەن جىمۈرگە مۆمكىن ئىدى. يە ئەفلەتون دەولەتىندەگى كىبك، خاتىنلارنى ئۇرتاق ياساو، يە عائىلە تۆرمۈشىنى بۆتىنلەي قول سىلتەو كىيوەك ئىدى. ئەفلەتون خاتىنلارنىڭ ئۇرتاق بولولارىن تالاب ئىتتى. خرىستىيانلار ئىسە خاتىنلاردان بۆتىنلەي واز كىچۈنى ئالغا سۈردىلەر. خرىستىيانلارنىڭ بۇ فىكرى دۇنيادان بىزگەن هەم عائىلە تۆرمۈشىنى ئارتىق كۆيرەنمەگەن خەيرچى هەم دەرويشلەرنىڭ خالەتى روحىيەسىنە مۇوافىق ئىدى. لاكىن خرىستىيانلىقنىڭ ئىسكى ئىسولدە نەرسە جىتىشتۈرۈنى بىتۈرب ياكا نەرسە جىتىشتۈرۈ ئىسوللارىن تابا ئالماوى سەبەبلى عائىلە ئىقتىسادى تۆرمۈشدا كىرەكلى ئىلىمىنت رەوشندە قالرغا، جىمۈرلمەسكە تىيىش ئىدى. خرىستىيانلىق، عائىلەنى چىندانىدا جىمۈرە ئالمادى. عائىلەسىز كۆن كورو فىكرى تار مەزھەبچىلەر فىكرى بولبقنا قالدى.

عائىلەنىڭ جىمۈرلمەوى، خرىستىيان تەعلىماتىنىڭ عائىلەنى بىتۈرە ئالماوى، عائىلە بىلەن كاممونىزم ئاراسىنداعى قارشىلىقنىڭ جىمۈرلمەوى، شۇل قارشىلىقنى خرىستىيان دىنىنىڭ جىمۈرە ئالماوى دىگەن سوزى ئىدى. بۇ قارشىلىق خرىستىيان دىنى ياكا مەيدان ئالمان واقتداعى دەرت، فزو قان هەم ئىنتوزىيازم ئارقاسىندا سىزلەسەدە، بارا تۆرعاچ سىزىلىرگە، سىزىلىرگەنە توگل يە عائىلە، يە كاممونىزم جىمۈرىلىرگە تىيىش ئىدى. خرىستىيان دىنىن قابول ئىتكەن كىشىلەرنىڭ سانى كوبەيگەچ، ئىزگى بولرغا ترشقان بۆيىك تابىعەتلى يولباشچىلار ئازايماچ، كاممونىزم عائىلە تارافىندان جىكىلە باشلادى. خرىستىيان دىنى ياكا چىققان واقتلاردا، ساف دىنلى خرىستىيانلار جەماعەت كىشىلەرى بىلەن بىرگە ئىشلەو، بىرگە ئاشاو - ئىچونى عائىلە ئىچىندەگىنە ئۆتكەرودەن ئارتىق

كورەلمەي ئىدى. لاكين سوڭغا تابا عائىلە قۇرۇ، عائىلە تۈرمۇشىنى بيرلىك - عائىلە مەنفەعەتلەرى برنچى پلانغا كردى. عائىلە ئېحتىياجىدان ئارتقان نەرسەلەرگىنە چيركەۋ ئوبشىنالارنى بيرلىكە باشلادى. بايلار ئۆزلەرىنە كيرەكمەگەن نەرسەلەرنىگىنە يارلىلارغا سەدەقە ئېتىپ بيرە باشلادىلار. شۇلاي ئېتىپ فيكەدەگى كاممونيزم عەمەلگە كيلگەندە جەمعيەتنى دەيرىيەچىلىكدەن ئۆزمادى. شۇنىڭ بلەن برگە حرىستييان دينى كاممونيزم فيكرىن تاراتۇدا دەۋام ئېتەدى. فايسى بر چيركەۋ باشلقلارى بايلق جيىۇنى هەم بايلارنى بۆرنغىچا قاتى سوزلەر بلەن تەنقيد ئېتەلەر، لاكين ۋاق حۆجالقتا، ۋاق حۆسوسى ميلكچىلىككە قۇرلغان ئېقتيسادى تۈرمش ئۆز بولى بلەن بارا ئېدى. حالقتا كاممونيزم تۈرمىشن قۇررغا ئۆندەگەن چيركەۋ، سوڭغى ۋاقتلاردا ئۆز ئۆچندە ئېكى سينف تودردى. چيركەۋدە «ئاللا» تارافىدان قويلغان كشىلەرنىڭ سوزلەرىنە بويسنوچى مەحەللە كشىلەرى مەيدانغا كيلدى . . . باشدا چيركەۋ جەماعەتنى باشندا تۇروچىلارنى، جەماعەت كشىلەرى سايلاپ قويا، سايلانغان كشىلەر ئۆزلەرىنىڭ بۈتىن ئىشلەرىدەن حيساب بيرەلەر، شۇلاي حيساب بيررگە تييشلىلەر ئېدى. لاكين جەماعەتنىڭ حۆجالق ئىشلەرى كيكەيگەچ، ئىشلەرنى ئېدارە ئېتوچى كشىلەرگە ئېحتىياج تودى. مۆتەحەسسيسلەر كيرەك بولا باشلادى. ئىش بولىشو تودى، نەتيجەدە جەماعەت قولنداغى نەرسەلەرنى يارلىلارغا بوشلايغنا بيرب تۇررغا ئېمكان بتدى. ئىشلەۋچىلەرگە ۋازيفا تولەرگە هەم باشقا راسحودلارغا كوب ئاقچا تۆتارغا تورى كيلدى. چيركەۋ جەماعەتلەرىنە كرگەن كشىلەرنىڭ ئېك زور ئۆلىشى جۆمهورييەت ۋاقتندا تيرانلارغا، مانارحلارغا، تۈرلى ئاۋانتيوريسلارغا ئۆزىنىڭ سەياسى حۆقوقن ساتب كۆن كوررگە ئۆيرەنگەن

لیومپین پـرالیتاریات ئیدی. ئشکـه ئـۆیـرەنمەگەن بـوحالـق
چیرکەودەدە ئیسکی عادەتن تاشلامادی. جۇمهوریيەت واقتندا تاوئشن،
سەیاسی‌حوقوقن سبزارعا ساتقان پرالیتاریات، حەزر چیرکەو باشلئعی
بپیسکوپقا ساتا ئیدی. چیرکەونڭ بۆتن‌میلکی بپیسکوپ قولندا، ئول
بۆتن نەرسەگە حوجا ،بولب کیتدی. ئیقتیسادی حوجالق ئانڭ کۆچن
ئوسدردی.

نیهایەت لیومپین پرالیتاریات بپیسکوپلارنڭ ،تـگچل قۇللاری
،بولب قالدئلار.

ئیکنچی یاقدان ئایرم چیرکەو مەحەللەلەری، ماناستیرلار ئوز ئارا
برلەشە باشلادئلار. بۆلارنڭ برلەشووئنە سەبەب، حریستییان دینن
مەجوسلەرنڭ چینکە قاعووی، ئیحتیلافلی‌دینی مەسئەلەلەرنی برگەلەشب
حەل ئیتو تلەگی ئیدی. مۆهیم مەسئەلەلەرنی حەل ئیتەر ئۆچن ئارا-
تیرە بپیسکوپلار سابوری یاسیلار ئیدی. چیرکەولەرنڭ ئوز ئارا
برلەشولەری لیومپین پرالیتاریاتنڭ بۆتنلەی بپیسکوپلار حاکیـ
میيەتی ئاستئنا تۆشولەرئنە ،زور سەبەب ،بولدی. چیرکەولەردەئەلئگە
قەدەر ،زور ،ئورن تۆتقان مەحەللی ئیدارە(Самоуправление)نڭ
ئیسمئگنە قالدی. بپیسکوپلار سابورندا بای جەماعەتلەر باشندا
تۆروچئلار ،زور رول ئوینی، بۆتن سابورئالارنڭ ئیحتییارئنا بویـ
سئنا ئیدی. نیهایەت جەماعەتلەر ئاراسندا بایلئعی بلەن ئیڭ ئالدا
تۆرعان روما جەماعەتی بۆتن‌حریستییان دۆنیاسنداعی جەماعەتلەرگە
باش بولدی. شولای ئیتب روما پاپاسی مەیدانعا کیلدی. حالق
بلەن پاپاسلار، جەماعەتلەر بلەن دەولەتلەر، چیرکەولەر بلەن چیرکەولەر
کۆرەشدی.

،بو کۆرەشلەردە سوگعی جیگو ئیقتیسادی یاقدان کۆچلئلەر
یاعندا ،بولدی. ،بو کۆرەشلەردە ئیڭ تق ئیزلـگەن، حوقوقی ئیڭ

كوب تابتالعان كشىلەر، ئەلبەتتە، حالق ئىدى. ميلاددان 3 نچى يۈزدە حالق قولندا چيركەونڭ مەسئۇل كشىلەرن تەسديق ئېتو حۇقوقىنا قالعان ئىدى.

چيركەو باشندا تۇروچىلار مۇتەحەسسيسلەرنى ئۈزلەرى قويا، بۈتن بايلقنى ئۈزلەرى تلەگەن جيرگە سارف ئېتە. حالققا حيساب بە بۈتنلەى بيرلمى، يەحيساب بيرو برەر رەسميەت ئۈتەودەن عيبارەت كنە بولا ئىدى. چيركەونڭ بايلغى، بايلق ئارقاسندا تابلعان كۈچى، ئۇز ئارا دائيمى رەوشدە سوعۇشب، تۇروچى دەولەتلەر ئارسندا چيركەونى ئالب كۈچلەنو ئەمەلن نودردى. بيك كوب مەملەكەتلەر پاپانڭ حەترن تابار ئۈچن حالقدان جييلعان ئيسەب حيسابسز بايلقلارنڭ بر ئۈلۈشن چيركەو فايداسىنا بيرەلەر ئىدى. پاپا كم كوب بيرسە، شونڭ يافلى بولا، حيمايەچىسز مەملەكەتنى لەعنەت بلەن قورقتب دۈشمان هۇجوملەن ساقلى. حەزر چيركەو هەم ئيقتيسادى هەم سەياسى كۈچكە ماليك بولا.

باشدا حالقدان ئيحتيبارى رەوشدە جييلعان عۇشر حەزر قورقتب كۈچلەب جييلا ئىدى.

شولاى ئيتب چيركەو، دەولەت حەزينەسى بلەن يارىشرلق دەرەجەدە بايىدى، چيركەو باشندا تۇروچىلار جەماعەت ئەعزالارىنا حيساب بيرميگنە توگل، ئانڭ بلەن بۈتنلەى ئيسەبلەشمى باشلادى. چيركەو بايلغى، زور دەرەجەلى روحانيلار كسەسىنە، ماناستير هۇجرەلەرندە ياتوچى «عابيد» هەم «زاهيد» لارنڭ فەحش راسحودلارىنا تۈتىلاباشلادى. روما، ئيستانبول، ئالبكساندرييە جەماعەتلەرى كبك، باى جەماعەتلەرنڭ قۇمسزلىغى چيكدەن چقدى. فەقيرلەرنى فەقيرلكدەن، بەحتسزلەرنى بەحتسزلكدەن قۇتقارر ئۈچن تۈزلگەن چيركەو جەماعەتلەرى،

فەقیرلەرنڭ ئافتق کیسەگن تارتب ئالا تورغان جیدی باشلی ئاژداھاغا ئەیلەندی. 5 نچی عاسردا چیرکەولەر قوللارنداغی بایلق ھەم کیلرنی دورت ئولشکە بولب، بر ئولشن یپیسکوپقا، بر ئولشن چیرکەو ناچالستۋاسنا، بر ئولشن عیبادەت حانەلەرنی زیننەتلەرگە، قالغان بر ئولشن فەقیرلەرگە بیرەلەر ئیدی.

فسقاسی، حریستییان دینی کامونیزمنڭ تەقدیرن، نەرسە جیتشدرو قورالارنڭ حوسوسی کشلەر قولندا قالوون حەل ئیتدی، حریستییان کامونیزمی دار مەزھەبچلەر ئشی بولبقنا قالدی.

ئیقتیسادی تورمشنڭ ئوسشی، ئانڭ مەعلوم بر فورماغا کرب کاپیتالیزم دەورنە تاباتانلی باشلاوی، دەولەتنڭ ئیقتیسادی ئشلەردەدە، ئیجتیماعی ئشلەردەدە ،زور ،ئورن تۇتقانلغن ئاکلی باشلارغا، تیگزسزلکنڭ توب سەبەبن ئاچق کوز بلەن قاری باشلارغا سەبەب بولدی. فیکرلەر، تلەکلەرنی یاکا ئوسە باشلاغان کاپیتالیزم، ئوزنە قارشی کورەشرلك کوچلەرنی توری یولغا سالا باشلادی. تاماس مورلارنی، تورلی دینی ـ ئیقتیسادی مەزھەبچلەرنی مەیدانغا چغاردی.

6 ـ حییالی ساتسییالیزم.

1 ـ تاماس مور.

حییالی سانسییالیزم فیکرن باشلاب مەیدانغا ئاتقان کشلەر ئاراسندا تاماس مور ئیڭ ئالدانقرا. تاماس مور حییالی سانسییالیزمغا تیگزسالوچلاردان ئیسەبلەنە. تاماس مورنڭ توب تلەگی ـ کامونیزم.

ئادەملەرنڭ ئیقتیسادی تورمشلارندا تاوار (1) جیتشدرو

---

1) تاوار دیب بازاردا ساتار ئوچن ئشلەنگەن نەرسەگە ئەیتەلەر. دونیا کیرەکلەرن ئوز کیرەگی ئوچنگنە ئشلەمیچە بازار ئوچن جیتشدرە تورەلن حوجالقغا تاوار حوجالغی دیب ئەیتەلەر.

باشلانغاچدا جەمئييەت خالقى ميلكلئلەر هەم ميلكسزلەر ئىبسمندە ئيكى سينفقا ئايرلدى.

ئۇسدەن قاراغاندا بر نۇسلى كورنگەن بۇ رنغى هەم حەزرگى سانسييالىزم فيكرلەرن تۇرلى دەورلەرنڭ تۇرلى ئيقتيسادى سەبەبلەرى تودرغان، تۇرلى تاريخى دەورلەردە مەيدان ئالغان سانسيياليزم فيكرلەرى ئاراسنداغى ئايرمانى ئاڭلاو ئۇچن، ئول فيكرلەرنى تودرغان ئيقتيسادى شەرائيتلار ئاراسنداغى ئايرمالارنى ئاڭلارغا كيرەك. هەر دەورنڭ ئيقتيسادى تۇرمئشن هەم بو تۇرمش تودرغان ئيجتيماغى حەرەكەتلەرنى نچكەلەب تيكشئرو ئۇچن، ئادەمچئلك دۇنياسئنڭ بۇتن تاريخن تيكشئرب چقارغا كيرەك بولا. لاكين بزگە ئارتق يراقغا كيتمەيگە كۆچ دە، واقتدا ئيرك بيرمى. تيك شونئغنا ئەيترگە تيپشلئبز، كى هەر دەورنڭ فيكرى ياغى شول دەورنڭ ئيقتيسادى تۇرمئشندان تووادر. هەر دەوردەگى سانسيياليزم فيكرى شول دەورنڭ ئيقتيسادى تۇرمئشئنا مووافيق بولا. تاماس مور سانسيياليزمى تورئسندا، شول ئۇق سوزنى ئەيترگە تورى كيلە.

تاماس مور ئۇز زامانئنڭ كشئسى ئيدى. ئول نى قەدەر سيزگر، نى قەدەرلى يراقدان كورە تۇرغان عاليم بولسادا، ئۇز زامانندانغى ئيقتيسادى تۇرمش تودرغان فيكرلەردەن ئۇستن بر فيكردە ئەينە ئالمادى.

تاماس مور ئوتوپيياسن (1) ئاڭلار ئۇچن كاپيتاليزم

---

(1) «ئوتوپييا» ديب دۇنيادا بولماغان ئورنغا ئەيتەلەر. عەرەبلەردە ئيسمى بار، جيسمى يوق بر نەرسەنى عەنقا ديب يۇرتەلەر. ئوتوپييانى دا شولاي ئاڭلارغا كيرەك.

دەۋرىنىڭ برىنچى كۈنلەرن تيكشىرو ئۈستىنە فييوداليزم دەۋرىنىڭ سۈڭگى كۈنلەرندە تيكشىرگە كيرەك ئىدى. شونىڭ ئۈستىنە يەنە چىركەۋ تەئسىرى هەم دۇنيانى بازارغا ئەيلەندرگەن سەۋدە كاپيتالى تودرغان نەتيجەلەرنىدە تيكشىرىرگە كيرەك ئىدى. لاكين بزگە ئورتا عەسرلارنىڭ ئىقتىسادى تۇرمۇشى تورىسندا بر نيچە سوزگنە ئەيترگە توغرى كيله.

تاماس فيكرىنىڭ نيگزن 15 نچى عەسرنىڭ ئاخرلارى بلەن 16 نچى عەسرنىڭ باشلارنداغى ئانگليەنىڭ ئىقتىسادى تۇرمۇشندان ئىزلەرگە كيرەك. 15 ـ 16 نچى عەسرلاردا ئانگليەداغى ئىقتىسادى تۇرمۇشنىڭ كورىنىشى (تاماس مورنىڭ سانسيياليزم فيكرن تودرغان سەبەبلەر) شوندان عيبارەت ئىدى:

14 نچى عەسردە ئانگليەدە سەۋدا كاپيتالى بلەن بر رەتتەن سەناعەت كاپيتالىدا ئۆسە باشلادى. چوڭ كيىملەكلەر توعى تۇرغان مانوفاكتورالار كوبەيدى. واقلاب توعوچى ماسترسكويلار بتەرگە يۈز تۇتتى. تاماس مور زامانندا ئىگنچىلك كەسپىدە كاپيتاليزم ئۇسولنىا قورىلا باشلادى، جير بيلەو خوجالىعنىڭ كاپيتال ئۇسولىغا كوچوونىڭ سەبەبى، ئانگليە سارقلارى، چوڭ ئانگليەدە هەم باشقا مەملەكەتلەردە كۈندەن كۈن تەرەققى ئيتمەكدە بولغان مانوفاكتورالارغا كيتووى ئىدى. 15 نچى عەسردە ئانگليە چوڭ بريافدان ئيتاليەگە ئىكنچى يافدان شۋيتسارييەگە قەدەرى تارالا ئىدى. چوڭنىڭ بۇتۈن سەناعەتلى مەملەكەتلەرگە تارالووى، ئينگليز سەوداگەرلەرندە هەم ئۇرى سەناعەت خوجالارندا كوبرەك چوڭ جيتشدىروتلەگن تودردى.

چوڭنى كوبرەك جيتشدىرو ئۈچن كوبرەك سارق كۈتولەرى هەم ئۇل ماللارنى يۇرتو ئۈچن كيڭ قرلار كيرەك ئىدى. ئالپاوتلار بلەن سەوداگەرلەر هەر تۇرلى يوللار بلەن ئوزلەرىنىڭ مال يۇرتتە

تۆرعان جيرلەرن كېڭەيترگە كرشدىلەر. ئالار ئەلنگە قەدەر كرەستييانلار بيلەگەن «مير» (ئورناق) جيرلەرن ئوز قوللارىنا ئالدىلار. كرەستييانلارگە مال ئاسرارعا يول بتدى. جيرنى ياكارقرلق تيرس تابو قيينعا قالدى. كرەستييانلارنڭ تۆرمۆشى ئاورلاشدى. ئرى جير حوجالارىنڭ قۆمسزلىعى ئاي ئوسەسن كۆن ئوسدى. ئالار كرەستييانلارنى بۆتىن ئاوللارى بلەن جيرلەردەن قووا باشلادىلار. ئالپاوت ئوزى بيلەگەندە، ياكى ئاريندا‌عا بيرگەندە (جير حوجاسى جيرنى ئاريندا‌عا ئالوچىعا ئيگن قۆراللارن‌دا بيرە ئيدى)، جيرنى بر چامادان ئارتق قولعا جيبونڭ فايدا‌سى يوق ئيدى.

چۆنكى ئيگن قۆراللارى چاماسز كوب جيرنى سۆررگە، ئشلەرگە جيتمى ئيدى. جير ئيگندەن بيگرەك مال ئاسرارعا، كۆتو يۆرترگە كيرەك بولعاچ، شونڭ ئۆستىنە ئاريندا‌ترلار جيرنى ئوز قوللارى بلەن ئشلى باشلاعاچ، جير نى قەدەرلى كوب بولسا، شول قەدەرلى فايدالى ئيدى. شونڭ ئۆچن‌دە حەزر جير حوجالارى كرەستييان قولنداعى جيرلەرنى ئوز قوللارىنا جييارعا ترىشالار، شونڭ ئۆچن كرەستييانلارنى ئاولى، ئاولى بلەن جيردەن قووالار ئيدى.

15 نچى يۆزنڭ سۆڭعى چيرىگندە ئاريندا‌عا جير ئالب كۆن كوروچى كاپيتاليستلار ساسلوۋييەسى چقدى. 16 نچى يۆزدە ئادەم ئۆشانماسلق زور فايدا تەئسيرندە بو ساسلوۋييە تيزلك بلەن ئوسە، ئالعا بارا. بر ياقدان كاپيتال جييىلا، ئيكنچى ياقدان شەهەر كاپيتاليستلارى ئاولعا جير بيلەرگە ئاعىلا.

ياكاراق تابلعان ئاميريكادان ياۋروپاعا ئالتن، كۆمشنڭ كوب كيلووى ئانڭ بەهاسن تۆشىرە. ئالتن، كۆمشنڭ بەهاسى تۆشو سەبەبلى 16 نچى يۆزدە ئاشاو-ئچو نەرسەلەرنىڭ حاقى 2 بارم ـ 3

مەرتەبە كوتەرلدى. ئارىندا حاقى ئارتماعانلقدان (جىر ئوزاق موددەت بلەن ئارىنداعا بىرىلە ئىدى) جىرنىڭ فايداسى تاعىندا كوبىرەك بولا ئىدى، ئاقچا ،جىيو، كوب فايدا ئالب تىز ئارادا بايو موكىنلىگى بر ياقدان ئارىندانرلارنىڭ كوبەيوونە، ئىكنچى ياقدان ئالپاوتلارنىڭ جىرفى تاعىندا كيگەيتە تۈشولەرىنە سەبەب ،بولدى.

،بو نەرسەلەر كرەستىيانلارنى تىز ئارادا پرالىتارىعا ئەيلەندردى. فىيادالالارنىڭ ،يورت حزمەتن ئوتەوچى كرەستىيانلارنىڭ (ئامىراو حزمەتدەگى كرەستىيانلار) حزمەتدەن قوونلووى جىر - سوسز كرەستىيانلارنىڭ سانن تاعىندا كوبەينە تۈشدى. فىيادالالارنىڭ ،يۈرت حزمەتن ئوتەوچى جىرسز كرەستىيانلار، فىيادال قول ئاستنداعى جىرلى كرەستىيانلارعا هەر واقتدا ئاور يۈك ،بولب كىلدلەر. چۈنكى كرەستىيانلار ئالپاوتنىدا، ئالپاوتنىڭ حزمەتچلەرندە ئاشاترعا جىنەرلىك سالم بىررگە مەجبور ئىدى. حەزر حزمەتدەن قوولعان حزمەتچلەر پرالىتارىياتنىڭ سانن كوبەيتدلەر.

16 نچى عەسرنىڭ ئاحرلارندا كرەستىيانلاردا، ئشچلەردە ئىڭ ئاور تۈرمشقا قالدلار، ئشسز قالعان كشلەر بۈتن ئانگلىيەنى ،توتردى. جىنايەتچ ئورلاو عادى بر ئشكە ئەيلەندى. مەملەكەتدەگى جىنايەتلەرنى ئىڭ قاتى زاكونلار بلەندەبتىررگە موكبن توگل ئىدى. چۈنكى ئورلاماعاندا بارى بر ئاچ ئولمدەن باشقا نەرسە كورنمى ئىدى. ئالپاوتلارعا هەم ئالارنىڭ ئارىندانرلارنا ياللانب ئشلەوچى ئاول ئشچلەرنىڭدە حالى ناچار ئىدى. سانى يۈز مڭلەرگە جىتكەن زاپاس حزمەت عەسكەرى ئش حاقنىڭ كىموونە، ئش واقتنىڭ ئارتوونا سەبەب ،بولدى. ئاشاو - ئچو نەرسەلەرنىڭ حاقى 300°/° قا قەدەرلى كوتەرلگەن بولسادا، ئش حاقى بارى 150°/° قنا ئارتقان ئىدى.

،شونڭ ئۇستىنە يەنە ئېگىنچىلىك، مال ئاسراۋ ھەم تيخنيكانڭ ياخشىرو-
وى سەۋەبلى ئىش بلەن مەشغول بولغان ئىشچىلەرنى كيمىترگە،
كوب ئىشچىلەرنى ئىشدەن قووارغا سەبەب ،بولدى. مانوفاكتورا ھەم
سەناعەت كاپيتالى، ئېگىن ئىشلەرن تاشلارغا مەجبور بولغان ئىشچى-
لەرگە ئىش تابارلىق دەرەجەگە كيلمەگەن ئيدى. ديمەك، ئىشسز قالغان ئىشچى-
لەرگە برگىنە ،يول بار ئيدى، ئولدا يە ئورلاپ ،تۇتىلىپ ئاسىلىو،
ياكى ئاچدان ئولو ئيدى. كاپيتاليزمنڭ ئيك ئاور، ئيك دەھشەتلى
نەتيجەلەرى ئانگلييەدا ،بولدى. ،شونڭ ئۇچىندە بەختسزلەرگە ياردەم
تاۋۇشى ئيك ئەووەل ئانگلييەدا ئيشىتىلدى.

تاماس ،مۇنە ،شول واقىتدا يەشەگەن كشى. ئانڭ يۇمشاق
خۇلقى، ئاياولى يۇرەگى مڭلەر، يۇز مڭلەرچە بەختسزلەرنڭ ئاور
كۇن كورۇشىنە ياردەم ئيتو ،يولن ئزلەرگە مەجبور ئيتدى. ،ئول
،بو بەختسزلكلەرنڭ ئامرن ،شول واقتدا ئۇسە باشلاغان كاپيتاليزم
ئۇسولندا نەرسە جيتشدرودە كوردى. ،ئول ،شونڭ ئۇچن كاپيتاليزم
ئۇسولندا نەرسە جيتشدرونى بتىرب، بۇتنلەى ياڭا نيگزگە قۇرلغان
ترىكلك قۇرونى زاماندا اشلارنا سۇيلەدى.

«،تۇرمشنى فيكر ،تودرمى، فيكرنى ،تۇرمش تودرا.» باشدا فير-
باخ ئەيتكەن، ،مۇنڭ سۇگندا دۇرسلىگن كارل ماركس عيلمى نيگزدە
ئيسبات ئيتكەن ،بو سوزلەرنڭ نى قەدەرى مەعنەلى، نى قەدەرى
تۇبندەن كورب ئەيتلگەنلىگن تاماس ،مور ئوتوپيياسندا تاغىدا بر
مەرتەبە كوررگە ،تورى كيلە.

دامىنڭ دامىلىگى، دۇنياغا بولماغان نەرسەلەر ئويلاپ چغارودا
توگل. دامىنڭ كۇچى، كشلك جەمعييەتنڭ تورلى قاتلاولارندا، تورلى

ئىقتىسادى، ماندى شەرائىت تەئسىرندە توعان ئوى، تلەكلەرنى بر
جىكە تزب بيروده، ياكا باشلانعان تۇرمشنڭ كيلەچەكدە نيندى
روشكە كروون ئاكلاودا، ئالدان كورە بلودە، كورە ئالودادر. داهى
ئوزئنڭ تيرەن هەم سيزگر ئاقلى بلەن، زور كوبچلككە كورنمەگەن،
زور كوبچلك ئۈچن قارانعى پەردە ئارتنا يەشرنگەن حەقيقەتلەرنى
ئاچب،كوكللەردەگنە، جاننڭ يەشرن ئورنلارداعنا ياتقان تلەك، ئۈميد،
حيياللارنى تشقا چعارا. كورنمەگەن نەرسەلەرنڭ كوزگە كورئنووى،
ئاڭلانماعان نەرسەلەرنڭ ئاڭلانووى، تلەك، ئۈميد، حيياللارنى، سو
ئوستندە يۈزگەن كبك حالەتندەن چعارب عەمەلى، رييالنى هەم
زورقئنچ كۈچكە ئەيلەندئره..»

14—15—16 نچى عەسرلەردە ئوسە، ئوزئنڭ ئاور نەتيجەلەرن
كورسەتە باشلاعان كاپيتاليزمدان توعان بەحتسزلەرنى كورب پاپاسلار
سابرلقا ئۈندەگەندە، بۈتن نەرسەنڭ تۈب سەبەبى ئيتب ئاللانى
كورسەتكەندە، تاماس مور بۈتن ئاورلقنڭ تۈب سەبەبن-حۈسوسى
ميلك هەم كاپيتالدا كوردى.

ئول-جيرندەن ئايرلعان كرەستيانلار، قۇراللدان، ماستيرە-
كويندان ئايرلعان ئشچلەرنڭ ئاور تۇرمشقا قالووئنا سەبەب بولعان
ياوزلقنى كورب ئوزئنڭ «ئوتوپييا»سن يازدى.

تاماس مورنى عەسرداشلارى ئاڭلامادئلار. ئانى 19 نچى عەسر
كشئلەرئگنە نەقدير ئيتتئلەر.

تاماسنڭ ئوتوپيياسى سانسيياليزم فيكرئنڭ ئوسش تاريحندا
نيگز بولسا، ئانڭ شەحسى زامانئبزنڭ ريۋاليوتسييەنيرلارئنا فيكر،
ئيدييە ئۈچن قۇربان بولودا ئورنەك بولرلق در. شونڭ ئۈچن تاماسنڭ
تەرجئمەئى حالئنە توقتالب كيتونى تيبشلى تاپابز.

تاماسنڭ شەحسى، ئانڭ ئيدىيالى، ئيدىيال ئۈچن كۈرەشى كوب يۈرەكلەرگە دەرت كرنولك، كوب ئۈميدسزلەرگە ئۈميد بيررلك، فيكر ئۈچن، كشلك دۈنياسن يافتى دۈنياغا چغارر ئۈچن كۈرەشو-چلەرگە ئۈرنەك بولرلق بولسادا، ئۈرننڭ ئازلغى، بو كشنڭ تەرجمەئى حالن بيك قسقالق بلەن گنە سۈيلەرگە مەجبور ئيتە.

III

تاماس،مور 1478 نچى يلدا ،تودى. 1535 نچى يلدا ئانگلييە كارولى گينريح VII نڭ پالاچى قولى بلەن باشى كيسلدى...

تاماس ياوروپادا «ئيسلاحات» دەورنڭ ئيڭ قزو چاغندا يەشەدى. ئانڭ بۈتن تركلگى ئيسلاحات فيكرلەرى، ئيسلاحات حەرەكەتلەرنە نق بەيلەنگەن. تاماس يەشەگەن وافت نادان، قاراڭغى، حۈرافاتچى ئورتا عەسرلەر بتب، ياڭا عەسرلار (قرون جەديدە) باشلانر وافت ئيدى. بو دەور- كوچو دەورى ئيدى.

تاماس ياڭا فيكرلى، ئيسلاحات ياقلى، دەرەجەلى، ئيعتيبارلى بورژووا عائيلەسندە ،تودى. تاماسنڭ ئاتاسى لوندندا ئانگلييە كارولنڭ عالى عەدلييە مەحكەمەسندە سودييە ،بولب حزمەت ئيتە. هەم تاماسنىدا كيلەچەكدە سودييە بولرلق رەوشدە تەربييە ئيتە ئيدى. تاماسنى ئاتۇاكانلققا ئوقرغا بيردلەر. ،ئول مارتون ئيسملى ،زور دەرەجەلى لورد عائيلەسنە قاتنشب كيندى. لورد ئاقللى، كوب ئوقغان هەم تەجرىبەلى كشى ئيدى.

تاماس، لورد قول ئاستندا ئانگلييەنڭ سەياسى، ئيقتيسادى ئيشلەرى بلەن ياحشى تانشدى.

1492 نچى يلدا تاماس ئاكسفورد دارلفنونىنە كوردى. دارلفنون يەشلەرى ئاراسندا دينى ئيسلاھات فيكرلەرى يۇرى ئيدى.

تاماس بۇتۇن كۇچى بلەن عيلمى ئىشلەرگە بيرلدى: ئول دينى ئيسلاھات فيكرلەرىنىڭ ئيك كۈچلى بر تەرەگى بولب كيتدى.

تاماسنىڭ عيلمى ئىشلەرگە بيرىلووى ئانىڭ ئاتاسىنى ئۇشامادى؛ تاماسقا ئاكسفورد ئونيۋيرسيتيتندان لينكولن ئونيۋيرسيتيتنى حوقوق شەعبەسىنە كوچەرگە توروى كيلدى. ئول مۇندا حوقوق عيلمن تيكشىرب چققاندان سوڭ لوندندا بر يافدان ئاتۋاكات، ئيكنچى يافدان حالق سوديەسى بولدى. ئول رەسمى ئورنلاردا حزمەت ئيتو بلەن گنە قەناعەتلەنميچە، عيلمى ئىشلەرن دەۋام ئيتدردى.

ئيسكى يونانستان فەلسەفەسى بلەن ئەدەبيياتى تاماسنىڭ مەعاوماتندا هيگز ئيدى. ئول ئەفلەتوننى ياراتب ئوفى ئيدى. تاماسنىڭ «ئوتوپييا»سى ئەفلەتوننىڭ «دەولەت» ئيسملى كيتابى تەئسيرندەرەك يازلدى.

تاماس يەش واقتندا دينگە، سوفيلقا بيرلە؛ ئويلەنوگە قارشى بولا، لاكين ئوسب جگتكە ئەيلەنگەچ يەش بر قزغا ئويلەنب عائيلە تورمشى قورا. تاماسنىڭ بو حاتنندان ئوچ قزى، بر ئوعلى بولا. ئولو قزى عيلمى ئىشلەردە ياحشىغنا ئىش كورسەتە. يونان، ريم مۇحەررىرلەرىنىڭ ئەسەرلەرن لاتين هەم ئينگليز تللەرىنە تەرجمە ئيتو بلەن شوهرەت ئالا. ئانىڭ ئيرى تاماسنىڭ تەرجمەئى حالن يازوچىلارنىڭ برنچىسىدر. برنچى حاتنى ئولگەچ تاماس ئيكنچى حاتن ئالدى.

تاماس لوندن شەهەرىنىڭ فەقيرلەرى ئىشن قارى، سودلاردا فەقيرلەر فايداسن ياقلاب ئاتۋاكاتلق ئيتە. شونىڭ بلەن تيز ئارادا حالق ئاراسندا كيك شوهرەت قازانا.

ئۇل 26 يەشندە ئانگلىيە پارلامېنتىنا ئەعزا بولب سايلاندى. پارلامېنتدادا تاماس فەقىرلەر مەنفەعەتىن كوزەتودە دەوام ئېتە. گېنرىيح VII نچى قزىن كيىەوگە بيرو، ئۇلكەن ئوعلى رىتسارلق دەرەجەسىنە ئېرشدرو مۇناسەبەتى بلەن حالقدان سالم جيمافچى بولب پارلامېنتقا زاكون لائيحەسى كرتە. تاماس بو لائيحەگە بوتىن كوچى بلەن قارشى تورا، شونڭ ئارقاسندا سالمنى شافتايوق كيمتب جيبارعا مەجبور بولالار.

تاماسنڭ بو حەرەكەتن كارولعا ئېرشدردىلەر. كارول تاماسنڭ ئاتاسىنا يوز فونت ئستېرلىنگ ئشتراف سالدى هەم تۈرمەگە يابدى. تاماسقا ئشن تاشلارعا تورى كيلدى.

كارول ئولگەچ تاماس ياڭادان ئشكە تۈتندى. قسقاسى تاماس سود ئشلەرندەدە، پالاتادادا حالق فايداسن كوزەتدى.

تاماس، شول عەسردە يەشەوچى باشقا ئېسلاحاتچىلار كبك، مانارحيست ئېدى. ئول، دەولەتنڭ ئوقئمشلى، حالق فايداسن كوزەتوچى پاتشا قولندا بولوون تلى ئېدى. شونڭ بلەن برگە زالىم پادشالارعا دۇشمان ئېدى، ئول: «پادشالارنڭ بر تورلىسى حالققا ئوزىنڭ بالالارنا قاراعان كبك قارى، بر تورلىسى حالقنى ئوزىنڭ قولى ياسارعا ترىشا» دى.

تاماس ئوزىنڭ ئشلەرى، ئاقلى، عيلمى هەم چيت مەملەكەتلەرگە وەكيل بولب بارعاندا كورسەتكەن ئوستا سەياسەت كشىسى بولو بلەن حالققا تانلعان ئېدى. VIII نچى گېنرىيح تاماسنى ئوزىنڭ سارايىنا كيكەشچى ئېتب ئالماقچى بولدى. لاكىن تاماس كارولنڭ ئوتنىنچن قابول ئېتمەدى. ئول حالق مەنفەعەتىنە قارشى زاكون چققان واقتدا كارولعا قارشى باراچاعن بلە ئېدى.

گېنرىخ VIII نىڭ ئۆلگەن كارولغا قاراغاندا ياخشىراق ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ مەلۇماتى، ئىلىم ئەھلىلەرىنىڭ ياردەمى، ياكى فىكرى، جۇمارتلىقى بىلەن خالقنىڭ ياخشى قاراشىنى ئۆزىگە جەلب ئېتكەن ئىدى. تاماسدا ياكى كارولنى كۆرەگەندەك ئارتۇق ئىھتىرام ئېتە، خالقنىڭ بەختى ئۇلاردان كۆتە باشلاغان ئىدى. لېكىن كۆپ ئۆتمەي، كارول فرانسىيەگە قارشى سوغش ئاچتى، خالق ئۈستىگە كۆتەرە ئالماسلىق ئاۋۇر سالىق سالدى، شۇنىڭ ئۈستىگە لوندوننى ماتورلىيىم دېب، ساراي ئارتىندان ساراي سالدىرا باشلادى. ياكى سالىقلار ئېشىشكى كارول ۋاقتىدىكى سالىقلارغا قاراغاندا كۆپرەك ئاۋۇرراق بولۇب كېتتى.

بۇ خالنى كۆرگەن تاماس ئانگلىيەنىڭ سەياسى، ئىقتىسادى تەرتىبلەرىنى قاتتىق رەۋىشدە تەنقىد ئېتىب «ئۇتوپىيا»نىڭ بىرىنچى كىسمىنى يازدى. كىتابىنىڭ ئىككىنچى كىسمىدە دەۋلەتنىڭ نېچۈك تۈزۈلگە تېيىشلى بولۇۋىنى كۆرسەتتى. تاماس ئادەملەر ئاراسىداغى تېگىزلىككە نېگىز ئېتىب خىزمەتنى ئالا. ئۇ: «ھەر كىم ئىشلەرگە، ئۆز كۈچى بىلەن يەشەرگە، بىرەۋ ئىككىنچىنىڭ خىزمەتىدەن فايدالانماسلىقا تېيىش» دى.

«ئۇتوپىيا» كىتابى تېزلىك بىلەن مۇۋەففەقىيەت قازاندى. كىتابنىڭ روھى، قىيىق سۆزلەر، دەۋلەت تەرتىبلەرىنى تەنقىد ـ باردا ئىسلاھات ياقلى ياكى فىكرلى زىيالىلارغا بېك ياخشى تەئسىر قالدىردى. تاماسنى ئانگلىيە ئىسلاھچىلارى كۆكلەرگە كۆتەردىلەر. كارول ئىسلاھچىلار تەئسىرىگە بېرىلىب، تاماسنى «كۈندەلىك ئىشلەر تۇرىسىدا داكلاد سۆيلەۋچى» سىفاتى بىلەن ئۆز يانىغا خىزمەتكە ئالدى. تاماس كارولنىڭ ئېڭ ياقىن كېڭەشچىسى بولۇب كېتتى. كارول تاماس تەئسىرىدە فرانسىيە بىلەن سۈلھ ياسادى. خالققا سالىنغان سالىقلارنى ئازايتتى ساراي راسخودلارىنى كېمەيتتى.

تاماسنڭ كارولغا تەئسىرى شول دەرەجەگە كيلدى، كى كارول تاماسقا كيڭەش ئيتمىچە بر نەرسەدە ئشلەمەس بولدى. تاماسنڭ دەرەجەسى كۈندەن كۈن كوتەرىلودە دەوام ئيتدى. ئول نيهايەت، مەملەكەتنڭ خەزينەسن ساقلاوچى دەرەجەسن ئالدى. ياڭا فيكرلى كشىلەرنڭ ترەگى بولدى.

لاكين دينى ئيسلاحات مەسئەلەسندە پروتيستانلارغا، بيگرەكدە مەشهور لوتيرغا قارشى بولدى. ئول پاپانى تانىماو، هەر ميللەتنڭ چيركەوى شول ميللەتنڭ ئوز روحانيلارىنا تابيع بولسن ديگەن قاراشنى دينى ئشلەردە، دۇنيا ئشلەرندە ئانارخيا تودىرا تورغان قاراش ديب ئاڭلى ئيدى.

1523 نچى يلدا كارول بلەن تاماس ئاراسندا برنچى بەرىلىشو بولدى. تاماس پارلامينتدا ياڭا ساليقلار تورىسندا داكلاد ياسارغا هەم كارول تارافندان توزلگەن لائيحەنى ياقلارغا تييش ئيدى. ئول لائيحەگە قارشى تاوش كوتەرگەن توبەن پالاتانڭ فيكرن قووەتلەب سالم لائيحەسن ئوتكەرمەسكە ترشدى. كارولنڭ ئاچووى كيلدى. تاماسنى فەخرى (پاچوتنى) وەكيل ئيتب ئيسپانييەغا جيبەرمەكچى بولدىلار، ئول ئيسپانييەغا باروداڭ باش تارتدى.

كارول، ئانگلييەدا پاپا خەزينەسىنە جييلا تورغان بايلقلارنى ئوز خەزينەسىنە جييو مەقسەدى بلەن ريمدەن ئايرىلورغا، ئوزن ئانگلييە چيركەوىنڭ باش روحانيسى ديب ئيعلان ئيتەرگە ئيسپانييە پرينسيسساسندان ئايرىلب ئيكنچى خاتنغا ئويلەنرگە قارار بيردى. 1533 نچى يلدا كارولنڭ بو قارارن پارلامينت تەسديق ئيتدى. شونڭ بلەن كارولنڭ ئيسپانييە پرينسيسساسندان توغان قزن كارول ئولگەچ پادشا ئيتەسى تورندا، كارولنڭ ئيكنچى قزن تەختكە كانديدات ئيتب

ئېعلان ئېتدى. بو مۇهيم قارارلارعا بويسۇنو تورۇسندا حالق ئانت بيررگه تىيىش ئىدى. تاماس ئانگلىيه چىركەون پاپا قولندان ئالوعا قارشى بولعانعا پارلامېنت قارارلارېنا بويسنمادى، ئانت ئيتمەدى. پادشاعا بويسۇنودان باش تارتقان ئۈچۈن 1535 نچى يلدا 4نچى ئىيونده تاماسنىڭ باشن كيسدۇلەر.

VI

ئېندى تاماس نىڭ كاممونىزمىنا كيليك. ئول ئوتوپىيا ئيسملى كيتابېنىڭ برنچى كيسەگنده شول سوزلەرنى يازا:

«حالقنىڭ بۇز قلنعېنا، ئانىڭ حەيرچنگه، قار اقعا ئەيلەنوونه ئانگلىيەده جينايەتچىلەرنىڭ كۈندەن - كۈن" ئارتووېنا تۆپ سەبەب، حزمەت ئېيەلەرېنىڭ تيرى، قانى بلەن تابلعان نەرسەلەرنى ،ھەورى قورتلار كبك ئيەب يانوچى «ئاق سۆيەكلەر»نىڭ كوبلىگىدر. ئالار حالقدان تالاب ئالعان جيرلەرنى ئارېنداعا بيرەلەرده، كۈنى- تۈنى ئشلەوچى ئارېنداترلارنىڭ قانن ئچەلەر. ئالار كسەلەرن قالىنايتر ئۈچۈن هيچ بر نەرسە ئالدندا توقتالب تورميلار. بو ئاق سۆيەكلەر ئوزلەرېنىڭ رەحەتى ئۈچۈن بۆتن دۇنيانى ساتارعا، كشى قولى بلەن تابلعان بۆتن بايلقلارنى ئەرەم - شەرەم ئيتەرگه ئەزر تورالار. ئولعنا جيتمەگەن كبك، ئوزلەرېنىڭ ياننداقولندان ئش كيلمى تورعان، ئەرەم تاماق- حزمەتچىلەر ،تۆتب، حزمەت ئيەلەرېنىڭ ئاور ،تورمشن تاعندا ئاورايتا تۆشەلەر. حوجاسى ئۆلگەن ياكى بولگەن حزمەتچى ئاوللار شەهەلەرگه يوزوچى زيما گورعا ئەيلەنە. ئول ئشدە بلمى، يالقاودا بولا. ،مۆندى كشى ئەلبەتته حەيرچى هەم قاراقلارنىڭ سانىنعا ئارتدرا. ئەگەرده ،بو بەحتسزلەر ئورلاماسالار ئاچدان ئولەلەر، ئورلاسالار ئاسىلالار».

تاماس ئانگلىيەنىڭ ئىجتىمائى تۇرمۇشنى بۇ رەۋشلى تەنقىد ئېيتە: «ئانگلىيەدە جىنايەتچىلەرنى ئاسانتۇرغان تاغانلاردا ھەر كۈننى 20-30 كىشى (مۇندا سوزلوندىن تورنىسندا بارا) ئاسىلا. ئىش باشىندا ئوتىروچىلار بۇ قانى چارا بىلەن ئىجتىمائى تۇرمىشنى تۈزەتمەكچى بولالار. ئىمشىدىر، ئونىدىرو، ئاسو بىلەن جىنايەتچىلەرنى بىتىرەلەر. كۈندەن-كۈن قۇمىسزلنىغى ئارتقان ئاق سۆيەكلەرنىڭ كرەستىيانلارنى تالاۋلارى، ئاتا-بابامى، ئائىلەسى ئۆيرەنگەن، ئۆمر ئېتكەن ئاۋلارنىڭ جىرندەن قوۋىلوۋى، بولگەن بايلارنىڭ ئىشدەن قوولغان خىزمەتچىلەرى ھەر كۈننى يۈزلەرچە ھەتتا مىڭلەرچە جىنايەتچىلەرگە ئايلەنگەننى بۇ «دەۋلەت ئىبرلەرى» كورمىلەردە، كوررگەدەتلەمىلەر. ئەگەردە جىنايەتچىلەر بىتىسن دىسەگز، بىر كىشىنىدە تالاماعز، كرىستىيانلارنى جىردەن قوماعز، ئاق سۆيەكلەرنىڭ سانىن ئازايتىعز، ھەر كىمنى ئۆز كۈچى بىلەن يەشەرگە مەجبور ئېتەرلىك زاكونلار چىقارىعز، ھەر كىمنىڭ تۇرمۇشىن تەئمىن ئېتەڭز، ھالقىنىڭ تالانوۋىنا چىك بىرىڭز، خوجاسىندان ئايرىلغان خىزمەتچى، ئىل-كۈننىدەن، ئۆمر ئېتكەن جىرندەن ئايرىلغان كرىستىيەن، قىزىللەن ئايرىلغان ھۈنەرچى قايا بارسن؟ ئول بىت ئىش تابا ئالمى. ئىگنچىلىك كەسىبندە 15 - 20 دىسەتىنە جىرنى ئىشلەرگە 40 - 50 كرىستىيان قولى كىرەك، ئە 100-150 دىسەتىنە جىر ئۆستىندەيۈرى تۇرغان سارىق كۆتوون كۆتەرگە بىرگىنە كۆتوچى كىرەك بىت. شولاى بولغاچ، تالانغان كىشىلەرگە بىرگىنە چارا قالا: ئولدا يە ئاچدان ئولەرگە، يە ئورلاب ئاسىلمغا.

ھالبوكى تازا، سەلامەت، تەنلى بۇ بەختسىزلەر مەملەكەتنىڭ بايلىغىن ئارتدىرغا، ھەر كىمنىڭ توق تۇروۋىنا خىزمەت ئېتە تۇرغان جانلى كۈچلەردر . . .»

كىتابنىڭ تاغىن بىر جىيرىندە تاماس رافائىلدان ،شوشى سوزلەرنى سۆيلەتە:

«ئانگلىيەدە ئوسە تۇرغان سارقلارنىڭ ،جۇنى ئىركەلىككە بىرلگەن بايلار، ئاق سۆيەكلەرنىڭ زىيفا بويلارىن زىننەتلەرگە يارارلىق نىچكە پوستاو ئىشلەرگە كىيتە. يارتى ئاچ ئىشچىلەر ئوز قوللارى بىلەن توقۇغان پوستاولارنى غىنا توگىل، ھەتتا، ئىيك قابا كىيندۇر كىيىمدە ئالا ئالمىلار. ،جۇن ساتۇدان كىيلگەن ،زور فايدالار ،دەولەت ئۆستىنە جۇك بولغان ئاق سۆيەك-لەر، ئابباتلار (روھانىيلار) كىسىنە كىرە، ئالار جەيلب ياتقان قىرلار غاجايىپ بولالار. بولار بۇتىن مەملەكەتنى ئىيكمەك بىلەن تويدۇرغان قىرلارنى سەھرالارغا ئەيلەندۈرەلەر. ئالار ئاوللارنى جىير بىلەن تىيگىزلىيلەر. ئالداو، جەبر، ،سود كۆچلەرى بىلەن كرەستىيانلارنى جىيردەن قوۋالار، جىيرسىز قالغان كرەستىيانلارنىڭ بىر ئۆلۈشى ئوزلەرىن ساتالار، يە ئاچدان ئولەلەر.

ئانگلىيەدىنى سارانچا شىيكللى قابلاغان؟ سارىق كۆتولەرى ئىيك ئوسال يىرتقىچلاردان دا ئوسالراق ،بولب كىيتەدۈلەر .. ئالار كرەستىيان ئاوللارىنا ھۇجۇم ئىيتب ئىيگىنچىلەرنى تالىيلار... ئالار ھەزىر كرەستىيانلار ئىيتى بىلەن توقلانالار . . . حالق ئاچلقدان، بوغشلى چىيرلەردەن قىرىلا. ،بو ئاچلقلارنى، ،بو چىيرلەرنى، ،بو تاغانلارنى- قىسقاسى ئانگلىيە حالقى ئۆستىنە ياوغان بۇتىن بالالەرنى - بايلار، ئاق سۆيەكلەر، حالقنى تالارغا ياردەم ئىيتوچى ساتلىق مەحكەمەلەر ئۆستىنە ياودۇرو عەدالەتكە موۋافىقراق ،بولر ئىيدى . . . »

تاماس ئوزىنىڭ ئونكىن تىل، تىيرەن ئاقىل بىلەن يازغان «ئوتوپىيا» سىنىڭ بىرىنچى ئۆلۈشىن بىتكەنچى تەنقىدكە باغشلى. ،سود، مەياسەت، ئىيقتىساد ئىشلەرىندەگى بۇتىن تىيگىزسىزلىكلەرنى، ،ئول تىيگىزسىزلىكلەرنىڭ سەبەبلەرىن تىيكشىرب ساناب چىغا. ،ئول ،حوسوسى مىلكنىڭ بۇتىن

بەلالەرنىڭ تۈپ سەبەبى بولغانىن ئيسبات ئيتە. ئول حۇسوسى ميلك
تورىسندا شوشى سوزلەرنى سۆيلى:
3) «حۇسوسى ميلك بتمەسە، ئاتچا بۈتن نەرسەدەن ئۈستن
ئيسەبلەنسە، هيچ بر دەولەت ئوزىنىڭ حالقن بەختلى ئيتە ئالماياچاق.
چۈنكى دۈنيانىڭ بۈتن ياخشى نەرسەلەرى ئىڭ ناچار كشلەر
قولىنا كرە. چۈنكى بۈتن بايلق ئازغنا كشلەر قولىنا كرەدە،
جەمعيەتنىڭ ئىڭ زور ئولۇشى ئاچلق، يالانغاچلقدا كۈن كيچرە.
حۇسوسى ميلك بولغان واقتدا ئادەمچلك دۈنياسىنىڭ ئىڭ ياخشى بر
ئولۇشى تۈرلى بەختسزلكلەر ئچندە يەشەرگە مەجبور بولا» دى.
تاماس ياڭا ئۇسە باشلاغان كاپيتاليزم حەياتىنىڭ نيندى
نەتيجەلەر بيرگەنن (ئول «كاپيتاليزم» ديگەن سوزنى يازمى.)
ئيقتيسادى تۆرمش، شول رەوشلى دەوام ئيتكەندە ئانگلييە حالقنىڭ
نى حەلگە توشەچەگن سۆيلەگەچ، زامانىنىڭ تەرتيبلەرن قاتى رەوشدە
تەنقيد ئيتكەچ، نيگزلكە قورلغان مەملەكەتنىڭ نيندى بولرغا تيشلىگى
تورىسندا فيكر يورتە. ئول «ئوتوپييا» كيتابىنىڭ ئيكنچى ئولۇشندە
ياڭا مەملەكەت توزو تورىسندا، ئوز عەسرنە كورە توگەل بر پراگرامما
بيرە.
ئول توزلرگە تيشلى مەملەكەتنى، ئانگلييەدان يراق بر ئوتراودا
كوبدەن بيرلى يەشەب كيلگەن بر مەملەكەت رەوشندە تەسوير ئيتە.
بو مەملەكەت يەشى تورغان ئوتراوغا «ئوتوپييا» ئيسمن بيرە. («ئوتوپييا»
سوزىنىڭ مەعناسن بر ئورندا ئەيتب ئوزغان ئيدك) ئول باشدا
«ئوتوپييا» ئوتراون هەم ديڭگزنى ماتور تل بلەن تەسوير ئيتە.
ئوتراودا 54 شەهەر بار، بو شەهەرلەرنىڭ بارسىدا بر پلان بلەن
سالنغان. جەماعەت مۆئەسسەسەلەرى هەم شەهەرلەرنىڭ بارسىدا بر تەرتيبكە

بویسنا، بر تەرتیب بلەن ئش کورەلەر. ئوتراوداعی شەهەرلەرنی، هەر شەهەردەن 3 ر وەکیلدەن جییلعان «وەکیللەر مەجلسی» ئیدارە ئیتە.

هەر شەهەر حالقنا جیتەرلك جیر بیرلگەن. لاکین جیر بیر کشنڭدە میلکی توگل. هەممە کشی جیردەن بر تیگز فایدا ئیتە. ئیگن ئشلەری بلەن شەهەر ئشلەرن حالق نەوبەت بلەن ئشلی. شەهەر حالقی 30 ـ 40 کشلك عائیلەلەرگە بولنە. هەر عائیلە باشندا تەجریبەلی، ئاقللی، دونیا کورگەن، «ئانا» تورا. ئیگن واقتی جیتکەچ هەر عائیلەدەن 2 شەر کشی سایلانب 2 یلعا ئیگن ئشلەرنە جیبەرلە. ئشکە جیبەرلگەن کشلەر شەهەرگە کیرەك بولعان بوتن نەرسەلەرنی جیتەرلك رەوشدە ئەزلەرگە تییشلەر. 2 یل ئوتکەچ یاڭا کشلەر ئشلەیەچەك. تەجریبەلی ئشچلەر تەجریبەسزلەرگە ئش ئویرەتەر. شولای ئیتب، حالق توقتاوسز قارا ئش ئشلەودەن قوتلا. بوتن ئوتراودا جیتشکەن ئازق-تولك حیسابقا ئالنادا بوتن حالققا، هەر کمنڭ ئیحتییاجنا جیتەرلك ئیتب بولب بیرلە. بو یل جیتشدرلگەن ئازق ـ تولك بو یلدا بتمی، ئیکنچی یلعادا قالا. ئەگەردە ئارتقان ئازق ئارتق کوبەیب کیتسە، کورشی حالقلارعا بولب بیرلە.

مونڭ سوڭندان تاماس. ئوتراوداعی شەهەرلەرنڭ تشقی هەم ئچکی کورنشلەرن، ئانداعی حالقلارنڭ تورمشن تەسویر ئیتە.

ئوتوپیا شەهەرلەرندە پاکلك، ماتورلق چیتدەن بارعان کشلەرنڭ ئیسلەرن کیتەرە. ئوتوپیا حالقنڭ باقچا قارارعا ئوستالعن سویلەب بترلکدە توگل. هەرکم ئوز باقچاسن کورشلەرندەن یاحشراق، ماتورراق ئیتب قارارعا ترشا. «ئوتوپیا»دا جیر بروونڭدە حوسوسی میلکی بولماعان کبك، ئویلەردە بر کشنڭدە میلکی توگل. شەهەر حالقی هەر ئون یلدا بر مەرتەبە شوباعا بلەن ئویلەرن ئالماشالار.

ئىدارە ئىشلەرىنى كىلگەندە، تاماس ،شوشى سوزلەرنى بازا ئۇتوپىيادا، يوعارىدا ئەيتىلگەن شىكللى، حالق عائىلە- عائىلە ،بولب كۈن ئىتەلەر. هەر 30 عائىلە ئۇز ئارالارندان ئىك ئافللى، ئىك ناموسلى بر كشىنى باش ئىتب سايلىلار.

300 عائىلە هەم ئالار ئاراسىندان سايلانعان 10 رەئىس، سايلانب قويلعان بر رەئىسكە بويسۇنالار. بۈتن ئۇتوپىيادا، مۇندى رەئىسلەر 200 ،بولب، ئالار ئۇز ئارالارندان يەنە، بۈتن «ئۇتوپىيا»عا كنەز سايلىلار. كنەز بر مەسئەلەنى بر ئۇزىگنە حەل ئىتمى. مۇهىم مەسئەلەلەر ئىك ئەووەل ئىكى يۈز رەئىس مەجلىسندە قارالا. مۇنك سوگندا، بو مەسئەلە هەر عائىلەدە قارالا. حالقنك ،بو مەسئەلە ئورىسنداعى فيكرىنە مووافيق رەوشدە مەسئەلە حەل ئىتلە.

ئۇتوپىيادا تۇروچىلار ئاراسىندا يالقاولار، ئىشلەميچە ئاشاوچىلار يوق. ئاندا هەر كم ئىشلى. هەر كمگە كۈننە 4 سەعەتدەندە ئارتق ئىشلەرگە ،نورى كيلمى. ئاندا برگەلەشب تابقان بايلقنى ،بولو نورىسندا نالاشودا، نارىنشودا يوق. ئاندا يالقاولق ئىك ،زور عەيبلەردەن سانالا.

ئۇتوپىيا كشىلەرى كورشى مەملەكەت كشىلەرى بلەن ئوزلەرى باشلاب سوعشمىلار. ئەگەردە چيتدەن هۇجوم بولسا هەر كم قورال كوتەرب «ئۇتوپىيا»نى قوتقارىشرعا بارا.

ئۇتوپىيادا مۇندان سوگدا ئىسكرمەيەچەك فيكرلەر، ماتور نەسويرلەر، كاپيتاليزم نەرتيبلەرن ئاچى تەنقيدلەر كوب بولسادا، كيتابنك بيك ئۇزنعا كيتووندەن قورقو، تاماماك نۇب فيكرلەرن ئەيتو بلەن قەناعەتلەنرگە مەجبور ئىتە.

قىسقاسى، ئۇتوپىيانىڭ ئۆيدار. ئۇسۇللارى ھەر كىمنىڭ بەختلى،
ئېركلى، توق، تۈرمىشلى ھەم مەدەنى بولۇۋىنى ياردەم ئېتەرلىك رەۋىشدە
قوزالگەن.

تاماس مورنىڭ ئۇتوپىياسى كېلەچەك كاممونىزم تۈرمۈشنى ھەر
ياقدان كۆرسەتب بېرە. لاكىن، ئول يا ئىشا دۇنيانى نېندى كۈچكە
تاياناپ قۇرو يوللارنى عنا بىلمى. ئول ئىشچى سىنىفقا تايانغا
ئويلامى. ئول عۇمومەن كۆرەش — تارتىش رېۋالىيوتسىيەنى
ياراتمى. ئول كاممونىزم تۈرەمۈشنى قۇرودا كارولعا ھەم
دۇنيانىڭ كۈچلى كىشىلەرىنە ئۈشانا. تاماسنىڭ يېپىسكوپلار بىلەن
كاروللارعا تايانغا تلەۋى بىزنىڭ قاراشىمىزدا، ئەلبەتتە، كۈلكى. لاكىن
تاماسنى بو خاناسى ئۈچۈن عەيبلەرگە تورى كېلمى. چۈنكى تاماس،
يوعارىدا ئەيتكەنچە، ئۆزىنىڭ زامانىدا حۆكم سۈرگەن سەياسى ھەم
ئېقتىسادى تۈرمىشدان يراق كېتە ئالمادى. تاماسنىڭ قىممەتى شوندا، كى
ئول كاممونىزم تۈرمۈشنى بۈتەن كىشىلىك دۇنياسىنى يارارلىق بىر
تۈرمىش ئېتب تەسوير ئېتدى. كاممونىزم جەمعييەتنى كېڭ دائىرەدە
تەسوير ئېتوچى بىرنچى كىشى تاماسدر. شونىڭ ئۈچۈن تاماسنى
كاممونىزمعا نىگز سالعان كىشى دىب تانىيلار.

(٢) تاماسنىڭ ياشائوسب كېلگەن پرالىتارىياتقا تايانعاتلەمەۋىنىڭ، ئانىڭ
بۈتۈن ئۈمىدى ئۇقۇمشلى (Просвещенный) پاتشاعايونەلدىرۇۋىنىڭ،
كىشىلىك دۇنياسىن ئېقتىسادى قۇللىق بوعاۋلارندان قۇتلدىرۇنى ياخشى
كۆڭللى بايلاردان كۈتۇۋىنىڭ، نىھايەت، ھەر تۈرلى رېۋالىيوتسىيەگە،
قان تۆكو، تالاش-تارتىشقا دۈشمان بولۇۋىنىڭ سەبەبى ئانىڭ عەسرىندە
ئېقتىسادى ھەم ئېجتىماعى شەرائىتىدەن ئۆزلەرگە كېرەك.

ئانىڭ ئۆمرىدە فېيادالىزم تۈزۈمىنى يىمىرىلە. كاپىتالىزم تۈزۈمىنى، بورژۇوا سىنىفى ياڭا ئۆسە باشلاغان ئىدى. فېيودالىزم تۈزۈمىنىڭ يىمىرىلۈۋى فېيودالىزم ئىدىيالوگىيەسىن دە يىمىردى. ياڭا ئۆسە باشلاغان بورژۇوا سىنىفى ئۆزىنىڭ مەحسوس ئىدىيالوگىيە تودردى.

ئانىڭ ئەسرىدە ئىجتىمائى تۈزۈمىدا ئىسلاھەت، كوممۇنىزم فىكىرلەرى ھۆكم سۈرە. ئىقتىسادى تۈزۈمىدا، ئۆيشقان، بىر سىنىف دېب ئاتالغان پرالېتارىيات يوق ئىدى. تاماس كوممۇنىست ئىدى. ئە كوممۇنىستلار دەۋلەتنىڭ پادشاھلار ئىندان ئىدارە ئىتىلۈۋن تىلىلەر ئىدى. شونارغا كورە تاماس ئۆزىنىڭ كاممۇناسى باشىنادا كىنەزنى ئۆترتا. . .

7 – 18نچى يۈز فەيلەسوفلارى.

I

15نچى يۈزنىڭ سوڭغى يارىمىدا ئوقۇۋاقلاب نەرسە يېتىشدىرۇچى فېيودالىزم جەمئىيەتىنىڭ نېگىزلەرى قاقشاغان، ئول يىمىرىلۈ يولىنا كىرگەن ئىدى. دۇنيانىڭ تۈرلى يېرلەرىندەگى ئېللەر ئاراسىندا باشلانغان ئالماشۇنىڭ كۆندەن كۈن ئۆسۈۋى ئاقچا ھوجالىغىنىڭ كۆچەيۈۋىنە، ئاقچا ھەم تاۋار كاپىتالىنىڭ تامرلانۇۋىنا سەبەب بولدى.

ئاۋل حالقىندان نەرسەلەتە ئالىنا تۈرغان سالم ئورنىنا ئاقچالاتا نالوك تولەتو باشلانا. نالوكنىڭ ئاقچالاتا يىيىلا باشلاۋى كرەستىيانىنىڭ ئېركلىسىنىڭدە، يېرگە بركىتلگەنىنىڭدە، تۈزۈمىنى ئاۋرايتدى. كرەستىيانلار، واقلاب نەرسە يېتىشدىرۇچى خزمەت ئىيەسىدە ئالپاۋتقا ئاقچا تابوچى قۇرالغا ئەيلەندى. حالقدان نەرسەلەتە نالوك يىغان ئالپاۋتلار (فېيودالىلار)، نالوكنى ئاقچالاتا يىيا باشلاغاچ، يۈزلەرچە، مىڭلەرچە يۇرت خزمەتكارلەرنى ئورنىدان قووب چىقاردىلار. ئۆيۈرنسز، يېرسز،

ھۈنەرمەنز، ئىشلەنقوولعان ھزمەتكارلەر بلەن قوللارندان جىر لەرى ئالنعان كرەستىيانلارنىڭ كوبىنسى يولباسارلار رەتىنە تزلدى، بر ئۆلىشى شەھەرلەرگە بارب زىما گور بولدى. ماستىرلار بلەن پاد ماستىربيالار ئارا سندا دەوام ئيتكەن كورەش سەبەبلى ئچدەن زەئيفلەنگەن ھۈنەرچىلك (تسيىح رىمىسلاسى) سەودا كاپىتالى تۇناغىنا ئلەكدى.

ناوچىلق تيحنيكامىنىڭ، توقو سەناعەتىمنىڭ، سو يوللارىنىڭ (قۇراللار، پاراحودلار)، سوعش تيحنيكاسىنىڭ، سەناعەتچىلكنىڭ، ھەيئەت عيلمىنە كيرەكلى قۇراللارنىڭ بيك ئالعا كيتووى، كيتاب باسو ئىشلەرىنىڭ باشلانووى، عيلمى ئىشلەردەگى موۋەففەقيەتلەر - بولارنىڭ ھەممەسىدە نەرسە جيتشدىرو كۈچلەرىنىڭ ياحشىرووىنا، دەرتلى كشىلەرنىڭ ياڭا ئشلەر باشلاوىنا سەبەب بولدى.

ئاق دىڭگىزنىڭ كۈن باتش ياعندان، شولاى ئوق ئاتلاس دىڭگىزى بويىنداعى ليسسابون، گينويە كبك سەودا مەركەزلەرى بلەن، ئلزيية نيتعاسى بلەن سەودا ئيتونى ئوز قولىنا ئالب بترگەن (ئوز مانوپولييەسى ياساعان) ھەم ئاق دىڭگىزنىڭ كۈن چعش ياعندا ئوزىنىڭ ھۆكمىن يۈرتكەن ۋينيتسييە ئاراسنداعى مۇسابەقە پارتوگالىيە، گينويە، ئيسپانييە كشىلەرن ھيندستانعا بارر ئۈچن يول ئزلەرگە مەجبور ئيتدى.

15 نچى عەسرنىڭ ئەووەلگى يارتىسىندا پارتوگالىيە كشىلەرى ئافريكا يارلارى بويلاب جەنوبكە بارالار. ئازور، كانار مۇتىراولارن كەشف ئيتەلەر. بر ياقدان پارتوگالىيەلىلەر، ئيكنچى ياقدان گينويەلىلەر ھيندستانعا يول ئزلىلەر. نيھايەت، 1492 نچى يلدا گينويەلى كالومب ئاميريكانى كەشف ئيتە، 1498 نچى يلدا ھيندستانعا يول تابىلا، 1519-21 نچى يللاردا ماگيلان بۈتن دۈنيانى ئەيلەنب چعا.

ياڭا كەشف ئېتىلگەن جىرلەردە يەشەگەن وەحشىلەرنى ئاولاو، قۇل ساتو باشلانا. دۇنياغا «قۇل ساتو» كەسپى، قۇل ساتوچى كەسپچىلەر چغا.

1508نچى يلدان 1860نچى يلغا قەدەرى ئافريكادان ئامىريكاغا ئۆزانلغان قۇللارنڭ سانى 15 ميليوندان ئارتۇغراقدر. يولدا ئۆلگەنلەرندە قوشقاندا« ئاولانغان» قۇللارنڭ سانى30-40 ميليونغا تولا. قۇل ساتو ياۋروپانڭ دەرتلى هەم ئۇلغان كشىلەرنە ئېسەب-حيسابسز باياقلار بيرە.

1545 نچى يلدا باليڤيادا 1548 نچى يلدا ميكسيكادا ئالتن-كۈمش ئۇچاقلارنڭ تابىلووى ياۋروپادا ئالتن-كۈمشنى كوبەيتە.

ياۋروپادا 1501 نچى يل بلەن 1544 يل ئاراسندا 460ميليون مارك كۈمش تابلغان بولسا، 1546 نچى يل بلەن 1600 نچى يللار ئاراسندا 2880 ميليون مارك كۈمش تابلدى. ياڭا تابلغان جىرلەردە ياڭا مۇستەملەكەلەر مەيدانغا كيلە.

فيودالىزم زاماننىدا كيىڭ ئورن تۇتقان واق هۇنەرچىلك ئۇسولى بلەن نەرسە جيتىشدۇرو ياڭا تابلغان بازارلارنى قەناعەتلەندۇرە ئالمى باشلادى. بۇرنغى تسسيح تەرتيبلەرى، واق هۇنەرچىلك ئورنىنا مانوفا كتورا حوجالىغى تودى. واق هۇنەرچىلك بلەن واقلاب نەرسە جيتىشدۇرو ئورنىنا كاپيتال ئۇسولى بلەن كوبلەب نەرسە جيتىشدۇرو باشلانا. واق هۇنەرچىلك بلەن مانوفا كتورا حوجالىغى ئاراسندا تارتش باشلانا. واق هۇنەرچىلك جيمىرلگەيۇز تۇتا، كيىڭ دائيرەدە يالاب ئىشلەنو، يالانب ئىشلەو باشلانا. تۈرلى عونسۇر (ئېليمينتلار) لاردان جيىلغان فيودالىزم جەمعيەتى ئافرنلاب بورژووا هەم پرالىتارى سينفلارندان عيبارەت بولغان جەمعيەتكە ئەيلەنو يولىنا كرە.

شولای ئیتب ئانگلیيەدە ئوسە باشلاغان کاپیتالیزم ئاقئرنلاب بۆتۈن یاۋروپاغا تارالا.

کاپیتال ئۆسدی، ئانڭ نەتیجەلەری قورقئنچ بر تۆس ئالدی. بر یاقدان کاپیتال بلەن پرالیتاریيات ئاراسندا، ئیکنچی یاقدان، کاپیتال بلەن فییادالیزم قالدقلاری ئاراسندا قارشئلقلار ئۆتدی.

ئەفلەتوننڭ کاممونیزم معانیگزلەنگەن دەولەتی ئاش سگدئرر ئۈچۈن سۆیلەنە تۆرغان ئەکییەت بولبقنا قالدی. بۆرنغی حریستییان دینی کاممونیزمی عەمەلگە قویلمادئغنا توگل، حریستییان روحانیلاری، ماناستیرلار، دۆنیاغا بەحتسز الك تارانوچی، دۆنیانی قانغا باتئروچی، جیرلئلەرنی جیرسز، ماللئلارنی مالسز قالدئروچی زالیم بر کۆچکە ئەیلەندی. کاروللار بلەن پاپالارنڭ مال، مۆلکەت، مەنسەب، حاکیمییەت ئۈچۈن کورەشلەری، ئیللەرنی بۆلدئرە تۆرغان سوغشلاری عادی بر ئشکە ئەیلەندی. حریستییان دینندەن کۆتلگەن باراق ئۆمیدلەر یوققا چقدی.

تاماس مور کاممونانسیدا ئەفلەتون کاممونانسی کبك، سیرەك سیرەکنە سۆیلەنە تۆرغان ماتور ئەکییەت بولب قالدی، ئول عەمەلگە قویلمادی، عەمەلگە قویارغا چنلاب ئویلاوچئلار بولمادی. عەمەلگە قویارلق سینف ئەلی ئوسب جیتمەگەن ئیدی.

II

فییادالیزم دەورندەگی ئیجتیماعی، ئیقتیسادی تەرتیبلەرنڭ جیمرئلووی، بورژوا، کاپیتال تەرتیبلەرئنڭ جیرلەشووی، فییادالیزم زامانداغی قاراشلارنی، فەلسەفەنی، دیننی ئیسکی تۆسدەن چغارب ئالارغا بورژووا تۆسن، بورژوامەعنەسن بیرورگە تییش ئیدی. ئول شولای بولدئدا. بۆتۈن نەرسەنی ئاللاغا ترەگەن قرونی وسنا (ئورتا

عاسىرلەر) ئىدىيالوگىيەسى، فېئودالىزم تەرتىبلەرى بىتۈ يولىنى كىرگەچكە جېمىرىلگەيۈز ،تۇتتىدى. بۈتۈن دۇنيانىڭ تىزگىنىن ئۆز قولىندا ،تۇتۇچى ئاللا ئورنىنى ھەر كىمدە بولا تۇرغان چېكسىز ئۇسۇنى قابىل بولغان «ئاقىل» ،ئوتتۇرتىلدى. مانارحلار ئۆسە باشلاغان كاپىتالىزمغا تەۋەلى ئىدىلەر. مانارحلار بورژۇئا تەئسىرىنە تۈشب بورژۇئانىڭ دەرت ھەم ئۆكۈغانلىقىنى كىلىك زەمىن بېرگەمەجبۇر بولدىلار. ھەر كىم كۆچى جىتكەنچە «ئىش كۆررگە» ئىمكان ئالدى. شەخسكە، خۇسۇسى مىلىككە قۇدسىيەت بېرىلدى. ،بۇ ئىقتىسادى ھالنىڭ كۆزگىندەگى شەۋلەسى «چېكسىز ئۇسۇنى قابىل بولغان روھ، ئاقىل»نى ئاللا ئورنىنا ئوتتۇرتقان بورژۇئا فەيلەسوفلارىنىڭ ياكا فەلسەفەسى ئىدى.

ياكا كۆچەيە باشلاغان بورژۇئا ،سىنفى فېئودالىزم تەرتىبلەرىنە، ماندى، ئىقتىسادى ياقدان زاربەبىرسە، بورژۇئا فەيلەسوفلارى فېئودالىزم ئىدىيالوگىياسىنى مەعنەۋى ياقدان زاربا بىروچىلەر ئىدى.

بۆيلە فرانسىيە ئىنقىلابىنى قەدەر يەشەگەن فرانسوز فەيلەسوفلارى ئادەمچىلىك دۇنياسىن بەختسىزلىكدەن قۇتقارر ئۈچۈن «ئاقىلغا مۇۋافىق» دەۋلەت ھەم جەمعىيەت تۈزۈنى ئالغا سۈردىلەر. دېنگە، تابىعەتكە، ئىجتىماعى تۈرمشقا بولغان ئىسكى قاراشلارنى ،بۇ فەيلەسوفلار مەرھەمەتسىز رەۋشدە تەنقىد ئىتتىلەر. ئالارنىڭ فىكرىنچە، بۈتۈن نەرسەگە دۇرۇست ھاق بىروچى عەدل ھاكىم ـ ئاقىل؛ ئاقىل بۈتۈن نەرسەنى ئۆلچەۋ ئۈچۈن بىردەن بىر ئۆلچەۋ؛ ئاقىلغا مۇۋافىق بولغان تەرتىبلەر، تىركىلىك ھەم ئىدارە ئۇسوللارى جىمىرلمەسكە، ئاقىلغا كىرى بولغان بۈتۈن نەرسەلەر يوققا چىقارغا،بىتەرگە تىيىش. ،بۇ فەيلەسوفلار ئىسكى تەرتىبلەرنى ئاقىلغا خىلاف دىب تاپالار. ،شونىڭ ئۈچۈن فېئودالىزم تەرتىبلەرىنىڭ بىتوون ياكا ئىجتىماعى ،تۈرمش تۈزىلوون تىيىشلىي دىب بىلەلەر. ئالار

ريۋوليوتسيەنيرلار. ئالار فرانسوز حالقن ريۋوليوتسييەگە حەزرلەوچلەر ئيدى.

18 نچى يوزدە يەشەگەن فەيلەسوفلار نارانقان فيكرلەرنك توبندە بوعارندا ئەيتلگەنچە، فييادالىزم تركلگن جيمىرو، ئيسكى دونياعا دوشمانلق ياتا. پاتشالار، فييادالارنك كوچن ساقلارعا حزمەت ئيتب كيلگەن دينگە هەم چيركەوگە بو فەيلەسوفلار دوشمانلار. شولوق فەيلەسوفلارنك دييست (Деист) ديب ئاتالعانلارى، مەسەلەن روسسو بلەن ۋولتير عومومەن دينگە دوشمان بولمىچا، چيركەوگەگنە دوشمان ئيدىلەر. ئالار، ئيكنچى سوز بلەن ئەيتكەندە، رەسمى دينگەگنە دوشمان بولب، دين بلەن سوعارلعان ئيدييالوگييانك ساقلانوون تليلەر ئيدى.

گيلويتس، گالباح، ديدرو، بولانژى كبك عيلمى فيكر ئييەسى بولعان ئاتييستلار (Атеист) هيچ بر تورلى دينني تانميلار، ئاللانى، ئالا ئيدييەسن ئەكييەتلەردەن بولعان بر ئەكييەت ديلەر ئيدى. 18 نچى يوز فەيلەسوفلارننك تەعليماتندا ئيكنچى سيفات (черта) راتسييوناليزم در. راتسييوناليزم ديگەن سوز روس تلندەگى رازوم (Разом) مەعناسندە بولب، بزنكچە ئاقل ديگەن سوزگە توري كيلە. ئاقلنى هەر نەرسەدەن ئوستن، دونيانى توزەتوچى، ياكا تەرتيبلەر تودروچى ئاقل ديب ئوشانعان ئوچن، بو فەيلەسوفلارنى راتسييوناليستلار دييبدە يورتەلەر. ئالار فييادالىزمنك جيمرلوون تليلەر، ئانى جيمرورگە حزمەت ئيتەلەر ئيدى. لاكين جيمرلگەن فييادالىزم تركلگى ئورننا بورژووا تركلگى توزونى ئالماشورەلەر ئيدى. شونك ئوچن دە شولوق عەسردە يەشەگەن بابيف برنچى ريۋوليوتسييە ئارتندان بوتن حالققا ئيقتيسادى تيگزلك بيرەچەك ئيكنچى ريۋوليوتسييە

بولۇغا تېيىش دى ئىدى. لاكىن مۇندى كىشىلەر ئۇل ۋاقتدا بارماق بىلەن گىنە سانارلىق ئىدى. شۇلاي بولسادا، ئۇلارنىڭ فىكرلەرى يوعالمادى، ئۇلار ئەيتكەن سۆز ئۇنۇتلمادى.

18 نچى عەسر فەيلەسوفلارى ـ كىشى ئۆزى ياشەگەن مۇحىتنىڭ (Среда) جىمىشى دېلەر ئىدى. ئۇلار بۇ ياقدان قاراعاندا ماتېرىيالىسلار ئىدى. لاكىن «بۇ مۇحىتنى نەرسە تودىرا، كىشىلەر ئاراسنداعى مۇناسەبەتلەر قايدان بولا؟» دىگەن سۆ ئالگە جەواب بىرە ئالمىلار ئىدى. ئۇلارنىڭ فىكرىچە:

1 ـ «كىشىلەرنىڭ فىكرى، دۇنياعا قاراشى ئادەملەرنىڭ ئاراسنداعى مۇناسەبەتلەر، مۇحىت بېلگىلى (ماندى قاراش)».

2 ـ «لاكىن شۇلوق مۇحىت ئادەملەرنىڭ فىكرىندەن تووا (ئىدېيالىزم)».

بۇ برسنە قاپماقارشى بولعان بۇ قاراشلار ئاراسنداعى قارشىلقنى 18 نچى عەسر فەيلەسوفلارى چيشە ئالمادىلار.

III

نىهايەت 1789 نچى يلدا كوب يىللار كۈتلگەن، كوب ئۇميدلەر باعلاعان بۈيۈك فرانسىيە رېۋالىيوتسىيەسى بولدى. فرانسوز خالقى عەسرلار بويىنچا تالاب، بۈتىن تىرىكلىكنى ئاعولاب كېلگەن پوپلار، فېئوداللار، شاتلىق تورەلەر هەم فەحش ئۇياسى بولعان سارايلارنى ۋاتىب تاشلادى. شۇل كۈندەن باشلاب هەر جىردە، هەر كىمنىڭ ئاوزىندا «ئېرك، تىگىزلىك هەم توعانلىق» شىعارى ئەوەلەنە باشلادى. فرانسوز خالقى ئۆز عۆمرىندە بىرگىنە كېلگەن بەيرەم كورگەن كىبىك بولدى. خالقنىڭ شادلىعىنا، كۈتكەن ئۈميدلەرىنە چېك دە، چامادا يوق ئىدى.

لاكين ،بو بەيرەم، ،بو شادلقلار ئۇزاققا بارمادى. تيز ئارادا ئۈميدلەرنىڭ يوققا چىققانى، حالقنىڭ ئالدانغانى كوررگە ،تورى كيلدى. چۈنكى جيمىرلگەن كارول تەحتى ئورنىنى تاعندا قانىراق قوللى كاپيتال منب ،ئوتردى. ريۋاليوتسييەگە قەدەرلى يەنە گەن فەيلەسوفلار ماقتاعان «ئاقل» ساف بورژوازييە ئاقلى ،بولىپ چىقدى. بۈتىن تەرقيبلەر، بۈتىن ديكريتلەر، بۈتىن مۇئەسسەسەلەر بورژوازييە مەنفەعەتىنى ياراقلى ئيتىب تۈزلدى. تركلكنىڭ نيگزىنە بورژوازييە مەنفەعەتى سالندى. بۈتىن سەياسى، ئيقتيسادى مەسئەلەلەر تيك ،شول نۇقتادانعنا قارالدى. بورژوازييە ،سينفى بۈتىن نەرسەگە ئۆز زەوقى، ئۆز قاراشى، ئۆز قولنى سالدى. بورژوازييە تابيعى حۇقوق ديگەن نەزارييە تۈزدى.فييوداليزم دەورندە چعارلعان زاكونلار ئاقل هەم تابيعى حۇقوق قاعيدەسىنە حيلاف ديب ئيعلان ئيتلدى. ياڭا زاكون بوينچا، ئادەملەر ئاراسندا مۇناسەبەتلەر ئيكى ياقندا ريزالق ئەساسىنە ئوترتلعان بولرعا، مۇناسەبەتدە كۆچلك بولماسقا تييش ئيدى.

قسقاسى «ئاقل، ئيرك، تيگزلك، توعانلق پاتشالىعى» ئيعلان ئيتلدى. سەنايع نەفيسەدە بورژوازييە ئوز مەكتەبنى ،توردى. سەنايع نەفيسەگە ئوزنىڭ ،سينفى مەنفەعەتلەرنى مووافيق بورچلار يۈكلەندى.

بورژوازييە رەسساملەرى، بورژوازييە زەوقنە مووافيق رەسم ياسى ئيدى. فييوداليزم دەورندە يەشەگەن رەسساملەر فييودالار زەوقنا قاراب ئيجاد ئيتسەلەر،بورژووازبيە رەسساملارى بورژووا زەوقنا قاراب فرانسييە ئينقيلابى واقتندا ،بولىپ ئوتكەن نەرسەلەر حاقندا يازلار. ئينقيلاب واقتندا بولعان نەرسەلەرنىڭ رەسملەرن تۈشىرەلەر ئيدى.

لاكين ،ئون يللار چاماسى ئوتكەچ ،بو نەرسەلەرنىڭ هەممەسى

بورژوازىيە ھەم كاپىتال جىمشلەرى ئۈيكەنلىگى، ھەقىقەتدە ئىرك،
توعانلىق، ئاقل.. . نىڭ بىرسىدە عەمەلدە بولماعانلىعى مەعلوم بولدى.

فرانسوز فەيلەسوفلارى تىلەگەن «ئاقلعا مووافىق جەمعىيەت،
ھەم دەولەت»بورژووا مەنفەتلەرىنە مووافىق تۈزۈلگەن بولىب چىقدى.
بۈيۈك فرانسىيە ئىنقىلابى نەتىجەسىندە ئاقلعا مووافىق جەمعىيەت،
ئاقلعا مووافىق دەولەت تۈزۈلسەدە، ياڭا ئىدارە ئۇسوللارى، مەيدانعا
كىتىرىلگەن ياڭا جەماعەت ھەم دەولەت مۇئەسسەسەلەرى ئىسكى
ئۇسول ئىدارە واقتىنداعى تەرتىب ھەم مۇئەسسەسەلەرگە قاراعاندا كوب
يافدان ئالدا بولسادا، ئىدىيالداعى كەمالەتدەن يىراق ئىدى. ئاقلعا
نىگىزلەنگەن دەولەت تىز ئارادا ئۆزىن كورسەتىب ئادەملەرگە بەخت
تىلەوچى، ياخشى كوڭۈللى كىشىلەرنىڭ دەرتىن قايناردى.

ئاقلعا مووافىق تۈزۈلگەن جەمعىيەتدەن كۈتىلگەن مەڭگىلىك
سۈلح بىتمەس ـ تۈگەنمەس سوعىشلارعا ئايلاندى. ئاقلعا مووافىق
تۈزۈلگەن جەمعىيەتدەندە كۈتىلگەن نەرسەلەر چىقمادى. ئۇلدا خىياللاردا
يۈرگەن «ھەر كىمگە بەخت ھەم سەعادەت بىروچى، بايلىق، يارلىلىق
ئايرىماسىن بىتىروچى، بۈتىن جەمعىيەت ئەعزالارىن بەختلى بىر عائىلە
بالالارى شىكلى» بەختلى بىر جەمعىيەت بولا ئالمادى.

ھۈنەر ئۈيشمالارى قولىنداعى ھۈقوقلارنى بىتىرو، تسيح تەرتىبلەرىن
يوققا چىعارو، يارلىلارعا ياردەم ئىتىب كىلگەن چىركەو روخنداعى
جەمعىيەتنى خەيرىيەلەرنى بىتىرو، يارلىلىق بىلەن بايلىق، يارلىلار
بىلەن بايلار ئاراسىنداعى زور ئايرىمانى تاعندا زورايتا، تاعندا
كىسكىنلەتە تۈشدى. كاپىتال ئۇسولىنا نىگىزلەنگەن سەناعەتنىڭ ئالعا
كىتووى، كاپىتال تەرتىبلەرىنىڭ جەمعىيەت تۈزۈلۈشىندە نىگىز بولىب
كىتووى، ئۆز كۈچى بىلەن كۈن كوروچى سىنفلارنىڭ يارلىلىق،
مۇختاجلىعىن ئىشتىلمەگەن، كورۈلمەگەن دەرەجەگە جىتكۈردى.

ئوز كۈچى بلەن كۆپ كوروچىلەرنىڭ. يارلىلىقى، موحتاجلىقى، ئاۋر
كۆپ كورۈنشى، ياكا جەمعيەت حەياتىنىڭ بر بيلگىسى، دائيمى بر
سيفاتى بولب كيتدى، جينايەتلەرنىڭ سانى يىل ئوسكەنن كۆپ ئوسدى.
يولباسار فيئوداللار، ئورنىن ميشچانلار، سەۋدەگەرلەر ئالدى. سەۋدە-
ئالداۋ، حيانەتكە ئايلەندى. ئينقيلابدان كۆتلگەن «توغانلق»
ئورنىنا سەناعەت هەم سەۋدە كاپيتاليستلارىنىڭ ئوز ئارا تارتش،
تالاش، كۆرەش حيانەتلەرى ئورنلاشدى.

ئاچقدان ئاچق تالاو ئورنىدا، سەۋدە ياكى ياللاب ئشلەتو يولى
بلەن تالاو حۆكم سورە باشلادى.

كۆچسزلەرنى بويسندرغان، ئورتا حاللىلەرنى يارلىغا، جيرلى
كرەستيانلارنى جيرسز، هۆنەرچىلەرنى هۆنەرسز قالدرغان فيئودال
كۆچى، فيئودالقلىچى ئورنىن كاپيتاليست كۆچى، ئاقچا كۆچى ئالدى.
كيەوگە بيرىلە تۇرغان قزلار بلەن برنچى تۈننى ئۆتكەرو عادەتى
فيئوداللاردان ميراس بولب كاپيتاليستلارغا كوچدى. ئيشلىتىلمەگەن،
كورامەگەن دەرەجەدە فەحش تارالدى. قسقاسى، ئاقل قوشقانچا تۈزلگەن
دەولەت بلەن جەمعيەت ئاقلدان دا، ماتور قاراشلاردان دا، كۆتلگەن
ئۆميدلەردەن دە ئارتق دەرەجەدە يراق بولب چقدى. 1789 نچى يىل فرانسوز
ريۋولوتسييەسندان سوڭ كاپيتاليزمنڭ شوشى يافلارى كورندى:

1 ئيركلى كانكورينسييە، نەرسە جيشتدروە ئانارحييە، حالق
حوجالقنىڭ تارقاولقى، ئۈيشماغانلقى، كريزيسلار.

2 - بر يافدا بايلق، ئيكنچى يافدا يارلىلق. ئشچى كاپيتالغا قول
بولا. ئش. كۆچى تاوارغا ئەيلەنە. بورژوازييە بايلق جيياء ئشچىلەر
سينفى قارا يارلىلقدا كۆن كورە.

بو حاللەرنى كورگەن فيكر ئييەلەرى كاپيتاليزمنى تەنقيد

ئۈيتدىلەر. سانسىيالىزم تۈركلىگى ھەر كىمنىڭ تېگىز لەيەچەك بىر تۈركلىك دېيب تانىدىلار، ئۇل تۈركلىكنى ئىدېيال ئېيتىپ ئالدىلار.

IV

1802 نچى يىلدا سەن - سىمون نىڭ «ژېنېۋا خاتلارى»، 1808نچى يىلدا فورىيەنىڭ بىرىنچى ئەسەرى مەيدانغا چىقدى. 1800 نچى يىلدا روبېرت ئاۋېن نېيۇلانارك فابرىكاسن ئىدارە ئېتىونى ئۆز قولىنا ئالدى. بۇ يىللاردا كاپىتال ئۇسولى بىلەن نەرسە جىتىشدىرو، شونىڭ بىلەن بىرگە پرالېتارىيات سىنفى مەنفەئەتلەرىنىڭ قارشىلىغى سىزىلىرلىك دەرەجەدە كۈچلى تۈگل ئىدى.

ئانگلىيەدا ئۈرى سەناعەت ياڭا توۋب كىلە، ئە فرانسىيەدا ئانىڭ بارلىغى ئەلى - ئاز سىزىلە ئىدى.

حالبوكى نەرسە جىتىشدىرودەن توعان سىنفلار ھەم نەرسە جىتىشدىروچى كۈچلەر، شولايوق ئالماشو رەوشلەرى ئاراسندا قارشىلق تودىروچى كۈچ فەقەت ئۈرى سەناعەتكىنەدر. ئۈرى سەناعەت بىر بىرسىنە دۈشمان سىنفلار تودىرا. ئۈرى سەناعەت بىر - بىرسىنە كىرى، بىرسىنىڭ ئۈسوى ئىكنچىسىنىڭ بتوون تلى توعان نەرسە جىتىشدىروچى كۈچلەر تودىرا. ئۈرى سەناعەت بىر - بىرسىنە كىرى ئالماشو رەوشلەرن، ئالماشو تەرتىبلەرن مەيدانغا كىتىرە. . . مۇنە، بو كىرىلكلەر، بو قارشىلقلار نەرسە جىتىشدىرو ئۇسوللارن ئۆزگەرتونى، ئىسكى ئۇسوللارنى بتىرب ياڭا ئەساسدا، ياڭا رەوشدە نەرسە جىتىشدىرونى تالەب ئېتە. ئىكنچى ياقدان، فەقەت ئۈرى سەناعەتكنە، بو قارشىلقلارنى بتىروچارالارن، ياڭا رەوشدە نەرسە جىتىشدىرو ئۇسوللارن نابارعا يول كورسەتە. 1800نچى يىللاردا ئۈرى سەناعەت زاعيف بولعان كبك، ئۈرى سەناعەتدەن توعا

تۇرغان قارشىلقلاردا زەعيف ئىدى. بۇ قارشىلقلارنى بىتىرە تۇرغان چارالارنىڭ زەعيف بولووى، زەعيف بولرغا تىيشلىكى ئۆزىندەن ئۆزى ئاڭلاشىلا.

پاريژ پارلىلارىنىڭ ئازغىنا واقت ئىچىندە حوجا بولىب ئالولارى، ئول زاماندا‌عى شەرائيت ئاستىندا پارلىلارنىڭ دەولەت ئىدارەسىن ئۆز قوللارىندا تۇتولارىنىڭ مۇمكين بولماغانلىغىنى ئيسبات ئيتدى. ياڭاغىنا ئايرم سىنىف رەوشىنە كرە باشلاغان پرالىتارىيات، مۇستەقيل رەوشدە سەياسى ئىشلەرنى باشقارا ئالمىدى ئيدى. ئيزلگەن زەعيف پرالىتارىيات ئۆزىنە ئۆزى ياردەم ئيتە ئالمى، پرالىتارىياتقا بەرەر چيت كۈچ ياردەم ئيتەرگە تىيىش ئىدى. ئيقتيسادى تۇرمشنىڭ شوشى حالدە بولووى ئەلبەتتە سانسىيالىزم فيكرىن تارابوچىلارغا تەئسيرسىز قالمادى. ئۆسب ييتمەگەن كاپىتالىزم ئۇسولىندا نەرسە ييتىشدىروگە، ئۆسب ييتمەگەن سىنفى ئاڭغا جەواب بيررلك، ئۆسب ييتمەگەن نەزاريەلەر تۇودى.

ئۆسب ييتمەگەن ئيقتيسادى مۇناسەبەتلە دائيرەسىندە ئيجتيماعى مەسئەلەلەرنى حەل ئيتو يوللارى ئاچق توگل ئيدى.

بو مەسئەلەلەرنى نەزارى رەوشدە حەل ئيتەرگە تلەدىلەر. جەمعيەت تۇرمشى تۇرلى تەرتيبسىزلكلەردەن عيبارەت. بو تەرتيبسزلكلەرنى نيچك بولسادا بىتىرگە، هەر كىمنى بەختلى ئيتەرلك ياڭا تۇرمش قۇررغا، ياڭا تەرتيبلەر تۇزەرگە كيرەك ئيدى. مۇنىڭ ئۈچۈن ئەلبەتتە ئيڭ ئەووەل ياڭا تۇرمشنىڭ نى رەوشلى تۈزىلەچەگىن كوز ئالدىنا كيتىرگە، مۇنىڭ سوڭىندا شول تورىدا سۆيلەب، ئاڭلاتىب، ئۆندەب كشىلەردەن ياڭا تۇرمش قۇردرغا ياكى مۇمكين بولغاندا ياڭا تۇرمشنىڭ نەمونەسن ياساب كورسەترگە هەم باشقالارنىدا شوڭارغا قزقدررغا كيرەك ئيدى.

V

،مۆنە ،شوشى ئىقتيسادى حالەت كيلەچەك ئىجتيماعى ،تۆزمىنىڭ نيندى بولرغا تييشلىگن كورسەتوچى حييالى ساتسييالىستلارنى ،تودردى.

برنچى ساتسييالىستلارنىڭ حييالى فيكرلەرى ئاراسندا حەزرگى كۆنگە قەدەر قيممەتى كيمەمەگەن فيكرلەر بار.

مۆندا 18 نچى عەسردە يەشەگەن حييالى ساتسييالىستلارنىڭ بر نيچەسى بلەن تانىشب كيتەرگە تييشلىبز. ئالارنىڭ برنچىسى سەن سيمونندر.

8-18 عەسر حييالى ساتسييالىستلارى.

1- سەن-سيمون.

سەن-سيمون-فرانسوز. ،ئول فرانسييەدە ،تووب، فرانسييەدە ئوسكەن كشى. ئانىڭ باى ئاريستاكرات عائيلەسندەن ،بولووى دۆنيانىڭ ماتور نەرسەلەرندە، يەمسز نەرسەلەرندە كوررگە ئيمكان بيرگەن. ،ئول نيرەن مەعلوماتلى، ئوتكن ئاقللى كشى. ،ئول يازغان كيتابلارنىڭ قيممەتى ،بو كۆنگى كۆندەدە تەقدير ئيتىلە.

سەن-سيمون ئوزنىڭ يەش واقتن باى ئاريستاكرات عائيلەسندە ئوتكەرگەن بولسادا، قولىنا كرگەن بوتن بايلقنى بتىرو سەبەبلى سۆكعى كۆنلەرن فەقيرلكدە، حەتتا ئاچلقدا ئوتكەردى. عۆمرىنىڭ سوكعى كۆنلەرندە ،ئول ئوزنىڭ ئەووالگى حزمەتچىسىنىڭ تەربييەسندە تۆردى. حزمەتچىسى بيرگەن ئاقچاغا كيتابلارن باسدردى. باشدا ،ئول يازغان كيتابلاردان كۆلەلەر ئيدى. لاكين سوكعى واقتدا ئانىڭ كيتابن يارانتب ئوقوچىلارغا توگل، حەتتا ئانىڭ ئيدييالىنا تابنوچىلاردا مەيدانغا چقدى. سەن-سيمون كيك عالمە كشىسى توگل، ،ئول ئوزنىڭ

يازغانلارن حالق ئاڭلامسن ديمى. ئۇول كارولله‌ر، «زور نوره‌لەر»،
ئاريستاكرات بايلار ئۈچن يازا، ئۇول ناپاليونغا 18 نچى ليودوويك‌گه
حات يازا؛ ئۇلارنى جه‌معييه‌تنى قولغا ئالب تۈزه‌ترگه، ئيسلاح ئيته‌رگه
ئۈندى. سه‌ن - سيمون كشنلك جه‌معييه‌تننك ياڭادان تۈزلۈون
ئوزننك قول كۈچنده‌ن باشقا كيلر بيرمى تۇرغان نه‌رسه‌سى بولماغان
كشنله‌رنك «تۇرمشن»نه‌ئمين ئيتونى نييشلى تابا. لاكين سه‌ن - سيمون
«بو سوزله‌رنى ئه‌يتكه‌نده ئشچله‌ر «سينفن كوز ئالدندا «تۇتمى».
قيممه‌تلى فيكرله‌رننك برسى «شول»، كى ئۇول‌دا حۇسوسى ميلك ره‌وشننك
ئوزگه‌رگه‌تييشلىگى‌تورئسندا‌عى فيكردر. «ئۇول: «بز ئيداره ئسوللارننا
كيره‌گنده‌ن ئارتق ئه‌هه‌مميه‌ت بيره‌بز؛ حالبوكى ميلك ره‌وشله‌رى
ئوزگه‌رمه‌گه‌نده هيچ بر تۇرلى ئيجتيماعى ئوزگه‌رشله‌رنك «بولووى
مۈمكين‌توگل» دى. لاكين سه‌ن - سيمون شوندان‌تيره‌نگه‌كره ئالمادى...
«ئۇول ميلكنك نيچك هه‌م نه‌رسه ته‌ئسيرى ئاستندا ئوزگه‌رگه‌نن
ئه‌يته ئالمادى. ميلك مه‌سئه‌له‌سن حه‌ل ئيته‌لمه‌و ئارقاسندا، ئه‌يترگه
تله‌گه‌ن سوزننك يارتسن‌غنا ئه‌يتدى. جۈمله ئورتاسندا ئۈزلدى..
سه‌ن - سيمون «سينفى كۈره‌شنك ئه‌هممييه‌تن ئاڭلى، فرانسييه
ريۋاليوتسييه‌سننك «سينفى كۈره‌ش سه‌به‌بلى مه‌يدانغا كيلگه‌نن‌ده بله،
شونك بله‌ن برگه «ئۇول بۈتن جه‌معييه‌تنى ئۈچ سينفقا بولونى نييشلى
تابا. ئانكچا ئارتيسلار، عالمله‌ر، ره‌سساماه‌ر - عۇمومه‌ن، باش بله‌ن
ئشلى تۇرغان كشنله‌ر بر «سينف»؛ بووژووازييه بر «سينف»؛ سه‌ناعه‌ت
كشنله‌رى بر «سينف ته‌شكيل ئيته‌له‌ر. سه‌ن - سيمون سه‌ناعه‌ت هه‌م
نه‌رسه جيتشدرو ئشله‌رنه قاتنشمى تۇرغان، قولّلارنداغى بايلقلاردان
كيله تۇرغان فايدا بله‌ن كيچننه تۇرغان، ئشله‌ميچه ئاشاوچىلارنى
(ئه‌ره‌م تاماقلارنى)، بووژووازييه «سينفن، فابريكا - زاۋود حوجالارى

بلەن ئىشچىلەرنى - سەناعەتچىلەر سىنفىنا كرىتە. شولاي ئىتىب، سەن-سىمون كاپىتال بلەن عزمەتنى بر-برسىنە دۈشمان ئىكى نەرسە ئىتىب ، ئويلى ئالمى ئىدى. ، ئول سەناعەتچىلەرنى جەمعىيەت ئۈچۈن ئىڭ كىرەكلى كشىلەردەن ئىسەبلى. بۈتۈن حاكىمىيەتنى سەناعەتچىلەر بلەن برىنچى ، سىنف (ئارتىست، عالىملار، رەسساملەر ، سىنفى) قولىنا بىرىونى تىيىشلى تابا. ئوزىنىڭ ، بۇشى فىكىرىن ئىسبات ئىتەر ئۈچۈن سەن - سىمون ، شوشى سوزلەرنى يازا: «ئەگەردە فرانسىيەنىڭ 50 عالىمى، 50 مىحانىكى، 50 بانكىرى، 50 سەناعەتچىسى، 50 تاشچىسى يوقغا چقسا، فرانسىيە جانسز تەن بولىب قالر ئىدى. ئەگەردە فرانسىيە-نىڭ كارولى، ئانىڭ عائىلەسى، شونىڭ ئۈستىنە ، ئون مىڭ باي يوقغا چقسا، فرانسىيە مىللەتى بر تىينلىكدە زارار كورمەيەچەك». هەر نە ئىسە سەن-سىمون زاماندا عادەمچىلىك جەمعىيەتىنىڭ ئىكىنچى ئەساسدە تۈزىلوون تىيىشلى تابا. لاكىن ، ئول ئىسكى جەمعىيەت ئورنىنا تۈزىلەچەك ياڭا جەمعىيەتنىڭ نىندى بولاچاعن ئەيتمى. ئانىڭ فىكىرىن كىيكىرەك هەم تەفسىلىرەك رەوشدە ئانىڭ شەكرتلەرى تەفسىر ئىتەلەر. سەن - سىمون فىكرىنچە ياڭا جەمعىيەت ئىبدەشلىك (شىركەت-ئاسسوسىياتسىيە) نىگزىنە قورىلرعا تىيىش.

ئىرى سەناعەت، كوبلەب نەرسە جىتىشدىرو، واق سەناعەت بلەن وانلاب نەرسە جىتىشدىروگە قاراعاندا بىك كوب ئالدا تورا. ئىرى سەناعەت بلەن كوبلەب نەرسە جىتىشدىرو ياخشى ئويشدىرلعان واقتدا واق مىلكلەرنى برلەشدىرب ئىرى مىلكنى مەيدانعا كىتىرگە ئىمكان تووداچاق. شىركەتنىڭ هەر ئەعزاسى، جىتىشدرگەن نەرسەلەردەن ئوزىنىڭ حزمەتىنە قاراب فايدالانا ئالر، ئوزىنىڭ ئاڭ-بلمىنە مووافىق ئىش ئىشلەر. جەمعىيەت

ئەعزالارىنىڭ ھەممەسى بىر دەرەجەدە بولرعا تىيىشلى توگل. ھەر كىمنىڭ دەرەجەسى، ئۇنىڭ بىلىمى، ئىشلى توۇرعان ئىشىنە مووافىق بولرعا تىيىش.

جەمعىيەتنى ئىدارە ئىتىشنى سەناعەتچىلەر بىلەن عالىملەر قولىدا بىررگە، سەناعەتچىلەر دۇنيا ئىشلەرنى، عالىملەر عىلم، فەن ئىشلەرنى ئىدارە ئىتەرلەر. ھەر كىمنىڭ دەرەجەسى ئۇنىڭ ئىشىنە، كۆچىنە قاراب بولعاچ، وارىسلىق تارىقىچا، نەسل-نەسەب يولىچا دەرەجەگە مىنو، بايلىق جىيىو، ئەلبەتتە، ياكا جەمعىيەتدە بولماسقا تىيىش. ھەر كىمنىڭ بايلىعى ئۆزى ئۆلگەندەن، سوك ئۇنىڭ بالالارى قولىنا كوچمى، بەلكى بۆتىن جەمعىيەت قولىنا كرە.

سەن - سيمون فىكرىچە، ياكا جەمعىيەتنى توۇزو ئۆچۈن رىۋاليوتسىيەدا، تارتىش دا كىرەكمى. ياكا جەمعىيەتنى قاتتى قولىلى حاكىم (كارول ياكى ئىمپىراتر) توۇزرگە تىيىش. سەن- سيمون حالق حەرەكەتىنە، ھەر تۆرلى تارتىش كۆرەشلەرگە قرىن قارى؛ ئۇل ئىشچىلەر سىنفىنا تايانمى. ئىشچىلەر سىنفىنىڭ بورژوازىيە بىلەن كۆرەشوون ناچار ئىش ديب ئىسەبلى. شونىڭ ئۆچۈن دە، ئۇل ناپاليون بىلەن ليودۋيك دەن ياردەم كۆتە.

سەن- سيمون نىڭ كىلەچەك تورمىش توۇرىسىندا عى فىكرلەرنى ئاچىعراق ئاڭلار ئۆچۈن، 1830 نچى يىلدا ئۇنىڭ شەگىرتلەرى تارافىندان ئىعلان ئىتىلگەن مانىفيستنى بىلب كيتيك: 1830 نچى يىلدا رىۋاليوتسىيەنىڭ بىرنچى كۆننەپارىژ ئورامىلارىندا توبەندەگى سوزلەر يازلعان مانىفيست ئورامىلارعا ياپشترلعان ئىدى:

«سەن- سيمون شەگىرتلەرى مىلكنى تىگز بولونى رەد ئىتەلەر. جەمعىيەت بايلىعىن بۆتىن كىشىگە تىگز بولو، قورال كۆچى بىلەن مال

نالاو شيكللى ئوك تيگزسزلك بولر ئيدى. ئادەملەر ئوزلەرننك
تابيعەتلەرى بلەن بر ـ برسندەن ئايرلالار. ئالار تەبعەن تيگز توگللەر.
بز ئادەملەرنك تەبعەن تيگز بولماولارن توزلەچەك ياكا جەمعيەتدە
تيگز ئيتب ئالابز. بزنك ئويلبزچا جەمعيەت ئەعزالارننك هەر قايسى
ئوزننك ئالك ـ بالمننە، كوچننە، ئشلەگەن ئشننە موافيق ئورندا بولرعا،
شول حاسيەتلەرگە موافيق رەوشدە جەمعيەت بايلنعندان فايدالانرعا
تييش. شونك بلەن برگە بز نەسل ـ نەسەبكە قاراب دەرەجە بيرونى.
ئاتا بابادان قالعان بايلقنى، مال ـ مولكەتنى ميراس تاريقنچا بالالارعا
بيرونى، قەتعى رەوشدە ئينكار ئيتەبز».

سەن-سيمون جەمعيەتندەگى ئيجتيماعى تەرتيبلەرمنە، شول رەوشلى
بولرغا تييش. ياكا جەمعيەتدە ياكادين بولرعا، بو دين فەن بلەن برگە
باررعا، فەندە، دين دەسەناعەتچلەردە، عاليملەردە، قسقاسى جەمعيەت هەم
جەمعيەت باشندا تورو چلاردا فەقير حالقنك تورمشن ياحشلانرعا
ترشرعا، شول يولدا حزمەت ئيتەرگە تييشلەر. قلچ كوچى بتەرگە
تييش. فەقيرلەر، بايلار بلەن بوزلشماسقا، تارتشماسقا، باررىكادالار
قورب سوعشماسقا تييشلدلەر. بايلارنى، عاليملەرنى، ئيدارە كشلەرن
ياحشى سوز بلەن فەقيرلەرگە ياردەم ئيتەرگە كوندررگە كيرەك،
سەناعەتچلەر بلەن عاليملەرگە، شولايوق ئيدارە كشلەرنە (كاروللارعا)
فەقيرلەرنك ياحشى كون ئيتولەرى يوعارى سينفقا فايداعنا بولاچاعن
توشندررگە كيرەك.

قسقاسى: سەن ـ سيمون فيكرنچە، حالق، ئيدارە ئشلەرننە
قاتنشماسقا، جەمعيەت بايلنعندان دەرەجەگە قاراب فايدالانرعا كيرەك.

سەن ـ سيمون نك ئيك زور جيتشسزلكى شوندا، كى، ئول
فابريك، زاۋود حوجالارننك مەنفەعەتلەرى بلەن ئشچلەر مەنفەعەتن

بىر دىيب ئاتىلى ھەم ،بۇ ئىككى ،سىنىپ ئاراسىنداعى قارشىلىقلارنى كۆرمەي كەلدى.

سەن-سىموننىڭ شەكىرتلەرى دىنى جەمائەت تۈزۈپ تۇرۇپقالدىلار، لاكىن ،بۇ جەمائەتلەردەن كوب نەرسە چىقمادى. سەن-سىمون فىكىرى خالق ئاراسىندا تارالودان بىگىرەك ئارىستاكراتلار ئاراسىندا ئازمى، كوبمى ،ئورۇن ،تۇتتى. بىر ۋاقىت سەن - سىمون فىكىرىن تاراتۇر ئۈچۈن مەخسۇس مەكتەبلەر ئاچىلدى، لىكسىيەلەر سۆيلەندى، گەزىتە - ژورناللار چىقارىلدى؛ شۇلاي بولسادا، ،بۇ فىكىر كىڭ ئاممە ئاراسىنا تارالمادى. پرالىتارىيات ،بۇ فىكىرلەرگە سالقىن قارادى، نىھايەت ،بۇ فىكىر ھەم ،بۇ فىكىرنى تەئقىب ئىتوچىلەرنىڭ تەئسىرى تابىئى ئۆلۈمى بىلەن دۇنيادان يوعالدى. ،شۇنىڭ بىلەن بىرگە سەن - سىموننىڭ بەئزى بىر فىكىرلەرى ياكا ئىشلەنىپ، ئۆسۈپ كىلگەن ساتسىيالىزم نىگىزىنە تاعىن بىر نىچە كىرپىچ ،بولۇپ ئەورىلدى.

2 - شارل فورىيە.

سەن - سىمون بىلەن بىردەوردە يەشەگەن شارل فورىيە، بىرياقدان، ئۆز زامانىنداعى ئىجتىماعى ،تۇرمىشنى تەنقىد ئىتە، ئىكىنچى ياقدان، جىمىرلىگەن، ۋاتلعان ئىسكى جەمئىيەت ئورنىنا تۇۋاچاق ياڭا جەمئىيەتنىڭ نى رەۋشلى بولاچاعىن ئايىرىم ئاچىق سۆيلەپ بىرە. فورىيە كىلەچەك ،تۇرمىشنىڭ، چىم - كىلۇلەرىنە قەدەر ھىسابلاپ قويا. لاكىن ،ئول ئويلاعان ياڭا جەمئىيەتنى مەيدانعا كىتىرو ئاتارعا ناسىپ بولمادى. ئويلاپ تاپقان جەمئىيەت رەۋشىنىڭ مۇتلاقان بولاچاعىنا تىرەن ئۈشانا، لاكىن ئىشنى باشلاپ جىبەرۈرگە كوب ئاقچالار كىرەك ئىدى... ،ئول ھەر كۈننى بىر نىچە سەئەت بويىنچا ئۆيىندە ،ئوتىرىپ، ياڭا جەمئىيەتنى قۇرۇپ جىبەرۈرلىك ئاقچانى بىرۈرگە كىلوچىنى كۈتە ئىدى.

فوريەنىڭ ئىدىيەسى ئۆلمەدى. ئاناردان ، سوڭ فورىيېرىزم دۇنيادا كېڭگنە،ئورن ئالدى. فوزبە ئائوين، سەن – سيمون بلەن بر واقتداراق يەشەدى. ،ئول فرانسىيە ريۋاليوتسىيەسن كوزى بلەن كوردى. لاكين سەياسى حەرەكەتلەرگە سالقن قارادى. بۇتن فرانسىيە ئچندە قايناعان كۆرەشدەن چيتدە يەشەدى. ئانڭ قيمەتى شوندا، كى ،ئول بورژووازىيە تەرتيبلەرن تەنقيد ئيتدى، حزمەت بلەن كۆن كورونڭ، ئيجتيماعى حزمەتنڭ هەر يافدان ئۈستنلگن ئيسبات ئيتەرگە ،ترشدى. فوريەنڭ ،حۆسوسى ،تۆرمشى پراستوى، ،ئول تۆرلى مۆئەسسەسەلەردە ياللانب حزمەت ئيتە، ئادەملەر ئاراسنداعى مۆناسەبەتلەرنى هەر كۆننى كورە، كورگەن نەرسەلەرى تورئسندا ئويلانا. نيهايەت ،بو،تۆرمش بر نەرسەگەدە يارامى، بورژووا تەرتيبلەرى هيچ بر كشنى بەختلى ئيتە ئالمى ديگەن فيكرگە كيلە.

فوريەنڭ فيكنرنچە: دۇنيا- ئادەم ئۈچن ياراتلعان. ئادەم بالاسى بەختلى بولوعا تييشلى، بەخت ئيسە، بۇتن ئيحتيياجلارنڭ ئوتەلووى در. بۇتن ئيحتيياجلارنى ئوتەر ئۈچن بايلق بلەن سەلامەتلك كيرەك. حەزرگى جەمعييەت سەلامەتلكدە، بايلقدا بيرمى، ئەللە نى قەدەر ئاچ – ياالانعاچ ئشچلەر ئاورودا، حەيرچلكدە عۆمر كيچرەلەر، سەناعەتنڭ ياحشرووى كۆچ ساتب ناماق تويدروچلار ،تۆرمشن تەئمين ئيتمى، ناماق تويدررلق دەرەجەدە ئش دە بيرە ئالمى. ،مونڭ سەبەبى شوندا، كى ئەللە نى قەدەرى ئش كۆچى ئەرەم بولا. جەمعييەت مڭلەرچە، يۆز مڭلەرچە ئشچلەرنڭ كۆچندەن فايدالانمى. جەمعييەتنڭ ،زور بر ئۆلشى كشى قولى بلەن جيتشدرلگەن بايلقلاردان فايدالانب كۆن ئيتە. عەسكەريلەر، تورەلەر، فابريكانتلار، سەودەگەرلەر، پريكازچيكلەر ،شەهەرحانن-قزلارى، بالالار ،چيولنلەر، مەحبوسلەر ،ناچار

نەرسە جيتشدۇروچى ئۇشچۇلەر، بر ئۇشدە ئۇشلەميچە لەچتيت چەينەب بۆروچى ئۇريستاكرانلار، ئالارنىڭ لاكيلارى، حزمەتچۇلەرى، فاحيشەلەر — منە بۆلارنىڭ هەممەسى جەمعيیەتنىڭ ئۆز كۆچى بلەن كۆن كوروچۇلەرى جيتشدرگەن نەرسەلەرنى ئەرەم ئيتوچى، سۆرى قۆرتلار، ئەرەم تاماقلاردر.

سەوداگەرلەر كۆنى — تۆنى ئۇلداو، ئۇلداشو بلەن ئۇقچا — بايلىق جيىالار. كسەلەرن قايدا بلەن تونۇرالار، ئەللەنى قەدەرى حزمەتچى تۆتب، جەمعيیەتكە ئەللەنى قەدەرى فايدا كيتۇرلك كشۇلەرنى تيك تۆررعا، كشى جيتشدرگەن نەرسەلەر بلەن كيچۇنرگە مەجبور ئيتەلەر. ئۇشلى ئالرلق كشۇلەرنىڭ ئۇشلەمەوى سەبەبلى جەمعيیەت ئاز نەرسە جيتشدۇرە، حوجاللارنىڭ واقلۇعى كوب كۆچنىڭ ئەرەم بولوونۇنا، نەرسەنىڭ ناچار ئۇشلەنوونە سەبەب بولا. قرلارنى ياسالما رەوشدە سوعارو كبك ئۇشلەر حوجاللارنىڭ واقلۇعى سەبەبلى بۆتنلەى ئۇشلەنمى. ئۆز كۆچى بلەن كۆن كوروچۇلەر مەجبورى رەوشدە ئۇشلەگەنگە نەرسە ئازدا - ناچاردا ئۇشلەنە. حەزرگى (فوريە زاماننىدا) ئۇشلەو ئۇسوللارنا ئادەملەرنىڭ تابيعەتى دۇشمان، چۆنكى هيچ كم ئۆز تلەگى بلەن ئۆزۇنىڭ ئيستيعدادۇنە فاراب ئۇشلەمى. حزمەت هەر كمنىڭ ئيستيعدادۇنە، زەوقۇنە هەم تلەگۇنە جەواب بيررلك بولرعا تييش.

ئادەملەرنىڭ بۆتن بەحتسزلۇگى نەرسە جيتشدۇرو ئۇشلەرۇنىڭ ناچار قويۇلووندا. سەناعەت ئۇشلەرندە، ئيگنچۇلك ئۇشلەرندە بۆتنلەى ئيكنچى تۆرلى ئۆيشدۇررعا، هەر ئۇشچۇنىڭ تۆرمۇشن ياحشى تەئمين ئيتەرگە، ئۇشچۇلەرنى يالقاولقدان، يولباسارلقدان بيز دۇرردەى، ئۇشنى ياراندۇرردای تەرتيبلەر، ئۇسوللار تابارعا، يەش بوونىڭ سەلامەتلۇگن

ساقلارغا ھەم روھى ھەم تەنى بلەن ئازا بولرلق ئيتب تەربيە ئيتەرگە كيرەك.

فوريە فيكرنچە، جەمئيەت ئەزالارىنڭ بەختلى بولووى ئۈچۈن بايلق بلەن سەلامەتلك نى قەدەرى مۆھيم بر نەرسە بولسا، ئيركلى بولودا شول دەرەجەدەك مۆھيمدر. لاكين ئول واقتدا (فوريە دەورندە) ئيرك يوق. ئول شونڭ ئۈچۈن بۈيۈك فرانسيە ريۋاليوتسييەسنە سالقن قارى. ئول ئشچلەرنڭ ئيقتيسادى تۇرمشن تەئمين ئيتمەگەن ريۋاليوتسييەنى، سەياسى ئيركنى غايداسز سانى. ئيقتيسادى تۇرمشى تەئمين ئيتلمەگەن كشى قول بلەن بر. ئشچلەرگە ئيكمەك بيرمەگەن ئيرك ئۈچۈن قان تۆكۈ جينايەت. كانستيتوتسييە حيمايەسندە يەشەوگنە ئاچ ئشچنى بەختلى ياسى ئالمى. فسقاسى بو تۇرمش، تۇرمش توگل. بو تۇرمشدا ئادەملەرنڭ ئازغنا بر ئۆلشى ميلييونلارچا ئاموسلى، ئشچەن كشلەرنى ئۆزلەرنە قول ئيتب تۇتالار. بو قەباحەتلكنڭ توبى نەرسە جيتشدرو ئشلەرنڭ ناچار قويلووندالندر. بو تۇرمش بنەرگە، ئانڭ ئورننا ياخشى ياڭا تۇرمش قورنلوغا تييش. ئول تۇرمش مۇنە شوندى بولرغا تييش:

كيلەچەك تۇرمشقا كشلەرنڭ جەماعەت (ئوبشينا) بولب تۇرا باشلاولارى بلەن نيگز سالنا، جەماعەت كشلەرى بر بينادا تۇرالار. ھەر كمگە قولندان ئش كيلوونە قاراب ئش تابشرلغان بولا. فوريە فيكرنچەكشلك دۇنياسى سيكسەن مڭ يل يەشەيەچەك. ھەركم دۇنيادا 144 يل تۇراچاق. فوريە دەورندە (فوريە حيسابنچا)، فرانسيەدە بارى 400 كاپيتاليست بار. مۇنە بو كاپيتاليستلار، جەماعەتلەر تۇرغا تييشلى بولغان ئۆيلەرنى سالرغا ئاقچا بيررگە تييشلەر.

كاپيتاليستلاردان كيرەك قەدەرى ئاقچا جيعاچ، بۇتۇن جير يۈزندە ئيكى ميلليون ئۈى سالرعا مۇمكين.

مۇنك سوگندا فوريە، بو ئۈيلەردە، تۇروچى كشىلەرنك قايسى سەعەتلەردە يۇقلارعا يانولارن، قايسى واقتدا تۇرولارن، تۇوعاچ نەرسە ئشلەيەچەكلەرن، كملەرنك قايسى قاتلاردا تۇراچاقلارن يازا (ئانك، بوحيياللارى زاماندا اشلارى ئالدندا كۆلكنگە قالوۋنا سەبەب، بولدى.. .). بو ئۈيدە تۇروچىلارنك دمرەجەلەرى بر توگل. تۇرلى كشى تۇرلىچە تۇرا، جەماعەت جيتشدرگەن نەرسەلەردەن تۇرلىچە فايدالانا. مۇندا، حۇسوسى ميلكن‌دە بولا. بۇتن بايلق ئۈچ ئۈلشكە بولنرگە تيپيش: $5/12$ سى حزمەت ئۈچن؛ $4/12$ سى كاپيتالعا؛ $3/12$ سى تالانتقا. بو رەوشلى بولنشو بر كشندە ريزاسزلق تودرماسقا تيپيش، چۈنكى، بو ئۈيدەگى، تۇرمشنك، ئيسكى جەمعييەتدەگى تۇرمشقا قاراعاندا كوب ياقدان ئالدا ئيكەنلگن هەر كم كورب تۇراچاق. ئيكنچى ياقدان، بو جەماعەتدە كاپيتاليستدا ئشلى، شولايوق حزمەت كشسى ئوزى كاپيتاليست بولاچاق. بو تيگزسزلك بر كشنى‌دە بەحتسز ئيتمەيەچەك، چۈنكى بۇتن كشگە جيتەرلك بايلق بولاچاق. بو بايلقلارنى فەقەت ئرى سەناعەت، ئرى حوجالق، يولى بلەنگنە تابارعا مۇمكين. . .

مۇنك سوگندا فوريە ئرى حوجالقنك واق حوجالقدان ئارتقلغن تەفسيللى رەوشدە ئيسبات ئيتە. ئرى حوجالق بولعاندا بۇتن ئش كۆچى فايدا كيتۈرەچەك، بۇتن حزمەت فايدالى بولاچاق، واق حوجالقلاردا ئشلەتووى مۇمكين بولماعان ماشينالارنى ئشلەترگە مۇمكين بولاچاق. بالالار، ياحشى تەربييە ئارقاسندا، يەشدەن ئوك جەمعييەتكە حزمەت ئيتە باشلاياچاقلار. جەزا ديگەن نەرسە ياڭا جەمعييەتدە

بۆتنلەی بولمایاچاق. هەر کم ئۇزیٔ بلگەن ئشنی ئۇزیٔ سایلی. بر تۆرلیٔ ئش ئشلەوچلەر، جیمئلئشب برگە ئشلیلەر. لاکین ئش کشئنیٔ ئالجناسقا تیبیش بولعانلقدان، هەرکم تۆرلیٔ ـ تۆرلیٔ ئشلەر ئشلەرگە، بـر تۆرلیٔ ئشنیٔ سەعەت یارم ـ ئیکیٔ سەعەتدەن‌دە ئارتق ئشلەمەسکە تیبیش.

قسقاسیٔ، بۆتن ،تۆرمش، ئشلەرنڭ تەرتیبیٔ، ئۆینڭ سالئنئشیٔ، ئۆینڭ جیهازیٔ ـ هەممەسیٔ، هەممەسیٔ کشئنیٔ بەختلیٔ یاشارلق رەوشدە ،بولر. ئۆیدە یەشەوچئلەر ئۇز تۆرمئشندان‌ریزا، بای، سەلامەت هەم ئیرکلیٔ ،بولر. مۆندا یالقاولقدا، حەیرچئلکدە، کشیٔ کۆچندەن فایدالانودا یوق.

،مۆنە ،بو ،تۆرمشنیٔ کورگەچ، ئیك کیریٔ کشئلەردە شونداٸوق جەماعەت تۆزب تۆرا باشلایاچاقلار. تیز واقت ئچندە جیر یۆزیٔ ،شوندی جەماعەتلەر هەم جەماعەتلەر ئۆچن سالنعان مانور ـ تازا یۆرتلار بلەن تولاچاق. تیك ئادەملەرگە ،مۆندی ،تۆرمشنڭ یاحشیٔ بولعانلئعن ئاڭلاتا بلرگەگنە کیرەك. جەماعەت ،بولب ،تۆرونڭ یاحشلئعن ئاڭلاعاچدا هەر کم ئۇزئنڭ بۆتن مال ـ مۆلکەتن بیرب ،شوندی یۆرتلار تۆزئیەچەك.

فوریە ئۇزئنڭ تلەگن ،بولدئرر ئۆچن یاردەم سوراب بیك کوب کشئلەرگە، حەتتا سەوداگەرلەرگەدە مۆراجەعەت ئیتدیٔ. فوریە ئۇزیٔ ئویلاعان جەماعەتنیٔ تۆزبدە قارادیٔ، لاکین ئش مووەففەقیەتسز چقدیٔ. جەماعەت تۆررلق ئۆینیٔ سالو، حوجالقنیٔ قۆرب جیبەرو ئۆچن کیرەك بولعان ئاقچانیٔ کیتئرب بیروچیٔ بولمادیٔ...

فوریەنڭ ،بو جەماعەتیٔ، ئەلبەتتە خیال ئیدیٔ. لاکین ،ئول بورژوازیە دۆنیاسن تەنقید ئیتو ئۆستئنە، ئریٔ حوجالقنڭ‌فایدالاریٔ،

ئىش كۈچى تىيىشلى رەۋشدە سارف ئېتىلگەندە جەمئىيەتنىڭ بايلىغى نى دەرەجەدە كۆتەرگە مۇمكىن بولغانلىغى ھاقىدا قىممەتلى فىكرلەر ئەيتدى.

فورىيە ئۆزى ترك ۋاقتىدا فىكرلەرىنىڭ ئەمەلى نەتىجەسىن كۆرمەسدە، ئانىڭ شەكىرتلەرى 1848 نچى يىل فرانسىيە رېۋالىيوتسىيەسى ۋاقتىدا شاۋقى زور رول ئوينادىلار. فورىيە «ھزمەت ھۇقوقى» ئىدىيەسىن مەيدانغا قويغان ئىدى. «ھزمەت ھۇقوقى» دىگەن سۆزدەن ھەر ئىشچى ئۆزىنە ئىش تالەب ئېتەرگە ھاقلى دىگەن سۆزنى ئاڭلارغا كىرەك. 1848 نچى يىل رېۋالىيوتسىيەسى ۋاقتىدا فرانسىيەدە يۈز مىڭگە ياقن ئىشسز ئىشچىلەر بار ئىدى.

ئىشچىلەر ئىش تالەب ئېتدىلەر. مۇۋەققەت ھۆكومەت ئىشچىلەرنىڭ تالەبن ئۆتەر ئۈچۈن «مىللى ماستېرسكويلار» ئاچدى. بو ماستېرسكويلاردا ھەر ئىشچىگە ئىش بېرىلدى. لاكىن شول ئوق بورژووا ھۆكومەتى بو ماستېرسكويلارنى تېز ۋاقت ئىچىندە ياپارغا تىيىش تابدى. ئىشچىلەر ياغادان باش كۆتەردىلەر. بو ۋاقتدا ئىندى بورژووا ھۆكومەتى نىغعان ئىدى. ئول باش كۆتەرگەن ئىشچىلەرنى قانغا باتىرب، قۇرال كۈچى بىلەن ئىھتىلالنى باسدى. شولاي ئىتىب فورىيەنىڭ «ھزمەت ھۇقوقى» 1848 نچى يىلدا بۈتىن ئىشچىلەرنىڭ ئىنقىلابى شىعارى بولدى.

3. روبېرت ئائوئېن.

روبېرت ئائوئېن بىر ياقدان خىيالى سانسىيالىست بولسا، ئىكىنچى ياقدان ئانگلىيە ئىشچىلەرىنىڭ تۇرمۇشن ياخشرتو يولندا كائوپېرانىپ توزو ئىشن عەمەلى رەۋشدە مەيدانغا قويغان كىشىلەرنىڭ بىرىنچىسىندەن ئىسەبلەنە. روبېرت زامانىنىڭ ئىجتىماعى تۇرمۇشن ئۆزگەرتو تورىسندا كوب خىياللانغان كىشى،

لاكين ،ئۇل قورى حيبال بلەنگنە قالمادى. ،ئۇل ،شول يولدا بايتاق نەرسەلەردە ئىشلەدى. روبيرت 1771 نچى يلدا ئانگلييەنڭ كچئروك بر شەھەرندە ،تودى. ،ئۇن يەشكە جيتكەندە ،ئۇل ئىيندى سەودا يورتلارننڭ برسننە حزمەتكە كرگەن ئىدى. 15 يەشكە جيتكەندە ئانگلييەدە توقو سەناعەتننڭ مەركەزى ئىسەبلەنگەن مانچيستر شەھەرننە كيلب كاپيتاليستلارنڭ ئىشچىلەرنى نيچك تالاعانلارن كوردى. ئىشچىلەر ،سينفننڭ كاپيتال كوچى ئاستندا نيندى ئاور كۇن كيچرگەنلكلەرن ئاڭلادى. كاپيتاليستلار بلەن ئىشچىلەر ئاراسنداعى مۇناسەبەتلەر، ئىشچىلەرنڭ ئاور ،تورمشى يەش روبيرتقا ئاور تەئسير قالدردى، شول ئوق واقتدا ،ئۇل توقو سەناعەتن ئۇيرەندى ھەم ئاز واقت ئچندە ئىكى ماشينالى توقو فابريكاسننڭ حوجاسى ،بولدى. 1880 نچى يلدا بر نيچە كاپيتاليستنڭ كامپانيونى سيفاتى بلەن شاتلاندييەدەگى نيو - لانارق فابريكاسننڭ حوجاسى ھەم مۇدبرى ،بولدى. ،بو فابريكادا 3 مڭگە ياقن ئىشچى بار ئىدى. فابريك ئىشچىلەرننڭ ،تورمشى ئويلاعاندان ئەللە نيچە مەرتەبە ناچار ،بولب چقدى. ئاور ئىش، ناچار ژالونييە فابريكنى بەحتسزلك ئوچاعى ياساعان ئىدى، 6يەشلك بالالار ئىشكەيورى؛ نادانلق، يالقاولق، يارلىلق ھەم ئىسركلك ئىشچىلەرنڭ تركلنگندە تيرەن تامر جەيگەن؛ ئىشچىلەرنڭ بالالارن تەربييە ئيتو، چيرلىلەرنى دارولاو، سەلامەتلك ساقلاو تورىسندا ئويلاعان كشندە يوق ئىدى.

روبيرت ،بو حالنى كورو بلەن ئىشچىلەرنڭ ،تورمشن جيڭلەيتونى بوزقلق ھەم نادانلق بلەن كورەشونى ئوزىنە ،بورچ ئيتب ئالدى. ،ئۇل ئادەم بالاسننڭ تەربييە ياردەمندە يە ناچار، يە ياحشى بولعاننىنا، مۇحيت بلەن تەربيە تەئسيرندە ئيكڭ ناچار كشىنڭدە ياحشى

بولوۋىنى ھەم بولاچاقىنى تىرەن ئۇشانو بىلەن ئۇشانا ئىدى. ئۇنىڭ فىكرىچە، ئادەمنى ياخشى ئىتەر ئۇچن ئانىڭ تورمۇشىنى ياخشىرىقا كىرەك ئىدى. شوڭا كورەدە ،ئول ئوزىنىڭ بوتىن كوچىن ئىشچىلەرنىڭ ،تورمىشىنى ئوزگەرتو چارالارىن كوررگە سارپ ئىتە باشلى. باشدا لانارق فابرىكاسىنىڭ ئىشچىلەرى روبىرتقا ئوشانمادىلار. ئالار ،روبىرت ئوبلاقان ئويلار، قورغان پلانلار ئىشچىلەر ئۇچن زارارىنى كىتىرەـ چەك دىيىپ ئويلىلار ئىدى. ئىكنچى ياقدان، روبىرت ئىنگلىز ئىدى. شاتلاندىيە خالقى ئىنگلىزلەرگە دۇشمان كوزى بىلەن قارىلار ئىدى. روبىرت ئىشچىلەرنىڭ ئىلىك ئاڭلىلارىنانايانىدى. ،ئول ئوزىنىڭ فىكرلەرن، تىلەكلەرن ئىلىك ئەووەل ئاڭلىراق ئىشچىلەرگە سويلى. ئىشچىلەر ئوزلەرىنىڭ ئىبدەشلەرىنە توشىندىرەلەر ئىدى. روبىرت ئىشچىلەرگە بولغان ئىسكى قاراشنى، ئىسكى مۇناسەبەتنى ئوزگەرتدى. ئىشتراف سالو، فابرىكادان چقارو، سودقا بىرو كبك جەزا رەوشلەرن بتردى. ئەووەلگى كازارما ئورنىنا ئىشچىلەرگە ئايرم ــئايرم ئويلەر سالب، تىرە ياغن يەشلچە ھەم جىمش باقچالارى بىلەن ئەيلەندردى. بازاردان نەرسەئالب ئاقچالارن ئەرەم ئىتمەسنلەر ئۇچن ئىشچىلەرگە مەخسوس كائوپىراتىف توزىدى. كائوپىراتىفقا ئارزان باھا بىلەن ئىلىك ياخشى ناۋارلارنى كىتىررگە ياردەم ئىتدى. كائوپىراتىف بوتىن نەرسەنى ئوز خاقىنا تابادر ئىدى. نىھايەت روبىرت، ئىشچىلەرنىڭ ئىقتىسادى ،تورمىشىن ياخشرتو يولىندا خوكومەتدەن زاكون چقارتقان كىشلەرنىڭ ئىلىك برنچىسى ئىسەبلەنە.

روبىرت ترشلقنىڭ نەتىجەسىندە كوردى. ئىشچىلەرنىڭ ،تورمىشى ياخشردى. ئىسركلك، ئورلاشو، سودلاشو بتدى. ،شونىڭ بىلەن برگە فابرىكانىڭ فايداسى ئازايدىغىنا توگل، خەتتا ئەووەلگىگە قاراغاندا بر

ئاز ئارندىدا. روبيرتنڭ بو واقتدا شوھرەتى، ياخشى ئيسمى ھەر جيرگە تارالدى. ھەر جيردە ئانى ياخشى سەودەگەر، بولو ئوستننە ياخشىتلەكلى كشىديب تانيلار، شوئارعا كورە ئيختيرام ئيتەلەر. فابريكانى قارارعا ديب چيت جيرلەردەن كوب كشلەر كيلە. ۱

روبيرت مونڭ بلەنگنە قەناعەتلەنرگە تلەمى. ئول ئشچلەر تۇرمشندان، كيكرەك تۇرمشقا چارعا، كيكرەك، بايراق ئيجتيماعى تۇزەتو ئوينا تۇشە.

ئانڭ فيكرنچە، بوتن ئادەملەر دونيانڭ بوتن رەحەتندەن ئواش ئالرعا تييشلەر. ئادەملەرنڭ برسى ئيكنچسندەن ئارتق توگل، شونڭ ئوچن، حوكومەت كشى كوچندەن فايدالانى، كشدەن ئشلەتب بايو كبك نەرسەلەرنى بلمى تورعان جەماعەتلەر (ئوبشينالار) تۇزەرگە تييشلى: جير بروونڭدە حوسوسى ميلكندە بولماسقا، ئول بوتن حالق بايلعى بولب تانلرعا؛ جەماعەتلەردە 2 مڭگە قەدەرى كشى تورعا، جير ئشلەرى جەماعەت ئەعزالارى بلەن بولشميچە، برگە ئشلەنرگە، جيتشدرلگەن نەرسە بوتن جەماعەت ميلكى ئيتب ئيسەبلەنرگە، حوسوسى حوجالق، ياللاب ئشلەتو بولماسقا تييش.

جير يوزن شوندى جەماعەتلەر چلتەرى بلەن قابلاعان واقتدا، جەماعەت بلەن تورو، جەماعەت بلەن ئشلەرگە ئيك قارشى كشلەردە ئيسكى تۇرمشنڭ ناچارلعن، ياكى تۇرمشنڭ ياخشلعن كورب ئوزلەرى جەماعەتلەر تۇزەرلەر. ئالار كشى كوچندەن فايدالانب تركلك ئيتونڭ ئيلڭ ئەشەكى بر نەرسە بولعانن ئاڭلارلار. شولاى ئيتب، ئيسكى، بەختسز، ئاور تۇرمش ئورننا ياڭا، بەختلى تۇرمش قورلر. مونداى تۇرمش ئوزندەن ئوزى قورلر، موندا قان توگونڭ، تالاش - تارتشنڭ كيرەگى يوق.

روبېرتنىڭ بۇ فىكرلەرى خىيالعىنا بولعانلىعىنى كورۇنۇپ تۇرا. ئۇل بورژۇوا دۇنياسىندا، بورژۇوا ئىركى بىلەن ياسالما سانسىيالىزم قۇرماقچى بولا. «ئەگەردە بۇ مىلىيونلارچا بەختسىز كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى ئىرى كاپىتالىستلار بىلەن دەۋلەت باشىندا تۇرۇۋچىلارعا ئاڭلاتساڭ، ئەلۋەتتە، بۇ دەھشەتلەرنى كۆرمەي كېلگەنلىكلەرىنە ئۆزلەرىندە عەجەپلەنەچەك، ئەلبەتتە ئالار يا كى تۇرمىش قۇرۇنى ئۆزلەرىنىڭ بۇرۇنچى دېپ بىلەچەكلەر» ... روبېرت شۇلاي ئويلى ئىدى...

روبېرت ئۆزىنىڭ سانسىيالىزم تۇرمۇشى تورۇسىندا ئويلارنى ئىرى كاپىتالىستلارعا، كارولىلارعا ئويلەدى. ئەلبەتتە ئۇل كۆلكۈنگە قالدى. جەماعەتلەر تۆزى باشلاعاچ ئانارعا ئىرى كاپىتالىستلار بىلەن روحانىيلار بۈتۈن كۈچلەرى بىلەن قارشى تۇشتىلەر. دوسلارى ھەم ئانى ئەۋۋەل ئىحتىرام ئېتكەن كىشىلەر روبېرتدان چىتكە تاپىندىلار. ئانگلىيەدە بىر نەرسەدە ئىشلەرگە مۈمكىن بولماعاچ، ئۇل ئامېرىكاعا بارىپ، ئۇن مىڭ دېسەتىنە جىر ئالدى. ھەم شۇل جىردە بىر مىڭ كىشىلىك جەماعەت تۆزىدى. جەماعەت كىشىلەرى بىرگە ئىشلەرگە، بالالارنى بىرگە تەربىيە ئېتەرگە، بۈتۈن ئىشلەرنى بىرگە ئىدارە ئېتەرگە، تاپىلعان بۈتۈن بايلىقدان بىرگە فايدالانىرعا تىيىش ئىدى. لاكىن جەماعەتكە تۈرلى ئويداعى، تۈرلى تەربىيە ئالعان كىشىلەر كىردى. ئالارنىڭ بىر تۈرلىسى ئىشلەمىچە ئاشابقىنا ياتىرعا تىلى، قاي بىرلەرى جەماعەتنى تۆزۈدەن نىيەتى مەقسەد كۈتلەگەنلىكىن بۈتۈنلەي ئاڭلامى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن جەماعەت تارالىرعا مەجبۇر بولدى. ئۇل بىتدى. ئاندان سوڭ تۆزىلگەن جەماعەتلەرنىڭدە تەقدىرى بىر تۈسلى بولدى. بۇ مۇۋەففەقىيەتسىزلىكلەرگە روبېرتنىڭ كۆڭلى قايتارا ئالمادى. ئۇل ئۆزى ئويلاعان ياڭا تۇرمۇشنى قۇرۇ كېرەكلىگىنە ئارتىقى بىلەن ئىشانا ئىدى. ئۇل

ملڭ يللار بوينچا دەوام ئيتكەن خۇرافات، ئيسكى تۇرمشنى جيمرونى
نيبشلى تابا، شول ئشانچ ثانى جانلاندرا ئيدى. ئول تۇرلى جيرلەرگە
بارب ئوزنڭ ئيديەسن تاراترعا ترىشا. ئانگلييەعا قايتب تاعى بر
نيچە مەرتەبە جەماعەت تۇزب قارى، لاكن بو جەماعەتلەرنڭدە
تەقديرى ئەووەلگلەرنڭكى توسلى بولا.

1830 نچى يلدا ئانگلييەدە چارتيزم ئيسمى بلەن ئاتلعان ئشچلەر
حەرەكەتى باشلانا. بو سەياسى حەرەكەت ئيدى. ئشچلەر حۇررييەت
ئيعلان قلنوون، عۇمومى سايلاو حۇقوقى وە باشقا نەرسەلەرنى تالەب
ئيتەلەر. روبيرت سەياسى حەرەكەتلەرگە كيرى قارى تۇرعان كشى بولعانما
ئشچلەرگە قاتشمى، شولاى بولسادا ئش واقتن 10 سەعەتكە قالدرو
مەسئەلەسندە بوتن كوچن سارف ئيتە. نيهايەت 1847 نچى يلدا
پارلامينتدا 10 سەعەتلك ئش واقتى ياساو توروسندا زاكون چعارترعا
سەبەبچى بولا. ئول ئالماشو ئشلەرن تەرتيبكە سالر ئوچن ئاقچانڭ
بنوون تيبشلى تابا. نەرسە ئالر ئوچن ئش سەعەتلەرى يازلعان
كۆيتانسييەلار ئويلاب چعارا. مەسەلەن تگوچى ئالتى سەعەت ئچندە
ئشلەگەن نەرسەسنە قبارشى نيمرچندەن شولوق 6 سەعەت ئچندە
ئشلەگەن نەرسە ئالا. تيك قولنداعى كەعەزلەرنى كورسەتب چنداندا
ئالتى سەعەت واقت ئشلەگەنلگن كورسەترگە كيرەك.

روبيرتنڭ بو كۆبتانسييەلارندا بارب چقمادى، چونكى ئول
نەرسە جيتشدرو ئسولن ئەووەلگچە قالدرب، ئالماشو ئسولنعنا
ئوزگەرتمەكچى بولدى. حالبوكى ئادەملەر ئاراسنداعى بوتن مۇناسە-
بەتلەر ئالماشو ئۇسولندان بيگنرەك، جيتشدرو ئۇسوللارنا بەيلەنگەن.
ئشچلەر كائوپيراتيفى توزودە روبيرت زور مووەففەقييەت قازاندى.
ئول، ئشچلەر سەودەگەرلەردەن نەرسە ئالعاندا نەرسەنڭ قيمەتكەگنە

توگل، سەودەگەرلەرگە فايدادا بيرگەنلەرن ئاڭلادى. بۇ فايدانى سەو-
دەگەر كسەسندە قالدرميچا، ئىشچىلەرنىڭ ئۆز كسەلەرندە قالدرو
بوللارن، ئۆيلى تۆرعاچ كائوپيراتيف تۆزۈ فيكرىنە كيلدى. تەجريبە
بۇ ئىشنىڭ مۆمكين بولعانلىعن كورسەتدى. ئاميريكاعا كيتەر ئالددان
بر كائوپيراتيف تۆزۈگەن ئيدى. ئانگلييەعا قايتقاچ، بۇ كائوپيراتيفنىڭ
بيك كوب ئشلەگەنن، ئىشچىلەرگە ئەللە نىقەدەر جيكلىك بيرگەنن هەم
فايدا ئيتكەنن كوردى. تيز واقتدا ئانگلييەدا يۈزلەرچە كائوپيراتيف
مەيدانعا كيلدى.

روبيرتنىڭ برنيچە ئەسەرى بار. ئول ئۆزنىڭ فيكرلەرن شوشى
ئەسەرلەرندە سۆيلەب بيرە، ئيسكى تۆرمشنى قاتتى تەنقيد ئيتە. ئانىڭ
بۈتۈن تۆرمشنى ئۆزى حاق ديب تابقان فيكرلەرنى عەمەلگە قويب
قاراودان عيبارەت. ئانىڭ حاتالارى، عەمەلگە قويارعا مۆمكين بولماعان
حيياللارى كوب ئيدى. شونىڭ بلەن برگە ئانىڭ قييو فيكرى، كاپيتا-
ليزم نيگزنە قۆرلعان تۆرمشنى تەنقيد ئيتووى بيك كوب كشلەرنىڭ
فيكرن ئاچدى، ريۋاليوتسييە حەرەكەتلەرنە يول ئەزرلەدى. روبيرتنىڭ
ئيسمى حەزرگى كۆندە ئانگلييە ئىشچىلەرى ئاراسندا ئيحتيرام بلەن
ياد ئيتلە.

18–9 نچى عەسر فەيلەسوفلارى بلەن حييالى ساتسييا-ليستلارعا عۆمومى قاراش.

ئەلنگە قەدەرى سۆيلەگەن ساتسيياليستلار تورسندا عۆمومەن
شوشى سوزلەرنى ئەيترگە تورى كيلە: فوريە، روبيرت ئائوئين،
سەن-سيمون كبك حييالى ساتسيياليسلاردا، تۆرلى واقتلاردا ساتسيا-
ليزم فيكرن تاراتوچى باشقالاردا، شولايوق ياڭا فەلسەفەنى (ئيدييا-

ليزم فەلسەفەسن) مەيدانغا قويوچى فەيلەسوفلاردا. كاپيتالغا بر تۇرلۇك زارار ئېتمىچە، ياكى كاپيتال بلەن ئازمى، كوبمى كيلشب، ئيجتيماعى تۇرمشداعى ئاورالقلارنى ياماولار بلەن تۇزەتوگە ئويلىلار ئيدى. بۇلار ئوزلەرنىڭ ئويلارن عەمەلگە قويودا پرالېتارىيات سينفنى تايانميلار، ئشچىلەر حەرەكەتندەن چيتدە يەشيلەر ئيدى. ئالار ئشچىلەردەن بيگرەك، كاروللەر، بايلاردان ياردەم كۇتەلەر ئيدى. شونىڭ ئۇچن دە حيالى ساتسيياليزم پرالېتارىيات سينفى ئاراسندا تارالمادى. 1847 نچى يللاردا ساتسيياليزم فيكرى بورژووا فيكرى دييب تانلا ئيدى. بو فيكرگە دۇاريسلار، ئرى كاپيتاليستلارنىڭ مانور سارايلارنى ئيشك ئاچق ئيدى.

ماركس بلەن ئەنگلس ساتسيياليزمن، 1847–48 نچى يللاردا، كارول كۆچىنە تايانا تۇرعان ساتسيياليزمدان ئايرر ئۇچن، كامونيزم دييب ئاتاو قابول ئيتلگەن ئيدى.

شولاى بولسادا، ماركسقا قەدەرى بولعان ساتسيياليزم فيكرلەرى، ياڭا بوونلارنىڭ ياڭا فيكرلەر ئەيتووىنە، بو فيكرلەرنى عيلمى نيگزگە ئوترتولارىنا كوب ياردەم ئيتدى.

شونىڭ بلەن برگە حيالى ساتسيياليزم بورژووا حەياتنىڭ مەعلوم بر تاريحى ئز بلەن بارووىنا، پرالېتارىياتنىڭ ئوسووىنە، كشى كۆچندەن فايدالانونىڭ كۆچەيووىنە كيرتە بولا ئالمادى. حيالى ساتسيياليستلار ساتسيياليزمى چەى ئارتندا سۆيلەنە تۇرعان ماتۇر تۇش ياكى مەعلوماتلى كشلەرنىڭ فيكر تزمەسنە ئوستەلگەن ماتور، فايداسز بر بيزەك ئيدى. بورژووادۇنياسى ئوز بلدىگى، ئوز يولى، ئوز نيزامى، ئوز پلانسزلىعى، ئوز باشباشداقلىعى بلەن ئالعا ئاتلاودا، ئوسودە، كيگەيودە دەوام ئيتدى. ئاچلق، يارلىلق، فەحش، هەر تۇرلى

بۇزۇلۇق ئۇسكەندەن ئۇسە باردى. بورژۇوا سىنىپى، جىمىرلگەن ئىسكى فېئودالىزم تۇرمۇشى ئورنىنا، مەدەنى وەھشەتتەن ئىبارەت بولغان ئۇز تۇرمۇشىن تۇزۇدى. پرولىتارىيات كوبەيگەندەن كوبەيە باردى، بورژۇوا بايىغاندان بايىدى.

قىسقاسى - خىيالى ساتسىيالىزم فىكرى يالانغاچقا كىيىم، ئاچقا ئىكمەك بىرمەدى. فرانسوز ھەم نېمىس فەيلەسوفلارىنىڭ «ئاقل» دۇنياسىندا، بوغازىدا ئەيتىلگەنچە، بورژۇوا ئاقىلى بولاپ چىقدى. كوكدە، بولتلار ئارتىندا جەننەت تۇزۇگەن فەلسەفە ئاچ ئىشچىلەرنىڭ تاماغىن تويدىرمادى. ئىدىيالىست فەيلەسوفلارنىڭ مانور فەلسەفەسى بىر واقىتدا يودۇرىق، ئىشتىك يەردەمىندە جەننەت قۇرۇغا تىيىشلىكنى ئەيتە ئالمادى. ئول بو مەسئەلەدە ھەم كۈچسىز ھەم تارافدار ئىدى.

خىيالى ساتسىيالىستلار بىلەن 18 نچى ئەسىر فەيلەسوفلارى ئاراسىندا ئوخشاش نوقتالار.

خىيالى ساتسىيالىستلار بىر سىنىپنىڭ فايدالارىن كوزەتمىلەر، بىر سىنىپقادا تايانمىلار. ئالار بوتون كىشىلىك دۇنياسىنىڭ مەنفەئەتلەرىن كوزەتەبىز دىلەر ئىدى. ئالار، 18 نچى ئەسىردا يەشەگەن فەيلەسوفلار شىكللى ئوق، ئاقلنىڭ كوچىنە، كىشىنى تەربىيە ئىتكەندە ئانىڭ بويىنلەى ئوزگەرۇوىنە ئىشانالار. ئالار، دۇنيانى ئاقل بىلەن تۇزەتىپ بولا، ئىجتىماعى تۇزۇلىش كىشىلەرنىڭ ئاڭى، فىكرىنە قاراپ بولادىپ ئويلىلار ئىدى. شولاي بولغاچ، ئالار ئىدىيالىستلار ئىدى. شول ئوق واقىتدا ئالار، كىشى ھەم ئانىڭ فىكرى، ئاڭى مۇھىت جىمىشى دىلەر ئىدى. دىمەك، خىيالى ساتسىيالىستلار، 18 نچى ئەسىرنىڭ فەيلەسوفلارى كىبىك ئوق، يارتىلاى ئىدىيالىست، يارتىلاى ماتېرىيالىست ئىدىلەر.

خىيالىي ساتسىيالىستلار بىلەن 18 نچى ئەسر فەيلەسوفلارى ئاراسىندا ئايرىما.

فەيلەسوفلار بورژۇوا تىركلىشىگىن مافتىيلار، ئانى ئىدىيال ئىتىپ كورەلەر، ئە خىيالى ساتسىيالىستلار بورژۇوادى نىياسن، ئاقىلن يارامى تۇرعان، ناچار بىر دۇنيا، ناچار بىر تىركلىك دىيىپ تونىلار ئىدى. فەيلەسوفلار «ھەر كىم توعاندا تىگىز بولىپ تۇۋالار، بىر كىشى ئىكىنچى كىشىدەن ئارتىق توغىل، زاكون ھەر كىمگە بىر بولىرعا تىيىش» دىيلەر. خىيالى ساتسىيالىستلار، زاكون ئالدىندا تىگىز بولىرعا يىتمى، ئادەملەر ئىقتىسادى ياقداندا تىگىز بولىرعا تىيىش دىيلەر. خىيالى ساتسىيالىستلارنىڭ بورژۇوا تىركلىشىگىن يارانماولارىنا سەبەب: ئالار كاپىتالىزم تىركلىشىگەندە توعان قارشىلىقلارنى كوردىلەر، 18 نچى ئەسر فەيلەسوفلارى ئانى كورە ئالماعان ئىدىلەر.

ماركسقا قەدەرى بولعان ساتسىيالىزمنىڭ تۆپ سىفاتلارى:

1 ــ كاپىتالىزم تۈزۈلۈشىن تەنقىد.

2 ـ راتسىيونالىزم. خىيالى ساتسىيالىستلارنىڭ فىكرىنچە، ساتسىيالىزم ئىلىك بۇيىك ئاقل تابقان حەقىقەت ھەم تىگىزلىكدىر. بو حەقىقەت، بىر مەرتەبە تابلىعاندان سوڭ، ئۆزىنىڭ كۈچى بىلەن بۈتۈن دۇنيانى ئۆزىنە بويسۇندۇرر.

3 ــ بىر سىنفنىڭ دا فايداسىن كوزەتمەو، بىر سىنفقادا تايانماو. خىيالى ساتسىيالىستلار كاپىتالىستلى جەمعىيەتدەگى قارشىلىقلارنى جىڭلەيتمەكچى بولدىلار. ئالار جەمعىيەتنىڭ بۈتۈننىسىن، سىنفلارعا بولگەلەمىچە، بەحتلى ياساماقچى بولدىلار. ئالار پرالىتارىياتقا ياردەم ئىتمەكچى بولالار، لاكىن ئانىڭ كۈچىنە ئۈشانمىلار، ئالار، ساتسىيالىزم

تركلنگی توزونی جەمعییەتنك توبەن قاتلاولاردان کوتمیلەر، ئالار پادشالاردان، بایلاردان کوتەلەر ئیدی. ئالار ریۋالیوتسییەدان قورقالار ئیدی. عیلمی کاممونیزم ریۋالیوتسییەنی، پرالیتارییات دیکتاتوراسن ئالعا سورە. بو توردا ئالدا سویلەربز.

10 - واق بورژوا ساتسییالیزمی.

واق بورژووا ساتسییالیستلاری کاپیتالیزمنی تەنقید ئیتکەندە پرولیتارییاتچا تەنقید ئیتمیلەر. ئالار بورژووازییە بلەن پرالیتارییاتنك بر برسی بلەن کیلشە ئالمی تورعان هەم کیلشولەری مومکین بولماعان ئیکی دوشمان بولعانلقلارن ئاڭلای ئالمیلار، یاکی ئاڭلارعا تلەمیلەر. ئالار پرالیتارییاتنك ئیرکلی بولووی ئوچن بردەن بر یول — بورژووازییە قولندان ۋلاستنی تارتب ئالو، پرالیتارییات دیکتاتوراسی بولعانن ئاڭلامیلار. ئالار کاپیتالیزم ترکلگننك زاکونلارن، ئول ترکلکنك جیمرلو یولنا بارعانن توشنمیلەر. کیرسنچە، کاپیتالیزمنك بر وقتدادا جیمرلمەیەچەك بر ترکلك بولوونا ئوشانالار. بورژووا ساتسییالیستلاری بورژووانك ئاگینتلاریدر. ئالار پرالیتارییاتقا یاردەم ئیتمیلەر، بەلکی زارار ئیتەلەر. ئالار سینفلارنی کیلشدرگە، ساتسییالیزمنی ریۋالیوتسییەسز، قوربانسزعنا توزمەکچی بولالار. شونك بلەن ئشچلەرنك باشلارن چوبالتالار. ئالار ئشچلەر سینفننك یەشرن دوشمانلاریدر.

پرالیتارییات ساتسییالیزمی (کاممونیزم) بولماعان بوتن ساتسییالیزم فیکرلەرنك توبندە واق بورژووانك سینفی قاراشی یاتا. واق بورژووا ساتسییالیزمن هەر بورژووا بیك یاراتب سویلی، ئانی ئوزننك ۋلاسن نعتر ئوچن قورال یاسی. هەر پرالیتاری، واق

بورژۇوانڭ كم بولعانن ياحشى بلرگه نىيش.

واق بورژۇوا ديب كمنى ئەيتەلەر؟

واق بورژۇوا، واق حۇسوسى ميلكچى، ميشچان ديب، تاوار حوجالىعندا واقلاب نەرسه جيتشدرب حوجالق ئيتوچىنى ئاتيلار. واقلاب نەرسه جيتشدروچىلەر، مەسەلەن، كرەستيانلار، ئايرم - ئايرم كۆن كورەلەر.

هەر كم ئۆزىنگنه قايعرتا، هەر كم ئۆز حوجالىعنى بله. واق حۇسوسى ميلكچى ئۆزىنه باشقا حوجالق قۇررعا، ئۆز كۆنن ئۆزى كورگه، ئايدرم حوجا بولزعا ترىشا. ئيركنى ئۇل شولاى ئاكلى. بر مەركەز قاراماعندا ئۆيىشونى ئول قۇللق ديب ئيسەبلى. واقلاب نەرسه جيتشدروچى، كاپيتال بلەن كۆرەشه ئالماعانن، ئىرى كاپيتالنڭ واق كاپيتالنى جيڭووىن ئاڭلي ئالمى. واق بورژۇوا ئىرى بورژۇوانى تودرى. واق بورژۇوا جيڭىله كيله. كيلەچەكدەدە ئىرى بورژۇوانڭ جيڭووى واق بورژۇوانڭ ئيقتيسادى ياقدان جيڭىلووى شيكسز.

لاكين واق بورژۇوا ئىرى بورژۇوا كبك ئوك حۇسوسى ميلك ئيبەسى. ئول ميلك ياعندان پراليتاريات شيكللى توگل. شونڭ ئوچن، ئول ئۆزىنڭ جيڭىلوون ئاڭلاماعانعا كوره، ئىرى بورژۇوا كبك ئويلى. ئىرى كاپيتال واق بورژۇوانى ئيزه. واق بورژۇوا بو ئيزوگه قارشى پراتيست ياسى. لاكين ئىرى كاپيتالنڭ جيڭووى چاراسز بر ئش بولعانن ئاڭلامى. ئول ئىرى كاپيتال بولماعان، حۇسوسى ميلككه نيگزلەنگەن ياڭا جەمعييەت تۆزىمەكچى بولا. واق بورژۇوا سانسيياليستلارى كوبلەب نەرسه جيتشدرونى بترمەكچى بولالار. لاكين بو - رييا كسمييەنيرلقدان باشقا نەرسه توگلدر. كشى كۆچندن

فايدالانوني (ئيكسپلاتاتسييەنى) بتۇرر ئۇچن ئەرسە جيتشدۇرو ئەسبابن ،حوسوسى كشنلەر، قولندان ئالرعا كيرەك. ئەگەردە ،سينفى كورەش نيگز ئيتب ئالنماعان بولسا، ساتسييالزم ،بوش سوز، ئەكييەت بولبقنا قالا.

10. ئانارحيزم.

كامونيسلار بلەن ئانارحيسلار ئاراسنداعى ئايرما، كامونيسلارنڭ دەولەت توزو، بر ،سينفنڭ (پراليتارييات ،سينفنڭ) قولنا ۋلاست ئالو ياقلى بولولارندا، ئەئانارحيسلارنڭ دەولەتننە، ۋلاستنىدا كيرەكسز تابولارندا، بر كشنڭ ئيكنچى كشى ئۇستندە ۋلاسى بولماسقاتييشانى ديب سوبلەولەرندە توگل. كامونيسلاردا دەولەت بلەن ۋلاست بيلگەنى بر وافت جيتكەچ بتەرگە تييش ديلەر. لاكين ساتسييالزم تركلنگى توزر ئوچن پراليتارييات ۋلاستنى بورژووازييە قولندان ئوز قولندا ئالرعا، كوچو دەورندە ،ئول ديكتاتر بولرعا تييشلى ديلەر. ئانارحيسلار پراليتارييات ديكتاتوراسن كيرەكسز تابالار. ئالار، عوموما: هەر تورلى دەولەتكە، ،ئول دەولەت تلەسە قايسى واقتدا بولسا ،بولسن، قارشى تورالار. ئانارحيسلار - واق بورژوواچا ئويليلار، ئوزلەرنڭ ،سينفى مەنفەعەتلەرى ياعندان قاراعاندا باشقا قالبداعى واق بورژووا كبك ئوك واق بورژووالاردر.

ئالار كاپيتاليزم تركلنگن مانور سوزلەر بلەنگنە جيمرگ، مومكين بولماعانن، كاپيتاليستلارنڭ ئوز قوللارنداعى ۋلاسداىن ئايرلماس ئوچن قوللارندان كيلگەن بوتن چارالارنى كورگەنلكلەرن ئاڭلاميلار. پراليتارييات بورژووا قولللعندان قوتلر ئوچن ياحشى ئويشقان، قاتى قوللى هەم كوچلى بولرعا تييش. ئوزى ئويلاعان

ئويلارنى، چارالارنى عەمەلگە ئاشىرىلىق ئاپپاراتنى (گاسودارستۋا دەولەتنى) بولرغا تييش.

پرالیتارییات دیکتاتوراسن تاننماو، ئنى عەمەلگە ئاشرماي، بورژوواغا تلەسە نەرسە ئشلەرگە، بيگنرەكدە پرالیتاریياتنى تلەگەنچە ئيزەرگەئيرك بيروبلەن بربولر ئيدى. ئشچىلەر بلەن كرەستييانلارنڭ كۆچسز، ۋلاسسز بولولارى ئەلبەتتە بورژووا ئۆچن بيك كيرەكلى ئش. ئانارحيسلار ئەنە شونى تليلەر. بورژووا سينىفىدا ئشچىلەر بلەن كرەستييانلارنڭ كۆچسز بولولارن كۆتەلەر. شولاي ئيتب ئانارحيسلار بلەن بورژوازييە بر جرنى جرليلار. ئانارحيست ـ بورژووا جرچىسى.

11. واق بورژووانڭ ئاكن، روحن.

واق بورژووا ئرى كاپيتالنى، ئانڭ ۋلاسن دۆشمان كورە. لاكين تاوار حوجالىعن يافلى. ئوز حوجالىعنى ناتشى ـ ترناعى بلەن يابىشب ياتا، حوسوسى ميلكنى فولندان ئچقندرماس ئۆچن قولندان كيلگەن بۆتن نەرسەنى ئشلى. واق بورژووا ئرى كاپيتالنى دۆشمان كورگەن كبك، كامموونيزمنى دا دۆشمان كورە. شولاي بولسادا ئوزن كامموونيستديب ئاتى. لاكين ئول ئشچىلەر فولى بلەن جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى بولەر ئۆچن «هەر كمنى تيگزلەر» ئۆچن گنە كامموونيست بولا. كامموونيزم نيگنرندە نەرسە جيتشدرونى ئانڭ ئيشتەسىدە كيلمى. واق بورژووا تلدە بيك شەب سانسيياليستدا بولا. لاكين قايچان بولسادا ئانڭ بورژووالىعى كورنب فويا. نيندىدە بولسادا بر سەبەب چقسا، ئانڭ ئشچنگە ناچار قاراعانلىعى مەعلوم بولا.

واق بورژووا، ئرى كاپيتالنى جيمرو كيرەك بولسا، ئشچى ياعنا چعب ريۋاليوتسيەنير بولا. لاكين ئشچىلەرنڭ تاەكلەرن

ئوتەرگە وافت جيتـكەچ، كيچەگى ساتسيياليست ،بوگن ئشچىلەرنڭ پالاچىنائەيلەنە. (1848نچى يلدا كاوينياك،1917 نچى يلدا سيريتيللى)، مينشيۋيكلار بلەن ئەس ـ ئەرلەر، ئشچىلەر ،سينفى ۋلاستنى ئوز قولىنا ئالعاچ ،كونتر ريۋاليوتسييەقوچاعىنا ئاتلدىلار. واق بورژوانڭ ،مۇندى بولوونا سەبەب ،شوشى: ئول ،حۇسوسى ميلك ئييەسى، ئول واقلاب نەرسە جيتشدىروچى. ئول ئرى كاپيتالنڭ بولدىروندەن هەر واقىدا قورقب تورا. ،شونڭ ئوچن ،ئول ئرى كاپيتالنى يارانمى. ئيكنچى ياقدان، نەرسە جيتىشدىرو ئشلەرن ئرى قولعا قوبونى، حۇسوسى ميلكنى بترونى ئالعا سورگەن كاممونيزمنىدا دوشمان كورە. واق بورژوانڭ سەياسەتى نق توگل. ،ئول ،بوگن بيك قزو ريۋاليوتسييەنير، ئە ئيرتەگە ،كونتر ريۋاليوتسييەنير. منە واق بورژووا شولاى ،ئول.

12. واق بورژووا ساتسيياليستلارى.

1. لوئى ـ بلان (1812 نچى يلدا توعان، 1882 نچى يلـدا ئولگەن) واق بـورژووا ساتسيياليستى. ،ئول كانـكورينسييانى تەنقيد ئيتدى. چونكى كانـكورينسييا واق بورژوانى ئشدەن چعارا. ئشچىلەرنڭ حالن ياحشرتر ئوچن حزمەت ،ئويشدىرو كيرەكلىگن سويلەدى. ،ئول سەياسى كورەش كيرەك ديدى. ،بو ياقدان ،ئول حييالى ساتسيياليسلاردان ئايرىلا. دەولەتنڭ بورژووا دەولەتى بولعانن ،ئونتب، ئاناردان ئشچىلەرگە ياردەم ئيتونى تالاب ئيتدى. ،ئول ،سينفى كورەشنڭ كيرەكلىگن ئاڭلامى. ،ئول ئشچىلەر ،سينفى بلەن بورژووا ،سينفىنڭ برگە ئشلەون نلى. ساتسيياليزم نركلىگن ،ئودىرر ئوچن دەولەتنڭ (بورژووا دەولەتنڭ) ئشچىلەر ئوچن

ماستىرسكويلار ئاچوون تىيىشلى تابا. لوئى ـ بلان ساتسىيالىزم تۇزر ئۇچن دەولەت ياردەمى كىرەكلىگەندە، ئىشچىلەر ھەرەكەتى كىرەكلىگەندە ئاكلى. لاكىن، ئول رىۋالىيوتسىيە بولوون تلەمى، ئول بورژوازىيادان ياردەم كۈتە. 1840 نچى يللاردا لوئى ـ بلان فىكرلەرى ئىشچىلەر ئاراسندا بىك تېز تارالغان ئىدى. ئىشچىلەر سىنىفندا سىنفى ئاڭنڭ بولماوى 1848 نچى يلدا بىك زور ياڭلشلقلار ياسارغا سەبەب بولدى. 1848 نچى يلدا فرانسوز ئىشچىلەرى قوللارنداغى كۈچكە قاراماسدان، بورژوازىيەغا سوغش كۈچى ھەزرلەرگە ئېرك بىردىلەر. 1848 نچى يلنڭ ئىيوننده فرانسوز ئىشچىلەرى بو خاتالارنڭ ئاچىسن تاتتىلار. ئىيون واقىعەسى ئىشچى بلەن بورژوا سىنفنڭ برگە بارووى مۇمكىن بولماغانلغن بىك ئاچق كورسەتدى.

لوئى-بلان بورژوا ساتسىيالىستى. ئول كاممونىزم ياقلى. ئانڭ واق بورژوالغى ئانڭ فىكرندە توگل، بەلكى تاكتىكاسندادر.

2 ـ خالقچىلار. (народники)

خالقچىلار دىيب ئورس واق بورژوا ساتسىيالىسلارنا ئەيتەلەر. ئالارنڭ توب ئىدىيەلەرى شوشى: روسسىيە كرەستىيانلارنڭ ئوبشچىنالارى ساتسىيالىزمغا كوچەرگە بردەن بر يول. ئوبشچىنالار بولغاندا كاپىتالىزمنى كورمىچە ئوك ساتسىيالىزم تركلۈگى توزب بولا. بو فىكرنى باشلاب قويرۇچى كشى گېرتسىن بولب، ئاچق رەوشدە شول ئىدىيە ئۈچن كورەشكەن كشىلەرنڭ كوزگە كورنگەنلەرى لاۋروف (1823 نچى يلدا توغان، 1900 نچى يلدا ئولگەن) بلەن مىخايلوفسكى (1842 نچى يلدا توغان، 1904 نچى يلدا ئولگەن) در.

ئورس حالقچىلارى قوللقنى، كرىپاستنوى پراوانى، كرەستىيان ھەم وافلاب نەرسە جىتشدىروچى نۇفتاسىندان روسىيە بورژوواسن ھەم كاپىتالىزمنى تەنقىد ئىتدىلەر. لاكىن ئالار: «كاپىتالىزم بىلگىلى برزا كون بوينچا توعان برنەرسە بولمىچا، ئانى تودىروچى ھەر تۈرلى بۇزۇق كشىلەر» دىب ئويلىلار ئىدى. ئالار، باشقا واق بورژووالار شىكللى ئوك، سىنفلارنى كورمىلەر. تاوار حوجالىغى بلەن كانكورىنسىيانىڭ كاپىتالىزمنى تودىعانى؛ بورژووا تركلىگىنىڭ مىحانىزمنى ئاڭلامىلار ئىدى.

حالقچى كاپىتالىزمنى «يوق نەرسە» دىب ئىسەبلەسە، ماركس ئانى كشىلىك تۈرمىشىندا ئىلعا تاباىر ئادىم، فىيادالىزم تۈرمىشىدان ئۆستىنىرەك بولعان بر تۈرمىش دىب ئويلى ئىدى. بورژووازىيە حالقنىڭ حزمەتىن ئۆزىنە بويسندىرا، ئاناردان فايدالانا، ئانى چعشلى ياسى. بورژووازىيە كوكدەن يعىلب تۈشكەن كشىلەر توگل. ئالارنى ئىقتىسادى تۈرمىش تودرعان.

حالقنى ئازادئىتەر ئۆچن حالقچىلار شوندى عەمەلى چارالار كورسەتەلەر ئىدى: كائوپىراتىفلار، ئارتىللەر تۈزرگە، حالق حزمەتىنىڭ چعىشن كەنەررگە ياردەم ئىتەرگە، حالقنى برلەشدىرب تۈرلى ئىشلەر ئىشلەترگە، بو ئىشلەرنىڭ زور نەتىجەلەر بىرگەنن ھەم سانسىيالىزم تۈرمىشىنىڭ كىلگەنن كۆتەرگە. لاكىن حالقچىلار كورسەتكەن بو چارالار، كاپىتالىزم بلەن كۆرەشمەگەندە، ئانىڭ كۆچن ئارتدىرعانا ياردەم ئىتەلەر. حالقچىلار سانسىيالىزمنى بورژووازىيە ئۆچن قورقنچ توگل، چونكى ئول سىنفى كۆرەشكە نىگزلەنمەگەن، ئول، شونارعا كورە، فۆرى، موز، ماتور ئەكىيەتكنە. ئرى كاپىتال، حەزر ئوك بورژووا تركلىگن جىمىررگە ئۆندەمەگەن ھەر نەزارىيەنى ئوز نەزارىيەسى

ئېيتىپ قارشى ئالا. مۇندى سانسىيالىزم، سوزده كاپىتالىست ئۈچۈن نى قەدەرى قورقىنچلى برنەرسە بولسادا، سوقماسنىڭ زور كونەرووى كېك بر نەرسە بولىپ قالا. بورژووا دەولەتىنىڭ ئاندى سوزلەرگە بىك ئىسى كىنمى. ئول شونىڭ ئۈچۈن دەسوز، جىيىلىش، مەتبوعات ئۆرىيەتى بىرە. چۈنكى، ئول بو «ئۆرىيەتلەرنىڭ» ئانارعا قل قەدەرىدە زارار ئىنە ئالماياچاقلارن بىلك ياعشى نۆشىنە، شونىڭ بلەن برگە حالق كوزىنە ئۆرىيەت يافلى بولىپدا كورىنە. ئرى كاپىتالىست ئۈچۈن واق بورژووانىڭ حىيالارى فايدا ئېيتە؛ چۈنكى:

1 - واق بورژووا ئرى كاپىتالدان تالانسادا، تاوار حوجالىعن بىرمەسكە ترىشا، حالبوكى ئرى كاپىتال تاوار حوجالىعى نىگىزندەگىنە ئۆسە ئالا.

2 - واق بورژووا بر - برسى بلەن كورەشە، بازار ئۈچۈن، تاوار سانار ئۈچۈن يارىشا، واق بورژووا سىنىفى بر واقتدادا ئرى كاپىتال ئۈچۈن قورقىنچلى بر كۈچ بولا ئالمى، چۈنكى بو سىنىف تاراو بىر سىنىف، بو سىنىفدا بردەملىكنىڭ بولووى مۈمكىن توگل.

3 - واق بورژووا ئېكسپلاتاتسىيەعا قارشى پروتېست ياساسادا، بورژوواچا ئويلى.

4 - واق بورژووانىڭ، پرالىتارىياتنىڭ شيكللى، سىنىفى ئاڭى بوق.

5 - واق بورژووا كاپىتالىزم مۇناسەبەتلەرىنە سوعش ئاچمى، ئول بورژووازىيە بلەن كىلىشو تورندا حىيالانا.

13. حەزىرگى زامان واق بورژووا سانسىيالىزمى.

حەزىرگى زاماننىڭ واق بورژووا سانسىيالىزمى بلەن حىيالى سانسىيالىزم ئاراسىندا ئۇرتاق بر نەرسەدە يوق. حىيالى سانسىيالىستلار

پرالیتاریياتنىڭ دوسلارى ئىدى. ئۇلار پرالیتارییات ئىدیيالىنى ياغشلى تۇرمش تۇرندا سۆيلەدىلەر، شۇل تۇرمشنى تۈزرگە ئۈندەدىلەر. ئۇلار بۇ تۇرمشنى تۈزۈ يوللارن كۆرسەتكەندەگنە يالغشدىلار. لاكين ئۇلارنى بۇ يالغشلق ئۈچۈن عەيبلەرگە تۇرى كيلمەى. چۈنكى بۇ يالغشلق كاپيتاليزم تركلىگىنىڭ ئەلى نعب جيتمەگەن، ئۇنىڭ ئۈچندەگى قارشىلقلارى ئاچق كۆرنب تۇرماعانلقدان تۇعان نەتيجە ئيدى. يارلى، نادان پرالیتاریياننى ئۈسدەن، چيتدەن تۇرب قۇتقارا رعا مۈمكين كبك، ئشچىلەرنىڭ باش كوتەرووى بلەن سانسيياليزم ئاراسندا بر تۇرلىدە بەيلەنش يوق كبك كۆرىنە ئيدى.

كاپيتاليزم نعندى، پرالیتاريیات ئۆسدى، سينفى كۆرەش هەم سينفى ئاڭ بيلگۈلى بر فورماعا كردى. سانسيياليزم تركلىگن تۈزۈ سينفى كۆرەشدەن باشقا بولماياچاعى مەعلوم بولدى. تركلك، ئيلگ ئۈزلەگەن پرالیتارییات سينفن، كشىلك دۇنياسن قۇتقارار ئۈچۈن كۆرەشوى كۆرەشچىگە ئەيلەندردى.

حەزرگى واق بورژووا سانسيياليسلارى (مينشيۋيكلار، ئەس-ئەرلەر) پرالیتاریياتنىڭ دۈشمانلارىدر. ئالارنىڭ پرالیتاریياتقا دۈشمان بولولارى، بورژوواچا ئويلاولارى، كاپيتاليزم تركلىگىنىڭ ئۆسب جيتمەگەن بر تركلك بولووندان توگل، بەلكى ئۇلارنىڭ سينفى مەنفەعەتلەرندەندر. پرالیتارییات — سەياسى ۋلاستنى قولغا ئالب كاممونيزم تركلىگىنە بارماقچى بولا. مينشيۋيكلار بلەن ئەس-ئەرلەر، ريۋاليوتسييە ياقلى بولغان ئشچىلەرنى ئاتالار، تۈرمەلەرگە ياباللار. 1917 نچى هەم 1918 نچى، 20 نچى يللاردا مينشيۋيكلار بلەن ئەس-ئەرلەر كالچاك، دينيكين كبك پاتشا گينيراللارى بلەن برگە ساۋيتقا قارشى سوعشب يۈردىلەر. ئالار «ئۈز كشى» بولب ئشچىلەر ئاراسندا

كرەلەر، ئشچىلەرنىڭ ئاكسىزلارنى قوترىپ باش كوتەرىمەكچى بولالار. مىنشىۋىكلار بلەن ئەس ـ ئەرلەر بىتكەنچە واق بورژووا ،بولىپ، حالقچىلاردان پرالىتارىيانقا تىرەن دوشمانلقلارى بلەن ئايرىلالار. بۇلار نىشدان بىك رىۋالىوتسىيەنىر ،بولىپ كورىنەلەر، لاكىن ئالار سارق تىرئسى كيگەن بورىلەردر.

عيلمي كاممونيزمنىڭ مەيدانغا كيتئروچىلەر ماركس باەن ئەنگلس.

عيلمى كاممونيزم نەزارىيەسى نەرسە بولغانى سۆيلەمەسدەن ئلك، بو نەزارىيەنى مەيدانغا قويغان ماركس بلەن ئەنگلس يەشەگەن واقتدا نىندى ئيقتيسادى ،تۆرمش بولغانى قسقاچاغنا بولسادا بلب كيتيك.

I

ماركس بلەن ئەنگلسنى ئوسدرگەن ئيقتيسادى تۆرمشقا كوز سالغاندا ،شوشى حالنى كورەبز.

دونيانىڭ تۆرلى جيرلەرندە ياكا بازارلار تابىلو، ياكا جيرلەر كەشف ئيتىلو، ياكا موستەملەكەلەر تۆزىلو سەبەبلى واقلاب ئەيىر جيتشدىرو ئسولىنا نيگزلەنگەن تسيح هونەرچىلىگى بتب، ياكى زەعيفلەنب ئانىڭ ئورىنىنا مانوفاكتورا حوجالىغى توغان ئيدى. بازارلارنىڭ تاغىدا كوبەيوى، تاغىدا كيڭرەك، تابيعى بايلىغى كوبرەك ياكا موستەملەكەلەرنىڭ تۆزىلووى مانوفاكتورا حوجالىغىنىڭدا (تسيح هونەرچىلىگى كىبك) بۆتن بازارلارنى ،توتىرب تۆررلق تاوارلارنى جيتكىرە ئالمى باشلاغانى كورندى.

قول، ئات، ،سو كۆچى بلەن ئشلى تۆرغان مانوفاكتورا حوجالقلارى ،ئورنى پار، ماشينا بلەن ئشلى تۆرغان سەناعەتحانەلەر

ئالدى. واق ھەم ئورتا قول سەناعەتچى سەودەگەرلەر ئورنىنا ميليونلار بلەن ئىش يۈرتوچى ميليانير سەناعەتچىلەر ئولتۇردى. شولاى ئىيتب سەناعەت ئىشلەرندە تاعن بر ريۋاليوتسييە بولدى.

پار، ماشينا ياردەمى بلەن ئەيبر چيتشدۇرە باشلاو، ئىيكنچى تۈرلى ئەيتكەندە، سەناعەتتە ريۋاليوتسييە، 18 نچى عەسرنىڭ سوڭعى چيرىگندە ئانگلييەدا باشلانب 19 نچى عەسرنىڭ برنچى يارتىسندا تەمام بولدى.

سەناعەت ريۋاليوتسييەسى مال ئاسراو، ئىيگنچىلك، تاو ئىشلەرى، توقو سەناعەتى، يول يۈرتو كبك ئىشلەرنى جيگلەيتە ھەم نىزلەنە توقوماشينەلار ئىيجاد ئيتىلوبلەن باشلاندى. 1733 نچى يىلدا، ئوزى يۈرى توقوعان سوسا(Челнок Самолет)، 1738نچى يىلدا ئىرلەو ماشيناسى، 1764 نچى يىلدا 120 ئۈرچق بلەن ئىرلى توقوعان زور ماشينا، 1813 نچى يىلدا ئوزى توقى توقوعان ئىستانوك ئىيجاد ئيتلدى.

1807 نچى يىلدا برنچى پاراھود ئىشلەنە، 1825 نچى يىلدا ئانگلييەدا برنچى مەرتەبە بۈتن حالق ئۈچن تيمر يوللار ئاچىلا. ئىيگنچىلك كەسبندەدە زور ئۆزگەرشلەر بولا: جيرنى ئۆچ قرعا بولب بيلەو عەمەلدەن چعا، جيرنى، كوب قرلارعا بولب ياحشرتو يولى بلەن بيلى باشليلار. قسقاسى بۈتن حوجالق ئىيسكى رەوشدەن چعب ياڭا رەوشكە كرە. ئىيسكى سينفلار بتب، ياڭا سينفلار (كاپيتاليسلار، پرالىتاريلار) مەيدانعا كيلە.

كارل ماركس بلەن فريدريح ئەنگلس منە شوشى واقتقا توري كيلەلەر. ئالارنى شوشى ئىيقتيسادى مۈحيت تەربييە ئيتە.

II

ماركس بلەن ئەنگلس 40 يىللار چاماسى برگە ئىشلەدىلەر، برگە يازدىلار، برگە ئويلادىلار. ئالارنىڭ ئىيكنسندە بر شەرائيت، بر

، نۆحيت ئۈچنده يەشەدۇلەر. عيلمى ساتسيياليزم نەزارىيەسى ،بو ئيكى داهينڭ روحىدا بىر واقتدا ئۆسدى. ،بو نەزارىيەنڭ ئاسلى هەم ئانڭ نارماقلارى، ئۇلار يەشەگەن بىر ئۇلك ئيقتيسادى شەرائيتدەن ،تودى.

،بو ئيكى داهيدەن قالعان فيكرلەرنڭ قايسىسى ماركسنڭقى، قايسىسى ئەنگلسنڭكى بولعانى ئەيتو مۈمكين بولماسداى دەرەجدە قيينلدر.

ئەنگلس وافات بولعاچ بىر نيمس گەزيتەسندە شولاى، يازعانلار ئيدى:

«كشىلك دۇنياسن قوتقارعا هەم دۇشمانن جيكەرگە ،تورى ،يول كورسەتكەن كشىلەرنڭ ئيكنچىسىدە وافات بولدى. كارل ماركس ئەنگلس وافات بولعاچقنا بزنڭ ئارابزدان يوعالدى. چۈنكى ئەنگلس ترى واقتدا ماركسدا ترك ئيدى. ماركسنڭ ،روحى ئەنگلسدە قالعان ئيدى. ئەنگلس ماركسنڭ فيكرنى، ،روحن دەوام ئيتدرگەن ئيدى».

ماركس ئۆلگەچ ئەنگلس، برگە باشلانعان ئشنى دەوام ئيتدردى. ،ئول ئۆزىنڭ ئەسەرلەرندە كوب فيكرلەرنى ماركس فيكرى ئيتب سويلى. برگە ئشلەنگەن ئشلەرنڭ ،زور ئۆلۈشن ماركس ئشى ئيتب كورسەترگە ترشا.

،ئول: «ئەگەردە ماركس بولماسا، مين كوب نەرسە بيرە ئالماس ئيدم» دى. ماركسنڭ ئەنگلسكە قاراعاندا عاليمراك، تيرەنراك ئاقللى بولووندا شوبهە يوق. لاكين ماركسدا ئەنگلس بولماسا، ئەنگلس بلەن برگە ئشلەو مەبلى يازعان نەرسەلەرنڭ كوبسن بيرە ئالماس ئيدى. ماركس تيرەن ئيتقيساد عاليمى ئيدى. ئەنگلس فەلسەفە بابندا كۈچلى ئيدى. مۆنە ،بو ئيكى كۈچ برگە قوشلب، برسى ئەيتكەن فيكرنى ئيكنچىسى تولدرب قيممەتلى بر بۈتون بيردۇلەر.

III

كارل ماركس 1818 نچى يلدا 5 نچى مايدا گيرمانييەنڭ ترير ئيسملى شەھەرىدە دۇنياعا كيلدى. ئاتاسى 1824 نچى يلدا عائيلەسى بلەن برگە يەھود ديننىدەن چعب حريستييان دينن قابول ئيتدى. كارلنڭ ئاتاسى ياحشى يورەكلى ئورتاچا بر يەھود حاتىنى ئيدى. ئاتاسى تيرەن مەعلوماتلى، نوفوزلى ئادۋاكات ئيدى.

كارلنى ئيركەلەب ئوسدرگەن عائيلەدە ريۋاليوتسيە روحىنڭ ئيسىدە، ئەسەرىدە يوق ئيدى. كارلنڭ نەسل ـ نەسەبى، قەردەشلەرى، شولايوق ئاتا ـ ئاناسى شول زامانىنڭ «پروسييەنڭ مەدەنى كشىلەرى» بلەنگنە ئش ئيتوچى كشىلەر ئيدى. كارل ئوسب، ريۋاليوتسيە نەزاريە (عيلمى ساتسيياليزم) سن مەيدانعا ئاتقاچ، «پروسييەنڭ مەدەنى كشىلەرى» ماركسنڭ ئۈستىنە توزلى بلچراق تاشلاودان، جاننڭ بوتن پۇچماقلارى بلەن دۈشمان كورودەن كەيرى تورمادىلار.

كارل يەش واقتندا ئوق ئوزىنڭ زيرەكلگى، ئوتكنلگى بلەن تانلعان ئيدى. 1885 نچى يلدا ترير گيمنازييەسن مۇوەففەقييەت بلەن تەمام ئيتب، بون ئونيۋيرستيتىنڭ حۇقوق شەعبەسىنە ئوقۇعا كردى. دارلفنوندە باى مالايلارى بلەن ئچەرگە، ئيسىرگە، يوققنا مەسئەلە ئوچن دوئيلگە چعب سوعىشىرعا ئويرەندى. ئاتاسى بو حالنى كورگەچ، كارلنى بيرلين ئونيۋيرستيتىنا كوچردى. بو واقتدا بيرلين ئونيۋيرستيتندا ئيڭ ياحشى نيمس پرافيسرلارى ئوقىتا ئيدى.

بيرلينگە كيلو ماركس ئوچن فايدالى بولب چقدى: بول مۇندا عيلمى ئشلەر بلەن واقت ئوتكەرە باشلادى.

ماركس كيلگەن واقتدا بيرليندە «گيگل فەلسەفەسندەگى عەكسلحەرەكەتچلكنى بتىرب، ريۋاليوتسيياچلق تۈسن بيررگە تىرىشوچى» يەش نيمس عاليملەرى توگەرەگى بار ئيدى. ماركس بو توگەرەك ئەعزالارى بلەن ياقندان تانىشب، «سەياسى نەربييە» ئالدى.

بون ئونيۋيرسيتيتندە تيبدىرگە ئۆيرەنگەن ئستوديىنت، حەزر عاليم هەم سەياسى كۆرەشچىگە ئەيلەندى. ماركسنىڭ بو واقتداعى سەياسى فيكرلەرى، سەياسى حاكيمىيەت ئۈچن كۆرەشوچى نيمس بورژووا ديماكراتلارىنىڭ سەياسى فيكرلەرى بلەن بر ئيدى. ئول باشقا كۆرەشچىلەر بلەن برگە، گيرمانيەنى پاليتسييە روحنداعى حۆكومەت زۇلۇمندەن قۇتقارر ئۈچن كۆرەش باشلادى.

ئول سەياسى كۆرەش بلەن عيلمى ئىشلەرنى برگە، سيدىرونى مۇمكين تابماعانعا عيلمى ئىشلەرنى بر ياقداقالدرب واقتلى ماتبوعات يازوچىلارى رەتىنە تزلدى. ئول، زامانىنىڭ تەرتيبلەرىنە، كشى كۆچندەن فايدالانوچىلارعا، حالقنىڭ ئير كننەحوجا بولعان كشىلەرگە قارشى ئوتكن قەلەم بلەن سوعش ئاچدى.

كارل 1841 نچى يلدا ئونيۋيرسيتيتنى بتىرب، «حۇقوق دوكتىرى» دەرەجەسن ئالدى. بر يلدان سوڭ، گيرمانيە حالقىنا ئيرك ئالو فيكرن تاراتوچى گەزيتەگە يازوچى بولب كردى. كوبدە ئوتمى بو گەزيتەنىڭ باش يازوچىسى بولدى. گەزيتە «رەين گەزيتەسى» ديب ئاتالا ئيدى. بو گەزيتەگە حالققا ئيرك بيرو فيكرن ياقلاوچى «تەرەققىپەروەرلەر» پارتيىەسز كشىلەردە، سانسيياليستلاردا يازالار ئيدى. گەزيتەنىڭ دائيمى يازىشوچىلارى ئاراسندا، برونا باۋۋير، ماركس ئشتيرنير، مايس گيس كبك، ئوزلەرىنىڭ بلم، ئاقللارى بلەن گيرمانيەدا تانلعان كشىلەردە بار ئيدى. كارل ماركس بو يازوچىلار ئاراسندا برنچى ئورندا تورا ئيدى.

تیرەن ئاقل، ئاچی تل، قزو قان، مانتیقلی، ئوی کارل مارکسنڭ سیفانلارندان ئیدی. مارکسنی برنچی مەقالەلەرندەن ئوك تانیدیلار. ئانڭ بونچی مەقالەلەری توریسندا روگی:

«سزنڭ ماتبوعات ئیرکنگی تورسندا یازعان مەقالەلەرنگز عادەتدەن ،تش یاحشی. ،بو مەسئەلە تورسندا ئەلنگە چاقلی سزنڭ قەدەری تیرەن ئویلاعان کشی یوق ئیدی. سزنڭ مەقالەلەرنگزدەن تیرەنرەك مەقالە یازوچی (ماتبوعات ئیرکی تورسندا) ،بولر دیب ئویلامیم» دی.

گەزیتەدە یازوچی، بیگرەکدە گەزیتەنڭ باش یازوچسی «هەر مەسئەلە» تورسندا بر فیکر ئەیتب کیتەرگە مەجبور. کارل مارکس تیز ئارادا ئوزنڭ «هەر مەسئەلە» تورسندا بر فیکر ئەیتە ئالماعانن، عیلمنڭ ئازلغن سیزدی.

،ئول بیگرەکدە تاریح بلەن ئیقتیسادی مەسئەلەلەرنی یاحشی بلمەگەندە بیك کوب نەرسەلەرنی ئاڭلاو مۆمکین بولماعانن تۆشندی.

گەزیتەدە باش یازوچی ،بولو مارکسنڭ کوب واقتن ئالا ئیدی. ئانڭ بەحتنە قارشی گیرمانییە حۆکومەتی رەین گەزیتەسن یابارعا ئەمر چعاردی.

1843 نچی یلدا مارکس ئوزنڭ حاتنی بلەن پاریژعا کیلب، ئارنولد روگی بلەن برگە ،سول فیکرلی ژورنال چعارا باشلادی. ژورنالعا ئەنگلس، گیس، گینربـح گەینە، گیرویگ، فیرباح، یاکابی، باکونین وە باشقالار ئیشتیراك ئیتدیلەر. کارل مارکس ،بو ژورنالنڭ برنچی نومرنە 3 مەقالە یازدی. مەقالەلەرنڭ برسی گیرمانییەنڭ سەیاسی ئەحوالنە باعشلانعان، برسی گیگلنڭ حۆقوق فەلسەفەسنە تەنقید، برسی یەهود مەسئەلەسنە عائید ئیدی.

،بو وافت ماركسنڭ سەياسى فاراشندا تۆب ئۆزگەرش بولعان واقت ئيدى. ،ئول برنچى حاتندا روگيگە سەياسى ئۆميدسزلكنى تاشلارعا كيگەش بيرە، ئيقتيسادى ئوسشنڭ ئوزى سەياسى ريۋاليوتسيەنى حەزرلەگەنن سۆيلى. ،شول ئۆق حاندا كيلەچەكدە ئيجتيماعى ريۋالوتسيە تودىرودا پراليتاربيانڭ نيندى ،ئورن تۆتاچاعن ئاكلانرعا تريشا. ،ئول تۆرمشدان يراق تۆرعان فيكرلەرنى تاشلاب ماددى كۆرەشكە ئاياق ئانلى.

گيگلنڭ حۆقوق فەلسەفەسن تەنقيد ئيتە تۆرعان مەقالەسندە ماركس، تەنقيد بلەن ماتاشونڭ ،چن كۆرەش بولماعانن،ماددى كۆچنڭ ماددى كۆچ بلەنوك جيمرلرگە تييشلگن، ،شونڭ بلەن برگە، عامە تارافندان قابول ئيتلگەچ، نەزەريەنڭدە ماددى كۆچكە ئەيلەنگەنن، ئە عامە ئيحتيياجنا جەواب بيررلك نەزاريەنڭ عامە تارافندان قابول ئيتلگەنن ئيسبات ئيتە. ماركس،شولوافتلارد ئوق كاپيتاليزم جەمعيەتن تيكشر ودە، پراليتاربياتنڭ كشلك دۆنياسن قۆتقاروچى ياكا ،تۆرمش قۆروچى بر ،سينف بولعانن كورسەتە.،ئول. ،شولوافتد ئوق ئوزنڭ ئيمانن، تەقديرن پراليتاريات سينفنا بەيلى. ،ئول ديماكراتييەنڭ جەمعيەتدە تۆتقان،ئورنن كورسەترلك، ئانى بورژوا تەئسيرندەن قۆتقاررلق، عامەنڭ ئيمانى رەوشندە ،بولب ئيزلگەن حالقنى بورژووا بلەن كۆرەشكە ئالب چعارلق دۆرست پراليتاربيات نەزاريەسن تۆزونى تييشلى تابا.

منە ،شوشى نەزاريەنى تۆزوشن ماركس ئوز ئۆستنە ئالدى. بۆتن عۆمرن ،شوشى نەزەريەنى تۆزو ئشنە سارف ئيتدى. ،ئول ئيك ئەووەل «تەرەققى پەروەر» بورژووا بلەن، ،مۆنڭ سوڭندا واق بورژووا ،روحن ئالعاسور وچى سانسيياليستلار بلەن بۆتن مۆناسەبەتن ئۆزدى.

1845نچی يلدا ماركس عيلمي ساتسيياليزم نەزاريیەسن تۈزۈ بلەن مەشعول ئيدى. شول يلدا گيرمانييەنڭ پاريژ كونسۇلی فرانسييه حۆكومەتندەن ماركسنڭ پاريژدان قوۋۇلوون تالاب ئيتدى. ماركس بروسسيل شەهەرينه كوچدى. ئۇل مۇندا نيمس ئيدييالیسلاری هەم 40نچی يللارنڭ ئۇتاپيسلاری بلەن قەتعی رەۋشدە مۇناسەبەتنی ئۈزب، پرالیتارييات ئيدييالوگی سيفاتی بلەن مەيدانغا چقدی.

ئيكی يل ئۆتكەچ ماركسنڭ «فەلسەفە يارلىلغی» (Нищета философии) ديگەن كيتابی چقدی. ئۇل بو كيتابندا ۋاق بورژووا روحنداغی ساتسيياليزم نەزاريیەلارن مەرحەمەتسز رەۋشدە تەنقيد ئيته. پرالیتارياتنڭ سينفی كۆرەشن ساتسيياليزم تۈركلۈگی تۈزۈ ئشنده بردەن بر چارە ديب بلە. ئۇل بو كيتابندا «كاپيتاليزم تۈرمشنڭ ناچار ياقلارن بتۈرۈ ئۈچن، بو تۈرمشنڭ ئۈزن بتۈرۈرگە كيرەك»دی. 1848نچی يلنڭ عينوارندا عيلمی ساتسياليزمغا نەزاری نيگز سالغان «كامونيست مانيفيستی» چقدی. مانيفيستدا ئەيتلگەن فيكرلەرنڭ برسی «ئشچلەرنڭ سينفی ئازادلغی ئشچلەر قولندا» ديگەن فيكر ئيدی.

1848نچی يلدا فرانسييه ريۋاليوتسييەسی بولدی. ئۇل فرانسييەدان گيرمانييەغا هەميا ۋروپاداغی باشقا مەملەكەتلەرگە كوچدی. ريۋاليوتسييەنڭ بۈتن مەملەكەتلەرگە تارالوۋندان قورققان بيلگييه حۆكومەتی كارل ماركسنی تەوقيف ئيتب بيلگييه مەملەكەتندەن قودی.

ماركس فرانسييه ۋاقتلی ئينقيلابی حۆكومەتنڭ چاقرووی بوينچا پاريژغا كيلب «كامونيستلار سايوزی» نڭ كاميتيتن تۈزدی. گيرمانييه حالقن ريۋاليوتسييەغا ئەزرلەونی كاميتيت ئۆزىنڭ ئۈستىنه

نۆشكەن برنچى،بورج ديب ئشكە باشلادى. ريۋاليوتسييە فيكرلەرى تاراتر ئۈچن گېرمانييەغا كشلەر جيبەرلدى. گيرمانييەدا ئشچلەر ئېحتيلالى چققاچ ماركس بلەن ئينگلس پاريژدان گيرمانييەغا رەين ئۆلكەسنە ئورنلاشدرللار (گيرمانييەنڭ رەين ئۆلكەسى، ئول واقتدا سەناعەتى ئېڭ ئالغا كيتكەن ئۆلكەلەردەن ئيسەبلەنە ئيدى) مۇندا ماركس‌دا ئينگلس‌دە ئشچلەرنى ريۋاليوتسييەغا ئەزرلەو ئشنە بيرلدلەر. ئالار رەين گەزيتەسن قولغا ئالب بر ياقدان حۆكومەتنى، ئيكنچى ياقدان پرالېتارييات ،سينفنڭ باشن ئەيلەندرب يوروچى ديما كرات ريۋاليوتسييەنيرلارنڭ بۈتن حەرەكەتلەرن ئاچى تل بلەن تەنقيد ئيتە باشلادلار.

ماركس بلەن ئينگلسنڭ بورژواغا ئاچقان ئاچق هۆجوم ئيتولەرى، ئشچلەر مەنفەعەتن هەر نەرسەدەن ئالدا كورولەرى رييا كسييانڭ دا، واق بورژوا ،روحلى ديما كراتلارنڭ دا ئاچوون كيتردى.

1848 نچى، يل 1 نچى ئييوندە فرانسوز پرالېتارييات‌ن، فرانسوز بورژواسى قانغا باترردى. ساتسيياليزم تركلگى تورسنداعى ماتور نلەكلەر يوقغا چقدى.

فرانسوز بورژوازيياسى پرالېتارياتنى جيگب قانغا باترعان كۈنن ئۆزاق واقتلار بەيرەم ئيتدى. ئاندا، ساندا قالغان كۆرەشچلەردەن ئۈچ ئالووندا، ئوزنڭ قانسزلغن كورسەتودە دەوام ئيتدى.

ۋينگرييەدە قوزغالغان ريۋاليوتسييە بۈتن دۇنيا ژاندارمى بولغان نيكالاي 1 نچى‌نڭ عەسكەرى بلەن يوققا چغارلدى.

تۈرلى مەملەكەتلەردە باشلانغان ريۋاليوتسييە حەرەكەتلەرنڭ برەم-برەم سونووى، سوندرلووى گيرمانييە حۆكومەتن قانانلاندرب جيبەردى.

ئۇل گيرمانييه دائيرەسندە قوزغالا باشلاغان ريۋاليوتسييه هەرەكەتىنە، ريۋاليوتسييەنيرلارغا، ريۋاليوتسييه فيكرى تارانىرغا خزمەت ئېتوچى ماتبوعاتقا قانى سوغش ئاچدى. ئۇل ميللەت مەجلسن قودى، رەين گەزيتەسن يابدى، ريۋاليوتسييەنيرلارنى سودغا بيردى. ماركس قۇرال بلەن كۆرەشكە ئۈندەگەن ئۈچن ئېلك قانى جەزا ئالرغا تييش ئېدى. نيهايەت ماركس گيرمانييەدەن قوولدى. ئۇل يەنە پاريژغا باردى.

لاكين ئانداداا بر نيچە ئاتناغنا تۇررغا، توري كيلدى: 1849 نچى يلدا 13 نچى ئييون ديمانستراتسياسىناقوشلغان ئۈچن فرانسييه حۆكومەتى ماركسنى فرانسييەدەن قودى.

ماركس ئانگليەغا، لوندن شەهەرىنە كوچب عيلمى سانسياليزم نەزارييەسن تۆزرگە كرشدى.

شولوق شەهەردە ماركس «كاپيتال» ئيسملى كيتابىنك برنچى ئۆلشن يازدى. بو كيتاب بورژووا دۇنياسىنك نيچك تۆزلگەنن ئاڭلارغا، ئاناردان قۇتلو بوللارن كوررگە پراليتارياتقا ئيمكان بيردى. بو كيتاب پراليتارياتنى بورژووا ئيدييەسى تەئسيرندەن قۇتقاردى.

ماركس نەزارى ئشلەر بلەن گنە قەناعەتلەنمەدى. ئۇل ئشچلەرنى ئۇيشدرو ئشندە ئالت باردى، «بەينەلميلەل ئشچلەر ئۇيشماسى» تۆزو ئشندە كوب ئشلەدى، كوب يازدى. برنچى ئينترناتسيانال ئيسمندەن مانيفيسلار، خيتابنامەلەر تاراتدى. ئۇل بۈتن دۇنيا ئشچلەرن بر يولغا بورژووا بلەن قۇرال كوتەرب سوغشو يولنا ئۈندەدى. ئۇل پراليتاريانك جيڭەچەگنە، سانسياليزم ئتركلنگنك كيلەچەگنە قيرەن ئۇشانو بلەن ئۇشانا ئيدى.

برنچى ئىنتىرناتسىيانال تارالعاندان،سوڭ ماركس ياكادان عىلمى
ئىشلەرگە ئوتتىندى. ئۇل كاپىتالنىڭ باشقا كىسەكلەرندە يازدى. لاكىن
بۇ ئەسەرلەرن ئۆزعۆمرندە باسدۇرا ئالمادى. چىت ئىلدە يەشەو، كۈندى
- تۈنى ئىشلەو، قۇت ئۆچقچ فەقىرلك نق تەنلى، چىكسز مەباتلى
ماركسنىڭ ئىسەنلىگىنە زارار ئىتدى.

1881 نچى يلدا نويەبردە ماركسنىڭ سۆيكلى خاتنى، ئۆشانچلى
دوستى، كوب ئاورلقلارنى برگە كوتەرشكەن ئىبدەشى دژينى ماركس
ئولدى. 15 ئايدان سوڭ، 1883 نچى يلدا 14 نچى مارتدا، ئوزنىڭ
يازو ئۆستەلى ياننىدا بۆيۈك رىۋولوتسىيەنىر، پرالىتارى روحلى
بۆيۈك داھى وافات بولدى.

IV

ماركسنىڭ كىشىلك دۇنياسىنا ئىتكەن خزمەتى تارىخدا ئىسملەرى
بىيك كوب، ئۆچرى تورعان عادى عالىملەر خزمەتى كبك كنە توگل. ئول
دۇنياعا، تۇرمشقا تۇگەل، دۇرست قاراش بىردى. ماركس ئۆيرەتكەن
تەعلىمات ھەم نەزارىيەنى ئاڭلاب قەبول ئىتو دۇنياعا، تركلككە
ياڭا قاراش بلەن قارى باشلاو ديگەن سوز.

ماركس تەعلىماتى، ئىكنچى تۈرلى ئەيتكەندە ماركسىزم-
پرالىتارىيات قاراشى. ماركسنىڭ قىممەتلى سىفاتلارىنىڭ برسى شول
كى، ئول جانى بلەن پرالىتارى. ئول بورژووا عائىلەسندە تودى،
شوندا تەربىيەلەندى. ئوسكەچ، نيچەواقتلار رىۋولوتسىيەچى بورژووا
ئىدىيالوگى بولب يۈردى، لاكىن كاپىتالىزم تۈزۈلىشن تۈبدەن
ئاڭلاو ئارقاسندا ئىسكى قاراشلار، ئىسكى مۇناسەبەتلەرگە
چىك بىردىدە پرالىتارىيات سىنفىنا قوشلدى، قوشلدىعنا توگل،
پرالىتارىيات سىنفىنىڭ فىكرن، روحن ئۆيشدۇروچى ئوستاز

بولدى. ئۇ پرالىتارىيات سىنپىغا ئۆستەن قاراپ نەزەرىيەلەر تۈزۈپ چىقىشى توگل. ئۇ پرالىتارىيات سىنپىنىڭ ئۈچەندەقايناپ، ئۇنىڭ تەقدىرىن بولۇشىپ، ئاۋرىلقىلارنى كۆتەرۈشىپ پرالىتارىيات روھلى بولغان كىشى. زىيالى سانسىيالىستلار بىلەن ماركس ئارىسىداغى نىرەن ئايرىمادا شوندا. بۇلار بورژۇۋا تۇرمۇشىدان ئايرىلماغانلارى ھالدە پرالىتارىيات تورىسىدا نەزەرىيەلەر تۈزۈپ چىقىلەر.

ماركسنىڭ بورژۇۋا ئائىلەسىندەن چىقىپ پرالىتارىيات ئۇستازى بولۇۋى، بىرەونىڭ بورژۇۋا جانلى ياكى پرالىتارى ياقلى بولۇۋىنا تۈپ سەبەب ئانىڭ ئائىلەسى توگل، بەلكى ئىجتىمائى مۇھىتى بولغانىن كۆرسەتەدۇر.

ماركس «فەيلەسوفلار كىشىلىك جەمئىيەتنى تۈرلىچە ئاڭلاپ، تۈرلىچە تەفسىر ئېتدىلەر. لاكىن ئۇسكە تۈشكەن بورچ جەمئىيەتنىڭ نىچۈك تۈزلگەنىن ئاڭلاۋغانا توگل. بەلكى جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىرگە، چىمرلگەن ئىسكى جەمئىيەت ئورنىغا ياڭا جەمئىيەت تۈزۈرگە كىرەك»دى. بۇ سۆزلەر ماركسىزم قاراشلارىنىڭ پرالىتارىيات ھەرەكەتىنىڭ رېۋالوتسىيە روھلى بولغانىن كۆرسەتەسە كىرەك.

ماركسىزم تەئلىماتى بىر ئالىمنىڭ باشىدان چىققان ياساما قاراشلار توگل. ماركسىزم كىشىلىك دۇنياسىنىڭ ئۆسۈشىندەگى يونەلىشىندەن، شول يونەلىشنى تىرەن ئاڭلاۋدان تۇغان نەزەرىيەدۇر.

ماركس يەش واقتدا گېگېل فەلسەفەسىندە رېۋالۇتسىيە روھىن سالىرغان نلەوچى يەش ئالىملەر بىلەن بىرگە ئىشلەدى. ئۇ يەش واقتدا گېگېلچى ئېدى.

كاپىتالىزم تەرتىبلەرىنىڭ ئۆسۈشى، پرالىتارىيات بىلەن بورژۇۋا سىنپى ئاراسىنداغى قارشىلىقلارنى كۆرگەن كارل نىھايەت، مانىفېستنى يازىپ، ئىلمى سانسىيالىزمغا نىگىز سالدى.

1ـ عيلمي كامموونيزم.

عيلمى كامموونيزمنڭ تۆب سوزى ،شولدر:

بورژووا ،تۆرمنشى ئوسب مەعلوم بردەرەجەگە جيتكەندەن ،سۆڭ، ئادەملەر تالەسەلەردە، تلەمەسەلەردە، كامموونيزم ،تۆرمنشى باشلانر.

كامموونيزم ،تۆرمنشن كشنلەر ئويلاب چعارا ئالمى، بورژووا ،تۆرمنشن بتنر و ئۆچن داهيلارنڭ فيكرلەرى گنه جيتمى، ياردەم ئبتمى. تركلـكدەن ،سۆڭ تلەكلەرگە قاراب ئولم كيلمەگەن كبك بورژووا تركلنگندەن ،سۆڭ كامموونيزم تركلنگىدە تلەكلەرگە، حيياللارعا قاراب كيلەچەك توگل. كامموونيزم تۆرمشنا كيلرگە بز مەجبور بز.

كاپيتاليزم ،تۆرمنشن كاپيتـاليزم- ئوزى جيمنرە. كاپيتاليزم- ئوزى كامموونيزمعا ئالب بارا، كاپيتاليزم ئوزننە ئوزى باز قازى، ئوزننە ئوزى ئولم حەزرلى.

كاپيتـاليزم پراليتـارييات ،سينفى بلـەن بورژووا ،سينفى ئاراسنداعى ،سينفى كۆرەشنى دەوام ئيتدرە ـكيسكنلەشدرە.

پراليتارييات ،سينفى كۆندەن كۆن ئوسە، كۆچەيە، برلەشە بارا. پراليتارييانى كاپيتاليزم ئوزى برلەشدرە، ئوزى كۆچلەندرە، ،سينفى كۆرەشنى ئوزى كيسكنلەشدرە.

،بو كۆرەشدە، قانلى سوعشلاردا پراليتارييات ،سينفى بورژووا ،سينفن ئاقتارب تاشلارعا، بورژووا تەرتيبلەرن يوق ئيتەرگە تييش، ،ئول شولاى بولاچاق، بورژووا جەمعييەتنڭ ئوسش قانونلارى ،شونى كورسەتە.

عيلمى كامموونيزم مۆنە ،شوشى فيكرلەرنى عيلمى رەوشدە ئيسبات ئيتە.

كىتابنىڭ باشىدا زامانىمىزداغى ،سىنفى كۆرەشلەرنىڭ كاممونىزم ،تۈزۈمىگىچە دەۋام ئېتىدىغانىنى سۆزلىگەن ئىدىك. ئەلۋەتتە كاممونىزم ،تۈزۈمىنى بىز تىلەيمىز، تىلەمسەك ئەمەلگە ئاشۇرۇش بولالايمىز؟ دېدىك. ،بۇ سۆز قانچىلىك دۇرۇستمۇ؟ بىزدە خىيالى سوتسىيالىزم كېبى، بولماس خىياللار بىلەن باش قاتۇرۇۋاتامىز؟ ئىلمى كاممونىزم خىيال تۈگۈل ،ئۇل ئىلمى نەزارىيە. ھەيئەت ئىلمى يۇلتۇز، ئاي، قۇياش كېبى ئەجرامى سەماۋىيە(كۆك ماددەلىرى، كۆك ئالەمى) نىڭ ھەرىكەتىنى قاراپ قايچان ئاي، قايچان قۇياش تۇتۇلاچاقى، يەر يۈزىنىڭ قايچان قۇيرۇقلۇق يۇلتۇز ئۆتەچەگىن ئالدىن خەبەر بېرە.

ئاگرانومىيە ئىلمى قىش كۈنىنىڭ ھاۋاسىنى، تەبىئەتىنى، يەللەرىنى قاراپ كېلەچەك يىلنى قۇرغاقمۇ، ياغىنلىقمۇ ،بولىدۇ 6-7 ئاي ئەۋۋەل ئېيتىپ قويا. دوكتور تېكشۈرۈپ قاراغاندىن ،سوڭ، چىرلىنىڭ ئۆلەچەگىن، قايچان ئۆلەچەگىن ئېيتىپ بېرە.

ئىلمى كاممونىزم نەزارىيەسى ،بۇرژوازىيە ،تۈزۈمىنىڭ ئۆسۈشىنى كاپىتالىزم تەرتىبلەرىنىڭ يونەلىشىنى، پرالىتارىيات ،سىنفىنىڭ كۈچەيۈۋىنى، كاپىتالنىڭ بىر قولغا جىيىلۋىنى، ،سىنفى قارشىلىقلارنى، نەرسە جىتىشدۈرۈ باشباشدىقلىقىنى، كاپىتالىزم دۇنياسىنى خاس بولغان باشقا بىك كوپ بىلگىلەرگە، شەرائىتلارغا قاراپ: «كاپىتالىزم كاممونىزمغا ئالب بارا. نەرسە جىتىشدۈرۈ كۈچلەرىنىڭ ئۆسۈشى، نەرسە جىتىشدۈرۈ قوراللارىنىڭ، نەرسە جىتىشدۈرۈ تەرتىبلەرىنىڭ يونەلىشى، كاپىتالىزم سوڭىندا كاممونىزم ،تۈزۈمىنى كېلەچەگىن كورسەتە» دى. ،بۇ سۆزلەرنى 2 $\times$ 2 = 4 بولغانى كېبى ئاچىق ئېيتىپ ئىسبات ئېتە. مۇندا خىيال يوق، مۇندا «ئادەم بالالارى بەختلى بولسىنلار ئىدى» دىگەن فىكىردەن تۇغان فىلانترو پىيا (جەمعىيەتى خەيرىيەچىلىكدە) دا يوق. مۇندا نەرسە بولاچاق بولسا، ،شۇنىڭ نىچۈك بولاچاغىن ھەم نى سەبەبلى بولاچاغىن كورسەتۈگىنە بار.

بو كاممونيزم بلەن خيالى سانسيياليزم ئازاسنداغى ئايرمالارنڭ برسى سۇكعى كاممونيزمنڭ عيلمى بولووى بولسا، ئيكنچسى ئيشچىلەر باشنا تابيعى رەوشدە كرگەن تابيعى بر نەزارييە، تابيعى بر تلەك، ئانڭ مەيدانغا كيلووىنە تيرەن ئۇشانچ بولووندادر.

2 ــ عيلمى كاممونيزم ياكى ماركسيزمنڭ نيگزلەرى.

عيلمى كاممونيزمنى «ماركسيزم» ديب دە يۇرتەلەر. چۈنكى بو فەننى نيگزگە ئوترتوچى كشى كارل ماركسدر.

عيلمى كاممونيزم ئۈچ ئۇلشدەن جيىلا:

1 ــ ماتيريياليزم دييالىكتيكاسى ميتودى.

«ماتيريياليزم دييالىكتيكاسى ميتودى» ديگەن سوز ئيشتر قولاقعا چيترەك سوز. ئانڭ نەرسە ئيكەنن، بو سوزنڭ نەرسە ئاڭلاتقانن قسقاغنا رەوشدە بولسادا بلب كيتيك.

ئا ــ ئيڭ ئەووەل «ماتيرييالىزم» سوزىنڭ نەرسەنى ئاڭلاتقانن بليك.

خالق تلندە هەر واقتدا «ئاللا قوشماسا بولماس ئەلى، ئاللا بويرسا ياكعر ياوار؛ ئاللا قوشسا ئيگن ئوكار» ديگەن سوزلەر يۈرى موللالار سوزىنە ئۇشانغان كشىلەر ئوزلەرى تلەگەنچە بر نەرسەدە ئشلى ئالميلار. ئالار ئاللاقو للارى، ئالارنڭ ئيختييارلارى-воля لارى بەيلەنگەن، ئالار كۈچسز ديب ئويليلار. جيردەگى ئولەنلەر، ئاغاچلار، سولارنى-قسقاسى بوتن نەرسەنى ئاللا يارانقان ئيمش. هيچ بر نەرسە ئاللا قوشماغانچا بولمى ئيمش. بوتن نەرسەنى ئيدارە (управлять) ئيتوچى مەعنەوى بر زات بار. ئول كوزگە كورنمى، قولغا تۇتلمى، قولاققا ئيشتلمى، تەمى سيزلمى. بو زات جير، ئاي، قوياش هەم باشقا نەرسەلەر بولماس بۇرۇن ئۇق بولغان هەم دۇنيا بتكەچدە ئول بولاچاق. ئول

ئوزى تلەگەن بر واقتدا دونيانى بتىرە ئالا»، ديلەر. بولاى ئويلاوچى كشىلەر قاراشىندا بوتن ئوزگەرشلەرنڭ (كوزدەن، سوڭ قش، بولووى، قشدان، سوڭ ياز، ئەيازدان، سوڭ جەينڭ كيلووى شيكللى) توب سەبەبى ـ بايا ئەيتكەن مەعنەوى بر زات بولا.

بو قاراش دينچىلەر قاراشى در.

بو قاراشقا ئوشاعان ئيكنچى تورلى قاراش دا بار. ئول قاراشنى مەيدانعا قويعان كشىلەر 18 نچى يوزدە يەشەگەن فەيلەسوفلار در. ئالار: «ئاللايوق، بوتن نەرسەنڭ حوجاسى ئاللا ديب ئويلاو ئاقلسزلق در. دونيانى ئيدارە ئيتوچى، كشىلەرنڭ تركلگن ئالعا جيبەروچى كوچ ـ ئاقلدر، ياكى روحدر. ئاقل ياكى روح هەر واقتدا ئالعا كيتب تورا، ئول ئادەملەرنڭ تركلگندە يولباشچىلق ئيتە، ئادەملەرنڭ تركلگى ئاقل قوشقانچا بولا» ديەلەر.

دونيانڭ حوجاسى ئاللا ديگەن كشىلەردە، تركلكنى ئالب باروچى كوچ روح، ئاقل دييوچىلەردە توبدەن قاراعاندا، بر توسلى ئويلايلار. شونڭ ئوچن بو قاراش كشىلەرنڭ هەر ئيكى تورلسن (ئالار بوتن نەرسەنى ئيديە، ئاللا، روحقا بەيلەگەنگەكورە) ئيديالسلار ديب ئاتيلار.

بو ئيكى قاراشدان باشقا ئوچنچى قاراش دا بار. ئول شوندان عيبارەت:

«دونيادا بر نەرسەدە بر سەبەبسز بولمى، بولماعان هەم بولمايچاق. ئول سەبەب ماتەدر. ئادەمنڭ ئيحتيارى ئيركلى توگل. ئانڭ ئيحتيارى ماتەگە بەيلەنگەن. ئادەمنڭ جانى، ئويلارى بر ياقدان ماتەدەن ئوسقان تابيعەتكە، ئيكنچى ياقدان، كشىلەرنڭ ئوز ئاراسندا نەرسە جيتشدرگەندە توعان موناسەبەتلەرگە (بەيلەنشلەرگە)

باغلانغان». بۇلاي قاراۋچىلار بۈتۈن نەرسەنىڭ تۈب سەبەبى ماددە دېگەنگە كۆرە، ئۇلارنى ماتېرىيالىستلار، ياكى ماتېرىيالىسلار دېب ئاتايلار. ماتېرىيالىسلارنىڭ قاراشلارىن ھەم ئۇلارنىڭ تەعلىماتلارىن ماتېرىيالىزم دېب ئاتايلار. ماركسىستلار — ماتېرىيالىسلاردۇر.

تەن بىلەن جان، ماددە بىلەن روھ ئاراسىندا نېندى بەيلەنىش بولغانىن ئاڭلارغا تىلەۋ ئېسكى يۇنانىستان فەيلەسوفلارى زامانىندوق بار ئېدى. قايسى بىر عالىملەر بۈتۈن نەرسەنى جان ئېدارە ئېتە، بۈتۈن نەرسەنىڭ نېگىزى جان دېب ئويلايلار. شول ئۇق ۋاقتدا ئېكىنچى فەيلەسوفلار ھەر نەرسەنىڭ نېگىزى تەن دېيىب ئۇشانالار ئېدى.

«جان» بىلەن «تەن»، ئېكىنچى تۈرلى ئەيتكەندە، روح بىلەن ماددە ئاراسىنداعى مۇناسەبەت نېچىك؟ بۇ ئېكى نەرسەنىڭ قايسى كۈچلىرەك: جان تەنگە خىزمەت ئېتەمى، ئەللە تەن جانغا خىزمەت ئېتەمى؟ رېۋا-لىيۇتسىيە بولسىن دېگەن، ئۇي رېۋالىيۇتسىيەنى تۇدۇرامى، ئەللە رېۋا-لىيۇتسىيەنىڭ مەجبورى بىر ئىش بولۇوى بىزنى «رېۋالىيۇتسىيە بولرغا تىيىش» دېب ئويلاتامى؟

ماددەدەن روح تۇۋامى، ئەللە كىرىسىنچە، روھدان ماددە تۇۋامى؟ بۇ مەسئەلەلەرگە دۇرىست جەۋاب بېرىر ئۈچۈن ئېلىك ئەۋۋەل بىز شۇنى بىلەيك:

فەن ئادەمنىڭ قۇدرەت بىلەن بالچىقدان ياسالغان بىر نەرسە بولماغانىن كۆرسەتە. ئۇل بىز بىلگەن تابىيعەتنىڭ بىر كىسەگى، تابىيعەتدەگى تۈرلى ئىشلەر نېندى قانونلارغا بويسىنسا، ئادەمدە شولوق قانونلارغا بويسىنا. بىز كۆرگەن دۇنيادەگى ئىشلەرنىڭ ئېڭ زور ئۆلۈشى ماددى ئىشلەر بولغانىن، روحانى ئىشلەرنىڭ سېزىلمەسلىك دەرەجەدە ئاز بولغانىن كۆرەب تۇرابىز. جىر شارى قۇياشدان ئايىرىلب قاتى بىر

حالگه کیلگەنچه، جیر یوزنده ئادەم یوق ئیدی. جیر قاتقاندان ،سوك سولار، ئوسملکلەر پەیدا ،بولدی، تۆرلی حەیوانلار چقدی. ،شول حەیوانلار ئاراسندا ئادەمدە مەیدانعا کیلدی. دیمەك: باشدا ماتدە ،بولدی، ماتدەدەن ،روح ،تودی.

،روح، ،ئوی، فیکر ئۆزئگنه کۆن کوره تۆرعان بر نەرسه توگل. ،روح تەن بولسا بولا، تەن بولماسا ،بولمی.

کشنئنك ،ئویلی ئالووی ئۆچن باش بولرعا، باش ئچنده میی بولرعا کیرەك. شولای ئیتب مۆندادا جاننك تەندەن توعانن کورەبز. ماتدە، تەن جانسزدا یەشی ئالا، ئه جان تەنسز یەشی ئالمی. ئەگەرده تری بر کشئنك قولن قولعا، باشن باشقا بۆتارلاب تاشلاسالار، جان ،شول سیکونتدا یوققا چعا. ئەگەرده بۆتارلانعان ئەعزالارنی ئەووەلگی حالئنه قایتاررعا مۆمکین بولسا، روحدا شوندائوق کیری قایتر ئیدیده، کشیده بورنعئچا ،ئویلی باشلار ئیدی.

ئەلئگه قەدەری ئەیتلگەن سوزلەرنی جیعاندا ،مۆنه ،شول نەتیجه چعا: ،روح ماتدەدەن باشقا یەشی ئالمی، ماتدە روحدان باشقادا یەشی. ماتدە روحدان ئەووەل ،بولدی؛ ،روح یاحشی ئۆیشدئرلعان ماتدەنك بر سیفاتی.

ماتدە ـ ئانا ،روح ـ بالا؛ ماتدە ـ تاوق، ،روح ـ یۆمرقا. ماتدە روحقا خزمەت ئیتمی، ،روح ماتدەگه خزمەت ئیته. ،مۆنه ،بو قاراش مارکسیزم یاکی عیلمی کامموونیزم قاراشیدر.

ئیندی کشئلك جەمعییەتئنه کیلیك.
ئادەملەر تۆرمئشندا نەرسەلەر کورەبز؟

،تۆرمش قاینی. ،بوجەمعییەتده نیگنه یوق! برەولەر ئالا، برەولەر ساتا، برەولەر کیتاب یازا، برەولەر نۆتق سۆیلی؛ مۆندا دین‌دە، فەلسەفەدە، ئەحلاقدا، مەنایع نەفیسەده بار.

مۇندا زاكون، تۈرمە، دەولەت، ھاكىمىيەت، بايلىق يارلىلىق، بورژووا، پرالېتارى، سىنفى تارتىش، تالاش، مۇسابەقە، زاۋود، فابرىكا تاعىن ئەللە نەرسەلەر، ئەللە نەرسەلەر بار. مۇنە بۇ چووار كارتىنانىڭ باشىدا ئاگلاپ بولماسادا كۆرۈنگەن بۈتۈن نەرسەلەرنى ئىكى تۈرلۈگە بولەرگە مۇمكىن. بۇ ئىشلەرنىڭ بىر تۈرلۈسى ماددى، ئىكىنچى تۈرلۈسى روھانى ئىشلەر.

بۇ تۈرمىشنى شول ھالگە كىتىرگەن نەرسە ماددەمى، ئەللە روھمى؟ ئىدېيالىستلار «ئادەملەر ئويلىلار، ئىشلىلەر، تىلىلەر. بۇلارنىڭ بۈتۈن ئىشلەرى باشلارىنداعى فىكر بويىنچا ئىشلەنە. دۇنيانىڭ ھوجاسى، بۈتۈن تىركلىكنى ئالعا ئالىپ بارۇچى بىردەن بىر كۈچ ــ فىكر، ئويدىر. ئادەملەر باشىنداعى فىكرنىڭ ئۆزگەرۈوى جەمعىيەت تۈرمىشىنىڭ ئۆزگەرۈوىنە سەبەب بولا. ئەگەردە دۇنياعا بىرەر داھى ياكى پەيعەمبەر چىعىپ، دۇنيادا «مۇنە بۇلاي تۈرۈعا كىرەك» دىيسە جەمعىيەت تۈرمىشى ئۆزگەرە ئالا، ئۆزگەرە ئالاعىنا توگىل، تىركلىك ئۆزگەرىرگە تىيىشلى بولا» دىيلەر.

باشىدا عەرەبستان ئىلىندە، سوڭعا تاپا ئافرىكا قىتعاسىندا، ئازىيەنىڭ كوب ئورۇنلارىندا، نىھايەت ياوروپاعا ئىسلام دىينىن تۈرلى يوللار بىلەن تارانقان مۇھەممەدنىڭ تەرجىمەئى ھالىندە (سىيەرۇنەبىدە)، ھەدىسلەردە، قۇرئاننىڭ كوب ئورۇنلارىندا شوشى نەرسەلەر سۆيلەنە: عاد، سامود، لوت، بەنى ئىسرائىل قەوملەرى تۈرلى بوزۇقلىق ئىتەلەر؛ ئاتا ئولنى، ئانا قىزنى بىلمى. ئادەملەرنىڭ تىركلىگى مۇشكىللەنە. «گۇناھ» كوبەيە. نىھايەت ئاللا ئۆزىنىڭ پەيعەمبەرىن جىبەرىپ ئادەملەرنى ياخشىلىققا ئۈندەتە. ئەگەردە ئادەملەر رەسۇللەرنىڭ سوزلەرىن تىڭلامىيچا بوزۇقلىقدا دەوام ئىتسەلەر، ئاللا عەزاب جىبەرىپ ھالقنى ھەلاك ئىتە،

مۇحەممەددە ،شوندی پەیعەمبەرلەرنڭ برسی. ،ئول ئاللا بلەن کیگەش ئیتکەچکنە کشلەرگە ئەیتە. ئاگارعا مۇهیمرەك ئش تورسندا «وەحی» کیلە. ئارتق مۇهیم مەسئەلەلەردە مۇحەممەد کوککە منب ئاللا بلەن کیگەش ئیتە (میعراج مەسئەلەسی). ،ئول «سوز، وەعەز بلەن دۇنیانی تۈزەترگە جیبەرلگەن» کشی.

مۇنا ،بو دینی قاراشلارنڭ تۈبی ئیدیالیزم فەلسەفەسدر.

ئیدییالیزم ،یولی بلەن کیتکەندە، ئاللانعنا توگل، شەیتاننیدا ئوزگنڭ حوجاڭ ئیتب ئویلارعا ،توری کیلر. ،مۇنە ،بو قاراش ساف ئیدییالیزم قاراشی. ،بو قاراش فەن دۇنیاسندا حەزرگی کۈندەدە بار ئەلی. ،بو قاراش نەتیجەدە ئاللا، کەرامەت، مۇعجیزە کبك هەر تۈرلی حاریقلعادە ئشلەرگە ئۇشانونی تییشلی یاساب چعارا. ،بو قاراش ــ بلمسزلك، ئەللە نیندی یەشنرنلك، قارانعنلق چوقرنا ئوستری. ،بو قاراش ئادەملەرنڭ فیکرن، قووەئی ئیجتییارییەسن ئاعولی.

عیلمی کاممونیزم ،بو قاراشنڭ یاگلش بولوون ئیسبات ئیتە. دۇنیانڭ، جەمعییەتنڭ تۈزلنشندەگی نیگز ــ ماتدەدر.

ب ــ دییالیکتیکا، ماتیرییالیزمنڭ نەرسە ئیکەنن بلدك. حەزر «دییالیکتیکا»نڭ نەرسە ئیکەنن ئاگلارعا ،ترشب قاربق. «دییالیکتیکا» دیگەن سوز ئیسکی گریکلەر (یونانستان کشلەری) تلندەن ئالنعان سوزدر. ،ئول سوز کۈرەشدرو چنڭ ئوز سوزن قووەتلی تۈرعان دەلیللەرنی بر تەرتیب بلەن کیتەرە بلو ئوستالعی دیگەن مەعنەگە ،توری کیلە. دییالیکتیکانی ئیجاد ئیتکەن کشی زینون (Зенон)در. زینون بەحسلەشوچی کشنی ئوز سوزنە قارشی بولعان نەتیجەلەر چعارتب جیگە ئیدی. دییالیکتیکا سوزی ئیکنچی ئورندا فەلسەفی بر تەعلیمات ئیسمی ،بواب یوری. بز مۇندا دییالیکتیکانی ئیکنچی مەعنەسندە ئاگلیبز.

بۇرنعى فەيلەسوفلار تابىعەتدە، كشىلەر جەمعيەتىدە مەڭگۈ ئۆزگەرمى، مۇندان مىڭ يىل ئەووەل بر تۈسلى بولعان نەرسە، ھەزرگى كۈندەدە شولوق تۈسدە، شولوق رەوشدە ھەم كېلەچەكدەدە ئۆزگەرمەس، شونداق ئوق بولىب دېيب ئويلىلار ئىدى.

گيگل (1770 نچى يىلدا تۇعان، 1831نچى يىلدا ئۆلگەن نېمس فەيلەسوفى) ھەم ئانىڭ سوڭىندا كېلگەن عالىملەر (بىگرەكدە ماركس بلەن ئەنگلس) بر نەرسەنىڭ، مەڭگۈ يەشەمەگەنلىگىن، كېچە بولعان نەرسەنىڭ بوگن بولماعانلىعىن، بولرعا مۇمكىن توگللىگىن ئىسبات ئىتدىلەر. «دۇنيا ئەزر نەرسەلەردەن جېيلعان بر نەرسە توگل. دۇنيا بر توقتاوسز بولىب تۇرا تۇرعان ئۆزگەرشلەردەن عىبارەت. بو ئۆزگەرشلەر ئۈچندە بردە ئۆزگەرمى كبك كورنگەن نەرسەلەردە، بو نەرسەلەرنىڭ بزنىڭ مىيىمىزدەگى شەولەلەرىدە (تەسەووەر ــ Понятие) توقتاوسز ئۆزگەرب تۇرالار، توقتاوسز مەيدانعا كېلەلەر، توقتاوسز مەيداندان كىتەلەر. دىيالىكتىكا فەلسەفەسى ئالدندا ئۆزگەرمى تۇرعان برگنە نەرسەدە يوق. بو فەلسەفە مەڭگۈ ئۆزگەرمى تۇرعان ئىنگى بر نەرسەنى بلمى. بوتىن نەرسە ئۆزگەرب، ھەرەكەتلەنىب تۇرا. بوتىن نەرسە بر رەوشدەن چعب ئىكنچى رەوشكە كرب تۇرا. بو ئۆزگەرشلەرنىڭ تۈب سەبەبى نەرسە؟ بو سوئالعا تۈرلىچە جەواب بىرەلەر:

1 ــ دىنچىلەر ــ ئاللا، دى.
2 ــ گيگل ھەم ئانىڭ شەكرتلەرى ــ بۈيك روح، ئاقل/(разум) دېيلەر، } ئىدىيالىستلار.
3 ــ ماتېرىيالىستلار ــ ماتدە دېيلەر.

«بوتىن نەرسە، ئۆزگەرب تۇرا. بو ئۆزگەرشلەرنىڭ تۈب سەبەبى ماتدە» دېيب قاراوچى فەلسەفى قاراش ماتېرىيالىزم دىيالېكتىكاسى

بولا. بۇر نەرسەنى تيكشرگەن واقتدا ،شوشى نۇقتادان قاراب تيكشرو ماتيرىياليزم دييالېكتيكاسى ميتودى بلەن تيكشرو بولا. عيلمى كاممونيزمنىڭ نيگزى، ماتيرىياليزم دييالېكتيكاسى ميتودى‌در. ئانىڭ باشقا ئۇلشلەرى ،شوشى نيگزدەن تارالعان تارماقلاردر.

2 ــ تاريحى ماتيرىياليزم.

عيلمى كاممونيزم ياكى ماركسيزمنىڭ ئيكنچى ئۇلۇشى تاريحى ماتيرىياليزم، ئيكنچى سوز بلەن ئەيتسەك، كشىلىك دۇنياسىنىڭ تاريحن ماندە نۇقتاسندان قاراب ئاڭلاودر. كارل ماركس دييالېكتيكا ماتيرىياليزمى ميتودى بلەن كشىلەر دۇنياسىنىڭ تاريحن تيكشىررگە،يول سالدى. تاريحنى ماندە نۇقتاسندان ئاڭلاو قسقاچاعنا ئەيتكەندە شولاى: كشىلەرنىڭ ،تۇرمۇشى (бытие) بارهەم ئالارنىڭ ئاڭى، فيكرى (сознание) سى بار. ،تۇرمش ئاڭ، فيكرگە قاراب يۇرمى، بەلكى كيرىسنچە ئاڭ،-فيكر تۇرمشقا قاراب بولا. كشىلىك جەمعييەتىنىڭ تاريحن، ئانىڭ ئوسىشن ئاڭلار ئۇچن كشىلەرنىڭ ماندى تۇرمشلارن تيكشىررگە كيرەك. جەمعييەتنىڭ تركلىگنده نيگز، ،بو جەمعييەتنىڭ ماندى نەرسە جيتشدىرو كۇچلەرىدر. بر دەوردەگى نەرسە جيتشدىرو مۇناسەبەتلەرى هەم كشىلەرنىڭ دۇنياعا قاراشلارى، ،شول دەورنىڭ نەرسە جيتشدىرو كۇچلەرىنە قاراب بولا. ئادەملەرنىڭ نيىمدىگنە ئۇيلارى، ئيدبيەلەرى بولماسن، ئالارنىڭ تامرى ماندەدر. ماتيرىياليست كشى بيلىگىلى بر دەوردە يەشەگەن كشىلەرنىڭ فيكرلەرى نيندى ماندى تامردان تارالعانلىعن كوررگە تييش.

تاريحى ماتيرىيالزم نەزارىيەسىنىڭ بر ئۇلۇشى ،سينفى كورەش نەزارىيەسىدر. كشىلىك جەمعييەتى تاريحىنىڭ بيك ،زور ئۇلۇشى

باشىدان ئاخىرىغا قەدەر، سىنفى كۈرەشدەن عيبارەتدۇر. كارل ماركس تارىخنى ماددە نۇقتاسىدان قاراپ تەكشۈرۈ بىلەن ئانى نىق نىگىزگە ئولتۇرغۇزغان فەنگە ئايلاندۇردى.

3- ماركسنىڭ ئىقتىسادى تەعليماتى. عيلمى كامموننزم ياكى ماركسىزمنىڭ ئۈچىنچى بۆلۈشى ئىقتىسادى تەعليماتدۇر. نەزارى ئىقتىساد (Политическая экономия) دا كىشىلەرنىڭ ئىقتىسادى تۇرمۇشلارىن تەكشۈرگەندە دىيالېكتىكا ماتېرىيالىزمى مېتودىن قوللانغان عالىملەرنىڭ بىرىنچىسى كارل ماركسدۇر. ماركس ئىقتىساد نەزارىيەسىن تۈپلى، نىق نىگىزگە ئولتۇرغان فەنگە ئايلاندۇردى. ئول ئەللە نى قەدەرى ياخشى نەزارىيەلەرنى مەيدانغا قويدى. ماركس كىشىلىك دۇنياسى ملىك يىللار بويىنچا جاۋاب تاپا ئالماغان سۇئاللەرگە دۇرۇست جەۋاب بيردى. ئانىڭ يوعارىدا سانالغان ئۈچ بۆلۈشدەن جىيىلغان تەعليماتى (عيلمى كامموننزم) ئىلىك زور فەيلەسوفلار، ئىقتىساد عالىملەرى ھەم سانسىيالىسلارنىڭ فىكرلەرىن تۈگەللەپ، تەمام ئىتىپ، نىقلى نىگىزگە ئولتۇرتۇدان عيبارەتدۇر. ئول شۇنى تەعليماتىندا نىمس فەلسەفەسى، ئانگلىيە نەزارى ئىقتىسادى، فرانسوز سانسىيالىزمى بىرگە جىيدى. بۇ ئۈچ بۆلۈشنى بىرگە قوشۇپ ئادەملەرگە تۈگەل ھەم دۇرۇست قاراش بيردى.

عيلمى كامموننزمنىڭ نىندى كىسەكلەردەن جىيىلغانىن، بۇ كىسەكلەرنىڭ ھەر قايسى بىلەن بىك فىسقاعىنا تانىشقاندان سوڭ، ئالارنىڭ ھەر قايسى بىلەن كىڭرەك ئىتىپ تانىشىرعا تىيىشلىبىز. مۇنىڭ ئۈچۈن، عيلمى كامموننزمنىڭ نىگىزى بولعان دىيالېكتىكا ماتېرىيالىزمى مېتودىندان باشلىق.

3ـ دىيالىكتىكا ماتىرىيالىزمى مىتودى.

1ـ ئىسكى مەنتىق هەم دىيالىكتىكا مەنتىقى

(Логика формальная и диалектичєская)

كشى بىلگنلى بر مۇحىت (среда) هەم شەرائىت ئچندە يەشى. كشىنىڭ ئاڭ بلەن فىكرى، دۇنيانى ئاڭلاوى، شوشى مۇحىت بلەن شەرائىتقا قاراب بولا. كشى كورگەن، تۇتقان، ئاشاعان، كىينگەن نەرسەلەرنى مىيىنە ئالا بارا. ئانڭ باشندا ئوزى كورگەن نەرسەلەر توروندا بر ئاڭ، بر ئوى، بر بلمى بولا. بو نەرسەلەرنڭ سورەتلەرى ئانڭ باشنا كرب قالا. كشىنىڭ كوزىنە كوب نەرسەلەر بردە ئوزگەرمىچە تۇرعان كبك، ئە قايسى بر نەرسەلەر ئازمى، كوبمى ئوزگەرگەن كبك كورىنە. قايسى بر نەرسەلەر ئاراسندا بەيلەنش بار كبك، قايسى بر نەرسەلەر ئاراسندا بەيلەنش بۇتنلەى يوق كبك كورىنە. كشىنىڭ تىرە ياعنداعى نەرسەلەرنڭ بارىسىدا كشىنىڭ مىيندە بىلگنلى بر رەوشدە ئشلەنب، ئول نەرسەلەر توروسندا بر ئاڭ، تەسەۋور (представление) قالا. هەر نەرسە توروسندا بىلگنلى بر ئاڭ بولو سەبەبلى، كشىنىڭ باشندا دۇنيا توروسندا بر كارتىنا تووا. لاكىن بو كارتىنا كوب واقتدا چن نەرسەگە قاراعاندا باشقاراق بولا. ئەگەردە كشىنىڭ باشنداعى كارتىنا، بو كارتىنانى توودرعان نەرسەگە قاراعاندا باشقاراق بولماسا، كشى دۇرست ئويلاوچان بولا. مۇندى كشىنىڭ باشى، مىيى، نەرسەلەرنى دۇرست كورسەتە تۇرعان ياحشى كۆزگىگە ئوحشاترعا مۇمكىن. كشىنىڭ تركلىگى ئۇچن، ئانڭ باشنداعى كارتىنا بلەن بو كارتىنانى توودرعان نەرسە ئاراسندا ئايرما بولماوى ياحشى. چۈنكى كشى دۇنيادا هەر واقت كۆرەشب تۇرا. ئول ئوزى كۆرەشە تۇرعان نەرسەنى دۇرست ئاڭلاماسا، ئانڭ كۆرەشى فايداسز، نەتيجەسز بولا.

تركلك، دۇنيا بيك نارۋاو، بيك چۇباردر. شولاى بولسادا تركلكدەگى بۇتن حاللەر، بۇتن واقيعەلەر، بۇتن حادىسەلەر (явлепие) لار بيلگىلى بر تەرتيبكە بويسۇنالار، بيلگىلى بر تەرتيب بلەن بولالار. واقيعەلەر، حاللەر، حادىسەلەر بويسنعان تەرتيب، ئۇزۇنىڭ شەولەسن، كارتيناسن كشۇنىڭ ميىۇنە ئورنلاشتدۇرا. ئۇل تەرتيبنىڭ سورەتى ميگە تۇشە. بو نەرسەلەرنىڭ بر تەرتيبكە بويسۇنولارى شيكللى ئوك، باشداعى ئۇى، فيكرلەر، ئيدىيەلەرد. بر تەرتيبكە بويسۇنرعا تييشلۇلەر. ئيدىيەلەر ئاراسنداعى تەرتيب بو ئيدىيەلەرنى تودرعان نەرسەلەر ئاراسنداعى تەرتيبكە ئوشاعان بولرعا تييش. ئەگەردە شولاى بولسا، كشى دۇرست ئويلاوچى بولا. دۇرست ئويلارعا ئۇيرەتوچى نەرسە (فەن) مەنتيقدر (لوگيقا). فارمالنى لوگيكا ياكى ئيسكى مەنتيق بر نەرسەنى ئيكنچى نەرسەدەن، شولاى ئوق بر نەرسە تورۇسنداعى ئاڭنى (بر نەرسەنىڭ كشۇنىڭ باشنداعى سورەتن) ئيكنچى نەرسە تورۇسنداعى ئاڭدان (ئيكنچى نەرسەنىڭ كشۇنىڭ باشنداعى سورەتندەن) بيك جنتكلەب ئايۇررعا ئۇيرەتە. ئۇل نەرسەلەرنى بربرسندەن ئايرعان واقتدا، ئۇل نەرسەلەرنىڭ هەر واقتدا بولا تورعان سيفاتلارن ئالا. ئاڭدا، فيكردە فارشلق (تەناقز — противоречие) بولماسن دى. ئۇل بر واقتدادا ئوزگەرمى تورعان حەقيقەت تابارعا، ئۇل حەقيقەتنى هەر واقتدا، هەر شەرائيت ئچندە يولباشچى ئيتب ئالرعا ئويلى.

1 — فارمالنى ياكى ئيسكى لوگيقانىڭ برنچى زاكونى هەر نەرسەنىڭ ئوزى بلەن تيگز بولووى زاكونىدر. بو زاكوننى ئورس تلندە закон тождества ديب ئاتيلار. ئا = ئا. «ئا»، «ئا» عنا بولا. «ئا» نىڭ «ئا» دا «ب»دە بولووى مۇمكين توگل. هەر نەرسە ئوزۇنەگنە تيگز، هەر نەرسە ئوزۇگنە بولا.

2 ــ فارماللى لوگيقانڭ ئيكنچى زاكونى ــ برنچى زاكوننڭ دەۋامى ديەرگە يارى. (Закон противоречия) ئول زاكون، قارشىلق زاكونى ديب ئاتالا.

«ئا» «ئا» دا «ئا» توگلدەبولا ئالمى. جير- جيردە ئوت شارى دا بولا ئالمى. كاپيتال-بايلاق دا، يارلىلق دا بولا ئالمى. فيكردەگى قارشىلق- خەتا.

3 ــ ئۈچنچى زاكون شولايدى: بر نەرسە يە «ئا» بولا، يە «ئا» بولمى. بر نەرسە «ئا» دا «ئا» توگلدە بولمى. بو زاكوننى روسچا Закон исключенного третьяго ديلەر.

بو زاكونلارنڭ ئيكنچىسىدە، ئۈچنچىسىدە ياڭلشدر. چۈنكى هەر نەرسە ئۆزگەرب تۇرا. شولاي بولغاچ، بر حادىسە (явление) ياكى بر نەرسە بر واقتدا بر تۈسلى بولسا، ئيكنچى واقتدا ئيكنچى تۇرلى بولا ئالا. ئاندان، سۆڭ، هەر نەرسە ئۆز تيرەسندەگى نەرسەلەر بلەن بيك نق بەيلەنگەن. بر نەرسەنى، ئانڭ باشقا نەرسەلەرگە نيچك ئيتب بەيلەنشن ئاڭلامى تۇرب، بلب بولمى. ئيكى كشى بر نەرسە تورسندا بر نەرسنە قارشى ئيكى تۇرلى سوز سۆيلى. شولاي بولسادا هەر قايسنڭ سوزى دۇرست بولوغا مۇمكين. ئۈستەلنڭ ئيكى ياغنا ئوترغان ئيكى كشنڭ برسنە ئۈستەلگە قويلغان ئستاكان ئچندەگى بال قاشغى ئوڭغا تابا، ئيكنچىسنە سولغا تابا ئاوشقان كبك كورنە.

جير هەم قاتى نەرسە، هەم سييق نەرسە، نيچك بول ئالاي؟

جيرنڭ تشقى قاتلاوى ــ قاتى، ئچكى قاتلاوى ــ سييق. بولارنڭ قايسن جير شارى ديب ئالامڭ؟ ئچنمى، ئەللە تشنمى؟ بيلگىلى، ئيكنسندە. شولاي بولغاچ، جير شارى قاتى دا، سييق دا بولب چغا.

بر نەرسەنىڭ نیرەن رەوشدە بلر ئۆچن، ئانڭ برگنە یاعن تیكشرو جیتمی. بر نەرسەنىڭ تیرەن رەوشدە بلر ئۆچن تورلىڭ یاقدان هەم ئومىب تورا تورعان بر نەرسە دیب تیكشرگە كیرەك. قارشلق مومكین بولماعان بر نەرسە توگل، بەلكی لازیم بولعان نەرسە، تورمش هامان ئوزگەرب تورا. بو ئوزگەرشلەردە هەر واقتدا قارشلق بار.

دیالكتیكا میتودی شولای ئوبلارعا ئویرەتە: هەر نەرسە ئوزگەرب تورا. هەر نەرسەنىڭ ئوزگەرب توروچی بر نەرسە دیب تیكشررگە كیرەك. هەر حادیسە (явление) توتقارسز بولب تورا تورعان ئوزگەرش هەمحە كەتنڭ процесс كیسەگی، بر تویمەسدگنە. هەر процесс نیڭ ئانڭ توعان مینوتندان باشلاب، بتكەن مینوتنافەدەری تیكشررگە، بو процесс نڭ توو رەوشن ئویرەنرگە. процесс، ئوزگەرش بیك تارقاو، كوب قانلاولی بر نەرسە بولسادا، ئول بر بوتن بولب، بو بوتننڭ ئایرم كیسەكلەرن توتا، كوره بلرگە كیرەك.

دیالكتیكا میتودن باشلاب گیگل مەیدانعا قویدی. ئول مینودنڭ توب جیری شوندا: كشی بر نەرسەنىڭ تیكشرگەندەن سوڭ بیلگلی بر نەتیجە چعارعاچدا ئش بتدی ئیندی، دیب ئویلاماسقاتییش. ئول، ئوزی تیكشرە تورعان نەرسەدە، چعارلعان نەتیجەگە قارشی بولعان كوچلەر، سیفاتلار ئزلرگە تییش. قسقاسی، تیكشروچی كشی، نەرسەنىڭ هەر یاقدان قاراب تیكشررگە تییش. دورست نەتیجە، بر برسننە قارشی بولعان ئویلارنڭ كورەشندەن سوڭعنا تابلا.

4 — دییالیكتیكانڭ نیگزلەری (توب پرینسیپلەری.)

دیالكتیكا میتودنڭ نیگزی ئیكی پرینسیپدر: 1) هەمە

نەرسە، ھەممە حادىسە ئاراسىندا ئورتاق بەيلەنىش بار. 2) ھەر نەرسە ئۆسۈپ، ئۆزگەرىپ تۇرا. سۈگىنى ئۆزگەرىش ئەووەلگى ئۆزگەرىشنى يوققا چىقارا. حەرەكەت، كۆرەش بولماسا يوقلۇق، ئۆلۈم مەيدانغا كىلە. توختاپ قالغان، ئايرىم يەشەگەن، حەرەكەتسىز بىر نەرسەدە يوق. ھەممە نەرسە بىر بىرسىنە بەيلەنگەن، ھەممە نەرسە حەرەكەت ئېتە، بار بولا، يوققا چىقا، ئۆسە، ئۆزگەرە. حەرەكەت ھەم ئۆسۈش، تۈرلۈك قارشىلىقلارنىڭ كۆرەشى يولى بىلەن بارا. كۆرەشۈچى كۈچلەر بىر بىرسىن ئىنكار (отрицать) ئېتەلەر. بىر حال ئورنىنى ئىكىنچى حال تۇتوا. ئەگەردە بىرىنچى حالنى مۇسبەت (положительный) دېسەك، ئانىڭ ئورنىنى كېلوچى ياكى حال نەفى (отрицание) بولا. لاكىن ئۆزگەرىش ھامان ئالغا بارا. بايا ئۆزى نەفى ئېتكەن حالنى ئۈچىنچى حال نەفى ئېتە. نەتىجەدە مەيدانغا ياكى بىر حال تۇوا. ئول ئەووەلگى ھەر ئىككى حالدەن ياخشىراق، يوقارىراق بىر حال بولا. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بۇ ياكى حالدە ئەووەلگى ئىككى حالنىڭ سىفاتلارى (черта لارى) ساقلانغان بولا. بىر نەرسەنىڭ بىر حالدەن ئىككىنچى حالگە كۆچۈۋى كىنەت بولا. ئاقتىرىلاپ جىيىلغان واق ئۆزگەرىشلەر دەورى ئورنىنى كىنەت ئالماشو دەورى كىلە. سان، سىفاتقا ئەيلەنە.

5 ـ ھەر نەرسە حەرەكەت ئېتە، ھەر نەرسە ئۆزگەرىپ تۇرا. بۈتۈن نەرسە ئاراسىندا ئورتاق بەيلەنىش بار.

بىزنىڭ كۆزىمىزگە كۆپ نەرسەلەر ئۆزگەرمەگەن كىبىك كۆرىنە.

تابىعەت ئۆزگەرەمى؟

بۇرۇنغى واقتلاردا ئايدا، قۇياشدا، يۇلدۇزلاردا حەرەكەتلەنمەي بىر ئورۇندا تۇرالار دىيىپ ئويلايلار ئىدى. فەن بۇ ئويىنىڭ ياڭلىش

بولعانلىعىن، قۆياش، ئاي، يۇلدزلارنىڭ ئەيلەنىب، حەرەكەتلەنىب تۆرعانلىعىن ئىسبات ئېتدى. ئادەملەرنىڭ ئۆزگەرىوون هەركم بلە.

6 ـ عۇمومىي بەيلەنىش.

دىيالىكتىكاچا ئوىلاو پرىنسىپلارىنىڭ ئىكىنچىسى ـ بۆتۆن نەرسە ئاراسىندا ئورتاچا بر بەيلەنىش‌در. نى ئۈچۈن ،سولڭ كىشىلەرنىڭ كوزىنە دۆنيادا ،بولب ياتقان نەرسەلەرنىڭ بر برسىنە بر تۆرلىدە بەيلەنىشلەرى يوق كوك كورىنە؟

فاراڭعى تۆندە بيك ئاز نەرسەنى كورب بولا. ئەگەردە كچكنە فانار يافتسن تۆشۈرسەڭ جىرنىڭ بر كەسەگى ياكى شەهەرنىڭ بر ئۆيى، ياكى يولنىڭ بر باعاناسى كورىنە. بۇلاردان باشقا نەرسەلەر بۆتۆنلەى دۆنيادائوق يوق شيكللى ،بولب قالا. كىشىلەرنىڭ ئاڭن قاراڭعى تۆنىنى نەرسەلەرنى ئايرم ـ ئايرم كورسەتە تۆرعان كچكنە فانارعا ئوشاتعا مۆمكىن. دۆنيا ،زور، كىشىنىڭ ئاڭى، باشى كچكنە. ،ئول بۆتۆن دۆنيانى بر يولى سيدىرا ئالمى. ،ئول دۆنيادا عى حاللەرنى بولگەلەب، واق كيسەكلەرگە ئايرب برەملەب تيكشىرگە مەجبور. شونارعا كورە نەرسەلەر ئاراسىندا بەيلەنىش بولماعان كبك كورىنە. حالبوكى دۆنيادا ئۆزىگنە، باشقا نەرسەلەردەن ئايرم يەشەگەن بر نەرسەدە يوق. بۆتۆن نەرسە بز ـ برسىنە بەيلەنگەن. تابيعەتنىڭ تۆرلى كيسەكلەرى بر ـ برسىنە توختاوسز تەئسير ئيتە. تابيعەتدە بولعان بر ئۆزگەرش بۆتۆن تابيعەتنىڭ ئۆزگەرىوونە سەبەب بولا (بر جيردە ئۆزگەرش ،بولو سەبەبلى بۆتۆن تابيعەتنىڭ نى دەرەجەدە ئۆزگەرىوى ئەلبەتتە، ئيكنچى مەسئەلە). ميسال ئاليق: سوڭعى يللاردا ئيدل، كاما، ئاق ئيدل بولارنداعى ئورمانلارنى كيسدىلەر. كيسلگەن ئورمان ئورنىنا ياڭا ئورمان ئوسدىرونى

قايىرتمادىلار، دىمەك تابىعەتنىڭ بۇ ئورنىدا ئۆزگەرىش بولدى. ئورمانلىق جىيرلەرنىڭ يالان قىرغا ئايلەنىشى سەۋەبلى، شول جىيرنىڭ يۇۋشىلىنگى ئازايدى. ھاۋا قۇرۇلاندى. ئىدىل، كاما، ئاق ئىدىل سايىقدى. پاراھودلار قىيىنلىق بىلەن يۈرى باشلادى. سۇ تۆبەندەگى قۇمنى چىغارغا، پاراھودلار يولىن تازارتىغا ئىھتىياج تۇدى. سۇ تۆبىن تازارتىر ئۈچۈن كوبىرەك ماشىنالار، بۇ ماشىنالارنى ئىشلەترگە ئەۋەلگىگە قاراغاندا كوبىرەك ئىشچىلەر كىرەك بولدى. ئەۋەلگى ئورمان ھەيۋانلارى بىتىپ ئالار ئورنىنا ياڭا ھەيۋانلار پەيدا بولدى. بۇ ئۆزگەرشلەر جىير يۈزىنىڭ باشقا ئورنلارندادا كوب ئۆزگەرشلەر تۇدردى. قۇرۇلىقدان كىلگەن ئاچلىق روسىيە بىلەن باشقا مەملەكەتلەر ئاراسىنداغى مۇناسەبەتنى ئۆزگەرتدى. . .

قىسقاسى دىيالىكتىكا ھەر نەرسە ئۆزگەرە، تابىعەت ھەم جەمعىيەتدەگى بۈتۈن نەرسەلەر بىر — بىرسىندە نىق بەيلەنگەن، بىر نەرسەنىڭ ئۆزگەرۇشى ئىكىنچى نەرسەلەرنىڭدە ئۆزگەرۇشىنە سەبەب بولادى.

بۇ نوقتادان قاراغاندا (باشقا نوقتادان قاراغا مۇمكىن دە توگل) شولوق ئۆزگەرشنى ئىجتىماعى تۇرمشدادا كورەبز.

كىشىلىك جەمعىيەتنى ھەر ۋاقتدا بىر تۈسلى تۇرامى؟ بۇ تۇرمشدا ئۆزگەرشلەر بولمادىمى؟.

1917نچى يىل فيۋرالىدا نىدەر نىكالاي پادشالىق ئىتدى. ئۇل ۋاقتدا روسىيە ئاليۇنلار، مۇرزالار، ئىرى جىر خوجالارى قولىندا ئىدى. فيۋرال رىۋاليۇتسىيەسى نىكالاينى بۈتۈن مىنىستىرلارى بىلەن بىرگە سىبىرىب تاشلادىدا، ئىش باشىنا بورژۇوازىيەنى مىندردى. شولوق يىلنىڭ ئوكتەبرندە پرالىتارىيەت بورژۇوانى بەرىب تۈشىردىدە، دەۋلەت ئىدارەسىن ئوز قولىنا ئالدى.

ئەووەلگى واقتلاردا (1861نچى يلدا كرەستيەنلەرنى ئازاد ئيتكەنگە قەدەرى) روسييەدە فابريكا، زاۋودلار، سەناعەت كاپيتاليستلارى يوق، ئول واقتدا ئرى جير خوجالارى بلەن سەوده كاپيتاليستلارى‌غنا بار ئيدى. تانندا بورنغىراق واقتدا ئالپاوتلار بلەن سەوده كاپيتاليستلارى‌دا يوق ئيدى. ئول واقتدا ئسلاۋيان خالقى كوچمه حالندە يەشى ئيدى. بورنغى يونانستان بلەن روما مەملەكەتلەرندە نيندى تورمش بولغانن يوعارىدا كورب ئوتدك. بورنغى مانغوللارنڭ باشدا كوچمه حالدە تركلك ئيتولەرى، ئالارنڭ دونياغا تارالب تورلى جيرلەردە ئوردا توزولەرى، آلتن ئوردا، قريم، قازان خانلقلارن مەيدانغا كيترولەرى، بو خانلقلارنڭ بتووى، يوقغا چغووى، نيهايەت ئوكتەبر ريۋاليوتسيەسى سوڭندا قريم-تاتار جومهورييەتلەرنڭ توزلووى جومهورييەتلەرنڭ توبندە سينفى تيگز ساللنووى؛ تاتارلارنڭ ئيجتيماعى، مەدەنى حەرەكەتلەرندە باشدا دينى، ئاندان سوڭ ميللى حەرەكەتنڭ ئزور ئورن توتووى، جەديد، قەديم نيزاعلارى، حەزرگى كوندە قەديم مەسئەلەلەرى بوتنلەى ئونتلغانلغى، هەممەسى — هەممەسى تاتار جەمعيەتنڭ ئوزگەرب توروون كورسەتە.

موندە بو دەورلەر برسى ئارتندان ئيكنچيسى كيلگەن. هيچ بر دەور مەڭگى يەشەمەگەن. بتكەن دەور ئورنن ياڭا دەور باشلانغان. شولاى بولغاچ كشيلك جەمعيەتنڭ تورمشى توقتاوسز ئوزگەرب تورغان بولب چغا.

بورنغى زاماننڭ ئش قوراللارى بلەن حەزرگى ئش قوراللارن چاغشترب قاراغز! بورنغىداغى تاش بالتا، سويەكدەن ياسالغان سوڭگلەر ئورنندا حەزر نەرسەلەر كورەسز؟ ملتق، پوليموت،

،توب، تا-كى، ئيليكتريك، تيليفون، مكلەب ئشچنى ئچنه ئالعان ،زور فابريك - زاۋودلارنڭ هەممەسى ،شول ئوزگەرش ئارقاسندا كيلب چققان.

فسقاسى، كشلك جەمعيەتىدە تابيعەت شيكللى ئوك ئوزگەرب تورا. ئادەملەرنڭ عادەت-عورفى، دينى، حەتتا فەننى قاراشلارىدا ئوزگەرە. ئيسكى ،تورمش ياكا ،ورمشقا ئوشامى، مەسەلەن حەزرگى زامانڭ پراليتارياتى بلەن بورنعى زامانڭ پراليتارياتى؛ يونان ئالپاوتى بلەن ،ئورس ياكى تاتار ئالپاوتى ئاراسندا ،زور ئايرما بار.

هەر تاريحى دەور ئوزنه مەحسوس قانونلارعا ،بويسنب ئوسە، ئوز قانونلارنا ،بويسنب هەلاك بولا. كشلك جەمعيەتنڭ ئوسشن ئاڭلار ئوچن هەر تاريحى دەورنڭ نيندى قانونلارعا بويسنعانن ئاڭلارعا، ،شول قانونلارنى كەشف ئيتەرگە كيرەك. ماركس كاپيتاليزم جەمعيەتنڭ ئوسش قانونلارن كەشف ئيتو ئارقاسندا واقحوجالقنڭ بتەچەگن، ئرى سەناعەتنڭ كوچەيووى، پراليتاريانڭ كوبەيووى، كوچەيووى، ئانڭ بلەن بورژووا ئاراسندا قارشلقلار چعاچاعى تورسندا ئالدان حەبەر بيردى.

«بر تاريحى دەور ئورننا ئيكنچى تاريحى دەور كيلە» ديگەن سوز «بر تاريحى دەور ئوزگەرمىچە تو ِادا كينەتكنه يوققا چعا. ،مونڭ سوڭندا، ئوزگەرمى تورعان ياڭا دەور كيلە» ديگەن سوز توگل. بر تاريحى دەور بتە ديگەن سوزنى بر دەور ئانزلاب ئوزگەرە- ئوزگەرە ئيكنچى دەور رەوشنە كرە ديب ئاڭلارعا كيرەك.

بز كاپيتاليزم دەورندەن ،سوڭ ساتسيياليزم دەورى كيلە ديبز. ،بو نى ديگەن سوز؟ كاپيتاليزم دەورى هيچ بر ئوزگەرمى بر نيچە

بلّلار ،تۇرب جيمنرنلەدە، ئانڭ ئورننا هيچ بر ئوزگەرشنى قابيل بولماغان سانسيياليزم دەورى كيلە ديگەن سوزمى؟ ئەلبەتتە يوق. هەر دەور ئەكرنلەب ئوزگەرب تۇرا، ،ئول ئوزگەرو سەبەبلى ئيكنچى رەوشكە كرە.

كاپيتاليزم دەورى بر نيچە دەورلەرگە (رەوشلەرگە) بولننە. باشدا سەودە كاپيتالى مەيدانغا چقا، ئاندان ،سوڭ سەناعەت كاپيتالى باشلانا. سەناعەت كاپيتالى ماليية كاپيتالنا ئەورنلە. نيهايەت دەولەت كاپيتاليزمى كيلب چقا. ،شونڭ بلەن برگە هەر تاريخى دەور كيلەچەك ياكا دەورگە زەمين، شەرائيت ئەزرلى، ياكا تاريخى دەور ئيسكى تاريخى دەوردەن تووا.

كاپيتاليزمنڭ ئاناسى فيياداليزم. فيياداليزم دەورندە تاوار جيتشدنرو سەودە كاپيتالن ،تودردى؛ تاوار ئالماشونڭ ئالغا كيتووى مانوفاكتورانى ،تودردى، مانوفاكتورا سەناعەت كاپيتالن، سەناعەت كاپيتالى ماليية كاپيتالن، ماليية كاپيتالى دەولەت كاپيتالن ،تودردى. شولاى ئوق كاپيتاليزم كامموني‌زمنى تودنرا.

فسقاسى، ئيجتيماعى ،تۇرمش حەرەكەت قانوننا بۇيسننا. ،ئول حەرەكەت ئيتە، ،ئول ئالغا بارا. بر تاريخى واقيعە ئيكنچى تاريخى واقيعانى، بر تاريخى دەور ئيكنچى تاريخى دەورنى تودنرا.

7 — قارشنلقلار كۆرەشى.

ئيجتيماعى ،تۇرمش ئوزننڭ ئوسنشندە، ئوزننڭ ئالغائانلاوندا، بر رەوشدەن چقب، ئيكنچى رەوشكە كروندە قارشنلقلار كورەشى قانوننا بويسننا. ئەگەردە جەمعييەت بلەن جەمعييەت كوچلەرى ئاراسندا قارشنلق بولماسا، ،بو قارشنلقدان بەرلنشولەر، تارتنشولار چقماسا، هيچ بر نەرسە حەرەكەتلەنمەس، هيچ بر نەرسە ئوزگەرمەس

ئيدى. قارشىلقلار كۆرەشى بولعان جيردەگنە تركلك بلەن حەرەكەت بار. حەيوانلارنڭ، ئواەنلەرنڭ ياحشىرا بارووننا سەبەب، ئولمەس ئۆچن كۆرەشدر. كۆرەش واقتندا جان ئييەسى (شولايوق ئوسملكلەردە) ئوزىنە كۆچ جييا، نعى، تۆرمش ئۆچن كيرەكلى بولعان سيفانلارعا حوجا بولا.

كشىلەر جەمعيەتىدە حەيوانلار دى ياسى كبك ئوك، تۆرر ئۆچن تابيعەت بلەن كۆرەشە، كۆرەش ئچندە ئانڭ تەجريبەسى ئارتا، قۆراللارى ياحشىرا، ئول ئوزىنە قارشى كيلگەن كۆچلەرنى جيڭەرگە ئۆيرەنە. كشىلەر جەمعيەتى بلەن تابيعەت ئاراسنداعى قارشىلقلار، كشىلەرنڭ ئالعا كيتولەرىنە كۆچلى سەبەب بولا. جەمعيەت تۆرلى سينفلارعا ئايرلعاچ، بو سينفلار ئاراسندا سينفى قارشىلقلار سينفى كۆرەشلەر تووا. بو كۆرەش واقتندا، كۆرەشوچى سينفلار ئوزلەرىنڭ ئالڭ، بلملەرن كيڭەيتەلەر. بورژوازييە سينفى فييادالار بلەن كۆرەشب نعتدى. ئول ياڭا جەمعيەت تۆزدى. پراليتارييات بورژووازييە بلەن كۆرەشب نعى. ئول ياڭا جەمعيەت تۆزى. قسقاسى، تابيعەتنڭدە، جەمعيەتنڭدە ئالعا كيتووىنە سەبەب كۆرەش هەم قارشىلقدر. قارشىلق ديگەن سوزنى بز مۆندا ميساللار بلەن ئاڭلاب كيتيك.

حەيوانلار تورىسندا سوز بارعاندا، «فلان حەيوان ئو ى يەشى تۆرعان مۆحيت تلەگىنە مۆوافيق رەوشكە كرگەن» ديلەر. ئورس تلندە (Данный вид животных присвособился) ديلەر. «مۆحيتكە قاراب ئوزگەرو» ياكى پريسپاسابلينييە ديگەن سوزنى نيچك ئاڭلارعا؟

ريۋاليوتسييە زامانندا ئاقلار كۆچلى واقتدا ئاق، قزللار كۆچ ئالعاچ قزل بولعان كشىلەرنى «حميليون» قۆرتى ديب ئاتادلار.

حمیلیون قۇرتی تۇرلی تۇسکه کره تۇرعان قۇرت. حمیلیون قۇرتی مۇحیت تله‌گەن تۇسکه کره‌ده، شول مۇحیت بلەن برگه کوب واقلار یەشی ئالا. ئاقلار بلەن ئاق، قزللار بلەن قزل بولعان کشی‌ده مۇحیتکه قاراب سەیاسی یۇزن ئوزگەرتە. دیمەك ئول دا مۇحیت تله‌گەن رەوشکه کره‌ده ئوزننه، شول مۇحیتنك عۇمری فەدەری بر عۇمر نەئمین ئیته.

سوفر تچقان جیر ئاستندا یەشی، ئانك بۇتن ئەعزاسی جیر ئاستندا یەشەرگه ئوکایلی رەوشده (مۇحیت تله‌گەن رەوشده) تۇزلگەن. ئوزننك مۇحیتی (جیر) یەشه‌گەن مۇتدەتده سوفر تچقان دا (ئانك جنسدەشلەری‌دە) یەشەیەچەك.

بالق سودا یەشی. ئانك بۇتن ئەعزاسی سودا یەشەرگه ئوکایلی رەوشدە تۇزلگەن. دیمەك بالق «مۇحیت تله‌گەن رەوشکه کرگەن». ئەگەر ده بالقنی جیرگه کومسه‌ك، تچقاننی سوعا تاشلاساك (بالق بلەن تچقاننك ئوکایلی مۇحیتلەرن ئالماشدرساك) شوندوق هەلاك بولالار.

تاعی بر میسال ئالیق:

جیر قۇیاش تیرەسندە ئەیلەنە. ئول قۇیاشقا بارب بەرلمی. چۇنکی جیر قۇیاش (بو ئورندا قۇیاشنی مۇحیت ئیتب ئالابز) نك کۇچ هەم خاسیيەتلەرنە موافیق تۇزلگەن. جیردە قۇیاش تیرەسندە ئەیلەنرلك سیفاتلار، خاسیيەتلەر بار. قۇیاشنك تۇرلی کۇچلەری (جازیبه کوچلەری)، بلەن جیرنك کۇچلەری (ئانك دا جازیبه کۇچلەری) ئاراسندا موازەنەت (راۋناۋیسییه) بار. موازەنەت (روسچا راۋناۋیسییه سوزن تاتارچا بەرابەرلك دیب ئاتارعا مۇمکین. لاکین بۇلای ئاتاو کوب ئاڭلاشلماو تودرچاق بولعانعا، عەرەب سوزن قوللانۇعا تۇری کیله) دیگەن نەرسەنی ئاڭلار ئۇچن، عادی ئولچەو ئالیق، ئولچەونك ئیکی تاباعنا بر ئاورلقدا ئیکی نەرسه (مەسەلەن بر ەر قاداق ئاورلقداعی تاش)

سالساق، تاباقلار بىر سىزىق ئۈستىندە تۇرالار، ئىككىنچى تۈرلى ئەيتكەندە، ئىككى تاباقتا سالىنغان ئىككى نەرسەنىڭ ئاورلىق كۈچلەرى ئاراسىندا «مووازەنەت» بولا. ئەگەر تاباقلاردا ئاورلىقلارنىڭ بىرسى يانىنا تاغى بىر نەرسە سالساق، تاباقلارنىڭ بىرسى ئۈستكە كۆتەرىلە، بىرسى ئاستقا تۈشە. عىلمى تىل بىلەن ئەيتكەندە، تاباقلاردا ئاورلىقنىڭ قارشوچى كۈچلەرى ئاراسىنداغى «مووازەنەت» جىمىرىلە. مووازەنەتنىڭ تۈرلەرىن تېكشىرگەندە، شوشى مىسال ئىسدە تۇتىلسا، مەسئەلە جىڭىل ئاڭلانسا كىرەك.

ئىندى كىشىلەر تۇرمىشىنا (كىشىلەر جەمعىيەتىنە) كېلەيىك. كىشىلەر جەمعىيەتى بىر نەرسە، روسچا ئەيتكەندە، بىر سىستىما. ئاگار عاسالقىندا تۇڭسا، ئىسسىدە يانىب ئۆلمەسكە، شونىڭ ئۈستىنە، ئاشارغا، ئىچەرگە كىرەك. شونىڭ ئۈچۈن، ئول «ئىشلى»، «نەرسە جىتىشدىرە». ئىككىنچى تۈرلى ئەيتكەندە، تابىعەتدەن ئۆزىنە كىرەك نەرسەلەرنى ئالا (ئاغاچ كېسىب، تاش چاعىب، بالچىقدان كىرپىچ ياساب ئۆيلەر، قارالتىلار سالا، ئېگىن چەچىب ئېكمەك حەزىرلى، جىتىن چەچىب كولمەك ـ ئىشتانلىق، سارىق ئاسراب ئۆيىق، بىيەلەى، پىما، تون حەزرلى). ئول شولاى تابىعەتكە تەئسىر ئىتە، تابىعەتنى ئۆزگەرتە. ئىككىنچى تۈرلى ئەيتكەندە «سىستىما» مۇحىتكە تەئسىر ئىتە. تابىعەت سالقىنى، ئىسسىسى، جىلداولى، قۇرغاقلىعى ياكى ياغمىرى بىلەن كىشىلەر جەمعىيەتىنە ئۆزىن تانىتا، جەمعىيەت ئۆلمەس ئۈچۈن (عەرەب كىتابلارىندا «ئۆلمەس ئۈچۈن تارتىشوچى» مەعناسىندا بۇرگەن «تەنازىعى بەقا» ئىستىلاحىن قوللانالار) ئەللەنى قەدەر ئىش ئىشلى، نەرسە جىتىشدىرە، تارتىشا. دىمەك، مۇحىت ئۆز نەوبەتىندە «سىستىما»عا تەئسىر ئىتە. قىسقاسى، تابىعەت بىلەن كىشىلەر جەمعىيەتى (سىستىما بىلەن مۇحىت) توقتاوسىز كۆرەشەلەر.

بۇ ئيكى نەرسە ئاراسىدا توقتاۋسز قارشىلق ھۆكم سۈرە. جەمعيەت ئۆزىنىڭ ترىكلىگىن ساقلار ئۈچن، تابيعەت مەجبور ئيتكەن تۈسكە كرگەن. تابيعەت بلەن كۈرەشرگە كيرەكلى كۈچلەرنى (قۇراللارنى) قولدا ئيتە. ئارتىشو نەتيجەسندە جەمعيەت قولنداعى كۈچلەر تابيعەت كۈچلەرىنە قارشى تۈررلق دەرەجەگە جيتە. ئيكنچى تۈرلى ئەيتكەندە تابيعەت كۈچلەرى بلەن جەمعيەت كۈچلەرى ئاراسىدا مووازەنەت تووا، شونڭ ئۈچن جەمعيەت هەلاك بولمى. شونڭ ئۈچن ئول ئۆزىنىڭ ترىكلىگىن ساقلاب كيله.

جەمعيەتنىڭ ئچكى تۈزلىشىنە كيلسەك، ئش بۇلاي تۈرا.

كشلەر جەمعيەتى ئۆي، تلەك، مەنفەعەتلەرى تۈرلىچە بولعان ئايرم كشلەردەن (فەردلەردەن)، ئايرم سينفلاردان جيىلعان. هەر كم، هەر سينف ئۆزى يارتقان، ئۆزىنە ئۆشاعان، ئۆزىنە كيرەك بولعان نەرسەنى تلى. تلەكلەر، مەنفەعەتلەر تۈرلى-تۈرلى-تۈرلىگىنە توگل، ئالارنىڭ كوبىسى قابما قارشى. بر سينف بر نەرسە، ئيكنچى سينف ئيكنچى نەرسە تلى. بو تلەكلەر يوعارىدا ئەيتالگەنچە بر-برسىنە قارشى بولالار (ئيكى تلەك، ئيكى مەنفەعەت ئاراسىدا قارشىلق بولا). شونڭ بلەن برگە هەر سينف ئۆزىنىڭ تلەگىن بولدرر ئۈچن، مەنفەعەتى قارشى بولعان سينفقا قارشى بولارعا ترىشا. بو ئۆرندا ئيكى ياقلى كيلىشو كىنگرەك بر نەرسە بولا. شولاي ئيتب ئارتىشوچى ئيكى كۈچ ئاراسىدا مووازەنەت تووا. بو مووازەنەت بر-برسىنە قارشى سينفلارنىڭ هەر ئيكەۋىنە يەشەرگە ئيمكان بيرە....

ئەگەردە هەر نەرسە ئۆزىنىڭ مۆحيطى تلەگەنچە تۈزلگەن بولسا، مۆحيت تلەگەنچە تۈزلگەن نەرسە هەلاك بولمى تۈرعان بولسا، مۆحيت بلەن سيستيما ئاراسىدا مووازەنەت بولسا، كۈرەش، تالاش،

قرىلش، قارشىلق قايدان چىقا؟

ئىش بولاى تورا:

تابىئەتدە، جەمئىيەتدە، تابىئەت بىلەن جەمئىيەت كۈچلەرى ئاراسىندا دائىمى مووازەنەت يوق. مووازەنەت توقتاوسىز ئۆزگەرىب جىمرىلىب تورا. تابىئەت كۈچلەرى بىلەن جەمئىيەت كۈچلەرى، شولايوق جەمئىيەتنىڭ ئۆز ئىچندەگى كۈچلەر ئاراسىنداعى مووازەنەتنىڭ جىمرىلىب توروون ئاكلار ئۈچن. بوعارىدا كىتىلگەن ئولچەو مىسالىن ئىسكە ئالرعا كىرەك.

ئەگەردە ئولچەو تاباقلارىنىڭ ھەر ئىككەوىنە ئالماش - تىلمەش ياكا نەرسەلەر سالىب تورساق، ياكى ھەر ئىككى تاباقداعى نەرسەلەرنى ئالا تورساق، مووازەنەت توقتاوسىز ئۆزگەرىب تورار ئىدى. سىستىما بىلەن مۇھىت ئاراسىنداعى مووازەنەتدە شولايوق جىمرىلىب، ئۆزگەرىب تورا. مووازەنەتنىڭ ئۆزگەرووى، يە مۇھىت يە سىستىما كۈچلەرىنىڭ ئۆزگەرووىنە باعلانعان. جىمرلگەن مووازەنەتنى قايتارر ئۈچن ياكا كۈچلەر، ياكا تىگز كىرەك بولا.

بومەسئەلەنى ياخشىلاب توشنىر ئۈچن موزنى بر ئاز ئۆزايتورعا تورى كىلە.

تاش، ئاعاچ، ھەيوان، كشى كبك ماددى نەرسەلەرنى تورلى ئۆلشلەردەن جىيلعان بر بوتن، ياكى عىلمى تل بىلەن ئەيتكەندە بر «سىستىما» دىب قارارعا مۇمكىن. بو نەرسەلەرنىڭ بارسىندا بر مۇھىت (Среда) ئىچندە يەشىلەر. ئاعاچلار، ئولەنلەر، تاولار، يلعالار، كوللەر، چەچەكلەر، ھەيوانلار، ئادەملەر وە باشقالار ئايرم بر ئاعاچ ئۈچن مۇھىت بولالار.

سىستىمابىلەن مۇھىت ئاراسندا دائىمى مۇناسەبەت بولعانى، مۇھىتنىڭ

ميستيماعا، سيستيمانڭ موحيتكه نوقتاوسز تەئسير ئيتب تۇرعانن كورب ئوتدك. بز شول تەئسير نڭ، شول موناسەبەتلەرنڭ نيچك بولعانن بليك.

1- **دائيمي مووازەنەت.** ئارادا مووازەنەت بولعان موحيت بلەن سيستيما ئوزگەرمەسە ياكي شولوق سيستيما بلەن شولوق موحيت بر - برسنە تەئسير ئيتو سەبەبلى، جيمرلگەن مووازەنەت ئەووەلگى حالنە قايتسا، بو ئيكى نەرسە (موحيت بلەن سيستيما) ئاراسنداعى مووازەنەت بولعان بولا.

ميسال كيترەيك:

ئولەن هەم نورلى يەشلچەگە باي ساحرادا قويانلار يەشى.
بيش - ئون يل ئوتب كيتە. شوشى موتدەتدە ساحرادا بر نورلندە ئوزگەرش بولمى. قويانلارعا كيرەكلى ئازقلار ئارتمىدا، كيمىمىدە. بورى، يرتقچ كبك حەيوانلار دا چامادان ئارتق ئورچمى. قويانلار ئاراسندا بولا تورعان چيردە ئەووەلگى نيسبەتدەن (پراپورسييەدەن) ئارتمى.

نەتيجەدە: بو شەرائيت ئچندە يەشەوچى قويانلارنڭ سانى كيمىمى. موحيت بلەن سيستيما ئاراسنداعى موناسەبەت ئوزگەرمى. مونە موندا بز دائيمى مووازەنەت كورەبز.

بو ميسالدە موحيت بلەن سيستيما ئاراسندا قارشلق بارمى؟ - ئەلبەتتە بار، لاكين بو قارشلق بر دەرەجەدەن ئارتمى، كورەشە تورعان كوچلەر ئوزگەرمى. موحيت بلەن سيستيما ئاراسنداعى مووازەنەت جيمرلگەن تەقديردە، ئانى قايتارر ئوچن ياڭا كوچلەر كيرەكمى.

سارف ئيتكەن كوچن قايتاررلق دەرەجەدەگنە تابيعەتدەن

فايدالانوچى جەمعيەت ئۇسمى، ئالعا كيتمى. ئول عاسرلارچا توك توقتادا تورا.

2 ـ ئالعا كيتوچى كوچمە مووازەنەت. تركلكدە، عەمەلدە دائىمى مووازەنەت بولمى. دائىمى مووازەنەتنى كوڭل كوزى بلەن گنە كورگە، تەسەووور ئيتەرگەگنە مومكين.

موحيت بلەن سيستيما ئاراسنداعى قارشلق مووازەنەتنى توقتاوسز جيمرب تورا. بر جيمرلگەن مووازەنەت ياڭادان قايتمى. ياڭا مووازەنەتنى ياڭا كوچلەر، ياڭا شەرائيت تودرا. ئولچەونك ئيكى تاباعتنا برەر قاداقلى ئيكى نەرسە قويعاندا بر مووازەنەت، هەر تاباعتنا يارتشار قاداقلى ئيكى نەرسە ئوستەلب قايتارلعان مووازەنەت ياڭا مووازەنەت بولا.

تاعن قويانلار ميسالن ئاليق:

ساحرادا قويانلارعا كيرەكلى ئازق كوبەيدى. بورى، تولكى، ئارسلان، قابلانلارنڭ سانى كيمەيدى. حەزر ياڭا شەرائيت تودى. حەزر قويانلارنڭ سانى ئارتدى. ديمەك، موحيتدا ئوزگەرش بولدى. بو ئوزگەرش سيستيمانى ئوزگەرتدى. حەزر ئيندى موحيت ئەووەلگى موحيت بولماعان كبك، سيستيمادا ئەووەلگى توگل. موحيت بلەن سيستيما ئاراسنداعى قارشلقدا ئەووەلگى قارشلق توگل، ديمەك مووازەنەتدە ئەووەلگى مووازەنەت توگل.

ئوزى سارف ئيتكەن كوچ، ئينير گييەگە قاراعاندا تابيعەتدەن كوبرەك فايدالانوچى جەمعيەت ئالعا كيتە. جەمعيەت بلەن تابيعەت ئاراسنداعى قارشلق توقتاوسز ئوزگەرە، توقتاوسز مووازەنەت بولا: هەر ياڭا مووازەنەت ياڭا فيگزگە ئونرعان بولا.

3 ـ ئارتقا كيتوچى كوچمە مووازەنەت. ئەگەردە ساحرادا

ئوله‌نله‌ر بتسه، يرتقچ حه‌يوانلارنڭ سانى كوبه‌يسه، قويانلارنڭ سانى ئارتمى، به‌لكى كيمى. قويانلارنڭ سانى كيمگه‌ن ساين، ساحرا بله‌ن قويانلار ئاراسندا مووازه‌نه‌تده ئوزگه‌ره.

سارف ئيتكه‌ن ئينير گييه‌مسن قايتارا ئالماسلق ده‌رەجه‌ده ناچار ئشله‌وچى جه‌معييه‌ت مۇنقه‌ريز بولا.

تابيعه‌ت بله‌ن جه‌معييه‌ت ئاراسنداعى قارشلق، بو قارشلقنى بتۇرۇر ئۇچن كۇره‌شكه‌ن كۇچله‌ر تودرعان مووازه‌نه‌تله‌رنڭ هه‌ر قايسى ياكا بولا. مۇندادا حه‌ره‌كه‌ت بار، بو حه‌ره‌كه‌ت ئارتقا تابا حه‌ره‌كه‌ت بولا.

بو سوزله‌رده‌ن بز شونى ئاڭلارعا تييشلبز:

حه‌ره‌كه‌تنڭ تۇبنده قارشلق ياتا، بو قارشلق توقتاوسز ده‌وام ئيته.

بز ئه‌لگه قه‌ده‌رى سيستيما بله‌ن مۇحيت ئاراسنداعى تشقى قارشلقلار توروندا سۇيله‌ب كيلدك. لاكين قارشلق مۇنڭ بله‌نگنه بتمى. سيستيمانڭ ئوز كيسه‌كله‌رى ئاراسندا ئچكى قارشلقلار بار. هه‌ر سيستيما بر-برسنه به‌يله‌نگه‌ن ئۇلشله‌رده‌ن جيينلا. كشلك جه‌معييه‌تى بر سيستيما، ئول ئايرم كشله‌رده‌ن جييلعان. بو ئۇلشله‌ر ئاراسندا ئه‌لله نى قه‌ده‌رى قارشلقلار بار. سينفى قارشلق، نله‌كله‌ر قارشلعى، ئيدييالار، قاراشلار قارشلعى كبك قارشلقلار كشله‌ر ئاراسندا (سيستيمانڭ ئۇلشله‌رى ئاراسندا) تولب ياتا. شولاى بولسادا جه‌معييه‌ت هه‌لاك بولمى. بو قارشلقلار ئوز واقتى جيتكه‌نچى جه‌معييه‌تنى هه‌لاك ئيتمى. كشلك جه‌معييه‌تنڭ بۇتن تاريحى ئه‌نه شول قارشلقلارنڭ ئوسووندەن، ئالعا كيتووندەن توعان.

حه‌زر بر مه‌سئه‌له‌گه ديققه‌ت بله‌ن قاريق: بز يوعارىدا سيستيما بله‌ن مۇحيت ئاراسندا هه‌م سيستيمانڭ ئوز ئۇلشله‌رى ئاراسندا

قارشىلىقلار بولغانىن كوردۇك. سيستېمانىڭ ئىچكى تۈزۈلۈشى، ھەم سيستېمانىڭ ئىچىندەگى قارشىلىقلار بىلەن مۇھيت ھەم بۈتۈن سيستېما ئاراسىداغى مۇناسەبەتلەرنىڭ بەيلەنىشى بارمى، يوقمى؟ سيستېمانىڭ ئىچكى تۈزۈلۈشى، بۈتۈن سيستېما بىلەن تاشقى مۇھيت ئاراسىداغى مۇناسەبەتكە قاراپ بولا. ئەگەردە سيستېما بىلەن مۇھيت ئاراسىداغى قارشىلىقلار كۈچەيسە ياكا مووازەنەت مەيدانغا كېلسە، سيستېمانىڭ ئۆلۈشلەرى ئاراسىداغى قارشىلىقلاردا ئۆزگەرە، ئاندا ياكا مووازەنەت تووا.

ميسال:

ئەگەردە جەمئىيەت بىلەن تابىئەت ئاراسىداغى قارشىلىقلارنى جېڭەرلىك، ياكادان ياكا مووازەنەت (ئالغا بارۇچى كوچمە مووازەنەت) كېتىرلىك كۈچلەر جەمئىيەت قولىندا بولسا، جەمئىيەت ئۆسە، ئالغا كېتە، جەمئىيەت بىلەن تابىئەت ئاراسىداغى قارشىلىقلار ئۆزلەرىنىڭ ئاورلىغىن ئادەملەرگە سېزدىرمەسلىك دەرەجەگە كېلە. مۇنە بۇ جەمئىيە-تنىڭ ئەزالارى ئاراسىدا قارشىلىقلار نى دەرەجەدە بولا، نى دەرەجەدە بولارغا تېيىش؟ - ئادەملەر ئاراسىداغى قارشىلىقلار سېزىلمەسلىك دەرەجەگە كېلىرگە، ئادەملەر ئاراسىداغى مووازەنەت ياكادان ياكا رەۋشكە كىرىرگە تېيىش. ئەگەردە جەمئىيەت ئۆسسە، ئالغا كېتسە، جەمئىيەت ئەزالارى ئاراسىداغى مۇناسەبەتلەردە ياخشىرىغا، بۈتۈن ئەزالار ئالغا كېتەرگە، ئۆسەرگە تېيىش. ئەگەردە بىر ياقدان جەمئىيەت ئالغا كېتىپ جەمئىيەت بىلەن تابىئەت ئاراسىداغى مۇناسەبەت جەمئىيەت ئۈچۈن فايدالى ياققا ئاۋسا، شونىڭ بىلەن بىرگە جەمئىيەت ئەزالارى ئاراسىداغى قارشىلىقلار كوبەيگەندەن كوبەيە بارسا، ياكادان ياكا مووازەنەت (ئارتقا كېتوچى كوچمە مووازەنەت) بىتەرگە، ھەلاك بولورغا، ئانىڭ ئورنىنا ياكا جەمئىيەت تۈزۈلۈرگە تېيىش. ئىكىنچى تۈرلى ئەيتكەندە، سيستېمانىڭ ئىچكى مووازەنەتى، سيستېما بىلەن

مۇجيت (جەمئييەت بلەن تابيئەت) ئاراسنداعى مۇۋازەنەتكە مۇناسيب
بولىرعا تيېيش.

بۇ ئۆزگەرشلەر نيچوك مەيدانعا كيلە؟

نەرسەنىڭ ئيسكى رەوشدەن چەب ياكى رەوشكە كرووى ئافرنلق بلەن بولامى، ئەللە هەر نەرسە كينەت ئۆزگەرەمى؟

بورژووا عالىملەرى تابيئەتدە، تارىحدا سيكىرولەر بولمى ديلەر.

ئوكتەبر رېۋاليوتسىيەسى وافتندا بورژووا دۇنياسى بر ئاوزدان «مانارحيزمدان كاممونيزمعا سيكىرو ئاحماقلق، تارىحنى ئاڭلاماو، تارىحنىڭ تەدرىج قانوننا بويسنوون بلمەو» ديدىلەر. ئالار پرالېتار-يىيات رېۋاليوتسىيەسنىڭ تابيئەت بلەن تارىحنىڭ تەدرىج قانوننا كيرى بولعانلىعن ئيسبات ئيتەرگە ترشقان بولدىلار. چندان دانابيئەت بلەن تارىح ئوسشندە سيكىرولەر بارمى؟

ميسال ئالىق:

تۆرلى يافدان تۆمالانعان قازان ئچندەگى سونى قاينانب بوعا ئەيلەندىرەلەر. سو ئافرنلق بلەن بوعا ئەيلەنە.

ئوت قزعان سابن پار كيكەيە. قازاندان چارعا بول ئزلى، نيهايەت بو ئيس كيتكچ بر كۈچ بلەن قالن تيمردەن ياسالعان قازاننى چلپەرەمە كيتىرە.

ئيندى بو ميسالنى تيكشىرب قارىق.

قازان ئاستنا ياعلعان ئوت ئاقرنلق (تەدرىج) بلەن قزدى. سو ئافرنلق بلەن بوعا ئەيلەندى، بو ئافرنلق بلەن كيكەيدى. نيهايەت كيكەيگەن سو پارى قازاننى بر سيكونت ئچندە كينەت شارتلاتب واق كيسەكلەرگە ئەيلەندردىدە ئوزىنە كيڭ هاوادا ئورن ئالدى.

مۇندان نەرسە ئاڭلىبز.

ئۆزگەرشلەر ئاقرن، لاكىن ئالارنڭ نەتىجەسى كىنەت بولرغا مۇمكىن.

نەتىجە:

ئېۋالىيوتسىيە (تەدرىج) رېۋالىيوتسىيەغا ئالىب بارا. كشىلك جەمىيەتتىندەگى ئۆزگەرشلەر ئاقرنلىق بلەن بولادا، ئاخردا رېۋالىيوتسىيە تودىرا. رېۋالىيوتسىيە ھەبەبسز، زەمىنسز بولمى. رېۋالىيوتسىيەنى ئېۋالىيوتسىيە ئەزرلى.

ماركس تارافىندان مەيدانغا قويلغان دىيالىكتىكا ماتىرىيالىزمىنڭ بۇتۇن ئىنقىلابى مەعناسىدە شوندا. شونڭ ئۈچۈن بورژوا دۇنياسى بو نەزرىيەنى قابول ئېتە ئالمى.

8 — بر نەرسەنڭ ئۆزىنڭ كىرىسىنە ئەيلەنىشى.

دىيالىكتىكا حەرەكەتتىندەگى قارشىلقلار بر برسى بلەن ئايرلماسلىق رەۋشدە بەيلەنگەنەردر. ئۇسش ئىچىندە بر قارشىلق ئۆزىنڭ كىرىسىنە ئەيلەنە. مىسال ئالىق: قۇل بلەن خوجا بار. خوجا ئۆزى ئۈچۈن يەشى تۇرعان ئېركلى كشى. قۇل خوجا ئۈچۈن يەشى تۇرعان ئېركسز كشى. خوجا قوشا، قۇل ئشلى. قۇل ئۈچۈن بر نەرسە كبك يەشەو كىرەك. ئاڭ ئانڭ ئۈچۈن ئەھەممىيەتلى توگل. خوجا ئولمەن قورقمى. قۇل ئشلى، خوجا راحەت چيگە. مۇنە مۇندا ئۆزگەرش، ئۇسش باشلانا. قۇلنڭ بويسنووى ئانڭ خوجا ئۈچۈن процесс خزمەت ئېتوۋندەن عىبارەت. خزمەت قۇلنى ئۆزگەرتە. خزمەت ئارقلى قۇلنڭ ئاڭى، فىكرى ئۆسە. ئاخردا قۇل بلەن خوجا ئاراسنداغى مۇناسەبەت ئۆزىنڭ كىرىسىنە ئەيلەنە. خوجا قۇل جىتشدرگەن نەرسەدەن فايدالانا. دىمەك، ئول قۇلغا بەيلەنگەن بولا. كىرىسىنچە،

قول ئۆزى جىتىشتۈرگەن نەرسەلەرگە، شۇنىڭ ئارقىلىق خوجاغا خوجا بولا. قول ئۆزىنىڭ خوجاسىنى خوجا، ئە خوجا ئۆزىنىڭ قولىنى قول بولا. كېيىچەكى ئېرگىنلىك، بوگىن بوزۇلۇقتا، بوگىنكى بوزۇقلىق، ئېرىنەگە ئېرگىنلىككە ئەيلەنە. كېيىچە ئۆسۈشكە ياردەم ئېتكەن كۈچ، بوگىن ئۆسۈشكە قارشى كۈچكە ئەيلەنە. بوزۇقلىق ياخشىلىقنى تودىرا. فىيادال جەمئىيەتنىڭ ئۆسۈش باسقۇچلارىنىڭ بىرسىندە كېرەكلى، فايدالى بىر كىشى ئېدى. قول تىنچلىقدا ئېگەن ئېگۈچى كىشىلەرنى باقلاۋچى بىر كۈچ ئېدى. بېلگىلى بىر ۋاقت ئۆتكەچ، فىيادال، كرەستىيەنلەرنى تالاۋچى، نەرسە جىتىشتۈرۈ كۈچلەرىنىڭ ياخشىرۇۋىنى، جەمئىيەتنىڭ ئالغا كېتۈۋىنە كېرنە بولىپ تۇرۇۋچى زارارلى بىر كۈچكە ئەيلەندى. جېرلەرنىڭ ۋاق كېسەكلەرگە بولگەلەنۈۋى، ھەر فىيادالنىڭ ئۆز باشىنى بىر پادشا بولۇۋى، بىر جېردەن ئېكىنچى جېرگە ئېركىنلەپ يۈرۈرگە مۈمكىن بولماۋ، قىسىخلار مانوپولىيەسى - بۇلار باردا تىركىلىكنىڭ قارشى كېتۈۋىنە قارشى تۇرۇۋچى كۈچلەر ئېدى. شۇلاي بولغاچ، كېيىچەكى ئېرگىنلىك، بوگۈنگى بوزۇقلىققا ئەيلەنگەن بولا. ئىرى كاپىتال ۋاق ھۈنەرچىنى بازار يارىشىندا جېڭىپ بولدىردى. بۇ - ئەلبەتتە ۋاق ھۈنەرچى ئۈچۈن بېك ياۋرىياۋزلىق ئېدى. لاكىن ئىرى كاپىتال نەرسە جىتىشتۈرۈ قۇراللارىنىڭ ئۆسۈۋىنە، ئالغا كېتۈۋىنە سەبەب بولدى، نەتىجەدە تۇرمىش ئالغا كېتتى. دېمەك، كېيىچەكى ياۋزلىق بوگىن ياخشىلىققا ئەۋرىلدى، ھازىر بۇرژۇۋازىيە يېتىپ ئاشاۋچى پارازىتقا ئەيلەندى. ئانى ئىشدەن قوۋارغا ۋاقت جېتتى. كېيىچەكىنە بۇرژۇۋا ياڭا جەمئىيەت قۇرغان ئېدى. بوگىن ئانىڭ جەمئىيەتى ئېسكىردى. ئانى جېڭىپ پرولېتارىيات ئۆستىنە تۇشە. مۇندادا شۇل كۆرىنە، كېيىچەكى ياخشىلىق بوگۈن ياۋزلىققا ئەيلەندى. بۇرژۇۋازىيا جەمئىيەتنى نەرسە جىتىشتۈرۈ قۇراللارى بىلەن بايىتدى.

تابیعەت بلەن جەمعییەت ئاراسندا مووازەنەت نودی. لاکین جەمعییەتنڭ ئوز ئچندەگی قارشی کۈچلەر (بورژروا هەم پرولیتاریيات سینفلاری) ئاراسنداعی مووازەنەت جیمرلدی. دیمەك، یاكا جەمعییەت تۈزۈلمرگە نیبیش.

9 - نەفینڭ نەفیی (Oгрицание отрицания) ئوسوش ئشندە (процесс ندا)، ئوسوشنڭ ئیکنچی باسقچی، ئوسوشنڭ برنچی باسقۇچن نەفی ئیتە. ئوسوش توقتاوسز بارا. برنچی باسقچنی نەفی ئیتکەن باسقچنڭ ئوزن نەفی ئیتوچی ئۈچنچی باسقچ توۋا. جیبیت ئەیتکەندە، نەفینی نەفی بولا. بو ئۈچنچی باسقچدا بر برسی بلەن کۈرەشکەن ئەووەلگی ئیکی باسقچنڭ سیفاتلاری بیلگیلی بر تەرتیبدە ساقلانالار. میسال: بوغدای جیرگە چەچلە. ئول تیشلب ئوسملككە ئەیلەنە. ئوسملك ئۈرلقنی نەفی ئیتە (نەفی ئیتو بۈتنلەی یوقتا چار و دیگەن سوز توگل). ئوسملك چەچەك ئاتب، ئوسب جینكەچ ئۈرلقلانا. ئۈرلق ئولگرگەچ، ئوسملك (بوغداینڭ سالامی) ئولە. دیمەك یاكا ئۈرلقلار، جیرگە چەچلگەن برنچی ئۈرلقنی نەفی ئیتكەن ئوسملكنی نەفی ئیتەلەر. نەفینی نەفی ئیتو نەتیجەسندە، برنچی باسقچقا (برنچی ئۈرلققا) قاراعاندا كامیللەشە توشكەن، سان یاعندان كوبرەك بولعان ئۈرلقلار مەیدانعا كیلە.

تاعن بر میسال: كاپیتالیزم وانقلاب نەرسە جیتشدرو چلەرنی قورالسز قالدرب، كۈچ سانب تاماق تویدرو چی پرالیتاریياتقا ئەیلەندردی. ئیكسپلوئاتاتسیيانی سوڭعی چیگنە ئیرشدردی. كاپیتالیزم، شونڭ بلەن برگە، نەرسە جیتشدرو قورالارن ئیك یوعاری دەرەجەگە ئیرشدردی، ترلاك جانلاندی، ئادەملەر تیز هەم كوب ئشلەرگە ئۈیرەندی. ئشنی ئۈیۈشدرودا ئاك-فیكر یاخشنعا ئورن

تۆتا باشلادى. ئشچىلەر ئۆيشدى، ئالارنڭ ئاڭ هەم فيكرلەرى ئوسدى. بو نەرسەنى كورسەتە؟ - كاپيتاليزم واقلاب نەرسەجيتشدۇرو نەرنيبلەرن نەفى ئيتدى. حەزر كاپيتاليزم ئوزى نەفى ئيتىلە. لاكين ئۆچنچى باسقچ (كاممونيزم) كاپيتاليزمنڭ باحشى ياقلارن بترمى. كوبلەب نەرسە جيتشدۇرو تەرنيبن بترمى. فۆراللار پراليتاريات قولىنا كوچە. ئول بو فۆراللارنى تاعندا ياحشرتا تۆشەرگە، ئشنى تاعندا ياحشىراق ئۆيشدۇرعا ئۆمتىلا. ديمەك، نەفينى نەفى ئيتو ئارقاسندا، كۆرەشوچى كۆچلەرنڭ ياحشى ياقلارنىا حوجا بولعان ئۆچنچى باسقچ توو. ئول باسقچ - كاممونيزم تركلىگىدر.

كولەمنڭ سيفاتقا ئەيلەنووى (переход количества в качество)

كولەمنڭ سيفاتقا ئەيلەنوون ئاڭلار ئۆچن توريدان تورى ميسالدان باشليق. ئاور بر مەسئەلەنى نيكشرە باشلاعاندا ئانى تيزگنە ئاڭلاب بولمى. مەسئەلە ئافرنلاب هامان تيكشريلە، كوب نەرسە ئوقىلا، ئول توريدا كوب سوز ئيشتىلە. ئاحردا كوب وافتلار ئاڭلانماعان مەسئەلە كينەت ئاڭلانا. ديمەك، ئافرنلاب جيىلعان كوب مەعلومات (كولەم) مەسئەلەنى ئاڭلاوعا (سيفاتقا) ئەيلەنە. ئيكنچى ميسال: بورژووازيە ياشا كۆچەيە باشلاعان چاقدا پراليتاريات ئۆيشقان بر سينف توگل. بورژووازيە كۆچەيە، پراليتاريات كوبەيە هەم ئۆيۆشا، ئانڭ ئاڭ - فيكرىدە ئوسە. شونڭ (كوبەيو، ئاڭلى بولو) ئارقاسندا ئول بورژووازيەنى ئشدەن قووا. ئول ديكتاتورعا ئەيلەنە. ديمەك، كولەمنڭ ئوزگەرووى سيفاتنى ئوزگەرتە.

10 - دييالىكتىكا ميتۆدىنڭ تۆب قاعيدەلەرى.

1 - تيكشرگەن واقتدا، تيكشريلە تۆرعان نەرسەنڭ مۆعەييەن،

كانكريتنى بر نەرسە ئيكەن، بۆتن نەرسە ئاراسندا ئورتاق بەيلەنش بولعانن بر واقتدادا ئۆنتماسقا.

2 ـ بۆتن نەرسەنڭ ئۆزگەرب، حەرەكەتلەنب تۆرعانن هەر واقتدا ئيسدەتۆنارعا. كۆرەشنى مۆعايەنە (Наблюдать) ئيتەرگە، هەر واقتدا قارشلق ئزلەرگە، دييالېكتيكا حەرەكەتنڭ نيچك بولووندا، بر نەرسەنڭ بر رەوشدەن چعب ئيكنچى رەوشكە نيچك ئيتب كرووننە ئيعتيبار ئيتەرگە.

3 ـ مەڭگى ئۆزگەرمى تۆرعان حەقيقەت يوق. حەقيقەت ـ مۆعەييەن (كانكريتنى) بر نەرسە بولب، ئول بيلگلى شەرائيتقا قاراعان بوارعا تييش.

4 ـ نەزارييەنى عەمەلدەن، عەمەلنى نەزارييەدەن ئايرماسقا، مۆحيتنى ئاڭلاو بلەنگنە قەناعەتلەنمەسكە، ئول مۆحيتنى ئۆزگەرترگە كيرەك بولوون بر واقتدادا ئيسدەن چعارماسقا.

11 ـ تاريحي ماتيريياليزم (كشلك جەمعييەتى تاريحناماندە نۆقتاسندان قاراش).

18 نچى يۆزدە يەشەگەن ماتيريياليست فەيلەسوفلار تابيعەت تۆزلشن هەم ئانڭ ئۆزگەرشلەرن ماندە نۆقتاسندان قاراب ئاڭلارعا نيگزسالدلار. لاكين ئالار جەمعييەت تۆزلشن ئاڭلاودا ئيدييالېستلار ئيدلەر. ئالارنڭ تابيعەتنى ئاڭلاودا ماندەنى، كشلك جەمعييەتن ئاڭلاودا روحنى نيگز ئيتب ئالولارى كوب سەبەبلەرگە باعلى ئيدى. بو سەبەبلەرنڭ برسى فەننڭ زەعيفلگى بولسا، ئيكنچسى كاپيتاليزم ترلگنڭ ياڭاعنا ئوسە باشلاعان بر ترلك بولووى ئيدى. تاريحى ماتيريياليزمنى مەيدانعا قويوچى كشى ماركس بلەن ئەنگلسدر.

بونەزارييەنى قسقاچا كوزدەن ئۆتكەريك.

قۇرال ياسى بلو ئادەملەرگەگنە خاس بولعان سيفات. بو سيفات، ئادەمنىڭ باشقا حەيوانلاردان ئايرىلووىنا سەبەب بولا. كشىلك دۇنياسىنىڭ تاريخى قۇرال ياساودان باشلانا. قۇرال ئادەم بلەن تابيعەت ئاراسندا تورغان بر نەرسە. قۇرال ئادەمگە تابيعەت بلەن كۆرەشكە ياردەم ئيتەب، ئادەم قۇرال ياردەمى بلەن تابيعەتنى ئۆزىنە خزمەت ئيتدرە. ئول تابيعەتدەگى ئەزر نەرسەلەرنى ئالوبلەنگنە قەناعەتلەنمى. ئول قۇرال ياردەمى بلەن تابيعەتدەگى نەرسەلەرنى ئالادا ئۆزىنە كيرەكلى رەوشكە كرتە. ئادەملەرنىڭ قۇرال ياسى بلووى هەم قۇرال ياردەمندە نەرسە جيتشدرووى ماندى هەم مەعنەوى نەرسە جيتشدرو كۆچلەرن تودرا. نەرسە جيتشدرە قۇراللارى مەدەنيەتنىڭ نيگزى بولاب، تاريخنىڭ ئالعا كيتىشىنە تۆب عاميل بولا. نەرسە جيتشدرو كۆچلەرى ئەلبەتتە سەبەبسز ئالعا كيتمى. قۇراللار سەبەبسز كوبەيمى هەم ياخشرمى. نەرسە جيتشدرو كوچلەرىنىڭ ئوسىشىنە، مەدەنيەتنىڭ ئالعا كيتووىنە جيكسز نق تەئسير ئيتكەن نەرسە تابيعەتدر. ماركس تلى بلەن ئەيتكەندە، ئادەم ئۆزن چۇلعاب ئالعان تابيعەتنى ئۆزگەرتكەن واقتدا ئۆزن دە ئۆزگەرتە.

تۆرلى تابيعى شەرائيت ئىچندە يەشەگەن تۆرلى قەوملەر تۆرلىچە كۆن كورە، تۆرلى قۇرال قوللانا، تۆرلى عادەت ـ عۆرفلەرگە، تۆرلى دينلەرگە ئۆشانالار.

ئسسى جيرلەردە ترىكلك ئۆچن كيرەكلى نەرسەلەر كوب بولعانعا ئادەملەرگە ئارتق ترىشرعا تورى كيلمى. شونارعا كورە ئاندا يەشەوچى كشىلەرنىڭ نەرسە جيتشدرو قۇراللارى دا، مەدەنيەتلەرى دە توبەن بولا. ئارتق سالقن جيرلەردە، (مەسەلەن، بوز ديڭگزلەرى بويندا) كۆن كوروچى قەوملەر كۆنى ـ تۆنى ئازق ئزلەو، توكب تولمەس ئۆچن

ئۆى سالو، كييم ئەزرلەو بلەن وافت ئۇنكەرەلەر، ئاندا تابيعەتنك يارلنلىعى سەبەبلى، بيك كوب ئشلەرگە، بيك كوب ترئشرعا ،تورى كيله. شولاى بولسادا ئاندا تابيعەتدەن كوب نەرسە ئالب ،بولمى، بۆتن كۆچ، بۆتن نرشلاق كۆندەلك ئازق تابارعا سارف ئيتلگەچ قۆراللارنى ياەشرتو تورئسندا ئويلارعا وافت قالمى. شوكارعا كورە، ئاندا مەدەنييەتدە، روحانى نۆرمشدا توبەن بولا.

هاواسى ئورتاچا بولعان جيرلەردە تابيعەت بلەن كۆرەشو ئارتق ئاور توگل. ئاندا سارف ئيتلگەن كۆچ بوشقا كيتمى. بر نيچە سەعەت ،ترئشب ئشلەو بر ئيكى كۆنگە جيتەرلك ئازق بيرە. ،مۆندى جيردە قۆراللارنى ياەشرتو تورئسندا ئويلارعا وافت هەم فۆرسات فالا، ياوروپا قيتعاسندا يەشەوچى حالقلارنك مەدەنييەتى ياوروپا تابيعەتننك ئوكابلى بولووندان توعان.

فارنك، ئاعار سولارنك كوبلگى، ديڭگزلەرنك ياقنلىعى دا مەدەنييەتنك ئوسووئنە ـ ئالعا كيتووئنە چيكسز كوب تەئسير ئيتە. ،زور سولارعا باى بولعان تيگز جيرلەردە بورنچى پادشالقلار مەيدانعا كيلدى. يارلارى كرشلى ـ چعشلى بولعان ديڭگزلەر بويندا عى مەملەكەتلەر حالققا جيت ئيللەر بلەن سەودا ئيتو، سانو ،ئورنى (بازار) ئزلەب تۆرلى جيرلەرگە يۆررگە ئيمكان ،بولدى. ،شونك ئارقاسندا ،بو مەملەكەتلەرنك بايلىعى ئارتدى، حالقنك كوزى ئاچلدى، مەدەنييەتى ئالعا كيتدى.

بۆرنعى يونانستان مەملەكەتى ديڭگز بويندا ،ئوتترو سەبەبلى سەودا ئشلەرن ئالعا جيبەرگەن، ئوزئنك مەدەنييەتن بيك يوعارى بر دەرەجەگە كيترگەن مەملەكەتلەردەن سانالا. حەزرگى كۆندە ئانگلييە بلەن گاللانديا مەملەكەتلەرى ديڭگز بويندا يەشەو سەبەبلى دۆنيانك

كوب جيرلەرن ئۇزلەرىنە بازار ياسادىلار. شونىڭ ئارقاسىندا مەدەنىيەتلەرن ئۇسدردىلەر. بۇرنىقى روسىيەبلەن قتاى مەملەكەتلەرى كبك، دېڭگزلەردەن يراق جيرلەردە يەشەوچى مەملەكەتلەردە نەرسە جيتشدۇرو قۇراللارى ئاقرنلق بلەن ياحشىرا، شونىڭ بلەن برگە مەدەنىيەتدە، تاريحدا ،توك توقتادا تۇرا، ياكى بيك ئاقرن ئالغا كيتە.

جير ئۇچندەگى بايلقلار (ئالتن، كومش، تيمر كبك مەعدەنلەر)، جيرنىڭ ئيگن ئۇچۈن ئوڭغايلىقى ياكى ئوڭغايسز بولووىدا نەرسە جيتشدۇرو قۇراللارىنىڭ، شولايوق مەدەنىيەتنىڭ ئۇسۇشىنە، بو نەرسەلەرنىڭ تۇرىنە، كەسبلەرنىڭ رەوشىنە تەئسىر ئيتە. بر جيردە ئيگن كەسبى، ئيكنچى جيردە مال ئاسراوچىلق، ئۇچنچى جيردە سەناعەتچىلك روز ئورن تۇتا.

بو كەسبلەرنىڭ هەر قايسى، شولايوق بو كەسبلەرنى دەوام ئيتدۇرگە كيرەكلى قۇراللارنىڭ هەممەسى شول جيرنىڭ حۇسوسىيەتلەرىنە بەيلەنگەن.

قسقاسى كشىلك جەمعيەتىنىڭ مەدەنىيەتى، جەمعيەتنى چۇلعاب ئالغان تابيعى شەرائيتقا قاراب ئۇسە، شول شەرائيت سيدرعان يافقا يونەلە.

مەدەنىيەت هەم نەرسەجيتشدۇرو كۇچلەرى مەعلوم بر دەرەجەگە جيتكەچ جەمعيەت ئوز قولنداغى نەرسە جيتشدۇرو كۇچلەرى تەئسيرىنە تۇشە. نەرسەجيتشدۇرو كۇچلەرى ئالغا كيتكەن جەمعيەت تابيعەت تەئسيرندەن قۇتلا. ئانىڭ ئەعزالارى تابيعەت قوللغندان قوتلادا، ئوز قولى بلەن جيتشدرگەن نەرسەجيتشدۇرو قۇراللارىنا قول بولا.

جەمعيەتنى نەرسە جيتشدۇرو قۇراللارن ياخشرترعا مەجبور ئيتكەن برنچى سەبەب حالقنڭ ئورچوونۇدر. بر جيردە يەشەگەن حالقنڭ (جەماعەت، قەبيلە، ياكى قەومنڭ) سانى ئۇسە. جيردەن ئالنۇنا تۇرعان ئازق، كييملك جيتمى باشلى. حالق فەقيرلەنە. ئيكنچى تۇرلى ئەيتكەندە، حالق تۇرەشقا كيرەك نەرسەلەرنڭ بيك كوبنسندەن مەحروم بولا. حالق ئاراسندا ئاچلق، يالاڭاچلق، هەر تۇرلى چيرلەر باشلانا. حالقنڭ بر ئۆلۈشى تۇرعان جيرن تاشلاب، تابيعەتى باينراق جيرگە كوچەرگە مەجبور بولا. ئەگەردە كوچەرلك جير بولماسا، ئيسكى ئورندا قالرعا، شونڭ بلەن برگە كوبرەك ئازق تابو، قوراللارنى ياخشرتو، حزمەتنى ياڭا رەوشدە ئۇيشدۇرو چارالارن كوررگە ترشا.

نەرسە جيتشدۇرو قوراللارى، ئشلەو ئۇسوللارى، حزمەت ئۇيشدۇرو رەوشلەرى ئۆزگەرگەنچە يۇزلەرچە يللار ئۆزب كيتە. نيهايەت ياڭا بر قورال ئيجاد ئيتلە. ياڭا ئيجاد ئيتلگەن قورال مەدەنيەتنى ئالعا جيبەرودە زور ئورن ئالا. بر بووننڭ تەجريبەسى ئيكنچى بوونعا قالا.

ئيسكى بوون واقتندا ئورنلاشقان تەرتيبلەرنى، ئش بولنشو، حزمەت ئۇيشدۇرو رەوشلەرن ياڭا بوون ئيحتيبارسز قابول ئيتە. ئيسكى تەرتيبلەر ياڭا بوون ئۆچن تشقى، تابيعى شەرائيت بلەن بر ئورندا، بر دەرەجەدە بولا. ياڭا بوون بو تەرتيبلەرنى ئۆزگەرتە ئالميعنا تۇگل، بۇتن تركلكنى شوشى تەرتيبلەرگە موافيق رەوشدە تۇزرگە مەجبور بولا. ياڭا قوراللارنڭ، ياڭا ئشلەو ئۇسوللارنڭ مەيدانعا كيلووى ئادەملەر ئاراسندا ياڭا مۇناسەبەتلەرنڭ مەيدانعا كيلووننە سەبەب بولا.

ميسال ئاليق:

بۇرنعى زامان كشىلەرىنىڭ قۇراللارى ناچاردا، ئازدا. يالعز كشى، بارلى- يوقلى قۇرالى بلەن ئۆزىنە كۈنلك ئازىعندا تابا ئالمى، مۇنە ،شوشى ھەل «بۇرنعى كاممونيزم» ،تۇرمىشن ،تودردى.

جير تعزلىعى، جەماعەتلەرىنىڭ ئۇرچووى، ئاوچىلقنى تاشلاب مال ئاسراو كەسبن چعاردى، مال ئاسراو كەسبىنىڭ فايدالى ،بولووى بۇرنعى كاممونانىڭ بتووىنە، ھۇسوسى ميلكنىڭ، قۇلبيلەونىڭ مەيدانعا چعوونا سەبەب ،بولدى. حالقنىڭ ئۇرچووى سەبەبلى مال ئاسراو ئۇچن ئۇكايلى بولعان قر، بۇلنلار ئازايعاچ، كوچمە تركلكنى دەوام ئيتدىرگە ئيمكان بتكەچ، ئيگنچىلك كەسبى بلەن ئوتراق ،تۇرمش باشلانا، جير واق ئۇلاشلەرگە بولىنە. ھەر ئۇلىشى بر عائيلە قولىنا كرە. ھۇسوسى ميلك تامر جەيە. بايلق بلەن يارلىلق ئايرماسى كۈچەيگەندەن كۈچەيە بارا. ،سينفى كۈرەش توو ا. بايلق، مال- مۇلكەت ئيگەسى بولعان ،سينف ئۇز حوجالىعن ساقلار ئۇچن «دەولەت حاكيمييەتى» تۇزى. كنەزلك، پادىشالق، فيياداليزم، قۇلكرەستيەن بيلەو كيلب چعا.

كشىلك جەمعييەتى ئۇرچى، جير تعزلانا. ياڭادان ياڭا قۇراللار، ياڭادان ياڭا ئشلەو ئسوللارن تابارعا ئيحتيياج ،تووب تۇرا. ،بو ئيحتيياج نەرسە جيتشدىرو قۇراللارى بلەن نەرسە جيتشدىرو يوللارىنىڭ ئۇزگەرووىنە سەبەب بولا. ياڭا نەرسە جيتشدىرو قۇراللارى، ياڭا نەرسە جيتشدىرو ئسوللارى ئادەملەر ئاراسنداعى ياڭا مۇناسەبەتنىڭ ياڭارەوشكە كرووىنە سەبەب بولا. بۇرنعى كاممونيزم ئورنىنا ئلفسافاللق دەورى، ئانىڭ ئورنىنا فيياداليزم دەورى كيلگەن كبك، فيياداليزم دەورى ئورنىنا كاپيتاليزم دەورى كيلب باسا. نانورالنى حوجالق بتەدە، ئانىڭ ئورنىنا سەودە- سەناعەت باشلانا.

دۇنياعا بورژووا هەم پرالیتاریيات سينفلارى تووا. بو ئيكى سينف ئاراسندا قارشلقلار چعا. مۇنه شولاى ئيتب نەرسەجيتشدرو قۇراللارنڭ ئۆزگەرووى، نەرسەجيتشدرو هەم جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى ئۆزلەشدرو ئۇسوللارن ئۆزگەرتە. بو ئۆزگەرشلەر، ئۆز نەوبەتندە، ئادەملەر ئاراسنداعى نەرسە جيتشدرو مۇناسەبەتلەرن ئۆزگەرتە.

قسقاسى، قۇراللار هەم نەرسە جيتشدرو ئۇسوللارى (تيحنيكە) شولايوق جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى ئۆزلەشدرو رەوشى هەر جەمعييەتنڭ تۇرمشندا نيگز بولا.

تۇرلى تاريحى دەورلەردەگى ئيجتيماعى تۇرمش، جيتشدرلگەن نەرسەلەردەن فايدالانو رەوشى، جەمعييەتنڭ سينفلارعا بولنووى — جەمعييەتدە نيندى نەرسەلەر هەم ئالارنڭ نيچك جيتشدرلووينە، شولايوق جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى ئالماشو تەرتيبلەرينە قاراب بولا. سەياسى تەرتيبلەر بلەن ئيجتيماعى حەللەر ئادەملەرنڭ باشندا يۇرگەن فيكرلەرگە قاراب ئۆزگەرمى. ئادملەرنڭ ئيجتيماعى تۇرمشلارنداعى ئۆزگەرشلەر — يوعارىدا ئەيتلگەنچە، نەرسەجيتشدرو هەم جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى ئالماشو ئۇسوللارينڭ ئۆزگەرووينە باعلانعان. نەرسە جيتشدرو هەم ئۆزلەشدرو ئۇسوللارينڭ ئۆزگەرووى ئيجتيماعى تۇرمشنڭ ئۆزگەرووينە بردەن بر سەبەب بولا. نەرسە جيتشدرو تيحنيكاسينڭ، شولايوق جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى ئۆزلەشدرو ئۇسوللارينڭ ئۆزگەرووى، ئەحلاقى، دينى، سەياسى، فەلسەفى قاراشلاردادا ئۆزگەرشلەر ياسى (1). ئەحلاقى، سەياسى، فەلسەفى

(1) ئاريستوتل (ئاراستو) زامانندا يونانستاندا قۇللق حۇكم سۇرە. ئول واقتدا يونان حالقى سوعشب ئالعان چيت ئيل كشلەرن ئۆزلەرينە قۇل ياسيلار ئيدى. شوڭارعا قاراب ئاريستوتل بر سينفنڭ ئيكنچى سينفقا قۇل بولووى تابيعى بر نەرسە ديب ئويلى ئيدى. ديمەك ئاريستوتل، ئۆزى يەشەگەن واقتداعى ئيجتيماعى

قاراشلارنىڭ ئۆزگەرووى، نەرسە جيتشدۇرو هەم جيتشدۇرلگەن نەرسەلەرنى ئۆزلەشدۇرو ئۇسوللارنىڭ ئۆزگەرگەنن كورسەتە. حالق ئاراسندا دەولەت مۇئەسسەسەلەرندەن ريزاسىزلق تووۋى، ئەلنگە پەدەرى، هەر كمگە بيك ياحشى بولب كورنگەن زاكون هەم تەرتيبلەرنى تەنقيد ئيتە باشلاو، ئول تەرتيبلەرنى عەدالەتكە حيلاف ديب ئويلى باشلاو، ئەووەل ياحشى ديب ئويلانعان نەرسەلەرنىڭ حالققا زارارلى بولعانن سيزو، ياڭا تەرتيبلەر بولوون تلى باشلاو، قسقاسى يۇز يللار بوينچا نعب، تامر جەيب كيلگەن ئيجتيماعى هەم ئيقتيسادى تۇرمشقا حالقنىڭ تەنقيد كوزى بلەن قارى باشلاوى- نەرسە جيتشدۇرو تيحنيكاسندا هەم جيتشدۇرلگەن نەرسەلەرنى ئالماشو تەرتيبلەرندە ئۆزگەرشلەر بولعانلىعن كورسەتە. ئۆزگەرشلەر بەلكى تۇنب كورسەترلك دەرەجەدە سيزلميدە تۇرعاندر. بەلكى بو ئۆزگەرشلەر بيك ئاقرنلق بلەن بولعاندر. لاكين مەسئەلە ئۆزگەرشلەرنىڭ سيزلووندەدە، سيزلمەوندەدە توگل، ئۆزگەرشلەرنىڭ ئاقرنمى، كينەتمى بولووندادا توگل، مەسئەلە نەرسە جيتشدۇرو بلەن جيتشدۇرلگەن نەرسەلەرنى ئالماشو ئۇسوللارىنىڭ، ئادەملەرنىڭ

مۇناسەبەتلەردەن چيتكە كيتە ئالمادى. ئاريستوتل فيكرنچە ئادەملەر تەبعەن قۇللار بلەن ئيركلىلەر سينفىنا بولنەلەر. قۇل بولرعا ياراتلعان ميللەتلەر بار. شولايوق قايسى بر ميللەتلەر ئيركلى بولب يەشەو ئۇچن ياراتلعان. ئەيبر جيتشدۇرونىڭ دينلەرگە تەئسيرن ئاڭلار ئۇچن توبەندەگى ميساللارعا ئيعتيبار ئيتيك: بر واقتدا بر سەيياح ساموييدلارنىڭ مۇعتەبەرلەرندەن «ئاللا هەم ئاحيرەت نەرسە؟» ديب سوراعاچ، ئالار: «ئاللا /كوكدە يەشى، كوك ئيگى - چيگى بولماعان بوز قرندان عيبارەت. بو قردا بۇلانلارنىڭ ئيڭ سويب ئاشى تۇرعان بيك ياحشى موك ئوسكەن» ئاندا كوتو - كوتو قزل بۇلانلاريۇرى. عۇمرندە كشى بۇلانن ئورلامى ئولگەن ساموييدنىڭ جانى شوشى بوز يالانىنا كيلب ئورنە برنيچە كوتو قزل بۇلان ئالادا قييامەتكە قەدەرى كوتوچىلك ئيتە» ديدىلەر. ديمەك ساموييدلارنىڭ قييامەتلەرى

بۇتۇن تىركىلىگىنىدە ئىگىز بولوۋاتىدۇ. قارىتلىق سوگىندا ئۆلۈم، ئۆت
سوگىندا تۇتۇن، ياگىردان ئەۋۋەل بولت نى دەرەجە تابىئى بولسا،
نەرسە جىتىشدۇرو ھەم جىتىشدۇرلگەن نەرسەلەرنى ئالماشو ئۇسۇللارىنىڭ
ئۆزگەرووى سوگىندا، ئادەم بالاسىنىڭ تۇرمۇشى ئۆزگەرووىدە شول
قەدەرى ئۆك تابىئىدر. سەياسى، ئىقتىسادى ھەم ئىجتىماعى تەرتىبلەردەن
توعان رىزاسزلق، دىنى، فەلسەفى ئەخلاقى قاراشلاردا ئۆزگەرش،
ياكى تۇرمش، ياكى تەرتىبلەر تۈزو نەزەرىيەلەرى - بۇلارنىڭ
ھەممەسى ئىسكى ئىقتىسادى شەرائىت تەئسىرىندە توزلگەن ئىسكى
مۇئەممەلەر، ئىسكى قاراشلار، ئىسكى ئىجتىماعى تەرتىبلەرنىڭ ياكى
ئىقتىسادى شەرائىتقا مۇۋافىق بولماعانن كورسەتەلەر.

ئىسكى تۇرمشنى كم جىمىرە ياكى تۇرمشنى كم قورا؟
ئىسكى تۇرمشنى جىمىرب، ياكى تۇرمشنى تۈزوچى كۈچ قايدا؟
ئىسكى تۇرمشنى ئىگىزىندەن جىمىروچى كۈچلەر، ياكى
ئۇسولدا نەرسە جىتىشدۇرو ھەم جىتىشكەن نەرسەلەرنى ياكى
ئۇسولدا بولو تەرتىبلەرىندەن توعان نەرسە جىتىشدۇرو
مۇناسەبەتلەرىدىر. نەرسە جىتىشدۇرو مۇناسەبەتلەرى ئۆزلەرى بر

بالەن دۇنيا تۇرمشى ئاراسىندا بر تۇرلىدە ئايرما يوق. قيامەت كۈنىندە شولوق
قارلى، بۇرلى قرلار، شولوق موك، شولوق بۇلان كۈتولەرى. قسقاسى ساموىدنىڭ
دىنى ئىقتىسادى دۇنيادى تۇرمشنىڭ جىمىشى. تاعى بر مىسال ئالىق: بۇرنعى
حرىستىيان دىنىنىڭ يارلىلار، تلەنچىلەر دىنى بولعانن كورگەن ئىدك. حرىستىيان
دىنى ئىكى عەسر بوينچا تلەنچىلەر دىنى بولدى. ئىكى عەسر ئۆتكەچ دۇنيا
ئۆزگەردى، دۇنيانىڭ ئۆزگەرووى حرىستىيان دىنىندە ئۆزگەرتدى. حرىستىيان دىنى
ئۆزاقلامى ئىكى مىڭ يەشكە جىتە. بو دىن ئىكى مىڭ يل بوينچا ئۆزگەرب كىلدى.
ئىكى مىڭ يل بوينچا ئۆزگەرب كىلگەن ئىقتىسادى تۇرمشقا مۇۋافەقەت ئىتەرگە
تىرىشب كىلدى. شوشى ئىكى مىڭ يل ئىچىندە عەيسانىڭ سورەتىدە ئۆزگەرب كىلدى.

باشدا عەيسانىڭ رەسمى ئىزلگەن، يابق، كوب قيينلق كورگەن حەيرچى
قيافەتىندە توشرىلە ئىدى. ئورتا عەسرلەردە بايلار، بارونلار، فيىاداللار حۆكم
سۇردى. ئورتا عەسر فيىاداللارى سوعش كيىمندە يۇرىلەرە يولباسارلق ئىتەلەر.

باقدان ئېسكى ، تۇرمشنى جيمىرب ياڭا ، تۇرمش قۇررعا كيرەك بولعان كۈچنى بيرەلەر. ،بو كۈچلەر ئادەم باشندان چقمى. ،بو كۈچلەرنى مەيدانعا كيتۇرو كيرەكمى. ،بو كۈچلەرنى ئادەم باشى مەيدانعا كيترەمى. ،بو كۈچلەرنى نەرسە جيتشدۇرو مۇناسەبەتلەرى مەيدانعا كيتۇرە. تيك ،بو كۈچلەرنى كورە بلرگەگنە كيرەك. ،بو كۈچلەرنى ئاڭلاب، ئانڭ ئاعشن كۈچەيتە تۇرعان إچارالارننعنا كورگە كيرەك.

،بو كۈنگى كۈندە كشلەرنڭ ئېجتيماعى ،تۇرمشى نى رەوشلى؟ - نيندى تەرتيبلەر، نيندى قاراشلار، نيندى سينفلار، نيندى قۇراللار بار، كملەر نەرسە تليلەر، نيندى ئېدييالعا تابا بارالار، نيندى ئاللاعا تابنالار، فەن، مەدەنييەت كمگە حزمەت ئېتە، تارنش، تالاش، توقتاوسز سوعشلار قايدان چعا، نى ئۈچۈن سوعشالار، نى ئۈچۈن بر — برسنە كيرى قاراشلار، ئېيپيالار توعان، ئالارنى كم، نەرسە تودرعان؟

كرستييەنلانى تاليلار؛ مۇنا ،بو واقتدا عەيسانى قيمەتلى سوعش كييملەرنە كيينگەن، ياحشى ئاتقا منگەن Рыцарь رەوشندە تەسوير ئيتەلەر ئيدى. ئورتا عەسرلارنڭ ئاحرلارندا بۆرنعى بارونلار، كنەزلەر، فييادالار زەعيفلەنب ئالار ئورننا ئۆزنڭ تۇرمشندان ريزا، توق، سيمز بورژووازييا مەيدانعا كيلەدە، بو واقتدا عەيسانڭ رەسمى تاعن ئۆزگەرە: ،ئول حەزر سوعش قۇراللارن تاشلى، ئاندان تۆشەدە، قالنعنا كسالى، عاديگنە كيينگەن، توقعنا بورژووا سورەتنە كرە. گاللاندييا بورژووازييەسى دۇنيانڭ ئەڭ توق بورژووازيياسى ديب ئيسەبلەنە. بورژووازييە تابنا تۇرعان عەيسا سورەتنە قاراساعز، ئۆز تۇرمشندان عايەتدە ريزا، توق، ئاشاعان، كۆر كوڭللى تازا بر ئيرنى كورەسز! حەزرگى كۈندەگى كاتوليك دينندەگى عەيسا سورەتن قاراعز: مۇندا عەيسا كم ،بولب كورنە؟ ،ئول موندا كييمن، قييافەتن تاعى ئۆزگەرتكەن. قوپشعنا كيينگەن، ئيركە ،تورمشنى سۆيوچى فراقسز حاتنلارنڭ يۈرەكلەرن ئۆزنە جەلب ئيتەرگە تۆذرەتندەن كيلگەن ماتورعنا، سويكملگنە بر ئير. مۇنە سزگە كيرەك بولسا، عەيسا! . . .

بر ياقدا پادشا، كارول، مينيسترلەر، ئالپاونلار، ئرى فابريكانتلار. ئالار قولندا ميليونلاب ئشچىلەر، كرەستيیەنلەرنى ئچننە ئالعان كۆنى تۆنى گۆرلەب، شاولاب نەرسە جيتشدروچى زاۋود - فابريكالار بار. زاۋود - فابريكالاردان چققان تاولارچا مال مۆلكەت، بايلقلار بار. ئالارنى ساتار ئۆچن مەحسوس ئاچلعان بازارلار، كيبتلەر، ماگازينلار بار. بو ياقدا بايلق، ئيسراف، تيبدرو حۆكم سۆرە. ئيكنچى ياقدان كۆنلك ئازقنى تابالميچا ئاچدان قرلوچى ئشسز كشلەر، جيرسز قالعان كرەستيیەنلەر، يوقلنا حاقا ياللانب ئشلەوچى فەقير ئشچىلەر بار. بو ياقدا ئاچلق، يالانعاچلق، چير، بەحتسزلك پادشالق ئينە. منە بۆلار بر - برسننە مەڭگى دۆشمان بولعان ئيكى سينف. بو سينفلارنڭ هەر قايسى ئوزى ئۆشانعان يول بلەن بارا. هەر قايسى ئوزنڭ دۆشمانى بلەن تارتشا، ئورنڭ جيڭوونە ئۆشانا. پرالېتاريات سينفى كۆندەن كۆن برلەشە، كۆچ جيغا، ئوزنڭ دۆشماننا ئاور زاربا ئەزرلى. ئول سانسياليزم يولنا يونەلگەن، ئول سانسياليزم تركلگندە ئوزنە نەجات ئزلى.

مۆنە بو قارشلقلارنڭ قايدان توعانن، شولايوق سانسياليزم تركلگننڭ قورى زيياليعنا بولميچا چندان دا كيلەجەك بر تۆرمش بولعانن ئاڭلار ئۆچن حەزرگى تركلكنڭ قايدان هەم نى رەوشلى كيلب چققانن بلرگە تيیشلىبز.

12 - كاپيتاليزم تۆرمشى هەم ئانداعى قارشلقلار.

حەزرگى ئيجتيماعى تۆرمشنى، بورژوازيیە سينفى تۆزندى. كاپيتاليزم ئسولندا نەرسە جيتشدرو، فيياداليزم، قوللق دائيرەسن ئوزنە تار ديب تابدى.

بورژوازىيە ئوتتۇرا ئەسىرلەردىن قالغان بۈتۈن تەرتىبلەرنى جىمىردى، ئۆز تەرتىبلەرىن تۈزدى. كاپىتالىستلار ئارىسىدا بازار ئۈچۈن تارتىش، يارىش بىر ئېلدەن ئىككىنچى ئېلگە تاۋار يۆرۈتۈ باشلاندى. مەدەنىيەتسىز، سەناغەتسىز ئېللەر، ئەللەر ئوتتۇراسىغا تاشلانغان سۈيەك شەكلىدە كاپىتالىستلارنىڭ ئۆز ئارا تارتىشۇلارىغا سەبەب بولدى. ھەر كاپىتالىست، ھەر بورژوا، پۇل كېرەك ئىدى، كېرەك ۋاق بولسۇن، بازار ئۈچۈن، مەھەللى خالقلارنى تالاش ئۈچۈن بۈتۈن كۈچ-قۇۋۋەتىن سارىف ئېتە باشلادى. ھەزىر ئۇسەرگە، ئۆزىنىڭ ئەجەلى ئۆزىنى تارتىپ كېتىرلىك دەرەجەگە يېتكەنچى، شارتلىغانچى، زورايىپ كاپىتالىغا كېلىپ زەمىن ئاچىلدى.

نەرسە يېتىشتۈرۈ كۈچلەرى قۇراللار، زاۋود، فابرىكالار، سۇ ھەم تۆمۈر يوللارى كۆرۈلمەگەن، ئىشىتىلمەگەن دەرەجەدە ئۆستى. ئەۋۋەلگى مانۇفاكتۇرا خوجالىغى بەتتەپ ئۇنىڭ ئورنىغا فابرىك، زاۋود خوجالىغى تۇردى. قول بىلەن نەرسە يېتىشتۈرۈچى مانۇفاكتۇرا خوجالىقلارىغا ئاۋۇر زاربە بېرىلدى. مانۇفاكتۇرا خوجالىغى بىلەن فېئوداليزم ھەم سېخ تەرتىبلەرى ئارىسىدا قارشىلىق چىققان ئىدى. نىھايەت مانۇفاكتۇرا ئوتتۇرا ئەسىر ھۈنەرچىلەر ئۇيۇشماسى ساقلاپ كېلگەن تەرتىبلەرنى يېڭگەن، يوققا چىقارغان ئىدى.

كاپىتالىزم ئۇسۇلىدا نەرسە يېتىشتۈرۈ مەيدانغا كېلمەستەن ئەۋۋەل (ئوتتۇرا ئەسىرلەردە) ھەر يېردە ۋاقلاپ نەرسە يېتىشتۈرۈلەر، نەرسە يېتىشتۈرۈچى قولىدا ئۆزىنىڭ ئىش قۇرالى بولا ئىدى. كەستىيەن ئۆز يېرىن ئېگە، ئۆز قۇرالى بىلەن نەرسە يېتىشتۈرە، ئە شەھەر كىشىسى ئۆز قۇرالى بىلەن تۈرلۈك نەرسە ياسى ئىدى.

ئيگن قۇراللارى، ماستېرسكويلار ئىشلەوچىنىڭ ئۆز مىلكى بولاب، ھەر كىم بو قۇراللارنى ئۆز خوجالىغى ئۈچۈن گىنە تۇتا ئىدى. كرەستىيەنلەر قولىنداغى جىرنى، واق ھۈنەرچىلەر قولىنداغى قۇراللارنى بىر قولغا جىيىب، كاپىتالىزم ئۇسولىندا نەرسە جىتىشدىرو بورژوازىيە ئۆستۈنەتۈشكەن تارىخى بورچ ئىدى. لاكىن بورژوازىيە ئازلاب نەرسە جىتىشدىرگە ئۆكايلى ئىتب ياسالغان واق قۇراللار بىلەن كوبلەب نەرسە جىتىشدىرە ئالمادى. ئۇل مۈمكىندە توگل ئىدى. واق خوجالىقلاردىغىنا ئىشكە يارىغان واق قۇراللارنى زور خوجالىقلاردا كوبلەب نەرسە جىتىشدىرگە يارارلىق رەوشدە ئۆزگەرترگە كيرەك ئىدى. قول بىلەن ئىرلەو، قول بىلەن توقو قۇراللارى ئۆرنىنا ماشىنالار ياسالدى.

كىچكنە ماستېرسكويلار ئۆرنىنا يوزلەب، مىڭلەب ئىشچىلەرنى جىيب ئىشلەتورلك فابرىكالار مەيدانغا كيتىرلدى. ئەووەل واق قۇراللار بىلەن نەرسە جىتىشدىرو ئۆرنىنا، زور ماشىنالار بىلەن ئەللە نيچە كشى ئىشلى باشلادى. خوسوسى ئىش ئىجتىماعى ئىشكە، خوسوسى نەرسە ئىجتىماعى نەرسەگە ئەورالدى. يالغز ئىشلەب نەرسە جىتىشدىرو ئۆرنىنا ئونلاب، يوزلەب كشىنى برگە جىيب ئىشلەتو باشلاندى. ئىش قۇرالى برگنە ئىشچىنىڭ، برگنە ماستېرنىڭ قولىندان كيتدى، ھەزر قۇراللار زور ماستېرسكويدا، زور فابرىكا - زاۋوددا جىيىلب ئىشلەوچى ئىشچىلەر ھەيئەتى قولىنا كردى.

ماستېرسكوى خوجالارى بر نەرسەنى باشدان ئاخرغا قەدەر ئۆزلەرى ئىشلەب چىغالار ئىدى. خەزر بر نەرسە (پچاقنىڭ سابن بر ئىشچى ياسى، تيمرنى بر ئىشچى چوكچلى، بر ئىشچى يوزن ئۆتكنلى) ئەللەنى قەدەر ئىشچىنىڭ برگەلەب ئىشلەشوى بلەنگنە ياسالىب چىغا-

بر نەرسەنى ئىشلەب چقارر ئۈچۈن ئەللەنى قەدەر ئىشچى كۈچ توگە
حەزر هيچ بر ئىشچى بو نەرسەنى مين جيتشدردم، مين ئىشلەدم.
ديب ئەيتە ئالمى.

تابيعى رەۋشدە ئوسب مەعلوم بر رەۋشكە كرگەن ئىش بولىشو، نەرسە جيتشدرو ئىشلەرندە نيگز بولا. مۆندى جەمعييەتدە جيتشدرل- گەن نەرسەلەر تاوار بولا. ئالارنى جيتشدرو چىلەر ئوز ئارا ئالماشب مەعلوم مۆناسەبەتلەر مەيدانغا كيتررەلەر. مەسەلەن ئورتا عەسر كرەستيەنى ئازق - تولك، كييم كبك نەرسەلەرنى هۆنەرچىگە ساتا، شونك بەرابەرنە هۆنەرچىدەن كيرەك نەرسەلەرنى ساتب ئالا. مۆنك سوڭندا ئايرم - ئايرم نەرسە جيتشدرو چىلەر باشلانا. ئوسكەن ئىش بولىشو ئورنىنا- فابريكا زاۋدلار پلان بلەن ئىش بولىشب ئىشلەو، چيتدە واقلاب نەرسە جيتشدرو دەوام ئيتكەنى حالدە كوبلەب نەرسە جيتشدرو باشلانا. باشدا واقلاب جيتشدرلگەن نەرسەلەر بلەن كوبلەب جيتشدرلگەن نەرسەلەر بر بازاردا بر حاق بلەن ساتىلا. بر پلان بلەن ئىش بولىشو، تابيعى رەۋشدە پلانسز ئىش بولىشوگە قاراعاندا فايدالىراق بولعانغا، تيز ئارادا فابريكالاردا ئىشلەنگەن نەرسەلەر قول بلەن ئىشلەنگەن نەرسەلەرگە قاراعاندا، ئارزانىراق ساتىلا باشلى. واقلاب نەرسە جيتشدرو كاپيتال ئوسولندا كوبلەب نەرسە جيتشدرو بلەن يارىشا ئالمىچا ئاقرنلاب بتەرگە يۆز توتا. شونك بلەن برگە نەرسە جيتشدرو ئوسولى ياكا يولعا توشسەدە، واق هۆنەرچىلەرنى برگە جيب ئىشلەو ئوسولى جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى ئوزلەشدرو ئوسولى ئەووەلگىچە قالا. ئيكنچى سوز بلەن ئەيتكەندە، نەرسەلەرنى يۆزلەب، مڭلەب ئىشچى برگەلەشب ياساسالاردا، ياسالعان نەرسەلەرگە يۆزلەب، مڭلەب ئىشچىنىڭ كۆچى كرگەن بولسادا ياسالعان نەرسەلەر برگنە كشى قولىنا كرە.

ئۇرتا ئەسرلاردا بازار ئۈچۈن جيتشتۈرلگەن نەرسە جيتشتۈرو-
چىنىڭ ،خۇسوسى ميلكى، ديب ئاتلا، ئول قولنداغى قۇرالى بلەن
نەرسە جيتشتۈرە. ياللانب ئىشلەو (كۈچ ساتب ئاماق تويدۇرو) ،ئول
زاماندا سيرەك ئۈچرى. ساتلق كۈچ بلەن فايدالانو هۈنەرچىنىڭ ئوز
كۈچىنە قوشمتا بر نەرسەگنە. هۈنەرچى ئوزى ئىشلى، ئوزى ياننىدا
هۈنەر ئۈيرەنرگە تلەگەن ئۈيرەنچكنى دە ئىشلەتە؛ ،ئول ئۈيرەنچكنىڭ
خزمەتى ئۈچۈن ئىش حاقى تولى. ،شونڭ ئۈستىنە ئۈيرەنچك بر هۈنەرگە
ئۈيرەنە، ديمەك ئۈيرەنچك هۈنەرچىدەن ئاقچا ئالر ئۈچىنگنە ئىشلەمى،
بەلكى ئىشكە ئۈيرەنر ئۈچۈن دە ئىشلى. ئىش قۇراللارىنىڭ مانوفاكتورا
خوجالقلارندا هەمزاۋود، فابريكالاردا بر قولغا جيىنلووى ئىش قۇراللارىنا
ئيجتيماعى تۈس بيردى. ئىش قۇراللارى برگنە كشى ئىشلى تۇرغان
قۇراللقدان چعب بۈتۈن ئىشچىلەر ئاراسندا عام بولغان قۇراللارغا
ئەيلەندىلەر.

لاكين ئىش قۇراللارى دا، جيتشتۈرلگەن نەرسەلەردە، ئەووەلگى
كبك ئوك، برگنە كشىنىڭ ،خۇسوسى ميلكى ،بولب قالدى. حەزر قۇراللار-
خوجاسى بوتنلەى كشى كۈچى بلەن جيتشتۈرلگەن نەرسەلەرنى ئوزلەشتۈرە،
ديمەك، حەزر نەرسەلەردەن ئىشلەوچىلەر فايدالانمى، بەلكى كاپيتاليستلار
فايدالانا؛ ئىش قۇراللارى هەم نەرسە جيتشتۈرو ئيجتيماعى ـ وشكە كرسەدە،
قۇراللاردا، نەرسە جيتشتۈرو دە جەمعيەتنىڭكى بولسادا، جيتشتۈرلگەن نەر-
لەرنى، ئوزى ئىشلەب ئوز نەرسەسىنە ئوزى خوجا، ئوز نەرسەسىن
ئوزى بازارغا چغاروچى كشىنىڭ ئوزلەشتۈرووى رەوشندە ئوزلەشتۈرو
دەوام ئيتە.

ياڭا ئىشلەب چقارو ئىسولى ئيسكى ئوزلەشتۈرو، ئيسكى ئالماشو
رەوشىنە بويسنا. ياڭا نەرسە جيتشتۈرو ئىسولى كۈچەيب، واقلاب

نەرسە جيتشدۈرو ئۇسولى زەعيفلەنگەن ساين نەرسەنى جيتشدۈرو ئۇسولى بلەن نەرسەنى ئۆزلەشدۈرو ئۇسولى ئاراسنداعى قارشلق كۈچەيگەندەن كۈچەيە بارا؛ مۆنە، بوكاپيتاليزم تركلەنگەندەگى قارشلقلارنڭ برنچۈسىدر.

ئۆز حوجالىعندان ئارتقان واقتدا كۆچن ماتانورعان بۆرنعى ئيگنچۈنڭ ئۆز حوجالنعى، ئاز بولسادا ئۆز جيرى بولا ئيدى، ئۆل كوبرەك واقتن ئۆز حوجالىعندا ئۆتكەرە. يللق ئازقنڭ كوبرەگن ئۆز حوجالىعندان تابا؛ ئۆل ئۆز حوجالىعندا ئش بتكەچكنە كۆچن باشقالارعا ساتا (باشقالارعا ياللانب ئشلى) ئيدى. ديمەك، ئۆل واقتداعى ساتلق كۆچ، حەزرگى زامانداعى ساتلق كۆچ كبك توگل ئيدى. ئۆل زامانداعى ساتلق كۆچ بلەن حەزرگى زامانداعى ساتلق كۆچ ئاراسندا زور ئايرما بار.

هۆنەرچلەر ئۆيشماسنڭ ئوستافى، هۆنەرچلەرگە ياللانب ئشلەوچى ئۆيرەنچكلەرنڭ هۆنەرچى بولوون تەئمين ئيتەرلك ماددەلەر بار ئيدى. ئش قۆراللارى ئيجتيماعى تۆس ئالب كاپيتاليستلار قولنا كرگەچ ئشلەر ئۆزگەردى. واق حوجالقلارداعى واق ئش قۆراللارنڭ هەم واق ئش قۆراللارى بلەن جيتشدۈرلگەن نەرسەلەرنڭ كۆندەن كۆن حانى كيمدى، قەدرى بتدى. حەزر واقلاب نەرسە جيتشدۈروچلەرگە، كاپيتاليستلارعا كۆچ ساتب تاماق تويدۈرودان باشقا چارا قالمادى. باشدا سيرەك ئۆچرى تورعان ساتلق كۆچ، عادى بر ئشكە ئەيلەندى. كۆچ ساتو، ساتلق كۆچدەن فايدالانو، نەرسە جيتشدۈرو ئشلەرنڭ نيگزى بولب ئەورلدى. باشداهۆنەرچى، كرەستييەن ئارتقان واقتنعنا كاپيتاليستقا ساتسا، حەزر بۆتن واقتن، بۆتن ئش كۆچن كاپيتاليستقا ساتب كۆن كورە باشلادى. ئشچنڭ تركلگى نيك

ساتلق كۆچ بلەنگنە تەئمىن ئېتىلە باشلادى. واقتلى ساتلق كۆچ، دائيمى ساتلق كۆچكە ئەيلەندى.

فىياداللارنڭ يۇرتەزمەتكەرلەرن تارانولارى، شولايوق كرەستيەنلەرنى جيرسز قالدرو كۆچ ساتب كۆن كورو چلەرنڭ سانن كوبەيتدى. بر ياقدان بۆتن بايلقنى، بۆتن ئش قۆراللارن ئوزلەرنڭ قولنا جيعان كاپيتاليستلار، ئيكنچى ياقدان قولندا ئش كۆچندەن باشقا نەرسەسى بولماعان نەرسە جيتشدرو چلەر مەيدانعا كيلدى.

يوعارىدا ئەيتلگەنچە نەرسەلەرنى برگەلەشب جيتشدرو ئسولى بلەن جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى كاپيتاليستلارنڭ ئوزلەشدرو ئسولى ئاراسندا قارشلق چقدى.

بو قارشلق ئەلبەتتە، بورژوازيە بلەن پرالىتارييات ئاراسنداعان قارشلق ئيدى. كاپيتاليزم ئسولندا نەرسە جيتشدرو باشلانماس بۇرن يەشەگەن جەمعيەت واقلاب نەرسە جيتشدرو چلەر جەمعيەتى ئيدى.

هەر واق نەرسە جيتشدرو چى ئوزى جيتشدرگەن نەرسەنى ئيكنچلەر جيتشدرگەن نەرسەگە ئالماشا. واقلاب نەرسە جيتشدرو چلەر ئاراسنداعى ئيجتيماعى مۇناسەبەتلەر نەرسە ئالماشو بلەن سافلانب كيلە ئيدى. مۇنە شول واقلاب نەرسە جيتشدرو چلەر جەمعيەتندە كاپيتال ئسولى بلەن كوبلەب نەرسە جيتشدرو باشلاندى. ساتار ئۆچن نەرسە جيتشدرو چى هەر جەمعيەتنڭ (كيرەك، ئول جەمعيەتدە واقلاب، كيرەك كوبلەب نەرسە جيتشدرسنلەر) شول خۇسوسيەتى بار، كى نەرسە جيتشدرو چى كشلەر ئالماشو ئارقاسندا مەيدانعا كيلگەن ئيجتيماعى مۇناسەبەتلەرنى ئولەرى نلەگەن رەوشكە كرتە ئالميلار. بو مۇناسەبەتلەرنڭ خوجاسى كشلەر بولمى، بەلكى، بو مۇناسەبەتلەر

كشىلەرگە حوجا بولالار. هەر كم ئۆز ميلكندەگى قورالالار بلەن ئۆز نلەكلەرن، ئۆز ئيحتيياچلارن ئوتەر ئۈچن نەرسە جيتشدۈرە. جيتشدرگەن نەرسەلەرنڭ بر قيسمن باشقالار جيتشدرگەن نەرسەلەرگە ئالماشا. كشى جيتشدرگەن نەرسەلەرگە ئالماشب ئۆزىنڭ باشقا ئيحتيياجلارن ئوتى. جيتشدگەن نەرسەنڭ كوبمىسن ئۆزى سارف ئيتەچەك، كوبمىسن كشى نەرسەسىنە ئالماشاچاق، بازاردا ،بو نەرسە ساتىلاچاقمى؟، ساتلغاندا كوبمىسى ساتىلاچاق، تۆتلعان راسحودلارنى قايتارا ئالاچاقمى ـ منە ،بو نەرسەلەرنى نەرسە جيتشدۈروچىلەرنڭ هيچ برسى بلمى.

جەمعييەتنڭ نەرسە جيتشدۈرو ئشلەرندە ئانارحييە حۆكم سۈرە. ،شونڭ بلەن برگە ئانارحييەنڭ بولووىنا قاراماسدان، ساتار ئۈچن نەرسە جيتشدۈرو حوجالىغىنڭ ئۆزىنە مەحسوس، ئۆزندەن ئايرلمى تورعان قانونى بار. ،بو قانونلار ئۆزلەرن ئالماشو ئشلەرندە كورسەتەلەر. ،بوقانونلار نەرسە جيتشدۈروچىلەرگە تەئسير ئيتەلەر. ،بو قانونلار نارتش قانونلارىدر.

بازار ئۈچن نەرسە جيتشدۈروچىلەر جەمعييەتندە هەر كم نەرسەنى كوبرەك ساتب، كوبرەك فايدا ئيتەر ئۈچن جيتشدۈرە، هەر كمنڭ باشقالارعا قاراعاندا كوبرەك فايدا ئيتەسى كيلە، منە ،شول هەر كمنڭ كوبرەك فايدا ئيتەرگە تلەوى، نەرسە جيتشدۈروچىلەر ئاراسندا نوووەتلى نارتش (مۆسابەقە) تودىرا. باشدا نەرسە جيتشدۈروچىلەر ،بو قانونلارنى بلميلەر. ئالار ئۆزاق تەجريبەلەر سوڭندا،عنا ،بو قانونلارنڭ حۆكمى يورگەنن ئاڭليلار.

،بو قانونلار نەرسە جيتشدۈروچىلەرنڭ ئيحتييارىنا بويسنمى، ئالار نەرسە جيتشدۈروچىلەرنى ئۆز ئارا بارىشرعا مەجبور ئيتە.

شولای ئېتىپ ئادەملەر ئۆزلەری جىتىشدرگەن نەرسەلەرنىڭ قولی
بولۇپ ئەورلەلەر. نەرسە ئۆزن جىتىشدرۆچلەرگە حوجالق ئېتە.

ئورتا عەسرلارنىڭ باشلارندا هەر كم نەرسەنی ئۆزی هەم عائلەسی ئۈچن جىتىشدرە. فییادالار قولنداغی كرەستییەنلەر، عائیلە ئیحتییاجلارن ئۆتەو ئۆستنە، فییادال ئۈچن دە نەرسە جىتىشدرە. شونىڭ ئۈچن دە ئورتا عەسرلاردا، بیگرەكدە بو عەسرلەرنىڭ باشلارندا ئالماشو یوق ئېدی. ئول واقتدا جىتىشدرلگەن نەرسە تاوار توگل ئېدی. كرەستییەن عائیلەسی ئۆزنە كیرەك قورال، كییمنی ئۆزی جىتىشدرە. ئول بر نەرسەگەدە موحتاج توگل، كرەستییەن ئۆز ئیحتییاجی بلەن فییادالغا تولی تۈرعان ویرگولەرنی (سالم) تولەودەن ئارتقان نەرسەلەرنی گنە سانارعا چعارا. ئانىڭ سانارعا چعارعان نەرسەلەری گنە تاوارعا ئەیلەنە ئېدی.

هۈنەرچلەر باشدوق، نەرسەنی سانار ئۈچن جىتىشدرەلەر. شولای بولسادا، هۈنەرچلەردە كوبرەك كیرەك - یاراقلارن (ئالماشو ئسوای بلەن توگل) ئۆزلەری ئۆتیلەر. ئالارنىڭ جیرلەری باقچالاری بولا. هاننلار جیتندەن، جۈندان كییملك سوعالار، ئۆزلەری تگەلەر. دیمەك، ئول واقتلاردا سانار ئۈچن نەرسە جىتىشدرو یاڭاعنا باشلانب كیلە ئېدی. شوشی حەلنىڭ نەتیجەسنە كیلگەندە، بز ئالماشونىڭ ئازلعن، بازارنىڭ سیرەكلگن، بر جیردە یەشەوچلەرنىڭ ئۆز ئارا بردەملگن، ئالارنىڭ دۈنیا كورمەگەنلگن كورەبز.

تاوار حوجالعی، بیگرەكدە، كاپیتال ئۇسولنداعی تاوارحوجالعی تامرلانا باشلاعاچ، كوب واقتلار سیزلمەگەن، كورلمەگەن تاوار حوجالعی قانونلارنىڭ (تارتش قانونلاری) تەئسیری كۆچەیدی. بو قانون حۆكم سۈرە باشلاعاچ نەرسە جىتىشدرو ئۆزنىڭ تار

رامكاسندان چقدی. ئادەملەر ئاراسنداعی بۇرنعی مۇناسەبەتلەر بتدی، هەر نەرسە جیتشدۇرۇوچی مۇستەقیل بر حوجا رەوشنده کردی.

جەمعیەتنڭ نەرسە جیتشدۇرو ئانارحییەسی بۇتۈن گەودەسی بلەن ئالعا باسدی. بورژووازییە واق حوجالقلارنی بنۇرب ئۇری حوجالقلار مەیدانعا کیتردی. واق ـ تاوار حوجالقلاری ئورنىنا ئۇری حوجالقلار تۆزو، ئایرم کشىلەرنڭ نەرسە جیتشدۇرۇون، جەماعەتیا کی عاممە بلەن نەرسە جیتشدۇرگە ئەیلەندۇرو ئیدی. واق هەم تارقاو حوجالقلارنی بنۇرب، ئزور حوجالقلار تۆزو، هەر حوجالقنڭ نەرسە جیتشدۇرۇون بر تەرتیبكە سالو، بر پلان بلەن ئشلەو، بۇتۈن جەمعیەتنڭ نەرسە جیتشدۇرو ئشلەرندە ئانارحییە ئتوردی. یا کا ئسول قابول ئیتلگەن هەر جیردە، هەر سەناعەتدە، ئیسکی ئسوللار بتەرگە یۆز ئتۆتدی. ئالار بتەرگە تییش ئیدی. ئیسکی ئسوللارنی یا کا ئسوللار بتۇرگە تییش ئیدی. ئۇری هۆنەرچلك باشلانعان جیردە واق هۆنەرچلك بتدی. حزمەت مەیدانی کۆرەش مەیدانىنا ئەورلدی. جیر یۆزىنڭ مەدەنی ئادەم ئایاعی باسماعان جیرلەرن کەشف ئیتو بازارلارنڭ کیڭەیوونه سەبەب ئبولدی. تاوارلارنی کوبرەك ئشلەرگە ئیحتییاج چقدی.

واق هۆنەرچلك مانوفا کتورا حوجالقنا ئەیلەندی. مەحەللی کاپیتالیستلار ئاراسنداعی تارتشدان چققان نیزاع ئوسب، کیڭەیب میللی نیزاععا ئەیلەندی.

17–18 نچی عەسرلاردا میللی هەم سەودا موعشلاری کوبەیدی. نیهایەت ئۇری سەناعەتنڭ کۆندەن کۆن ئوسووی ئبو تارتشلار بلەن دۆنیانی ئتوتردی. بۇتۈن دۆنیا بازارعا ئەیلەندی. دۆنیانڭ هەر بۇچماعی

ئۇچۈن مىللى كاپىتالىستلارنىڭ ياقلاۋچى دەۋلەتلەر ئاراسىندا سوقۇشلار-
تارتىشلار باشلاندى. جىڭىلگەن ياق مەرھەمەتسىز رەۋىشدە چىتكە تاشلانا،
جىڭگەنى بەيرەم ئېتە، ئۆزىنىڭ قىرناغىن تۈرلى ئىللەرگە تاغىندا تىغراق
باتىرا. بۇ دارۋىنىڭ تابىعەتدەن ئادەملەر دۇنياسىنا كۆچكەن
تەنازۇعۇلبەقا (Борьба за существование) قانونى. جەمعىيەتنىڭ
نەرسە جىتىشدىرو ئۇسۇلى بلەن كاپىتال ئۇسۇلىندا ئۆزلەشدىرو
ئاراسىنداغى قارشىلىق، ئايرىم فابرىكادا نەرسە جىتىشدىرو تەرتىبى
بلەن بۈتىن جەمعىيەتدەگى نەرسە جىتىشدىرو تەرتىبى ئاراسىنداغى
قارشىلىق رەۋىشىندە مەيدانغا چىغا. ئىكىنچى تۈرلى ئېيتكەندە نەرسەنى
جەمعىيەت جىتىشدىرە، ئەمما جىتىشدىرىلگەن نەرسەلەرنى ئايرىم
فابرىكالاردا نەرسە جىتىشدىرو بىر پلان بلەن ئۆيشدىرىلا، ئە بۈتىن
جەمعىيەتنىڭ نەرسە جىتىشدىرۈۋىندە ئانارخىيە ھۆكم سۈرە. بۇ قارشىلىق
كاپىتالىزم تۈزۈمىندەگى قارشىلىقلارنىڭ ئىكىنچىسىدىر.

كاپىتال ئۇسۇلىندا نەرسە جىتىشدىرو شۇشى قارشىلىقلار ئۈچۈندە
ئېيلەنە. شولوق قارشىلىقلارنى، كاپىتال ئۇسۇلىندا نەرسە جىتىشدىرو
ئۆزى تۇدىرا.

جەمعىيەتنىڭ نەرسە جىتىشدىرو ئانارخىيەسى مىڭلەرچە، مىليونلارچا
كىشىلەرنى پرالىتارىياتقا ئېيلەندىرە.

ئانارخىيەنى بىتىرونى تارىخ شولوق پرالىتارىياتقا يۈكلەتە.

ماشىنالارنى چىكسىز بىر دەرەجەگەچە كامىللەشدىرىگە مۈمكىن.
نەرسە جىتىشدىرو ئانارخىيەسى ھەر كاپىتالىستنى ئېڭ ياخشى ماشىنالار
بلەن نەرسە جىتىشدىرىگە مەجبور ئېتە. ماشىنالارنىڭ كامىللەشۈۋى
كىشى كۈچىندەن فايدالانونى ئازايتا. دۇنياغا ماشىنالار چەۋۋى قول
بلەن ئىشلى تۇرغان بىك كوپ ئىشچىلەرنىڭ ئىشسىز قالوۋىنا سەبەب

بولغان ئيدى. ماشينالارنىڭ كامىللەشۋى، ماشينا بلەن ئشلەوچى ئشچىلەرنىڭ فابريكالاردان سۇرىلووىنە سەبەب بولا. ئەللەنى قەدەرى ئشچىلەر ئشسز قالا. ئەللەنى قەدەرى ئاچ - يالانغاچ سافلق حزمەت عەسكەرى مەيدانغا كيلە. سەناعەت كاپيتالى كيرەك واقتدا سافلق حزمەت عەسكەرىنە ئش بيرە. كريزيسلار كيلگەندە، زاۋودا فابريكالارداغى ئشچىلەرنى تەرەزەدەن تاشلانغان چوب كبك، ئورامغا تاشلى. زاپاس حزمەت عەسكەرى زاۋود - فابريكالاردا ئشلەوچى ئشچىلەرنىڭ ئش حاقى ئازايوغا، كاپيتاليستلارنىڭ ئشچىلەر بلەن تاعندا مەرحەمەتسزىرەك رەوشدە مۇعامەلە ئيتووىنە سەبەب بولا. ئشچىلەرنىڭ ئوز قولى بلەن ياسالغان ئش قۇراللارى، ئشچىلەرنى قول ئيتەرگە، كاپيتالنىڭ ئشچىلەر سينفى بلەن كۇرەشووىنە، جيكووىنە قۇرال بولا.

شولاى ئيتب ئش قۇراللارندان فايدالانو، ئش قۇراللارندا ئيقتيساد ياساو ئشچىلەرنىڭ ئش كۇچن ئەرزەم ئيتەرگە، ئشچىلەرنىڭ تۇرمشن ئيك ئاور حەلگە كيتررگە سەبەب بولا. ماشينا بر ياقدان ئشچىنىڭ ئش واقتن قسقارترغا، ئيكنچى ياقدان كاپيتاليستنىڭ كاپيتالن ئوسدررگە سەبەب بولا. بر ئشچىنىڭ كۇچندەن بتش ئشلەوى، ئيكنچى ئشچىنىڭ بۇتنلەى ئشسز قالووىنا سەبەب بولا، ئەللە نى قەدەر بايلق، ئەللە نى قەدەر مال - مۇلكەت ياسالا. بو نەرسەلەرنىڭ هەممەسن پرولىتاريات جيتشدرە. شونىڭ بلەن برگە بو بايلقلار ئاچلق - يالانغاچلق تودرا. بو قارشلق، كاپيتاليزم تركلگندەگى قارشلقلارنىڭ ئوچنچسى در.

كاپيتاليست دۇنيانىڭ بۇتن بازارن ئوز قولنا كرترگە ترشا. شونىڭ ئوچن ئول ئشلەرن زورايتا، ئشچىلەرنىڭ ئش حاقن كيمتە.

دیمەك ،ئۇل ئۇز ئۇيلندەگى كشىلەرنى جيتشدىرلگەن نەرسەلەردەن فايدالانا ئالماسلق دەرەجەدە يارلىما قالدىرا. ،شونڭ بلەن ئچكى بازارنى ئشدەن چعارا. ئيلدە مال ـ بايلق كوبەيە. ،شونڭ بلەن برگە ئيل حالقى فەقيرلكدە ئيزىلە. ماشينالارنڭ چيكسز دەرەجەدە كاميللەشە ئالو حاسيیەتى، نەرسەجيتشدىرو ئانارحيیەسى سەبەبلى هەر كاپيتاليستنى ئيك ياحشى ماشينالار بلەن ئشلەرگە مەجبور ئيتە. هەر كاپيتاليست كوبرەك نەرسە جيتشدىرە تورعان ماشينا ئالرعا، كوبرەك نەرسە جيتشدىرگەترىشا. كاپيتال ئسولندا كوبلەب نەرسە جيتشدىرو چيكسز كيڭەيە ئالا. نەرسە جيتشدىرونڭ ،شوشى حاسيیەتى كاپيتاليست ئوچن مەجبورى بولا. كاپيتاليست هيچ بر مانيعلەرگە قاراماسدان نەرسە جيتشدىرو ئشلەرن كيڭەيتكەندەن كيڭەيتە بارا. بازارلار، ئشلەگەن نەرسەلەرنڭ ساتىلو چاماسى، نەرسە جيتشدىرو ئشلەرن كيڭەيترگە مانيعبولا. نەرسە جيتشدىرونڭ كيڭەيوىنە قاراب، جيتشدىرلگەن نەرسەلەرنڭ ساتىلو چاماسى ئارتمى. نيهايەت، نەرسە جيتشدىرو بلەن، جيتشدىرلگەن نەرسەلەرنڭ ساتىلو چاماسى ئاراسندا قارشىلق توواە ،بو قارشىلق كاپيتاليزم تورمشنداعى قارشىلقلارنڭ دورتنچىسىدر.

،بو قارشىلق كريزيس تودىرا. كريزيس نەرسە جيتشدىرونى كيمەيترگە مەجبور ئيتە. كريزيس بر مەرتەبە بولبقنا قالمى، بر كريزيس ئوتو بلەن ئيكنچى كريزيس باشلانا.

برنچى سەناعەت كريزيسى 1825نچى يلدا ،بولدى. مونە ،شول يلدان بيرلى سەناعەتى تەرەققى ئيتكەن مەملەكەتلەردە، شولايوق ،بو مەملەكەتلەرنڭ ئيقتيسادى تەئسيرى ئاستندا يەشەوچى سەناعەتسز مەملەكەتلەردە هەر ،ئون يلدا بو كريزيس ،بولب كيلە.

كرىزىسلار قورقۇنچ بر رەوشدە بولا. ماشۇلار توقتى، بازارلار مال بلەن تولا، ئۈيىم، ئۈيىم بايلقلار تيك يانا، چرى. بازار - فابرىكالار توقتى، نەرسەلەرنى كيرەگندەن ئارتق جيتشدرگەن ئشچىلەر ئاچ - يالانعاچ كۈن كېچىرەلەر، بانكروتلق ئارتندان بانكروتلق ئيعلان ئيتلە. بو حال يللار بويىچا دەوام ئيتە، نەرسە جيتشدرو كۆچلەرى جيتشدرلگەن نەرسەلەر كېك ئۆلك ئەرەم بولا.

تاوار كيرەگندەن ئارتق ئارزان بولو سەبەبلى ئاقرنلاب سانلا جاشلى، تاولارچا ئۈيلگەن ماللار ئازايا، نەرسەنى ياڭادان جيشتدرگە ئيحتيياج توۋا، سەناعەت ئاقرنلاب ئايافقا باسا.

ئيحتيماعى نەرسە جيتشدرو (يۈزلەرچە، حەتتا مڭلارچە ئشچىلەرنڭ بر فابرىكا بيناسىندا جييلب ئشلەولەر تۈرلى ئشلەرنى ئوز ئارا بولۈشب ئشلەو يولى بلەن نەرسە جيتشدرو تەرتيبىنە قسقالق ئۈچۈن «ئيجتيماعى نەرسە جيتشدرو» ديب ياڭا بر ئيسم (ئيستيلاح) بيررگە توغرى كيلە) بلەن، جيتشدرلگەن نەرسەلەرنى كاپيتال ئسولندا (كوب كشىلەر جيتشدرگەن نەرسەنڭ بر كشى قولىنا كرووى، كشى ئشلەگەن نەرسەنى، ئوزى بوتنلەى ئشكە قاتناشماعان كشىنڭ ئوزلەشدرووى) ئوزلەشدرو ئاراسنداعى قارشلق كريزيس واقتلارندا تاعىدا ئاچىعراق كورننە. ئشلەنگەن نەرسەلەر ساتلمى. حالق قولنداعى ئاقچا، كاپيتاليستلار قولنداعى تاوارنى ئالب بترگە جيتمى. ديمەك كاپيتال ئسولندا نەرسە جيتشدرو بلەن كاپيتال ئسولندا ئالماشو ئاراسندا قارشلق چعا.

بو قارشلق كاپيتاليستلارنڭ ئوزلەرى ئۈچۈن دە قيممەتكە توشە: واعراق كاپيتاليستلار بەسى ئارتندان ئيكنچىسى بانكروتلق ئيعلان ئيتە. واق كاپيتاليستلار بولە، ئشدەن چعا.

ئايرىم فابرىكا — زاۋودلاردا ئىش بولۇشى بىر تەرتىپكە قويۇلغان. ئىشلەپچىقىرىلۈپ تۇرغان نەرسە بىرگىنە ئىشچى يېتىشتۈرگەن نەرسە تۈگۈل. بۇ نەرسەنى، شۇ فابرىكادىكى ئىشچىلەر جەماعەتى يېتىشتۈرگەن. قىسقاسى فابرىكىدا تام بىر تەرتىپ ھۆكۈم سۈرە. ھەر فابرىكانىڭ ئىچكى ياعى بىر تۈزۈلۈش، ھەر فابرىكادا شۇنىڭدەك ئۆز تەرتىپ. شۇنىڭدەك ئۆز پىلان بىلەن ئىشلەيلەر. لېكىن فابرىكالار ئاراسىندا ھېچ بىر تۈرلۈك مۇناسەبەت يوق.

بۈتۈن فابرىكالاردا ئىشلەنگەن تېيىشلىق بولعان نەرسەلەرنى ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن تۈزۈلگەن بىر پىلان، بىر تەرتىپ يوق. بۈتۈن حالق خوجالىعى تەرتىپسىز، پىلانسىز بارا. قىسقاسى بۈتۈن جەمعىيەتتە نەرسە ئىشلەپچىقىرىش ئانارخىيەسى ھۆكۈم سۈرە. بۇ ئانارخىيە كرىزىس تۇدۇرا

نەرسە ئىشلەپچىقىرىشتا ئانارخىيەنىڭ ھۆكۈم سۈرگەنىن كرىزىس واقتىندا كاپىتالىستلار ئۆزلەرىدە ئاگلى. فابرىكا - زاۋودلاردىكى تەرتىپ بىلەن جەمعىيەتنىڭ نەرسە ئىشلەپچىقىرىشىندا ھۆكۈم سۈرگەن تەرتىپسىزلىكنىڭ بىر رەتتەن يەشى ئالماعانى بورژۇوا، سىنىفى ئۆزىدە ئاگلى. ئول شۇنىڭ ئۈچۈن كاپىتالنى بىر قولعا جىيارعا، فابرىكا زاۋودلارنى بىر نېچە ئىرى كاپىتالىستلار قولىنا كىرگىزىشە. واق كاپىتالىستلارنىڭ بانكروت بولۇۋى ئىرى كاپىتالىستلارنىڭ تاعىندا كۆچەيە تۈشۈلەرىنە ياردەم ئېتە. كاپىتالىزم ئۇسۇلىندا نەرسە ئىشلەپچىقىرىش مېخانىزمى، شۇلۇق كاپىتالىزم تۇدرعان ماشىنا، فۇرالار ھەم زاپاس حزمەت عەسكەرى ئاورلۇعى ئاستىندا وانىلا، جىمىرىلە، ئىشدەن چىعا. كاپىتال ئۆزى ئىشلەپچىقىرعان، ئۆسدۈرگەن ماشىنالارنى، ئىشلەپچىقىرىلغان تاۋارنى، ئىشسىز قالعان ئىشچىلەر كۆچىن يېتكەنچە سارىف ئېتە ئالمى. ئول نەرسە ئىشلەپچىقىرىش كۈچلەرىنىڭ بارىسىندا كاپىتالعا ئەيلەندىرە ئالمى.

کاپیتالیزم دۇنیاسندا نەرسە جیتشدۇرو قۇراللاریدا، ئازق، کییم کبك ،تۇرمش کیرەکلەریدە، ئادەملەرنڭ ،ئنچ، بەختلی تۇرولاری ئۈچۈن کیرەك بولغان ئەسبابدە کوپ، لاکین ،شوشی بایلقلار، فوریە ئەیتکەنچە حەیرچنلك، یارلنلق تودنررغا حزمەت ئیتە. چۈنکی کاپیتالیزمنڭ نەرسە جیتشدۇرو قۇراللاری کشی کۈچندەن فایدالانرغا یاردەم ئیتمەسە، ئیحتییاجدان چغا. شولای ئیتب ئش قۇراللاری بلەن ئش کۈچلەرن ئیدارە ئیتە ئالماغانن کاپیتالیزم دۇنیاسی ئوزیدە ئاکلی.

کاپیتالیستلار ئوزلەریدە ،بو قارشلقلارنڭ هەلاکەتکە ئوستروگەنن تۈشننەلەر. ئالار ،شونڭ ئۈچۈندە ئیجتیماعی رەوشدە جیتشدۇرلگەن نەرسە هەم قۇراللارنڭ ئایرم کاپیتالیستلار قولندان ئالنب کاپیتالیستلار هەیئەتی قولنا بیرولوونتالەب ئیتەلەر، ئالار شوکارغا ئومتلالار. ،شونڭ ئۈچۈن ئاکسییە شیرکەتلەری تۈزلە. تیمر ،یول، پوچتا، تیلیگراف کبك حەبەرلەشو قۇراللارن ،حۇسوسی کشلەرنڭ ئیدارە ئیتەئالماولاری، ئیکنچی تۈرلی ئەیتکەندە ،بو قۇراللارنڭ کیك حالق قۇرالی بولوچنلغی بر، یاکی بر نیچە کاپیتالیستنڭ ،حۇسوسی میلکندە بولوچنلقغا قارشلق ئیتووی، بوغارندا مانالغان نەرسەلەرنی ئیدارە ئیتونی ئوز قولنا ئالرغا دەولەتنی مەجبور ئیتە (کاپیتالیزم مەملەکەتلەرندەگی دەولەتنڭ شولوق کاپیتالیستلار مەنفەعەتن کوزەتوچی بر ئویشما بولغانن هیلەب تۈررغا ئیحتییاج یوقدر).

ئیقتیسادی تۈرغنلقلار (کریزیسلار) نەرسە جیتشدۇرو ئشلەرن، نەرسە جیتشدۇرو قۇراللارن بورژوا ،سینفنڭ ئیدارە ئیتە ئالماون کورسەتە. ئە زاۋود، فابریکا، تیمر یول، پوچتا، تیلیگراف کبك

ھەبەرلەشو قۇراللارىنىڭ دەولەت قولىدا كوچووى،بورژووازيیەنىڭ نەرسە جيتشدىرو ئشلەرندەن كيرەكمەگەنلىگن، ئانىڭفايداسز بولوون، ئانىڭ ئارتقلىغن كورسەتە. دەولەت قولىنا كرگەن پوچتا، تيليگراف، تيمر يول ھەم پاراحودلار، شولابوق ئاكسييە شيركەتلەرى قولىنا كرگەن زاۋود، فابريكالارنى باللانب ئشلەوچى مۇتەحەسسيسلار (ئوپراۋلەيوشچى، ئينژينير كبك كشىلەر) ئيدارە ئيتە. كاپيتاليستلارنىڭ بۇتن ئشى بر ياقدان ئشچىلەر، ئيكنچى ياقدان،يالچى مۇتەحەسسيسلار جيتشدرگەن بايلقلاردان كيلگەن فايدانى كسەگە ،تونىرو بولب قالا.

باشدا ئشچىلەرنى زاپاس حزمەت عەسكەرىنە ئايلەندرگەن كاپيتاليزم تەرتيبلەرى، حەزر كاپيتاليستلارنىڭ ئوزلەرن نەرسە جيتشدرو ئشلەرندە كيرەكسز ياسى. كاپيتاليستلار، كاپيتاليزم ئوسكەن ساين جەمعييەت ئۇچن كيرەكسز ھەم فايداسز كشىلەرگە ئەيلەنەلەر.

لاكين ئش قۇراللارىنىڭ ئاكسييەشيركەتلەرى قولىنا كرووى‌دە، دەولەت قولىنا كرووى‌دە نەرسە جيتشدرو ئسوللارن ئيسكنچە قالدرا. ئيكنچى سوز بلەن ئەيتكەندە نەرسەلەر ھاماندا كاپيتاليزم ئسولندا ئورلەشدرلە. چۇنكى ئاكسييە شيركەتلەرى‌دە، دەولەت‌دە شولوق بورژووا مەنفەعەتلەرن كوزەتوچى، شولوق بورژووا مەنفەعەتلەرن ئالدا،تونوچى بورژووا ئويشمالارىدر.

فابريكا، زاۋودلارنىڭدەولەت قولندا ،بولووى ئشچىلەرنىڭ حالن‌دە ياحشرتمى. پراليتاريیات ئە‍‌وەلگىچە پراليتاريیات،بولب قالا. كاپيتاليزم تۇرمشنداعى تەرتيبلەردە، ئادەملەر ئاراسنداعى مۇناسەبەتلەردە ئوزگەرمى. ،سينفى مەنفەعەتلەر قارشىلىغندان توعا ،سينفى كورەش‌دە بتمى. بتميگنە توگل، ،ئول ئەووەلگىگە قاراعاندادا كيسكنلەشە تۇشە.

،شونڭ بلەن برگە نەرسە جيتشدرو قورالارنڭ دەولەت قولنا
كوچووى ،سينفى قارشلقلارنى بتررگە ،يول ئاچا. ،بو ،يول - بورژووا
،سينفنڭ هەمبورژووا دەولەتنڭ، بوتن قورالارنڭ جەمعييەت ميلكى
،بولوون، نەرسە جيتشدرو ئشلەرنڭ ئيجتيماعى ئش ،بولوون
عەمەلدە(فابريكا - زاۋودلارنى ئاكسيپا شيركەتلەرى قولنا، پوچتا،
تيليگراف، تيمر ،يول، پاراحود كبك نەرسەلەرنى دەولەت قولنا ئالو
بلەن) ئيعتيراف ئيتوودر.

كاپيتاليزم ،تورمشى هەم ئانداعى قارشلقلار تورسندا
سويلەنگەن سوزلەرنى جيبب ئەيتكەندە مونە ،شول كيلب چعا:

ئورتا عەسرلاردا هەر جيردە واق حوجالق (كچكنە ماستيرسكويلاردا
ياكى كرەستيانحوجالقلارندا)،واقلاب نەرسەجيتشدرو حوكم سورە.
قورالار واق حوجالقلارعا يارارلق ئيتب ئشلەنگەن. واق حوجالار
نەرسەنى يە ئوزلەرى، يە فييادالار ئوچن جيتشدرەلەر. ،بو واقتلاردا
سانار ئوچن نەرسە جيتشدرو يوق، بولسادا بيك ئاز. واق حوجالار
ئوزلەرنڭ تركلگندەن ئارتقان نەرسەلەرنگنە بازارعا چعارالار.
قسقاسى ئورتا عەسرلاردا تاوار ئالماشو يوق دەرەجەسندە ئاز، شولاى
بولسادا نەرسە جيتشدرو ئشلەرندە باشباشداقلق بلنە باشلاعان
ئيدى.

واق حوجالقلار ئافرتلاب مانوفا كتورا حوجالقلارنا ئەيلەنە. واق
حوجالقلار ئوچن يارانلى تار اوقورالار بر قولعا جييلا. واق هو نەر چلەر
برگە جييلب نە يمه جيتشدرەلەر. ،شوشى حەل قورالارنى ئايرم كشلەر
قولندان ئالب، برگەلەشب ئشلەوچى ئشچلەر عامەسى قولنا كرنە.
قورالار ،حوسوسى ميلك توسن يوعالتادا جەماعەت ميلكى
توسن ئالا. لاكين قورالار هاماندا ئايرم كشلەرنڭ (مانوفا كتورا

حوجالارنىڭ) خۇسوسى ميلكى بولۇپ قالا. جيتشترگەن نەرسەلەردە كاپيتاليستنىڭ خۇسوسى ميلكى بولۇپ قالا. نەرسەلەرنى بر نيچە كشى ئشلى، لاكين، ئشلەنگەن نەرسەنى برگنە كشى ئالا، برگنە كشى تاوار رەوشندە بازارغا چقارا. ديمەك كاپيتاليزم ئسولندا نەرسە جيتشدرو بلەن كاپيتاليزم ئسولندا ئوزلەشدرو ئاراسندا قارشلق چقا. مونە بو قارشلق، باشقا بيك كوب قارشلقلارنى ئچنە ئالغان ئەساسى قارشلقلارنى توددرا:

1 — خزمەت ئيەسى ئوز قولندا قورال بولماو سەبەبلى ياللانپ ئشلەرگە (كوچ ساتارغا) مەجبور بولا. بو حەل پرالىتاريات بلەن بورژوا سينفلارن هەم ئالار ئاراسندا دشمانلق توددرا.

2 — تاوار حوجالغنڭ تەگەرمەچن تارتش قانونى ئدىلەندرە. موندا نوقتاوسز تارتش دەوام ئيتە. فابريكا-زاۋودلاردا بر تەرتيبكە سالنغان ئش سولشو بار. ئە جەمعيەتنڭ بوتن حوجالغى باشباشداقلق ئچندە قالىنى.

ئايتم فابريكاداغى تەرتيب بلەن جەمعيەتدەگى تەرتيبسزلك ئاراسنداغى قارشلق حوكم سورە.

3 — كاپيتاليستلار ماشينالارنى ياخشرتغا ترشالار. چونكى تارتش قانونى هەر كاپيتاليستنى ياخشى ماشينا بلەن ئشلەرگە مەجبور ئيتە. نەتيجەدە ئشچلەر ئشسز قالا، ساقلق خزمەت عەسكەرى توولا. ئيكنچى ياقدان كاپيتاليستلار شولوق تارتش قانونى مەجبور ئيتو سەبەبلى تاو-تاو تاوار ئشلەتە. بر ياقدان قورال، ئيكنچى ياقدان تاوار كوبەيە. بر ياقدا بايلق، ئيكنچى ياقدا يارلنلق، حەيرچلك ئوسە.

كريزيس ئارتندان كريزيس، شارتلاو ئارتندان شارتلاو تەكرار ئبنە. بو حەل بورژوازيە سينفنڭ ئيقتيسادى ئشلرنى ئيدارە ئيتودە كوچسزلگن كورسەتە.

4 ـ نەتیجەدە بورژوازییە نەرسە جیتشتۇرو قۇراللارنىڭ ئیجتیماعی تۇس ئالوون ئیعتیراف ئیتەرگە مەجبور بولا.

بو قۇراللارنىڭ ئایىرم کشىلەر قولندا بولووندان ئەللەنی قەدەر زارار، ئەللە نی قەدەر بەهتسىزلکلەر توعانن، ئوزىنىڭ هەلاکەت یارىنا بارعانن ئاگلی. ئول بو قۇراللارعا عەمەلدەدە ئیجتیماعی تۇس بیررگە ترىشا، ئاکسییە شیرکەتلەرى تۇزىلە. ئیقتیسادی ئشلەرنی دەولەت ئوز قولىنا ئالا؛ بو حال بورژوازىنىڭ کیرەکسز بر کشی بولوون کورسەتە.

13- ساتسییالیزم، تورمىشى هەم پرالیتارییات دیکتاتوراسى.

زاۋود- فابریکا، تیمر یول، پاراخود، پوچتا، تیلیگرافنىڭ جەماعەت میلکی بولعانلىعن ئیعتیراف ئیتوگنە جیتمی. بو نەرسەلەرنىڭ هەممەسی حالقنىقی بولعاچ، بۇتن نەرسەنی جەمعییەتنىڭ زور بر ئۇلىشی جیتشترگەچ، مەسەلەنىڭ شولای بواوون ئیعتیراف ئیتکەچ، بۇتن قۇراللار جەمعییەت قولىنا کوچەرگە، بۇتن بایلق، جیتشترلگەن بۇتن نەرسەجەمعییەتکە بیرلرگە تییش. شول واقتدا ئیجتیماعی رەوشدە نەرسە جیتشترو ئولی نەرسەلەرنی جیتشتروچىلەرنی ئاچلق هەم یالانعاچلقا قالدروچی کۆچ بولمیچا، هەر کمنىڭ ئیحتییاجن ئوتی تۇرعان، هەر کمگە کیرەك نەرسەلەرنی بیرە تۇرعان چیشمە بولر.

ئیجتیماعی کۆچلەر، تابیعی کۆچلەر بلەن بر تۇسلی. ئەگەردە بز تابیعەتدەگی کۆچلەرنی بلمەسەك، ئالار جیمرو، واتوعا حزمەت ئیتەرلەر. ئیجتیماعی کۆچلەردە شولای ئوق. ئیجتیماعی کۆچلەرنىڭ نەرسە ئیکەنن بلمەسەك، ئالارنىڭ نیندی یول، نیندی یونەلش بلەن

حەرەكەت ئېتكەنىن ئاڭلاماساق، تابىعى كۈچلەر شىكىللوك، جىمىرگە، وانارعا حزمەت ئېتە. ئىجتىماعى كۈچلەرنىڭ نەرسە ئېكەنىن، ئالارنىڭ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزعا نى رەوشلى تەئسىر ئېتكەنىن، نىندى يونەلىش بىلەن حەرەكەت ئېتكەنىن بىلگەچ، بىز ئول كۈچلەرنى ئۆز فايدامىزعا حزمەت ئېتدىرە ئالاچاقىمىز. بو كۈچلەرنى بىز ئاڭلارعا تىرىشماساق، ئالار بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزعا حوجا بولالار. بىز ئول كۈچلەرگە قول بولامىز. بو كۈچلەرنىڭ يونەلىشىن، ئالارنىڭ تەئسىرىن بىلگەن واقىتدا ئالار بىزنىڭ ئىتائەتلى حزمەتچىلەرىمىز شىكىللى بولالار.

ئوت بىلەن يەشىن ئۇچراعان بىر نەرسەنى هەلاك ئېتە تورعان تابىعى كۈچلەردىر. لاكىن ئادەم بو ئېكى كۈچنىڭ تۈرلى حاسىيەتلەرىن ئاڭلاعاچ، يەشىندەن ئېلىكترىك ياقتىسىن چعارا، تېلىگىراف چىبىقلارى ئارقىلى حەبەرلەشوگە حزمەت ئېتدىرە. ئوتدان ئەللە نى قەدەر فايدا ئېتە. ئەگەردە نەرسە جىتىشدىرو كۈچلەرىنىڭ ئوسىشى، ئول ئوسىشنىڭ يونەلىشى ئاڭلانسا، شولاي ئوق بو كۈچلەرنىڭ تابىعەتىنە قاراپ مۇعامەلە ئېتىلسە، نەرسە جىتىشدىرو ئانارحىيەسى بىتەب، ئانىڭ ئورنىندا ياحشى ئۇيىشدىرىلعان، بۈتىن جەمعىيەتنىڭ، شولاي ئوق هەر كىمنىڭ ئېحتىياجلارىن ئوتەو كوز ئالدىندا تۇتىلىب بىر پلانعا سالىنعان ئىجتىماعى نەرسە جىتىشدىرو مەيدانعا كىلىر. بو ياقدان جەمعىيەت جىتىشدىرگەن بۈتىن نەرسەلەر، جەمعىيەت ئۈچۈن نەرسە جىتىشدىرونى دەوام ئېتدىرگە ياردەم ئېتەر. بۈتىن قورال بۈتىن جەمعىيەت مىلكى دىب تانىلىر. ئېكىنچى ياقدان هەر كىم جىتىشدىرلگەن نەرسەلەردەن ئۆزىنىڭ كۈن كورىشىنە كىرەك قەدەرى فايدالانىر.

كاپىتالىزم ئەللە نى قەدەر حالقنى پرولېتارىياتقا ئەيلەندىرە. كاپىتالىزم ئوسكەن سايىن پرولېتارىياتنىڭ شولاي ئوق ئىشسىز حزمەت

عەسكەرىنىڭ سانى ئۆسە. كاپىتالىزمنىڭ ھاماندا دەوام ئېتووى
پرالىتارىيانىڭ ئاچلىق، يالانغاچلىقدا ھەلاك بولاچاق كۈنىن ياقىنلاشدىرا.
مۇنە بو ئىجتىماعى كۈچ (پرالىتارىيات)، كاپىتالىزم ئاورلىغى
ئاستىندا ئېزىلىب ھەلاك بولماس ئۈچۈن چارالار كورە، ئول
ئۆيۈشا، ئۆز ئارا ئاكىلاشا، ئىنتىرناتسىيانال تۈزى. بو ئۆيۈشو،
ئۆزىنىڭ سىنفى ھەرەكەتىنە ئاچىق سىزىق سىزو، بىر تىلەككە يونالە:

پرالىتارىيات ئۆز قولى بىلەن جىتىشدىرگەن قورال ھەم بايلىقلارىنىڭ
كاپىتالىستلار قولىندا بولووى ئارقاسىندا ھەلاك بولماس ئۈچۈن دەولەت
حاكىمىيەتىن ئۆز قولىنا ئالىرغا ھەم بۈتۈن نەرسەنى جەمعىيەت مىلكى
ياسارغا تىلى. پرالىتارىيات ئۆزىن ھەلاك بولودان قۇتقارىر ئۈچۈن
دەولەت حاكىمىيەتىن ئۆز قولىنا ئالىرغا، ئىش قورالّارىن ھەم
جىتىشدىرىلگەن نەرسەلەرنى جەمعىيەت مىلكىنە ئەيلەندىرىرگە
مەجبوردىر. زاۋود، فابرىكا، تىمىر يول، پوچتا، تىلىگراف كىبىك ئىرى
مۇئەسسەسەلەرنىڭ دەولەت قولىنا كىرووىنە كاپىتالىزم ئۆزى يادەم
ئېتە.

بو نەرسەلەرنى كاپىتالىستلار ئايىرىم — ئايىرىم رەوشدە ئىدارە
ئېتە ئالمىلار. شونىڭ ئۈچۈن بو نەرسەلەرنى دەولەت ئۆز قولىنا ئالا.
مۇنە شوشى حەل نەرسە جىتىشدىرو ئىشلەرىندە نىچىك ئىتىب ئىنقىلاب
ياسارغا پرالىتارىياتقا يول كورسەتە. پرالىتارىيات دەولەت حاكىمىيەتىن
ئۆز قولىنا ئالىب بۈتۈن نەرسەنى دەولەت مىلكىنە ئەيلەندىرە. پرالىتارىيات
دەولەت حاكىمىيەتىن ئۆز قولىنا ئالو بىلەن ئانىڭ پرالىتارى سىنفى
بولىب يەشەوىنە چىك بىرىلە. ئول جەمعىيەتدە حۆكم سۈرگەن
سىنفلارنىدا، سىنفى ئايرمالارنى دابىترە. شولاي ئوق ئەوەلگى مەعنەسىندە
دەولەتدە بىتە.

پرالیتارییات ئۇیقیلابىنا قەدەرى يەشەگەن دەولەتلەر سىنفى دۈشمانلق نیگزىنە قۇرلعان بولالار. جەمعیيەتنىڭ بر ــ برسنىە دۈشمان بولعان سینفلارعا ئایرلعان بولووى دەولەت حاكیمییەتنى تۈزرگە مەجبور ئیتە. دەولەت حاكیمییەتى ــ جەمعیيەتدەگى حاكیم سینفنىڭ عالى ئۇيشماسى دیگەن سوز. حاكیم سینف باشقا سینفلارنىڭ كۈچلەرندەن فایدالانر ئۈچن حاكیمییەتنى (ۋلاستنى) ئۈز قولندا تۈتا. ئۇول شوشى حاكیمییەتكە تایانب ئۈز كۈچى بلەن كۈن كوروچلەرنى قولدا تۈتا، ئالارنى ئۈزىنە كیرەك دەرەجەدە بویسندرا.

هەر بر دەولەت ئۈستدەن قاراعاندا بر جەمییەتنىڭ یاكى بر میللەتنىڭ یوعارى بر ئۇيشماسى كبك كورنە. ئۇول شول جەمعیيەتدە یەشەوچى بۈتن كشنىڭ وە كیللەرندەن جییلعان (بو سوز بیگرەكدە بورژوا دۈنیاسنداعى پارلامینتلارعا توری كیلە) بر ئۇيشما بولب كورىنرگە ترىشا. لاكین تۈبدەن قاراعاندا هەر دەولەت حالق حوجالىعن ئۈز قولندا تۈتوچى، حالق كۈچندەن فایدالانب كۈن كوروچى سینفنىڭ تۈرمشن ساقلارعا، باشقا سینفلارنى تزگنلەب تۈتارعا حزمەت ئیتە.

بۈرنعى یونانستان هەم روما دەولەتلەرى قول بیلەوچى سینفلارنىڭ مەنفەعەتلەرن كوزەتوچى، بو سینفلارنىڭ بایلق هەم حاكیمییەتن ساقلاوچى، بو سینفلارعا قارشى باش كوتەرگەن مازلوم سینفلارنى ئاسوچى، كیسوچى بر كۈچ، بر ئۇيشما بولدىلار.

فییادالیزم زامانىداعى دەولەت كرەستییەنلەرنى تالارعا، كرەستییەن جەماعەتلەرنىڭ جیرن ئالعا، ئالارنى قول ئورننا ئشلەترگە، ئۈز كۈچى بلەن كۈن كوروچى هۈنەرچلەر، كرەستییەنلاردان نالوك جییارعا حزمەت ئیتە تۈرعان بر ئۇيشما ئیدى.

بورژووا مەملەكەتلەرىنىڭ دەولەتلەرى (تىلەسە، ئۇل دەولەتلەر مانارحىيە بولسۇن، تىلەسە، «حالقچىلىق نېگىزىنە قۇرۇلغان» جۇمھورىيەت بولسۇن) بورژووا سىنفىنىڭ ئىقتىسادى ھەم سىنفى تىلەكلەرىن مەيدانغا قويۇچى ئۇيۇشمالاردۇر.

دەولەت حاكىمىيەتىنى پرالىتارىيات قولىنا كىرگەچ، بۈتۈن نەرسە جىتىشدىرۇ قۇراللارى بۈتۈن جەمعىيەت مىلكى دىپ ئېعلان ئېتىلگەچ، جەمعىيەتدە حاكىم، مەحكوم ياكى ئېزوچى ھەم ئېزىلۇچى سىنفلار بىتكەچ، بىر سىنفنىڭ ئىش باشىدا ئوتۇرىب باشقا سىنفلارنى ئېزو تىلەگى قالماعاچ، بۇ ئېزوگە ئېحتىياج بىتكەچ، بەشەر ئۈچىن كۆرەشرگە، تارتىشرغا ئورۇن قالماعاچ-دەولەتكە، دەولەت كۈچىنە تايانرغا ئېحتىياج بىتە، بۇ واقتدا دەولەت حالقغا كېرەكسىز بىر ئۇيۇشماغا ئەيلەنە.

دەولەت حاكىمىيەتى پرالىتارىيات قولىنا كىرگەچ زاۋود-فابرىكا، تىمىر يول، پوچتا، تېلىگراف، جېر، سو-قسقاسى، جەمعىيەت ئەلگە قەدەر حالق كۈچى بىلەن جىتىشدىرىسەدە بورژوا سىنفىنىڭ مىلكى دىب تانىلغان بۈتۈن بايلقلار بۈتۈن حالق مىلكى دىب سانالا باشلار. مۇنە بۇ نەرسەلەرنى حالق مىلكى ياساو پرالىتارىيات قولىنا كىرگەن دەولەتنىڭ، دەولەت بولو سىفاتى بىلەن ئىشلەگەن بىرىنچى ئىشى بولور.

دەولەت ئاقرىلاب جەمعىيەت ئىشلەرىندەن چىتكە كىتەر. نىھايەت ئانىڭ كېرەگى قالماس، دەولەتنى بىترمىلەر، ئۇل ئۆزىنىڭ تابىعى ئۆلۈمى بىلەن ئۆلەر.

دۇنياغا كاپىتال ئىسولىندا نەرسە جىتىشدىرۇ چىققاندان بېرلى، نەرسە جىتىشدىرۇ قۇراللارىن حوسوسى كىشىلەر قولىندان ئالىب جەمعىيەت مىلكى ياساو، جەمعىيەت بايلىغى دىب قولىنا بىرىو فىكرى ھەر واقتدا بولىب كىلدى. لاكىن بۇ فىكر براقداعى ئېدىيال، ياكى

ماتور ھيبال بولودان ئۆتمەدى، چۈنكى ئۇ ئول واقتدا بو ئىدېيالنى ئەمەلگە قويارلىق ئىقتىسادى زەمىن يوق ئىدى.

كاپىتالىزم، تۇرمۇشى ئۆسوپ ئاياقىغا باسقاچ، بو ئىدېيالنى ئەمەلگە قويارغا ياردەم ئىتەرلىك ئىقتىسادى شەرائىت تودى. ھەزر، بو ئىدېيالنى ئەمەلگە قويبو تارىخى ئۆسشدەن توغان مەجبورىيەت تۇشۇنە كىردى. دەولەتنى، تۈرلى سىنفلارنى، سىنفى ئايرىمالارنى بتۇرو، كاپىتالىزم ياكا ئۆسە باشلاغاندا مۈمكىن نوگل ئىدى. ھەزر مۈمكىن بولدى. لاكىن سىنفلار ھەم سىنفى ئايرىمالارنى بتۇرو ئادەملەرنىڭ ياشى تلەگىنە، ئادەملەر ئاراسىندا تىگىزلىك بولسن دىگەن فىكرگە بەيلەنمەگەن. دۇرستىرەگى، بو فىكرلەر، تىيىشلى ئىقتىسادى زەمىن بولماغاندا فايدىسز، كۈچسز فىكرلەردر. مۇندى فىكرلەرنى ئەمەلگە قويار ئۈچن مەعلوم بر دەرەجەگە جىتكەن ئىقتىسادى شەرائىت كىرەك.

جەمعىيەتنىڭ ئىزوچى ھەم ئىزلوچىلەر رەوشىندە ئىكى سىنفقا ئايرىلووى، ئەووەلگى واقتلاردا نەرسە جىتشدرو ئىشلەرنىڭ بىك توبەن بولوونداڭ توغان مەجبورى نەتىجەدر. جەمعىيەت سارف ئىتكەن كۈچ ھەم خزمەت بلەن جىتشدرلگەن نەرسەلەرنى بۈتن جەمعىيەت ئەعزالارىنىڭ بۈتن ئىحتىياجلارن ئۆتەرگە جىتمەگەنگە كورە، جەمعىيەت مەجبورى رەوشدە سىنفلارغا ئايرلرغا تىيىش ئىدى.

جەمعىيەت ئەعزالارنىڭ زور بر ئۆلۈشى ماكلاى تىرن چعارب ئشلى، نەرسە جىتشدرە، قالعان ئۆلۈشى قارا ئىشدەن يراق تۇرا، نەرسە جىتشدرمى: ئول فەن، موزىكا، شىعرىيەت بلەن واقتن ئۆتكەرە، ئىدارە ئىشلەرن قارى. دىمەك: جەمعىيەتنىڭ سىنفلارغا بولنووندە نىگز- ئىش بولنشودر. شوشى مەجبورى قانون يانىنا ئالداشو، ھەيلەكبك نەرسەلەرنى دە قوشقاچ جەمعىيەتنىڭ سىنفلارغا بولنووى تاغندا ئاكلاشلا نۇشە.

ٴىشلەۋچىلەر ،سينفي كوچندەن فايدالانوچي حاكيم ،سينف ٴوكلى ،ٴورنى كيلگەندە ٴوزىنىڭ حوجالىعىن ٴارتدۇردان بر واقتدادا كيرى تۇرمادى. نەرسە جيتشدۇرو ٴىشلەرى ناچار واقتدا جەمعيەتنىڭ سينفلارعا بولىنوۋى تاريحى مەجبوريەت ٴيدى. نەرسە جيتشدۇرو قۇراللارىنىڭ ياحشىروۋى ٴارقاسىندا ،بو تاريحى مەجبوريەت ٴوزىندەن ٴوزى بتە. جەمعيەتنىڭ سينفلارعا بولىنوۋىنە چيك قويار ٴوچۇن تاريحى ٴوسش ،شول دەرەجەگە جيتكەن ،بولسن كى، نيندىگنە بولسادا بر ،سينفنىڭ حوجالىق ٴيتووى، حالقنىڭ هەم ٴيقتيسادى هەم ٴيجتيماعى تۇرمىشىنا زارار ،بولسن. ديمەك، سينفلارنى هەم ،سينفي ٴايرمالارنى بتۇرو ٴۇچۇن نەرسە جيتشدۇرو ٴىشلەرى ،شول دەرەجەدە يوعارى ،بولسن كى، ٴايرم بر ،سينفنىڭ قۇراللارنى هەم جيتشدۇرلگەن نەرسەلەرنى ٴوزلەشدۇروۋى جەمعيەتنىڭ هەر تۇرلى ٴوسىشىنە كيرتە بولالق ،بولسن. نەرسە جيتشدۇرو ٴىشلەرى ،بو كۇنگى كۇندە ،شول دەرەجەگە جيتكەن ٴيندى. بورژوازيەنىڭ سەياسى هەم مەدەنى ياقدان بانكروت بولعانلىعى بورژوازيەنىڭ ٴوزىنەدە يەشرن توگلدر. ٴانىڭ ٴيقتيسادى ياقدان كوبدەن بانكروت بولعانلىعى هەر ،ٴون يلدا بر كورنب كيلە. نەرسە جيتشدۇرو قۇراللارى نى قەدەر ياحشىرسا، نەرسە جيتشدۇرو ٴىشلەرىنىڭ ٴوسوۋىنە كيرتە ،بولب تۇرعان نەرسەلەر شول قەدەر تيزلك بلەن يوقا چعالار. نەرسە جيتشدۇرو قۇراللارىنىڭ جەمعيەت قولىنا كرووى بر ياقدان كوبرەك نەرسە جيتشدۇرگە سەبەب ،بولر، ٴيكنچى ياقدان جيتشدۇرلگەن نەرسەلەرنى بورژووا قولندا ٴەرەم ٴيتلوندەن قۇتقارر.

حەزرگى كۇندە جەمعيەت ٴەعزالارىنىڭ بوتن ٴيحتياجلارن ٴوتەرلك دەرەجەدە نەرسە جيتشدۇرلك قۇرال بار. تيك ،بو قۇراللارنى جەمعيەت ملكى ياساب، جيتشدۇرلگەن نەرسەلەرنى جەمعيەت قولىنا تابشرعانا كيرەك.

نەرسەجیتشدۇروقۇراللاری جەمعییەتقولىدا کوچکەچ ساتار ئۈچن نەرسە جیتشدۇرو بتە. شونك بلەن برگە ئاوار، ئوزن جیتشدرگەن کشلەرگە حوجا بولمى، جیتشدۇروچلەرئاوارعا حوجالق ئیتە باشلیلار.

نەرسە جیتشدۇرو ئانارحییەسی بتب، پلان بلەن نەرسە جیتشدۇرو باشلانر. بو واقتدا ئادەملەر ئاراسندا یەشەر ئۈچن کۈرەشو بتەر.

ئادەملەر حەیوانلاردان ئایرلر، ئادەم-ئادەمچەیەشی باشلار. ئادەم چن مەعناسی بلەن تابیعەتکە، ئوزن چۇلعاب ئالعان تۇرمش شارتلاری قۇللىعندان چعب، ئوزی شول شەرائیتکە حوجا بولر. ئیجتیماعی تۇرمشنی ئادەملەر ئوزلەری تۇزرلەر. تاریحنی تلەگەن یاقفا بورب کیلگەن ئیجتیماعی هەم ئیقتیسادی کۈچلەر حەزر ئادەملەرنك قوللارندا بولر. ئادەملەر تاریحنی ئوزلەری تلەگەن یاقفا بورب، ئادەملەرنك تۇرمشن جیکلەیترگە حزمەت ئیتدۇرلەر.

قسقاسی: کاپیتالیزم تۇرمشی ئوزی ساتسییالیزم تۇرمشىدا ئالب بارا. کاپیتالیزم تەرتیبلەری سانسیالیزم ترکلشگنە زەمین ئەزرلی.

کاپیتالیزم ترکلشگنك ئوسشی، سینفی ئایرمالارنك کۈچەیووی بو ئایرمالارنك، بو قارشلقلارنك یونەلشی کاپیتالیزم تۇرمشنك مۇنلاقان جیمرلەچەگن هەم سانسییالیزم تۇرمشی کیلەچەگن ئاکلانا.

بو نەرسەنی بورژوادا، پرالیتاری دا ئاڭلى. بوعارندا «سیستیمانك ئچکی مووازەنەنی، سیستیما بلەن مۇحیت (جەمعییەت بلەن تابیعەت) ئاراسنداعی مووازەنەتکە مۇناسیب بولرعا تییش. بو مووازەنەتلەر ئاراسندا قارشلق بولسا، ئیسکی جەمعییەت بتب، ئانك ئورننا یاڭا جەمعییەت تۇزلرگە تییش» دیگەن ئیدك. بز کاپیتالیزم تۇرمشن تیکشرگەندە حەزرگی جەمعییەتنك تابیعەتکە حوجا بولعانن، شونك بلەن برگە ئادەملەر ئاراسندا ئەللە نی قەدەر قارشلقلار بولعانن کوردك. شوشی

نەرسەلەرنى كورگەندەن، سوڭ كاپيتاليزم تەرتيبلەرنىڭ جيمرىلەچەگنە، سانسيياليزم، تۈرمۇشنىڭ كيلەچەگنە تاعندا بر مەرتەبە ئىشانرعا، تورى كيلە.

شوشى ئيقتيسادى، تۈرمش ئشچى، سينفى ئاراسندا ساف پراليتارى ئيدييالىنىڭ (سانسيياليزم ئيدييالى) تامر جەيوونە حزمەت ئيتە. ئش فۆراللارنىڭ كاپيتاليستلار قولندا بولووندان تۈرلى ئاورلقلار كورگەن ئشچىلەر، سينفى بۈتن فۆراللارنىڭ جەمعييەت ميلكى بولوون تلى. ئول كيتابچا ئەيتكەندە، ئۆمملەحەبائيسنى (بۆزقلقلار ئاناسن) بر سوعودا ئوتئرگە تلى. ئول چرگەن، قاقشاعان كاپيتاليزم تركلئگن تۈرتب ئاوداررعا هەم ئوزئنە كيرەكلى، تۈرمشنى فۆررعا ئەزرلەنە. روسييە پراليتارياتى، بو يولدا ئرى ئادم ئاتلاوچى برنچى پراليتاريادر.

بورژووا، سينفى ئوزئنىڭ هەلاك بولاچاعن، كاپيتاليزم تەرتيبلەرنىڭ بتەچەگن ئۆنندەدە، تۆشندەدە كورە.

لاكين، ئول ئوزئنە «ئابلحەيات» (حالق تلمندە حۆزر هەلەيهيسسەلنم «ئابلحەيات»، سووى ئچكەن، ئول شوگارعا كورە قييامەتكە قەدەرى ئولمەيەچەك ديگەن بر ئەكييەت بار) ئزلى. ئول تريست، سينديكات تۈزى. ئول دەولەت كاپيتاليزمن مەيدانعا قويا.

ئول كۆندەن كۆن ئوسوچى، ئۆيئشوچى پراليتاريياتقا قارشى هەر تۈرلى حەيلە ـ مەكر تۈزى. ئول ئوزئنىڭ فەنى، ئەدەبيياتى، سەنايع زەفيسەسى نيگزئندە ئيدييالىزم قاراشن سالب، كاپيتاليزم تەرتيبلەرنىڭ مەنگئلك بولعانن ئيسبات ئيتمەكچى بولا.

لاكين، بو ئورمەكوچ ئۆيالارى، ئۆيشقان پراليتاريات، سينفئنىڭ قاتى بر زارباسى ئاستندا يوققا چعا.

«عیلمی كاممونیزم» كیتابن یازوچی شوشی

ئەسەرلەردەن فایدالاندی.

1. *Фридрих Энгельс.* — Анти-дюринг.
2. *его-же.* — Философия.
3. *его-же.* — От классического идеализма к диалектическому материализму.
4. *Его-же* — Развитие социализма.
5. *Его-же* —(От утопии к науке) принципы коммунизма.
6. *К. Каутский.* —Предшественники новейшего социализма.
7. *Его-же* — Платоновский и древне-христианский коммунизм.
8. *А. Голубков.* — Утопический и научный социализм.
9. *В. Лобанов.* — Как возник и развивался социализм.
10. *Карл Каутский.* — Томас мор и его утопия.
11. *Генрих Кунов.* — Борьба классов и партий в Великой французской революции.
12. *С. Розентул.* — Социализм как задача нашего времени.
13. *Д. Петровский.* — Капитализм и социализм.
14. *Роберт Пельман.* - Ранний христианский коммунизм.
15. *Г. В. Плеханов (В. Бельтов).* — К Вопросу о развитии коммунистического взгляда на историю.
16. *Меринг.* — История германской социал-демократии.
17. *Томас Мор.* — утопия.
18. *Линдеман.* — Коммунальная политика социализма.
19. *М. И. Васильев.* — Путь к коммунизму.
20. *Н. Бухарин.* — Теория исторического материализма.
21. *А. Тюменев.* — Очерки экономической и социальной истории древней Греции.
22. *Вернер Зомбарт.* — Социализм и социальное движение.
23. *Я. Михайлович.* — Крушение капитала.

24. *Б. И Горев.* —Материализм философия пролетариата.
25. *Гортер.* — Исторический материализм.
26. *Адоратский.* — Научный коммунизм Маркса.
27. *Меринг.* — Исторический материализм.
28. *К. Каутский.* — Эрфуртская программа.
29. *Приображенский и Бухарин.* Азбука коммунизма.
30. *К. Каутский.* — Карл Маркс и его историческое значение.
31. *Приображенский.* — Анархизм и коммунизм.
32. *Дзевялтовский.* — Империализм в древнем мире.
33. *Г. Грейлих.*—Материалистическое понимание истории.
34. *Ю. Стеклов.* — Карл Маркс, его жизнь и деятельность.
35. Сборник статей памяти Карла Маркса.
36. *Плеханов.* — Основные вопросы марксизма.
37. *Энгельс.* — Людвиг Орейербах.
38. *Реборин.* — Введение в философию диаликтического материализма.

تاتارستان ماتبوعات هەم نەشرییات کامبیناتی
کیتاپ ئیبیندە ساتیلا تورغان کیتاپلار.

[illegible]) [illegible] ب. نك قسقا[illegible] تاریخی — [illegible] زینوویف — 12 تیین
[illegible]) [illegible] ورتاشەرو[illegible] [illegible] یالبیزمی — [illegible] — 70 »
[illegible]) ئیجتیماعی ئیقتیساد عیلمی — ع. حوجایاروف — 75 »
4) سەیاسی ئیقتیساد — [illegible] — 1 — 25 »
5) مارکسیزم هەم لەنینیزم — [illegible] — 40 »
6) بویك ئوکتەبر ریوولیوتسییەسی — ع. ئیبراهیموف — 48 »
[illegible]) بویك فرانسییە ریوولیوتسییەسی — ع. سەیفی - قازانلی — 50 »
8) دین بلەن [illegible] کورەشیرگە — » » — 15 »
9) [illegible] ب. نك پروگرامی بیش بیلوی (تیزیسلار) — 40 »
10) ر. ك. پ. نك میللییەت مەسئەلەسی — [illegible] مانسوروف — 4 — 30 »
[illegible]) کاممونیستلار پارتیاسی [illegible] — [illegible] زادە — 40 »
[illegible]) [illegible] هەم ئیقتیسادی سەیاسەت — 25 »
13) [illegible] — کاللیکتیو — 85 »
[illegible]) [illegible] — ش. رەمزی — 80 »
[illegible]) [illegible] تاریخی — ع. سەیفی - قازانلی — 1 — 5 »
16) ر. ك. پ. تاریخی — زینوویفدان تەرجەمە — 1 — 20 »
17) [illegible] — ش. رەمزی — 55 »
[illegible]) [illegible] — دیکشتەین — 30 »
[illegible]) [illegible] — م. پاروین — 20 »

[illegible] ئادرەس:

Казань, Черно-озерская 9. Комбинат [illegible]
и Печати Т. С. С. Р.